

**PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
KÁNONJOGI POSZTGRADUÁLIS INTÉZET**

**A FACULTAS A KÁNONJOGBAN,
A DECRETUM GRATIANI-BAN ALKALMAZOTT
JELENTÉSI FORMÁK TÜKRÉBEN**

Doktori disszertáció

Moderátor: Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm O. Praem. DSc.

Készítette: Keppinger Boglárka

Budapest

2024

Előszó

A Katolikus Egyház hatályos joga rendelkezéseinek helyes megértéséhez és alkalmazásához, még inkább pedig e rendelkezések meghozatalához, elengedhetetlenül szükséges a kánonjogi források terminológiai elemzése, vizsgálata, és az abból levont következtetések figyelembevétele. Klasszika-filológusként inspirált a doktori témám kiválasztásakor, hogy a filológia módszerével hozzájárulhatok a kánonjog kutatásához, és ezáltal a hatályos jog mind a mai napig használt latin terminológiájának pontosabb megértéséhez. A lelkesítő példa számomra Erdő Péter bíboros-érsek *Hivatalok és közfunkciók az egyházban* című műve volt¹, melyben három fogalom, a *munus*, a *ministerium* és az *officium* filológiai és kánonjogi vizsgálata és elemzése által lényeges új felismerésekre jutott. Ennek mintájára kezdtem hozzá, immár sok-sok évvel ezelőtt, a *facultas* kifejezés vizsgálatához, méghozzá elsősorban a *potestas*-hoz, és a *ius*-hoz való viszonya szempontjából. Ennek a három fogalomnak és jelentéstartalmuk alakulásának a kánonjogi forrásokban történő végig kísérése azonban többszörösen meghaladná a jelen doktori dolgozat terjedelmét, és ezért munkámban – ahogy azt a címben is jelzem – kénytelen voltam a vizsgálatot leszűkíteni a *facultas* terminusra. Mindazonáltal, a két másik említett kifejezés kapcsán végzett kutatásaim így is fontos szempontokkal gazdagították a *facultas* szó kánonjogban használt jelentéstartományának a feltárását. Ugyanezen kutatási folyamat részeként világossá vált számomra, hogy a *facultas* szó XX. századi egyházi forrásokban előforduló használatának az adekvát megértése szempontjából az elsődleges hangsúlyt a *Decretum Gratiani* szövegének elemzésére szükséges helyezni.

Így dolgozatom első részét a szöveg kutatásának szenteltem, a második részét pedig az ebből kirajzolódó kép bemutatása, és a kodifikált joggal való összevetése teszi ki. Remélem a *facultas* szó köznyelvi és kánonjogi jelentéseinek pontos meghatározásával és az összehasonlításból levont következtetésekkel hozzá tudok járulni a kánonjog latin terminológiájának jobb megértéséhez és helyes használatához, és a *facultas* fogalmának tisztázásához is.

Végül szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik segítségükkel lehetővé tették dolgozatom elkészítését. Mindenekelőtt Erdő Péter bíboros úrnak, a témaválasztásban nyújtott

¹ ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/5), Budapest 2003.

segítségéért, és a szakirodalom egyébként Magyarországon elérhetetlen részének a rendelkezésemre bocsátásáért és tanácsaiért, Szuromi Szabolcs Anzelm O. Praem. professzor úrnak, aki elvállalta a témavezetői feladatot, és akinek mindig készséges segítsége és folyamatos biztatása nélkül nem készülhetett volna el ez a dolgozat, továbbá a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézete minden tanárának és munkatársának, és a Hittudományi Kar Könyvtára munkatársainak disszertációm megírásához nyújtott segítségükért. Szívből köszönöm családom, gyermekeim, férjem és édesanyám türelmét és minden segítségét.

Tartalomjegyzék

Előszó.....	2
Rövidítések.....	6
Bevezetés.....	8
1. A dolgozat célja.....	8
2. Gratianus Dekrétumának jelentősége.....	13
3. A <i>Thesaurus linguae latinae</i> ‘ <i>facultas</i> ’ szócikke.....	17
a) A <i>Thesaurus linguae latinae</i> szótár.....	17
b) A <i>facultas</i> szócikk.....	17
I. A <i>facultas</i> kifejezés előfordulásai a <i>Decretum Gratiani</i> -ban.....	22
II. Elemzés.....	147
1. <i>Opes, possessiones, divitiae</i> (III./A, III./B), pénz, vagyon, gazdagság.....	148
2. <i>Possibilitas</i> (I./A/1), természetes lehetőség.....	150
3. <i>Ius</i> (I./B/2), jog.....	151
4. <i>Potestas</i> (I./A/1), hatalom, felhatalmazás.....	156
5. <i>Possibilitas</i> (I./A/1), jogi lehetőség.....	160
6. <i>Vis, potestas, indoles</i> (II./A, II./C), erő, képesség, jelleg.....	162
7. <i>Venia, licentia, libertas</i> (II./C/1, II./C/2), engedély, szabadság.....	163
8. <i>Occasio, oportunitas</i> (I./A/1), alkalom.....	163
Konklúzió.....	165
A. Köznyelvi jelentések.....	165
1. <i>Possibilitas</i> , (I./A/1) természetes lehetőség.....	165
2. <i>Occasio</i> , (I./A/1) alkalom.....	166
3. <i>Venia, licentia, libertas</i> (II./C/1, II./C/2) engedély, szabadság.....	166
4. <i>Vis, potestas, indoles</i> (II./A, II./C), erő, képesség, jelleg.....	166
5. <i>Opes, possessiones, divitiae</i> (III./A, III./B) pénz, vagyon, gazdagság.....	167
B. Speciális jogi jelentések.....	168
1. <i>Possibilitas</i> (I./A/1), jogi lehetőség.....	168
2. <i>Potestas</i> (I./A/1), hatalom, felhatalmazás.....	172
3. <i>Venia, licentia</i> (I./B/1), engedély.....	188
4. <i>Ius</i> (I./B/2), jog.....	189

5. Vis, potestas, indoles (II./C/1), jogi képesség.....	193
C CIC (1917)-ben szereplő néhány előfordulás.....	193
Tételek.....	196
Függelék.....	205
A <i>facultas</i> előfordulásai a Decretum Gratiani-ban szereplő Dicta Gratiani-ban.....	205
A <i>facultas</i> előfordulásai a Decretum Gratiani-ban szereplő zsinati szövegekben.....	207
A <i>facultas</i> előfordulásai a Decretum Gratiani-ban szereplő pápáktól származó szövegekben	209
A <i>facultas</i> előfordulásai a Decretum Gratiani-ban szereplő egyházatyáktól származó szövegekben.....	210
A <i>facultas</i> előfordulásai a Decretum Gratiani-ban szereplő római jogból származó idézetekben.....	211
Felhasznált források és irodalom.....	212
Források.....	212
Felhasznált irodalom.....	214
Internetes források.....	220
Summary.....	223

Rövidítések

AAS	<i>Acta Apostolicae Sedis</i> , Roma 1909kk.
AA.VV.	Auctores varii
a cura di	szerkesztette
CCEO	<i>Codex canonum ecclesiarum orientalium</i> (1990)
CD	Christus Dominus, a II. Vatikáni Zsinat határozata a püspökök lelkipásztori hivatásáról
CIC	<i>Codex iuris canonici</i> (1983)
CIC (1917)	<i>Codex iuris canonici</i> (1917)
COD	<i>Conciliorum oecumenicorum decreta</i> , Bologna 1973. ³
col. coll.	<i>columna, columnae</i>
DDC	<i>Dictionnaire de droit canonique</i> , ed. Naz, R., I-VII. Paris 1924-1965.
DGDC	<i>Diccionario General de Derecho Canónico</i> , OTADUY, J. – VIANA, A. – SEDANO, J. (dir.), I-VII. Navarra 2012.
DV	Dei Verbum, a II. Vatikáni Zsinat hittani rendelkezése az isteni kinyilatkoztatásról
ed.	editor, editio, edidit
E.T.	Az Egyházi Törvénykönyv
FINÁLY	FINÁLY H., <i>A latin nyelv szótára</i> , Budapest 1884. (úny. 1991.)
FRIEDBERG I-II.	Corpus Iuris canonici, ed. FRIEDBERG AE. Lipsiae
GS	Gaudium et spes, a II. Vatikáni Zsinat lelkipásztori rendelkezése az egyház és a mai világ viszonyáról
hrsg.	szerkesztette
LG	Lumen gentium, a II. Vatikáni Zsinat rendelkezése az egyházzal
MGH	<i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi 500 usque ad annum 1500</i> , Berolini-Hannoverae-Monaci 1826skk.
OE	Orientalium Ecclesiarum, a II. Vatikáni Zsinat határozata a keleti katolikus egyházakról
PO	Presbyterorum ordinis, a II. Vatikáni Zsinat határozata a papi szolgálatról
SC	Sacrosanctum Concilium, a II. Vatikáni Zsinat rendelkezése a szent liturgiáról

szerk. szerkesztő, szerkesztette
Typ. Pol. Vat. Typis Polyglottis Vaticanis
UR Unitatis redintegratio, a II. Vatikáni Zsinat határozata az ökumenizmusról

Bevezetés

1. A dolgozat célja

A hatályos kánonjog rendszerében a *facultas* kifejezés használatában és jelentésével kapcsolatban jelentős eltéréseket figyelhetünk meg a régi joghoz képest. A kodifikált jogban is nagyszámban fordul elő ez a kifejezés. A CIC-ben elsősorban a szentségkiszolgáltatással kapcsolatban használja a törvényhozó. Ezen belül a gyóntatási, bérmentési, esketési felhatalmazás a legközismertebb jelentése². Azonban számos más jelentésben is megtaláljuk, mint például prédikálási felhatalmazás, jogi lehetőség, szavazati jog, jogi értelemben vett képesség, de előfordul nagyon értelemben is, sőt az 1983-as Egyházi Törvénykönyvben néhol bizonyos elkerülő magatartást is tudunk azonosítani a *facultas* kifejezéssel kapcsolatban, amennyiben figyelmesen olvassuk egy-egy kánon szövegét. A *facultas* fogalmát nem határozzák meg a hatályos kódexek (vö. CIC, CCEO), de a CIC (1917) sem. A kánonjogi tankönyvek, illetve kézikönyvek adnak bizonyos meghatározásokat; a régebbi lexikonok többsége pedig viszonylag rövid szócikkekben próbálja összegezni a speciális kánonjogi jelentését³. Azonban, ha ezeket összevetjük akár csak a hatályos Egyházi Törvénykönyvben tapasztalt használattal, akkor komoly hiányokra lehetünk figyelmesek. A legújabb nagy kánonjogi szótár, a *Diccionario General de Derecho Canónico* (DGDC) *facultas* szócikke, amelynek szerzője Juan González Ayesta⁴, a korábbiaknál jóval hosszabban és alaposabban tárgyal róla, ugyanakkor mindösszesen három jelentést határoz meg: lehetőség (*posibilidad*), alkalom (*oportunidad u ocasion*) és felhatalmazás, hatalom vagy hatáskör (*potestad, poder o competencia*). Ugyanakkor már Rudolf Köstler, a CIC (1917)-hez készített szótárában öt

2 ERDŐ P., *Latin-magyar egyházi jogi kieszótár*² (Studia Theologica Budapestinensia 6. Subsidia 2.), Budapest 1996., 25.

3 Vö. PUGLIESE, A., *Facultates, Facultates quinquennales*, in PALAZZINI, P. (ed.), *Dictionarium morale et canonicum*, I. Romae 1962. 370-372. RIEDEL-SPANGENBERGER, I., *Facultas*, PRIMETSHOFER, B., *Facultas habitualis*, in VON CAMPENHAUSEN, A. F. – RIEDEL-SPANGENBERGER, I. – SEBOTT, R. P. (Hrsg.), *Lexikon für Kirchen und Staatskirchenrechts*, Paderborn 2000. 666-667. SCHMITZ, H., *Fakultäten*, in HAERING, S. – SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Lexikon des Kirchenrechts*, Freiburg im Breisgau 2004. URRUTIA F. J., *Facoltà abituali*, in SALVADOR, C. C. – DE PAOLIS, V. – Ghirlanda, G-F. (a cura di), *Nuovo Dizionario di diritto canonico*, Cinisello Balsamo 1996. 480. PRIMETSHOFER, B., *Fakultäten*, in *Lexikon des Kirchenrechts*, Herder, 2004. 282-283.

4 AYESTA, J. G., *Facultad*, in OTADUY, J. – VIANA, A. – SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, III. Pamplona 2012. 890-891.

különböző jelentését adta meg a szónak: 1) lehetőség (*Möglichkeit, Gelegenheit*); 2) képesség (*Fähigkeit, Befähigung*); 3) engedély (*Erlaubnis, Gestattung*); 4) jog, felhatalmazás, hatalom (*Recht, Berechtigung, -fugnis, Vollmacht, Ermächtigung*); 5) pénz, vagyon (*Geldmittel, Vermögen*). Ezekre számos példát hozott, melyekből világos a 4. jelentés túlsúlya a CIC (1917)-ben⁵. Erdő Péter két csoportra osztva szintén öt jelentést sorol fel a római jog alapján: 1) képesség, lehetőség, vagyon, és 2) felhatalmazás, jogosultság⁶. Visszatérve a DGDC leírására, a *facultas*-t tág és szűk értelemben tárgyalja, szűk értelemben pedig a felettestől kapott különleges engedély útján kapott jogi lehetőséget ért rajta, amely értelmezés a korábbi szerzőknél is alapvető volt, pl. Franz Xaver Wernz-nél⁷, vagy a *Dictionnaire de Droit Canonique*-ben, Raoul Naz szócikkében⁸. Amikor azonban a különböző szempontú felosztásokat összefoglalja, akkor jelzi a problémát, hogy a *facultas* kifejezést nem lehet egyetlen meghatározás alá besorolni, még akkor sem, ha a saját szabályozással rendelkező gyóntatási, esketési és bérmálási felhatalmazásokat kihagyjuk ebből. Illetve azt javasolja, hogy a *facultas habitualis* (állandó vagy tartós felhatalmazás) helyett a *f. generalis* kifejezést használjuk, mert így nem vonatkozik rá a *f. habitualis*ra vonatkozó szabálya a 132. kánonnak. Ez szintén azt sugallja, hogy valamilyen nehézség lép fel a *facultas habitualis* alkalmazásakor.

A kurrens kánonjogi tankönyvek, kézikönyvek is felvetnek kérdéseket, így a többször átdolgozott *Egyházjog* című kötetben Erdő Péter jelzi, hogy a *facultas habitualis* természetével kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy kormányzati hatalom gyakorlásával jár-e. Érvelése szerint a szövegösszefüggésből világos, hogy nem. Akik viszont emellett érvelnek, a *facultates quinquennales* régi tipikus példájából indulnak ki. Illetve az is kérdés, mi tekintendő állandó felhatalmazásnak? Ha az esketési és gyóntatási felhatalmazás, amikor tartós, akkor ezeknél különbözik a továbbadás módja⁹. Azt is felveti, hogy a CIC (1917) a kiváltságok közé sorolta a *facultas*-t, erről azonban a CIC nem nyilatkozik, de egyes szakértők hangsúlyozzák, hogy ezeket mások javára gyakorolják az azt elnyerők¹⁰. Klaus Mörsdorf pedig a CIC (1917) jogi nyelvezetéről szóló könyvében megállapítja, hogy az 1341. kánonban (a prédikálási felhatalmazással kapcsolatban) a *facultas* és a *licentia* szavak fölcserélhetők¹¹.

5 KÖSTLER, R., *Wörterbuch zum Codex Iuris Canonici*, München 1927. 158-159.

6 Az *Egyházi Törvénykönyv* (szerkesztette fordította és a magyarázatot írta ERDŐ Péter), Budapest 2015.⁵ 125.

7 WERNZ, F. X., *Ius decretalium ad usum praelectionum in scholis textus canonici sive iuris decretalium*, Romae 1899. I. 206.

8 DDC V. 800.

9 ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 2014.⁵ 157-158.

10 E.T. 132. kánon kommentárja.

Néhány tanulmányt és egy monográfiát¹² is találunk a kánonjogi szakirodalomban, melyek e szó jelentésének, használatának egy-egy aspektusával foglalkoznak, vagy más témákkal összefüggésben tárgyalnak röviden erről. Ezek elsősorban a *facultas habitualis* problematikáját vizsgálják. Számos kérdés fölvethető, mint pl. a Julio García Martín CFM által megfogalmazott: vagyis, hogy a bíborosok kiváltságait és felhatalmazásait helyesebben jogoknak is nevezhetnénk-e¹³. Ez a problémakör engem is arra készítetett, hogy alaposabb vizsgálat alá vessem ezt a kérdést, amelynek az eredményét önálló tanulmányban adtam közre.¹⁴ A forrásszövegek áttekintése azonban nem tudott kellően világos és egyértelmű képet kirajzolni a megfogalmazott – terminológiai jellegű – kérdésfelvetésre. García Martín azt is felvetette, hogy a penitenciárius kanonoknak régen rendes hatalma volt, jelenleg pedig mindössze rendes felhatalmazása van. Így kérdés, hogy ez megváltoztatta-e a hivatalának a természetét. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy csak azok lennének valódi felhatalmazások, melyeket nem a hivatalánál fogva nyer el valaki, hanem elválaszthatók a hivataltól. A *f. specialis* kapcsán említi, hogy ezek a koadjutor vagy segédpüspököknek adott felhatalmazások nem szállnak át az utódra, hanem megszűnnek¹⁵, szerinte ebben különböznek a *f. habitualis*-től. Véleményem szerint viszont nem lehet kétséges, hogy egy segédpüspököknek egy másik segédpüspök nem a hivatali utóda a szó jogi értelmében. Konklúzióként pedig megállapítja, hogy a felmerülő nehézségek miatt nem született meg egy világos meghatározás a Kódexben, hanem csak a megbízotti hatalomra vonatkozó szabályok vonatkoznak erre is.

John M. Huels szintén három jelentést különböztet meg tanulmányában¹⁶, a hatalmat vagy felhatalmazást (*power or authorization*), a lehetőséget (*possibility, opportunity*), és a képességet (*ability or capacity*). Csak a *f. habitualis* kérdéskörével foglalkozik, és szerinte a *facultas* az felhatalmazás vagy hatalom arra, hogy egy személy törvényesen cselekedjen az Egyház nevében. Azonban a DGDC-ben Ayesta által vázolt probléma nála is megjelenik, hogy ti. nem tudja a konkrét felhatalmazásokat egyetlen kategóriába besorolni. Kitér viszont a

11 MÖRSDORF, K., *Die Rechtssprache des Codex Iuris canonici. Eine kritische Untersuchung*, Paderborn 1937 (úny. 1967) 91.

12 AYESA, J. G., *La naturaleza jurídica de las „facultades habituales” en la codificación de 1917* (Colección Canonica), Pamplona 2001.

13 GARCÍA MARTÍN J., *Le facultà abituali secondo la disciplina canonica*, in *Apollinaris* 74 (2001) 666.

14 KEPPINGER B., *Jegyzék a Római Szent Egyház bíborosainak kiváltságairól és felhatalmazásairól a liturgia és kánonjog terén*, in KUMINETZ G. (szerk.), *Iustitia duce, caritate comite, Válogatott tanulmányok Erdő Péter bíboros prímás-érsek 70. születésnapjára*, Budapest 2022. 513-530.

15 GARCÍA MARTÍN, J., *Le facultà abituali*, 684.

16 HUELS, J. M., *Privilege, Faculty, Indult, Derogation*, in *The Jurist* 63 (2003) 213-253, különösen 229-237 és 251.

Keleti Kódex szóhasználatára, és megállapítja, hogy kormányzati hatalom értelemben összesen csak két kánonban szerepel, ahol kifejezett említés történik a *facultas habitualis*ről, és túlnyomórészt csak felhatalmazás értelemben szerepel, négy kánonban pedig hatalmat jelent.

A *facultas* fentebb ismertetett értelmezéseit megvizsgálva szükséges annak a megállapítása, hogy a szakirodalomban a történeti aspektus egyáltalán nem jelenik meg, legfeljebb a *facultates quinquennales* jogintézményének vonatkozásában tekintenek vissza a régebbi forrásokra, a XIII. századig¹⁷. Természetesen a lexikonoknak, kézikönyveknek nem is feladata történeti áttekintést nyújtani a *facultas* kifejezés használatáról, azonban ennek az áttekintésnek az elvégzése lényeges ismeretekkel szolgálhat, és megvilágíthatja a kodifikált jogban kialakult használatát, segíthet a régi és az új Kódex közti különbséget világosabban látni a *facultas* kifejezés használatával kapcsolatban, ami igen jelentős, illetve az új Kódexben észrevehető bizonytalanságokat, következtelenségeket is. Segíthet a mai kor kánonjogászainak, hogy a *facultas* kifejezést a források ismeretének tükrében, átgondoltan és következetesen legyenek képesek alkalmazni, illetve helyesen értsék azokat a jogszabályokat, amelyekben a törvényhozó a *facultas* kifejezést használta, vagy használni fogja. Dolgozatom célja tehát, hogy a *facultas* kifejezés használatát áttekintse a *Decretum Gratiani*-ban, ami mint az első olyan egyetemi szintű kánonjog oktatásra összeállított mű, amit széles körben használtak, az egyik legjelentősebb hatást gyakorolta a kánonjog tudományára, és a helyes jogértelmezésben mind a mai napig meghatározó szerepe van.¹⁸

Gratianus Dekrétumának a nemzetközi szakirodalomban megjelent eddigi tudományos vizsgálatai nem terjedtek ki a *facultas* szó előfordulásának, és az egyes szövegrészekben betöltött pontos jelentésének a feltárására, így ennek vizsgálata és elemzése dolgozatom fő célja. Mindezek alapján kívánom majd a végső következtetéseket levonni, hogy milyen azonosságok és különbségek találhatók a *Decretum Gratiani*-ban és a kodifikált jogban, a *facultas* használata és jelentése tekintetében, és ennek fényében milyen jelentései vannak a *facultas* kifejezésnek a hatályos kánonjogban. Dolgozatomban a latin egyház jogát vizsgálom, de a Keleti Kódex szóhasználatát is figyelemmel kísérem, mert segíti a latin Kódex értelmezését, megvilágítja a törvényhozó szándékát, illetve mutatja a változások irányát. A

17 DDC V. 802. PUGLIESE, A., *Facultates quinquennales*, I. 371.

18 Vö. SZUROMI SZ. A., *Hermeneutika és kánonjog*, in *Magyar Tudomány* 185 (2024) 768-777, különösen 772-775.

dolgozatban a klasszika-filológia, mint a kánonjog segédtudománya módszereit¹⁹ fogom alkalmazni a terminológia vizsgálatokor, a kánonjogi tartalmat pedig a jogtudomány²⁰ és a kánonjog saját módszereivel²¹ fogom elemezni. Minden esetben a latin eredeti szöveget veszem alapul, mert a *facultas* szót magyarra, vagy más nyelvekre is csak különböző kifejezésekkel lehet helyesen lefordítani, mindig az adott szövegkörnyezetet és a szövegösszefüggést alaposan megvizsgálva.

Dolgozatomban a következő kérdésekre keresem a választ a *facultas* kifejezés használatával kapcsolatban:

- 1) Milyen jelentésekben fordul elő a *facultas* a *Decretum Gratiani* teljes korpuszában?
- 2) Megjelenik-e a *dicta Gratianiban* a *facultas* szó, és ha igen, eltér-e az auctoritas szövegek terminológiájától?
- 3) Megjelenik-e Gratianus mester szóhasználatában a római jog hatása a *facultas* szóval kapcsolatban, és ha igen hogyan befolyásolta azt?
- 4) Kimutatható-e jelentésbeli módosulás a *Decretum Gratiani*-hoz képest a kodifikált jog, illetve a II. Vatikáni Zsinat szóhasználatában?
- 5) Megfigyelhető-e valamilyen tendencia a kodifikált jogban a *facultas* kifejezéssel kapcsolatban, és ha igen, az hogyan értékelhető?
- 6) A jelenlegi magyar fordítás megfelel-e a kutatás eredményének, vagy van ahol módosítani lehetne, vagy kellene rajta?

Az alábbiakban rövid intézménytörténeti bevezető és a *Thesaurus Linguae Latinae* bemutatása után következik a dolgozat súlypontja, Gratianus Dekrétumának vizsgálata, sorban mind a 126 előfordulási helyet idézem, fordítással látom el, és igyekszem a jelentését a lehető legpontosabban behatárolni. Ezt követően meghatározom a *facultas* kifejezésnek a vizsgált kánonjogi szövegekben előforduló minden egyes különböző jelentését a jogtörténeti háttér tükrében, a statisztikailag legtöbbször előfordulótól kezdve a legritkábban előfordulóig, és a

19 SZUROMI, Sz. A., *Egyházjogi metodológia* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/8), Budapest 2011. 79-81.

20 A jogszabályértelmezés módszerei közül elsősorban az *interpretatio grammatica*-t alkalmazom, de az *interpretatio historica*, *logica* és *systematica* is alkalmazásra kerül, amennyiben szükséges ahhoz, hogy egy bizonyos szöveghelyen a *facultas* kifejezés jelentését pontosan meg tudjuk határozni kánonjogi szempontból is. Az *interpretatio grammatica* alkalmazására a doktori disszertációban inspiráló példa volt számomra Dr. Radványi Anna Mária dolgozata: dr. RADVÁNYI Anna Mária: *Naturaliter licere contrahentibus se circumvenire, Az Ulp. -Pomp. D. 4, 4, 16, 4 értelmezése*, Budapest 2024. https://jak.ppke.hu/storage/tinympce/uploads/Radvanyi_Anna_-dolgozatv.pdf?u=1c3FDD

21 SPRINGHETTI, Ae., *Latinitas Fontium Iuris Canonici* (Bibliotheca „Veterum sapientia” A/VII), Roma 1968. 8-9.

konklúzióban összevetem a hatályos kodifikált jogban, és a II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban fellelhető előfordulásával, végül ezek fényében válaszolok a feltett kérdésekre.

2. Gratianus Dekrétumának jelentősége

A klasszikus kánonjog időszakát hagyományosan Gratianus mester *Decretumának*²² keletkezésétől, 1140-től számítjuk. Természetesen már előtte is léteztek kánonjogi gyűjtemények, mind szisztematikus, mind kronologikus formában, melyekből anyagának jelentős részét (*fontes formales*) merítette.

A legfontosabb, egyetemes jellegű korábbi gyűjtemények közül a legrégebbi a *Collectio Dionysio-Hadriana*²³ volt, amelyet I. Hadrianus pápa küldött el Nagy Károlynak 774-ben, kiegészítve a régi *Dionysiana* gyűjteményt. Ez a gyűjtemény sosem vált hivatalossá, ennek ellenére a Frank Királyságban történt gyors elterjedésének köszönhetően nagyon nagy tekintéllyel rendelkezett.

Gratianus forrásai között megtaláljuk a *Decretales Pseudo-Isidoriana-t*²⁴, mely 847 és 852 között keletkezett, valószínűleg a reimsi egyháztartomány területén. Vegyesen tartalmaz hiteles és hamis szövegeket, melyekkel összeállítója meg akarta reformálni az egyházi fegyelmet, azáltal, hogy a pápa legfőbb hatalmát igyekezett erősíteni. Csökkenteni akarta a

22 *Concordantia discordantium canonum: Decretum Gratiani*; kiadása: FRIEDBERG, AE. (ed.), *Corpus iuris canonici*, I. Lipsiae 1879 (repr. Graz 1955). Szakirodalmához vö. LANDAU, P., *Gratian and the Decretum Gratiani*, in HARTMANN, W. – PENNINGTON, K. (ed.), *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234* (History of Medieval Canon Law 6), Washington D.C. 2008. 22–54. VIEJO-XIMÉNEZ, J. M., *Decreto de Graciano*, in DGDC II. 954–972. PENNINGTON, K., *The Biography of Gratian, the Father of Canon Law*, in *Villanova Law Review* 59 (2014) 659–706. VIEJO-XIMÉNEZ, J. M., *Graciano y la inartifiosa eloquentia*, in MAFFEI, P. – VARANINI, G. M. (a cura di), *Honos alit artes. Studi per il settantesimo compleanno di Mario Ascheri – La formazione del diritto comune. Giuristi e diritti in Europa (secoli XII–XIII)* [Reti Medievali E-Book 19/1], Firenze 2014. 439–450. WINROTH, A., *Canon Law in a Time of Renewal, 1130–1234*, in WINROTH, A. – WEI, J. C. (ed.), *Medieval Canon Law* (Cambridge History), Cambridge 2022. 96–107.

23 FOWLER-MAGERL, L., *Clavis Canonum. Selected Canon Law Collections Before 1140. Access with data processing* (MGH Hilfsmittel 21), Hannover 2005. 29–32. ERDŐ, P., *Storia delle fonti del diritto canonico* (Istituto di Diritto Canonico San Pio X, Manuali 2), Venezia 2008. 50–51. SZUROMI, SZ. A., *Pre-Gratian Medieval Canonical Collections – Texts, Manuscripts, Concepts – (Aus Recht und Religion 18)*, Berlin 2014. 25.

24 ERDŐ, P., *Die Quellen des Kirchenrechts. Ein geschichtliche Einführung* (Adnotationes in Ius Canonicum 23), Frankfurt am Main 2002. 74–79. SCHON, K-G., *Unbekannte Texte aus der Werkstatt Pseudoisidors. Die Collectio Danieliana* (MGH Studien und Texte 38), Hannover 2006. SCHON, K-G., *Zur Frühgeschichte der Falschen Dekretalen Pseudoisidors*, in ERDŐ, P. – SZUROMI, SZ. A., *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Medieval Canon Law. Esztergom, 3 August – 8 August 2008* (Monumenta Iuris Canonici, C/14), Città del Vaticano 2010. 139–148. SZUROMI, SZ. A., *Pre-Gratian Medieval Canonical Collections – Texts, Manuscripts, Concepts – (Aus Recht und Religion 18)*, Berlin 2014. 35–44.

laikusok befolyását, ugyanakkor egy a toledói érseknek írt hiteles pápai levelet alkalmazva elterjesztette a máig fennmaradt nyugati prímási tisztelet.²⁵ Merített Gratianus a *Decretum Burchardi Wormatiensis*-ből²⁶ is, mely a gregoriánus reformot megelőző időszak legfontosabb gyűjteménye volt, 1008 és 1022 között állította össze Burchard wormsi püspök, és az egész egyházfegyelem teljes foglalata megtalálható benne. Gyakorlati hasznossága és mérsékelt felfogása miatt igen kedvelt és elterjedt szisztematikus kollekciónak tekinthető, amely nagy tekintélyre tett szert, és még a gregoriánus reform idején is használták, sőt a későbbi gyűjtemények készítői mind merítettek belőle. A XI-XII. századi magyarországi egyházi jogalkotásra is ez a kánonjoggyűjtemény gyakorolt minden bizonnyal meghatározó befolyást.²⁷

Luccai Szent Anzelm kiváló gyűjteményéből²⁸ is számos kánont azonosítottak a kutatók Gratianus Dekrétumában, mely már a gregoriánus reform szellemében készült 1081 és 1083 között és tematikusan rendezett kollekció volt. Nagy jelentőségét a későbbi gyűjteményekre tett hatásával mérhetjük.

A *Polycarpus*-t²⁹ is szükséges megemlíteni a *Decretum Gratiani* előzményei között, melyet Gregorius, a Szent Chrysogonus templom kardinálisa állított össze 1111 körül. Lényeges újdonsága, hogy az addigra újra felfedezett Iustinianus-féle római joggyűjteményekből is közvetlenül idézett.

25 Részletesen: SZUROMI SZ. A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelem sajátosságai a Decretales Pseudo-Isidorianae-ben*, in *Kánonjog* 5 (2003) 51-63. A prímás jogkörének fejlődéséhez vö. ERDŐ, P., *L'ufficio del primate nella canonistica da Graziano ad Ugucione da Pisa*, Roma 1986.

26 HOFFMANN, H. – POKORNY, R., *Das Dekret des Bischofs Burchard von Worms. Textstufen – Frühe Verbreitung – Vorlagen* (MGH Hilfsmittel 12.), München 1991. WILL, J. B., *Die Rechtsverhältnisse zwischen Bischof und Klerus im Dekret des Bischofs Burchard von Worms. Eine kanonistische Untersuchung* (Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 12.), Würzburg 1992. AUSTIN, G., *Shaping church law around the year 1000. The Decretum of Worms* (Church, Faith and Culture in the Medieval West), Farnham-Burlington 2009. SZUROMI, SZ. A., *Peculiarities of the Decretum Burchardi Wormatiensis especially regarding the discipline about bishops and their duties*, in *Revista Española de Derecho Canónico* 71 (2014) 469-482.

27 Részletesen vö. SZUROMI SZ. A., *Pre-Gratianus kánonjogi kódexek és küdextörédek Közép-Európában (Ausztria, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország)*, in *Kánonjog* 24 (2022) 69-79.

28 CUSHING, K. G., *Papacy and Law in the Gregorian Revolution. The Canonistic Work of Anselm of Lucca*, Oxford University Press, Oxford 1998. SZUROMI, SZ. A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az 'Anselmi Collectio Canonum'-ban* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae IV/1.), Budapest 2000. SZUROMI, SZ. A., *Anselm of Lucca as a Canonist (A textual-critical overview on the 'Collectio Canonum Anselmi Lucensis')* [Adnotationes in Ius Canonicum 34], Frankfurt am Main 2006. SZUROMI, SZ. A., *Anselmo de Lucca*, in *DGDC* I. 353-355.

29 HORST, U., *Die Kanonessammlung „Polycarpus” des Gregor von S. Grisogono. Quellen und Tendenzen* (MGH Hilfsmittel 5), München 1980.

Nagy hatással volt Gratianus művére Chartres-i Szent Ivo kánoni munkájának három szövegcsaládja is, a *Decretum*, a *Panormia*, és a *Tripartita*³⁰. Ezek alapállományát nagy valószínűség szerint 1093 és 1095 között állította össze, és munkájában igyekezett kibékíteni a kánonjog szigorú reformját a hagyományos gondolkodással.

A fenti művekhez képest Gratianus módszere és szándéka azonban újdonságot jelentett, mely erősen eltér a korábbi kollekciók koncepciójától. A mű címe, a *Concordantia discordantium canonum* ugyanis a kutatási programot jelöl, és összefoglalja a mű szándékát. A szerző nem egyszerűen egy kompilációt alkot, hanem traktátusokat közöl, melyekben felvet valamilyen témát, és azt különböző forrásszövegek segítségével, azok alapján tárgyalja. A Dekrétumban szereplő kánonjogi forrásszövegeket *auctoritates*-nak nevezzük, vagyis tekintéllyel rendelkező érveknek, melyeket Gratianus dialektikus módszerrel magyarázott. Ezek között nagyszámú patrisztikus szöveget és pápáktól származó részletet idéz, melyek közül igen jelentősek nagy Nagy Szent Leó pápa és Nagy Szent Gergely pápa írásai. Azonban itt szükséges megemlíteni a zsinati kánonokat, római jogi szövegeket és egyéb püspöki rendelkezéseket is. Előfordulnak azonban benne ismeretlen eredetű forrásszövegek is, melyeket eddig a kutatók nem tudtak azonosítani. Természetesen az *auctoritates* szövegeket (melyeket *fontes formales*-nak is nevez a szakirodalom) nagy többségében a fent felsorolt korábbi gyűjteményekből vette át, és – különösen a Szent Ágostonnak tulajdonított rövid kánonokat – patrisztikus florilegiumokból. Ezen kívül a római jogi forrásokat nem csak közvetítő gyűjteményeken keresztül idézte, hanem számos esetben közvetlenül is, Iustinianus törvénykönyveiből és a *Codex Theodosianus*-ból. Magának a kánongyűjteménynek a szerkezeti felépítésében pedig jelentős mértékben támaszkodott Cicero és Sevillai Szent Izidor tárgyalási struktúrájára³¹.

Mindezentúl nem feledkezhetünk meg Gratianus módszertani előfutáiról, így – a már említett – Chartres-i Szent Ivo-ról, aki a *Panormia Prologus*-ában foglalkozik az egymásnak ellentmondó szövegek kibékítésének elméletével. A legfontosabb elv nála a felmentés elve, illetve a különbségtétel a valódi törvények (*secundum rigorem*) és azon szövegek között,

30 SZUROMI, SZ. A., *From a reading book to a structuralized canonical collection – The Textual Development of the Ivonian Work* – (Aus Recht und Religion 14), Berlin 2010. ROLKER, CH., *Canon Law and letters of Ivo of Chartres*, Cambridge 2010. SZUROMI SZ. A., *Chartres-i Ivo és kánongyűjteményének szövegcsaládjai: Egy egységes nemzetközi tudományos álláspont letisztulása*, in *Teológia* 55 (2021) 216–225.

31 OROZ RETA, J. – MARCOS CASQUERO, M. A. – DIAZ Y DYAZ, M. C. (dir.), *San Isidoro de Sevilla, Etimologías* (Biblioteca de Autores Cristianos 433–434), Madrid 1993–1994. VIEJO-XIMÉNEZ, J. M., *Distinciones*, in *DGDC* III. 424–428. VIEJO-XIMÉNEZ, J. M., *Cicerón y Graciano*, in *Folia Theologica et Canonica* II (2013) 191–214. LARRAINZAR, C., *La mención de Cicerón entre las «auctoritates» canónicas*, in *Revista Española de Derecho Canónico* 71 (2014) 93–118.

melyek felmentést (*misericordia*) tartalmaznak. A *Prologus*-t a *Panormia* szövegétől függetlenül, önállóan is másolták, így nagy hatást tudott gyakorolni korának jogértelmezési szemléletére. Szintén megpróbálta az egymásnak ellentmondó kánonok közti feszültséget feloldani Lüttichi Alger, a *De misericordia et iustitia* című művében (1100 körül), melyben az Ivo által megfogalmazott elvet követi, és nagy érdeme, hogy ezt a gyakorlatban is alkalmazta, és konkrét kánonokon keresztül mutatta be, hogyan lehet feloldani az ellentmondásokat.³² Alger műve módszertanilag már közvetlen előzménye volt Gratianus Dekrétumának, ugyanis megjelentek benne a rubrikák, azaz címfeliratok, melyek egy-egy tézist állítanak, és a tézis bizonyítására szolgáló *auctoritas* helyek, vagyis jogszabály szövegek, melyeknek az eredetét is megjelölte a lüttichi kánonok, és amelyeket néha rövid megjegyzésekkel látott el, de volt, hogy semmit sem fűzött ezekhez, máskor azonban olyan fejezetek következnek, melyek teljes egészében csak a szerző fejtegetését tartalmazzák. Megjelent tehát Alger művében a *dictum* fogalma, melyek közül Gratianus számosnak a szövegét szó szerint átvette saját művébe. Ide sorolható még Petrus Abaelardus műve, a *Sic et non* is, melyben (1115 és 1117 között) a főként a kánonjogászok által alkalmazott feszültségmegoldási szabályokat gyűjtötte össze, és 158 konkrét kérdésem mutatta be. Ezt már a skolasztikus módszer korai megjelenésének tekintik, mely nagy hatással volt az önálló kánonjogtudomány kialakulására, bár célja a filozófiai módszer szemléltetése volt, de ezt nem kis részben kánonjogi természetű kérdéseken mutatta be³³.

Kánonjogi szempontból ebben a keretben kell vizsgálnunk bármilyen terminus *technicus*³⁴, ami a *Decretum Gratianicum*-ban akár *auctoritasként*, akár *dictumként* megjelenik.

32 KRETZSCHMAR, R., *Alger von Lüttichs Traktat „De misericordia et iustitia”* (Quellen und Forschungen zum Recht im Mittelalter 2) Sigmaringen 1985; vö. KÉRY, L., *Canonical Collections of the Early Middle Ages (ca. 400-1140). A Bibliographical Guide to the Manuscripts and Literature* (History of Medieval Canon Law 1), Washington D.C. 1999. 272-273.

33 ERDŐ, P., *Storia delle fonti del diritto canonico*, 102.

34 ERDŐ, P., *Metodo e storia del diritto nel quadro delle scienze sacre*, in DE LEÓN, E. – ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS, N. (a cura di), *La cultura giuridico-canonica Medioevale premessa per un dialogo ecumenico* (Pontificia Università della Santa Croce, Monografie giuridiche 22), Milano 2003. 3–22. ERRÁZURIZ, C. J. M., *Lo studio della storia nella metodologia canonistica: la rilevanza della nozione di diritto*, in DE LEÓN, E. – ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS, N. (a cura di), *La cultura giuridico-canonica Medioevale*, 109–121.

3. A *Thesaurus linguae latinae* ‘*facultas*’ szócikke

Egy terminus technicus vizsgálatakor a klasszika-filológus legfőbb segítsége a szótár. A *facultas* kifejezés vizsgálatához pedig, hála a tudósok kitartó munkájának, rendelkezésünkre áll a *Thesaurus Linguae Latinae* szócikke.

a) A *Thesaurus linguae latinae* szótár

Az ókori nyelvhasználat érvényesítésének kívánalma tette szükségessé a klasszikus latin nyelv szótárának elkészítését. Ezt a munkát a híres nyomdászcsalád, a Stephanusok egyik tagja, Robertus Stephanus végezte el, a szövegekből gyűjtve össze anyagát (*Thesaurus linguae Latinae* 1531, második kiadása 1543). A 18. század végéig ez a sokszor újranyomott mű volt a legnagyobb latin szótár. 1718 és 1753 között Aegidius Forcellini szerkesztett egy ötkötetes latin szótárt, amelyet De Vit bővített 1858 és 1879 között hatkötetesre. Ma ez a legnagyobb teljes latin szótár. A 19. század végén, pontosabban 1894-ben az öt német akadémia (Berlin, Lipcse, Göttingen, München, Bécs) védnöksége alatt megindultak az új *Thesaurus Linguae Latinae* előkészületi munkálatai. Megjelenése – két világháborútól félbeszakítva – ma is folyik, ma már számos akadémia, köztük a Magyar Tudományos Akadémia közreműködésével. Az első kötet 1900-ban jelent meg. A szavak jelentését latinul magyarázza. A Kr. u. 6. századig valamennyi latin szót tartalmazza, egy részüknek minden előfordulását is megemlíti. A szótár publikálása jelenleg – tíz hatalmas kötetben – az R betű végénél tart. A többi betű anyaga is együtt van, helyben kutatható, de szótári feldolgozására nem sokan vállalkoznak³⁵.

b) A *facultas* szócikk

Terjedelme: a *facultas* szócikket a *Thesaurus* VI. kötetében találjuk, a 145. columna 5. sorától a 157. columna 46. soráig.

Szótári alak: *facultas* -atis f (a *facilis*) A szótár szerzői szerint tehát ez a szó a *facilis* melléknévből ered, ami azt jelenti, hogy „megtehető, lehetséges, könnyű, amit könnyen meg lehet tenni³⁶” Ez viszont a *facio*, *facere* (3), tenni, csinálni igéből származik³⁷. (Az igékből melléknévet lehet képezni az -ilis vagy -bilis képzővel.³⁸)

35 RITOÓK Zs., *Pillantás az ókortudományba*, Budapest 2020.

https://mersz.hu/hivatkozas/m730bokor_10/#m730bokor_10 (utolsó letöltés 2024. október 11.)

36 FINÁLY H., *A latin nyelv szótára*, Budapest 1884 (repr. 1991.) 765-766. *facilis*.

37 THESAURUS VI. 55. col. 61. sor.

38 NAGY F. – KOVÁTS GY. – PÉTER GY., *Latin Nyelvtan*, Budapest 1977. 94 (56a).

Az eredet tisztázása után az eredetileg az antik grammatikustól, M. Verrius Flaccustól származó magyarázatot olvashatjuk: „Paul. Fest. p. 87. Facul antiqui dicebant, et faculter ...; unde facultas et difficultas videntur dicta. Sed postea facilitas morum facta est, et facultas rerum. Fest. Perfacul antiqui et per se facul ... inde permansit in consuetudine facultas.”

Festus, teljes nevén Sextus Pompeius Festus, 20 könyvre terjedő kivonatot készített az eredeti műből, ebből készített egy újabb kivonatot Paulus Diaconus³⁹.

Mint látjuk, először a *facultas* - *difficultas* párhuzamot voltak meg, majd a hozzá eredetében és jelentésében közel álló *facilitas* szótól való különbözőségét igyekeztek megvilágítani. Ezt a „*facilitas*” szócikkben még részletesebben tárgyalja a szótár.⁴⁰

Ezt követően a pluralis genitivus alakjait tárgyalja, ugyanis *facultatum* és *facultatium* alakban is előfordul a különböző szerzőknél.

A költők viszonylag ritkán használják, Ovidius egyszer, Lucretius kétszer, Vergilius egyszer, stb. Azonban a beszélt nyelvben mindig jelen volt és van: „in pedestri sermone per totam latinitatem in usu est.”

A Thesaurus szerzői szerint: „Significat generaliter rem, qua facere, efficere, consequi aliquid possumus, cf. GLOSS. Condicio, possessio, matrimonium possibilitas. Mar. Victorin. Rhet. 2,13 p. 267, 34 inter posse et -em hoc interest: cum substantia efficiendae rei inest aut deest, de facultate tractatur, ut sunt vires, ministeria, pecunia: at si aut per naturam res negatur aut per locum aut per tempus, de eo quaeritur, an potuerit.”

Csaknem Konstantinig a jelentések, melyeket az I-III. pontok alatt tárgyal, egyaránt használatban voltak, úgy tűnik, ettől fogva a III. pont alatt tárgyalt jelentés túlsúlyba került.

39 M. Verrius Flaccus Augustus korában írta *De verborum significatione* c. művét, mely hatalmas terjedelmű volt, az 'A' betű legalább 4, a 'P' betű 5 könyv hosszúságú volt. S. P. Festus a 2. vagy 3. században készítette el kivonatát, Paulus Diaconus pedig Nagy Károly idején. Ld. HEGEDŰS I., *S. P. Festus*, in PECZ V. (szerk.), *Ókori Lexikon* II, Budapest 1902-1904 (repr. 1985) 759-760. LATKÓCZY M., *M. Verr. Flaccus*, in PECZ V. (szerk.), *Ókori Lexikon* IV. 1159-1160.

40 THESAURUS VI. 72. 1-6.

A szócikk tartalomjegyzéke⁴¹:

- 145/32 **I. facultas rerum **extra hominem** posita**
A latiore sensu i. q. **possibilitas, potestas**, qua aliquid fieri potest.
 Non raro fere i. q. **occasio, opportunitas** sit.
- 145/37 **1** generatim: a absolute
 vergit fere, ut videtur, ad notionem *condicionis*
 fere i. q. *adiumentum, auxilium*
 fere i. q. *copia, multitudo*
- 146/9 b additur genitivus
 146/10 α genet. gerundii (gerundivi): nudi gerundii
 147/6 β genet. substantivi
- 147/70 c additur praepositio ad
 147/71 α cum gerund.
 147/84 β cum subst.
- 148/3 d dativus subst.
 148/5 gerund.
- 148/8 e enuntiata α ut
 148/15 β (acc c.) inf.
 148/34 γ questio indirecta
- 148/36 **2** speciatim apud rhetores et in orationibus definitio: cum aliis orationibus
 partibus
- 148/81 **B** vergit ad notionem: **venia, licentia, libertas:**
1 pertinet ad singulas actiones
- 148/82 a absolute
 149/3 b additur genitivus: genet. rei
 149/13 genet. gerundii: nudi
 149/21 genet. gerundivi
 149/22 vel addito gerund. obiecto
 149/28 c add. ut

41 Azért készítettem el, hogy amikor majd sorban vizsgálom Gratianusnál az előfordulási helyeket, könnyebb legyen besorolni a Thesaurus pontjai alá a különféle jelentéseket, alakokat, és utána könnyen visszakereshető legyen.

- 153/71 d add. inf.
- 153/73 **D** inde fere i. q. lingua, sermo, oratio
- 153/76 **III.** metonymice: **opes, possessiones, divitiae** (Gloss. opes, copiae, patrimonium)
- 153/78 **A** pluralis **1** absolute
- 155/53 **2** additur genitiv. rei (saepius abundanter)
- 155/60 **B** singularis **1** absolute
- 156/34 **2** c. genitiv. rei (saepius abundanter)
- 156/44 epitheta notabiliora: ad I A 1
- 156/51 ad II A
- 156/60 ad III
- de possessione: praeter pronomina possessiva:
- 156/82 syn. et iuxta proposita ad I A
- 157/7 ad II A
- 157/8 ad II C 1
- 157/18 ad II C 2
- 157/26 ad III
- derivata, facultaticula, facultatula.

Filológiai szempontból ennek a szócikknek a keretébe illeszttem majd be a *facultas* szó jelentéseivel kapcsolatos kutatást.

I. A *facultas* kifejezés előfordulásai a *Decretum Gratiani*-ban

A *facultas* kifejezés 126 előfordulási helyét alapvetően a Reuter-Silagi-féle index⁴² alapján dolgoztam fel, de mivel ott a sorrend a nyelvtani alakokat követi, így ahol ugyanabban a szövegben többször is előfordul ez a szó különféle alakokban, ott megváltoztattam az általuk alkalmazott sorrendet. A helyek jelölését meghagytam az általuk alkalmazott formában, ami eltér a szakirodalom által általában alkalmazott idézési módtól, viszont informatívabb abból a szempontból, hogy megjelöli, az adott hely honnan származik: (A) dictum ante, (P) dictum post, (T) Text des Kapitels, (R) Rubrika, (Q) Questio.

1. D 4.1 (A) 5,24 *facultatem nocendi* – az ártás lehetőségét (természetes lehetőség)
2. D 4.1 (T) 5,30 *facultas nocendi* - az ártás lehetősége (természetes lehetőség)

DISTINCTIO IV. GRATIANUS. I. Pars. <i>Causa uero constitutionis legum est humanam cohercere audaciam et nocendi facultatem refrenare, sicut in eod. lib. [V. c. 20.]</i> <i>Ysidorus testatur dicens:</i>	A törvények meghozatalának oka az emberi vakmerőség határok közé szorítása, és az ártás lehetőségének féken tartása, amint ugyanabban a könyvben Ysidorus tanúsítja ezt, mondván: eodem: (Ysidorus: Etimologiae, V. könyv)
C. I. <i>Quare leges sint factae.</i> Factae sunt autem ¹ leges, ut earum metu humana coherceatur audacia, tutaque sit inter improbos inocentia, et in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur ² nocendi facultas. 1) autem deest GH	Miért hoztak törvényeket. Azért hoztak törvényeket, hogy hogy az ezektől való félelem által az emberi vakmerőséget határok közé szorítsák, biztonságban legyen a gonoszok közt az ártatlanság, és magukban a gonoszokban a rettegett büntetés által féken tartsák az ártás lehetőségét.

⁴² REUTER, T. - SILAGI, G., *Wortkonkordanz zum Decretum Gratiani*, Teil 2. D-G, (MGH Hilfsmittel 10/2), München 1990. 1835-1837.

Gratianus az első rész első húsz distinctiójában a jog forrásairól és a jog fogalmáról tárgyal⁴³. A 4. Distinctio bevezetőjében felállítja a tételt, és utána Sevillai Szent Izidortól⁴⁴ idézi a kánont, amivel alátámasztja azt. Itt az első két előfordulási helyen lehetőséget, még hozzá nem jogi, hanem természetes lehetőséget jelöl a *facultas* szó, mely jelentés a Thesaurus-ban az I./A/1 pont alatt szerepel: *latiore sensu i. q. possibilitas, potestas, qua aliquid fieri potest*⁴⁵. Magát a *nocendi facultas* kifejezést Livius-nál is megtaláljuk (31,31,4) ugyanezzel a jelentéssel: *quibus nocendi maiorem facultatem habuit*.⁴⁶

A bevezetés, vagy előbeszéd, aminek latinul *principium* vagy *prologus* a neve, magától Gratianustól származik, ezért *dictum*-nak, vagy *dicta Gratianinak* is nevezik ezeket a helyeket. Itt a hivatkozásnál a zárójelben álló A (*dictum ante*) jelzi ezt. Jóval kevesebb lesz belőlük, mint az auctoritas helyekből, azaz a jogforrásszövegekből. Érdekes azonban figyelni, maga Gratianus hányszor, és milyen értelemben használja a *facultas* kifejezést, hiszen míg az auctoritas helyek a korábbi idők szóhasználatát tükrözik, Gratianusé az 1130-as éveké. Friedberg a *dicta Gratiani* szövegét dőlt betűvel szedi, én is így veszem át, hogy jól elkülöníthető legyen mindenütt.

A distinctiók fel vannak osztva kánonokra vagy fejezetekre (*caput*, vagy *capitulum*). Ezek azok a kánonjogi forrásszövegek, tekintéllyel rendelkező érvek (*auctoritas*, *auctoritates*) melyeket Gratianus magyaráz⁴⁷. Itt a hivatkozásnál a T jelzi (Text des Kapitels).

3. **D 15.1(T) 34,12** *facultas docendarum plebium* - lehetőség a nép tanítására (természetes)
 4. **D 15.1(T) 34,15** *facultatem dedit congragari* - engedélyt/ szabadságot adott, megengedte

DISTINCTIO XV. GRATIANUS. I. Pars <i>De naturali iure</i> ... C. I. <i>Quo tempore ceperint canones generalium conciliorum</i> ⁶ .	Az egyetemes zsinatok kánonjai mikortól kezdődtek.
---	---

43 ERDŐ P., *Az Egyházjog forrásai* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III), Budapest 1998. 171.

44 Kr. u. 556-636. 600-tól haláláig Sevillai érsek.

45 *Thesaurus linguae latinae* VI, col. 146. 12-13. sor, nyelvi szempontból a *nocendi facultas* szókapcsolat a Thesaurus által bemutatott azon típusba tartozik (I./A/1b/α), amikor a *facultas* kifejezés mellett genitívus áll, még hozzá leggyakrabban a gerundium genitívusa, amit már az aranykori szerzőknél is megtalálunk, így Cicerónál, vagy Seneca-nál.

46 *Thesaurus* VI, col. 146. 38-39. sor.

47 ERDŐ P., *Az Egyházjog forrásai*, 170-171.

<p>Canones generalium conciliorum (ut Ysidorus ait lib.6. etimol. c. 16.)^{8*} a temporibus Constantini ceperunt. In⁹ precedentibus namque annis persecutione fervente docendarum plebium minime dabatur facultas. Inde Christianitas in diversas hereses scissa est, quia non erat episcopis licentia conveniendi¹⁰ in unum, nisi tempore supradicti imperatoris. Ipse enim dedit facultatem¹¹ Christianis libere congregari. (11) potestatem EGH</p>	<p>Az egyetemes zsinatok kánonjai (ahogy Izidor mondja az Etimologiae 6. könyve 16. fejezetében) Konstantin idejétől kezdődtek. Az első időkben ugyanis a heves üldözések miatt a nép tanítására a legkevésbé sem volt lehetőség. Attól fogva a kereszténység különböző eretnekségekre szakadt szét, mivel a püspököknek nem volt szabad egybegyűlniük, csak a fent említett császár idején. Ő ugyanis szabadságot adott /megengedte, a keresztényeknek, hogy szabadon összegyűljenek.</p>
--	--

A első rész 15. Distinctio-jának kezdete, ahol az első fejezet magyarázatát szintén Sevillai Szent Izidortól idézi Gratianus, ezek tehát *auctoritas* helyek.

Itt a harmadik előfordulási helyen szintén természetes lehetőséget jelöl a *facultas* szó, mely a Thesaurus-ban az I/A/1 pont alatt szerepel⁴⁸.

A 4. helyen első ránézésre szintén lehetőséget jelent, némelyik szövegvariáns a rokon értelmű *potestas* szót tartalmazza, amivel a Thesaurus is magyarázza a *facultas* első jelentését: *potestas qua aliquid fieri potest*. Itt azonban kérdés, hogy ez a szövegünkben szereplő *facultas congregari* természetes lehetőség, vagy jogi értelemben vett lehetőség, és nem a Thesaurus-ban szereplő második fő jelentéscsoportba sorolható-e inkább: *venia, licentia, libertas*⁴⁹: kegyesen megengedte, engedélyt adott, szabadságot adott. Ez a B pont jelentése, ha egyetlen cselekményre vonatkozik (*pertinet ad singulas actiones*). Ha azonban ezt általános értelemben használja a szerző – generatim – akkor a Thesaurus szerint már inkább *ius, arbitrium*⁵⁰ (jog, választott bíró ítélete) a jelentése. Alapos vizsgálat után a B pontban szereplő első jelentések közül a *libertas*-t látom itt leginkább a szövegösszefüggésbe illeszkedőnek: szó szerint: **szabadságot** adott, magyarra pedig így fordítom: megengedte a keresztényeknek, hogy szabadon összegyűljenek. Nyelvtani szempontból figyelemreméltó, hogy ennél a jelentésnél,

⁴⁸ Thesaurus VI, col. 146. 12-13. sor, A *docendarum plebium facultas* szókapcsolat azon típusba tartozik (I./1/b/a), amikor a *facultas* kifejezés mellett genitivus áll, itt egy genitivusban álló gerundivumos szerkezet.

⁴⁹ Thesaurus VI, col. 148. 81. sor, I./B/1.

⁵⁰ Thesaurus VI, col. 148. 32. sor, I./B/2.

(venia, licentia, libertas) a Thesaurus nem hoz olyan helyet, ahol infinitívussal állna a *facultas*, igaz, hogy csak a VI. századig ismerteti az előfordulásokat, ez pedig már éppen a VII. század eleje.

5. D 96.1(A) 335,30 *facultas disponendi* - hatalom/felhatalmazás a rendelkezésre

6. D 96.1(R) 335,36 *facultas de rebus ecclesiasticis disponendis* - hatalom/felhatalmazás a rendelkezésre

<p style="text-align: center;">DISTINCTIO XCVI. GRATIANUS.</p> <p><i>Illud¹ autem Honorii Augusti, quod de electione summi Pontificis supra constituisse legitur, nullius momenti esse probatur, cum non solum de ordinibus, sed nec etiam de rebus ecclesiasticis laicis legatur aliquando attributa disponendi facultas. Unde quecumque a principibus in ordinibus uel in^{2a} ecclesiasticis rebus decreta inueniuntur, nullius auctoritatis esse monstrantur.</i></p> <p><i>Unde Simacus³ Episcopus catholicae ecclesiae urbis Romae in Sinodo residens dixit^{4a} :</i></p> <p>C. I. <i>De rebus ecclesiasticis disponendis^{5b} laicis nulla facultas relinquitur⁵².</i></p> <p>Dist. XCVI. Pars I. a) in: <i>deest</i> - c. I. a) Romae Synodo praesidens b) <i>disponendi</i> 4) <i>synod. Rom. III. hab. ao. 502.</i></p>	<p>Az pedig bebizonyosodott, hogy amit olvasunk, hogy a pápa megválasztásáról Honorius Augustus⁵¹ régebben elrendelt, annak nincs súlya, mivel nem csak a(z egyházi) rendekkel, de az egyházi vagyonnal kapcsolatban sem bízzák soha laikusokra (hivataluknál fogva) a felhatalmazást/ hatalmat, hogy rendelkezzenek róla. Mivel bármilyen, a császárok (uralkodók) által hozott határozatokat találunk meg a rendekkel vagy az egyházi vagyonnal kapcsolatban, megmutatkozik, hogy semmiféle tekintélyük nincs.</p> <p>Erről Róma város katolikus egyházának püspöke Simacus a zsinaton tartózkodva (residens) /a zsinatot vezetve (praesidens) ezt mondta:</p> <p>A laikusokra semmiféle felhatalmazást /hatalmat nem bíznak, hogy az egyház anyagi javairól rendelkezzenek.</p>
--	---

51 Flavius Honorius nyugat-római császár, 395-423.

52 CIC (1983): relinquo 3, hapax, rábíz jelentésben.

Gratianus Dekrétumának az első részében a 96. *Distinctio* bevezetése (tehát ez a két hely *dicta Gratiani*⁵³) melyben megjelöli a témát, és Szt. Simacus (Szümmakhosz) pápa⁵⁴ szájába adja a kánont (*Simacus Episcopus dixit*), melyet aztán a III. Római Zsinatnak tulajdonított „*Cum in mausoleo*” kezdetű szöveg⁵⁵, és a többi püspökök hozzászólásai támasztanak alá, végül a pápa döntése zárja majd. A zsinat szövegének egyik témája az egyház anyagi javaira vonatkozó (*de rebus ecclesiasticis*) általános rendelkezések voltak, melynek kiterjedési körét a szöveg (a fiktív tulajdonítás szerint Szt. Szümmakhosz pápa) pontosan körülhatárolta⁵⁶.

Itt kell kitérni arra, miért mondjuk, hogy a III. Római Zsinatnak tulajdonított a szöveg, miközben Friedbergnél azt látjuk, hogy hivatkozik Jaffé-ra, amely a hiteles pápai dekretálisok listáját tartalmazza. A III. Római Zsinat dátumaként 502 szerepel a forrásokban, Emil Friedberg is ezzel a dátummal írja le. A *Decretum Gratiani*-t felhasználó kánonjogi források és az 1140 után kibontakozó gazdag kánonjogi segédirodalom is így ismeri a vizsgált szöveget, amely éppen ezért ezzel az attribúcióval és datálással kerül be a *Corpus iuris canonici* első kötetének (1879) kritikai kiadásába.⁵⁷ Ebben két komoly forrásra támaszkodtak: 1) a legkésőbb a *Decretum Gratiani*-tól fennálló töretlen hagyományra; 2) majd később – a források kritikai kiadására vonatkozó igény megjelenésétől – is így hivatkoztak rá, Philipp Jaffé (†1870) *Regesta Pontificum Romanorum*-ának első kiadása alapján⁵⁸. A III. Római Zsinat hivatkozott anyagát a jelenlegi kutatás azonban már a *symmachus*-i hamisítványok közé

53 Az első egy *dictum ante*, több ilyenrel találkozunk majd vizsgálatunk során, a második azonban egy címfelirat, méghozzá *summarius* vagy *rubrica*, mely a szöveg rövid tartalmi kivonatát foglalja magába. Összesen csak öt *rubrica* van a *Decretum Gratiani*-ban, mely a *facultas* szót tartalmazza.

54 Szt. Symmachus/Szümmakhosz pápa 498-514.

55 *Cum in Mausoleo, quod est apud B. Petrum apostolum resedisset sublimis et eminentissimus uir prefectus pretorio atque patricius, agens etiam uices precellentissimi regis Odoacris, Basilius, dixit: „Quamquam studii uestri et religionis intersit, ut in electione episcopatus concordia principaliter seruetur ecclesiae, ne per occasionem electionis status ciuitatis uocetur in dubium, admonitione beatissimi uiri Papae nostri Simaci Simplicii, quam ante oculos semper habere debemus, hoc nobis meministis sub obtestacione fuisse mandatum, ut propter illum strepitum et detrimentum ecclesiae uenerabilis, si eum de hac luce contigerit transire, non sine consultatione nostra cuiuslibet celebretur electio”.* Amikor a mauzóleumban, amely Szent Péter Apostolnál van, leültek, Basilius a jeles és igen kiváló férfiú, a császári testőrség parancsnoka és patricius, a legkiválóbb Odoaker király nevében cselekedve ezt mondta: „Habár a törekvéseitek és a vallások különböznek (ti. a mienktől) de, hogy a püspökválasztáskor főképpen az egyetértés megmaradjon az egyházban, nehogy a választás miatt a város sorsa kétségessé váljon, legáldottabb papánk, Simplicius figyelmeztetése szerint, amit mindig szemünk előtt kell tartanunk, emlékeztek, erre minket eskü alatt kötelezték, hogy a tisztelendő egyházat ne érje baj és kár, amikor majd megtörténik, hogy ő evilágból eltávozik, a velünk való tanácskozás nélkül ne válasszanak meg senkit.

56 SZUROMI SZ. A., *Az 1545 előtti egyházi források hatása a modern kánonjog rendszerére*, Budapest 2016, 203-204.

57 PL. SZUROMI SZ. A., *Az 1545 előtti*, 203-207. SALZMAN, M. R., *Lay Aristocrats and Ecclesiastical Politics: A New View of the Papacy of Felix III (483–492 C.E.) and the Acacian Schism*, in *Journal of Early Christian Studies* 27/3 (2019) 465-489, különösen 476-481.

58 JAFFÉ, PH., *Regesta pontificum Romanorum: ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, Berolini 1851. 63.

sorolja, ami a *Regesta Pontificum Romanorum* 2016. évi kiadásában is érvényesül (vagyis az anyaga már nem szerepel a hiteles források listájában)⁵⁹. Az ún. symmachus-i hamisítványok kérdése több szempontból összetett, amelynek bemutatása meghaladja a jelen kánonjogtörténeti-filológiai vizsgálódásunk körét. Néhány tény azonban feltétlenül szükséges rögzítenünk: 1) bármelyik koraközépkori kánonjogi hamisítványi forráscsoportról beszélünk, fontos, hogy a „hamisítás” kifejezést az adott korszak sajátosságait szem előtt tartva kezeljük. A kánoni hamis források megjelenése (akár a hamis attribúció, akár a szöveg szakaszos idézése, vagy egyszerű hamisítás esetében is) nem a jogi valóság megváltoztatását célozta, hanem a fejlett jogértelmezési módszerek hiányában, a magán a szövegen végrehajtott módosítások adtak választ a keletkezési időtől és helytől eltérő körülmények között felmerült újabb kánonjogi kérdésekre. Ezek mindig összhangban voltak a helyi, kortárs szokásjoggal; 2) a symmachus-i hamisítványokról bizonyosan annyit tudunk, hogy legfontosabb eleme az 501 és 502 között, Symmachus pápa (498-514) és Laurentius ellenpápa között a pápaságért folytatott politikai harc idején keletkezett. Ezt nevezzük *Constitutum Silvestri*-nek, vagy – a római zsinatok egyikeként – III. Római Zsinatnak, amelyet állítólag I. Szilveszter pápa (314-335) hívott össze azért, hogy a húsvét megünneplésének időpontját meghatározzák, valamint az egyházi peres eljárások lefolytatására vonatkozó szabályokat megállapítsák (ez eleve kizárná az 502-re történő datálást). Úgy tűnik, hogy a jelenleg a symmachus-i hamisítványok csoportjába sorolt szövegek valószínűleg nem egy helyen és nem egy időben, és nem ugyanazon szerző vagy kompilátor által keletkeztek. Az anyagnak olyan részei is vannak, amelyek esetében a kutatók Dionysius Exiguus szerzőségét valószínűsítik.⁶⁰ Az biztos, hogy a jelenleg a symmachus-i hamisítványok csoportjába tartozó különböző szövegek legkorábbi keletkezését az 5-6. század fordulójától, ami kortárs hamisítást jelentene, a pseudo-isidori hamisítási időszakig (847-852) datálják, számos eltérő dátummal. Így ennek fényében a III. Római Zsinat neve alatt fennmaradt szövegben megjelenő *facultas* kifejezés használatával kapcsolatban mindössze annyit állíthatunk bizonyosan, hogy a forráskutatás jelenlegi állása szerint az a szöveg 6-9. század közti állapotát tükrözi, mind kánonjogi, mind latin nyelvi és terminológiai szempontból.

59 JAFFÉ, PH., *Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, I: A S. Petro usque ad a. DCIV, Gottingae 2016. 245. Olim... .

60 A kérdéshez részletesen vö. CANELLA, T., *Gli Actus Silvestri fra Oriente e Occidente: Storia e diffusione di una leggenda Costantiniana*, Roma 2013. 246. DEMACPOULOS, G., *The Invention of Peter: Apostolic discourse and papal authority in Late Antiquity*, Philadelphia 2013. 95-99.

Gratianus így minden bizonnyal hiteles szövegnek tekintette a III. Római Zsinat anyagát, sőt mint római zsinatnak különösen nagy tekintélye volt⁶¹, bár a közvetlen forrását sajnos jelenleg nem ismerjük, azaz nem ismerünk olyan korábbi kánonjogi gyűjteményt, amelyből átvehette volna ezt a szöveget. Magának a szövegnek a fegyelmi felhasználását az egyház akkori aktuális helyzete viszont ténylegesen indokolta, ami a Wormsi Konkordátum (1122) megkötését követő időszakot jelentette. Ennek homlokterében az uralkodó és a pápa hatáskörének elválasztása állt.⁶²

Ebben a két esetben a Thesaurus által felsoroltak közül a legelső jelentéssel állunk szemben (I/A/1b): *potestas qua aliquid fieri potest*. Hatalom valamit megtenni, méghozzá tág értelemben (*latiore sensu*). *Facultas disponendis de rebus ecclesiasticis* (gerundivum), vagy *facultas disponendi* (gerundium): hatalom vagy felhatalmazás, hogy rendelkezzen (valaki valamiről). Nyelvi szempontból abban a kategóriában, amikor gerundiummal, vagy gerundivummal áll, egy példát – utolsóként - a jogi nyelvből is hoz a Thesaurus, a Codex Iustiniani-ból⁶³: *facultas inventarii conscribendi*.

Azt hogy Gratianus a *facultas* kifejezést hatalom/felhatalmazás értelemben használta, alátámasztja a C 16.7.30(P) 808,42 is, ahol a *potestas dispensandi* kifejezést használja ugyanebben az értelemben, az egyházi vagyronról nem rendelkezhetnek azok az (értelemszerűen laikus) hívek, akik azt adományozták⁶⁴.

A kánonjogi használat szempontjából pedig azért figyelemreméltó, mert véleményem szerint itt tetten érhető egy pont, ami a *facultas* mai szakkifejezésként való használatához elvezetett. Itt a *facultas disponendi* valami, amit nem bízunk soha laikusokra. Hatalom, vagy felhatalmazás, amit csak klerikusok kaphatnak meg. Ez a legutóbbi időkig valóban így is volt⁶⁵, hogy az egyházi vagyronról csak klerikusok rendelkezhetek, viszont a hatályos jog szerint már világi is lehet vagyronkezelő egy egyházmegyében (CIC 494. k. 1. §).

A *facultas disponendi* kifejezés, igaz, csak egyetlen esetben, de a CIC (1917)-ben is szerepelt, méghozzá pontosan az anyagi javakról való rendelkezést jelentette, tehát a gratianusi használattal azonos értelemben került alkalmazásra⁶⁶. A régi Kódexnek ez a kánonja nem

61 ERDŐ P., *Az Egyházjog forrásai*, 41.

62 KEPPINGER B., *A facultas kifejezés felhatalmazás/hatalom értelemben a III. Római Zsinat szövegében, és a hozzá tartozó Dicta Gratiani-ban*, in *Kánonjog* 26 (2024) 73-80. különösen 73.

63 *Thesaurus* VI, col. 147. 5-6. sor: Cod. Iust. 6,30,22,3.

64 103-104. előfordulási hely.

65 vö. ERDŐ P. Csernoch János előkészületei 1918-19-ben a *Clemanceau-i egyházpolitika várható bevezetésére*, in ERDŐ P., *Az egyházjog lelke*, Budapest 2021. 108-135. különösen 124-125.

66 A bíborosok kiváltságait 24 pontban felsoroló kánonban: CIC (1917) Can. 239 – *Cardinales omnes a sua promotione in Consistorio facultate gaudent: De redditibus beneficiariis libere disponendi etiam per*

került be az új kódexbe, és a bíborosok kiváltságait 1999-ben kihirdető új jegyzékbe sem⁶⁷, tehát a hatályos jogban a *facultas disponendi* kifejezéssel itt már nem találkozunk. A kódex ehelyett pl. a „sodales capaces sunt bona temporalia acquirendi, possidendi, administrandi de iisque disponendi⁶⁸” azaz „a tagok jogosultak anyagi javak szerzésére, birtoklására, kezelésére és a róluk való rendelkezésre” formát használja”, ami hasonló értelmű, de figyelemre méltó, hogy itt sem klerikusokról van szó, hanem egy apostoli élet társaságának tagjairól.

E vizsgálat alapján a *potestas* jelentés van a szótárban említettek közül a legközelebb hozzá (Thesaurus 1/A/1), a magyarban pedig a hatalom, felhatalmazás szavak.

7. D 96.1(T) 337,20 *facultas contradicendi* – lehetőség az ellentmondásra (jogi lehetőség)

<p>Hormisda diaconus legit: „Qua etiam^{71oo} pena*** placuit accipientis etiam heredes afficere. In qua re cuilibet clericorum nulla^{72pp} contradicendi libera sit facultas.</p>	<p>Hormisdas diakónus (tovább) olvasta: Úgy tetszett, hogy ezzel a büntetéssel sújtsák az örökséget elfogadókat is. Amely dologban a klerikusok közül senkinek se legyen semmiféle lehetősége a szabad ellentmondásra.</p>
---	--

Itt az előző szöveg folytatását olvassuk, mely a fent említett, III. Római Zsinat lefolyásáról tudósít, idézve az egyes, vitához hozzászólók mondatait. Köztük szerepel Hormisdas diakónus, a későbbi szent pápa (514-523), aki itt „felolvassa” a „Cum (=quum) in mausoleo” kezdetű szöveget.

Kérdés, itt milyen értelemben szerepel a *facultas*, milyen lehetőséget jelöl. Természetes, vagy jogi lehetőséget? A szövegkörnyezet alapján és Friedberg lábjegyzete szerint⁶⁹ kifejezetten jogi szöveg, és maga az idézet is az egyházfegyelemmel kapcsolatos, ezért itt biztosan jogi lehetőségről van szó, azaz nincs lehetőségük az ellentmondásra jogi értelemben, hiszen természetes értelemben ellent tudnak mondani, például nem némák, stb. Maga a kifejezés - *facultas contradicendi* – a CIC (1917)-ben is szerepelt, az 1969. kánonban a

testamentum, salvo praescripto can. 1298.

⁶⁷ *Elenchus privilegiorum et facultatum S.R.E. Cardinalium in re liturgica et canonica*, 1999. III. 18., in *Ius Ecclesiae* 12 (2000) 269-272. *Notitiae* 35 (1999) 339-342. *Communicationes* 31 (1999) 11-13. *Enchiridion Vaticanum* 18. 274-279.

⁶⁸ CIC 741. kán. § 2.

⁶⁹ FRIEDBERG I. 336. nota.

kötelékvédővel kapcsolatban⁷⁰, szintén jogi lehetőség értelemben. Ugyanakkor érzékeljük, hogy a jog és jogi lehetőség jelentése a szónak szoros kapcsolatban van egymással, mondhatnánk azt is, nincs, vagy ne legyen joga ellentmondani. Ebben az esetben pedig felmerül a kérdés, hogy állhatna-e itt a *ius contradicendi*, vagy az mégsem ugyanezt jelentené? A *ius* használata esetén a lehetőség értelem elveszne, de jogi hatás tekintetében nem lenne különbség köztük. Ez a hely szintén a Thesurus I/A/1 pontja alá tartozik, és gerundium mellett áll (1b/α). A *libera* jelző a magyar nyelven idegen ebben az összefüggésben, jelzőcsereként értelmeztem, bár máshol is találkozunk majd a *libera facultas* jelzős szerkezettel⁷¹, a római jogi nyelvben ez állandó jelzője volt a *facultas*nak.

8. D 96.1(T) 337,46 *de ecclesiasticis facultatibus* - egyházi javak, vagyon

9. D 96.1(T) 337,47 *facultas disponendi* - hatalom/felhatalmazás a rendelkezésre

<p>§. 6. Eulalius episcopus Siracusanae ecclesiae dixit: „ Scripturam, que in sacerdotali concilio recitata est, euidentissimis documentis constat^{90bbb} inualidam⁹¹: primum⁹², quod⁹³ contra Patrum regulas a laicis, quamuis religiosis (quibus nulla de ecclesiasticis facultatibus aliquid⁹⁴ disponendi legitur umquam attributa facultas), facta uidetur; deinde quod nullius presulis apostolicae sedis subscriptione firmata docetur⁹⁵.</p> <p>91) esse</p>	<p>Eulalius, a Siracusa-i egyház püspöke mondta: Teljesen hiteles dokumentumokból világos, hogy érvénytelen az az írás, amelyet a papok gyűlésén felolvastak: egyrészt, mivel úgy tűnik, hogy az Atyák szabályaival (reguláival) szemben laikusok, még ha szerzetesek is, megtették. (Azt olvassuk, hogy nekik semmiféle hatalom /felhatalmazás nem adatott soha, hogy az egyházi javakról rendelkezzenek), másrészt – tanítják -mivel senki sem erősítette meg aláírásával az apostoli szék előjárói közül.</p>
--	---

Itt is az előző szöveg folytatását olvassuk a III. Római Zsinatról, és ebben az egyik előfordulás, a *de ecclesiasticis facultatibus*, a szövegben a XVI. Distinctio bevezetőjében (6. előfordulási hely) szereplő *de rebus ecclesiasticis* szinonimájaként szerepel. Jelentése egyházi javak, vagy egyházi vagyon. Ezt a Thesaurus, a saját besorolása szerinti III. pont alatt: metonymice: opes, possessiones, divitiae , (azaz gazdagság, birtok, birtokbavétel, gazdagság)

⁷⁰ CIC (1917) Can. 1969. Defensori vinculi ius esto: 2.o De omnibus probationibus vel allegationibus ita certiore fieri, ut contradicendi facultate uti possit.

⁷¹ 53. előfordulási hely: a 633-as IV. Toledói Zsinat szövegében, 63. előfordulási hely, Nagy Szent Gergely pápa levelében Agnellus püspökhöz, 67. hely, az 511-es Orleans-i Zsinat kánonjában.

szavakkal adja vissza. Látjuk, hogy mindhárom szinonima többesszámú, ami a latin nyelvi gondolkodás tükré. Ezzel a jelentéssel fogunk arányában a legtöbbször találkozni Gratianusnál, és talán a legkönnyebben elkülöníthető, ebben a nyelvi alak is segít, szinte mindig többes számban áll, és a szöveggörnyezetből is egyértelmű lesz többnyire.

A másik, a *nulla facultas disponendi*, a D 96.1(A)⁷²-ban, és a D 96.1(R)⁷³-ban szereplő szöveg (5. és 6. előfordulási hely) ismétlése, a jelentése is azonos azzal: laikusoknak semmiféle hatalom /felhatalmazás nem adatott, hogy azokról rendelkezzenek.

Stilisztikai szempontból figyelemre méltó, hogy ugyanabban a mondatban két különböző jelentésben is szerepel a *facultas* szó.

10. D 96.1(T) 338,16 *de ecclesiasticis facultatibus* - egyházi javak, vagyon

<p>§. 7. Sancta synodus dixit: „Licet¹⁰¹ secundum prosecutionem uenerabilium fratrum nostrorum¹⁰², Laurentii, Petri, Eulalii, Cresconii, Maximi, uel Stephani, nec apud nos incertum habetur, hanc ipsam¹⁰³ scripturam nullius esse momenti, uerumtamen¹⁰⁴ etiamsi aliqua possit^{105eee} ratione subsistere, modis omnibus in sinodali conuentu prouida beatitudinis uestrae sententia eneruari conueniebat et in irritum deduci, ne in exemplo^{106fff} remaneret presumendi quibuslibet laicis, quamuis religiosus, uel potentibus, in quacumque ciuitate quolibet modo aliquid decernere de ecclesiasticis facultatibus, quarum solis sacerdotibus disponendi indiscusse a Deo cura commissa docetur.” 106) can. 2. fff exemplum</p>	<p>A szent zsinat mondta: Habár nagyon tisztelendő testvéreink, Lőrinc, Péter, Eulalius, Cresconius, Maximus vagy István felszólalása szerint, és ebben mi is biztosak vagyunk, ennek az iratnak nincs súlya, mégis ha valamely ok miatt lehet (súlya), minden módon a zsinati összejegyzetelen Szentséged⁷⁴ előrelátó ítélettel erővel nem rendelkezőként és érvénytelenné váltként fogadta el, hogy ne maradjon (benne) a példányban, és ne vélelmezhesse senki, hogy bárki, aki laikus, mégha szerzetes is, vagy hatalmas, bármely városban, bármilyen módon valamit az egyházi javakról/vagyonról dönthet, az ezekről való rendelkezés gondját Isten vitathatatlanul egyedül a papokra bízta, tanítják.</p>
--	---

72 FRIEDBERG I. 335,30.

73 FRIEDBERG I. 335,36

74 Vö. ERDŐ P., *Egyházjog*, 276. A pápa címei és magyar megfelelőik a Római pápa méltósága c. fejezetben, ahol a Beatissimus Pater szerepel, de nincs mellette magyar megfelelő, ezért a magyarban bevett „Szentséged” címmel fordítottam, mert a szó szerinti „Boldogságod” magyarul nem használatos.

A III. Római zsinat szövegéből itt ez az utolsó vizsgált szöveghelyünk, ahol „a pápa szavával” hitelesíti a döntést, hogy csak a papok rendelkezhetnek az egyház vagyonáról. N.B. eddig csak arról beszélt, hogy laikusok nem rendelkezhetnek, tehát itt megszorította a korábbi rendelkezést, mert a kisebb rendeket felvették (lector, acolitus, ostiarius, exorcista), és a szubdiakónusok és diakónusok is klerikusok voltak Gratianus idején.

Itt tehát szintén egyházi javak, vagy egyházi vagyon a jelentése, mint a D 96.1(T)⁷⁵-ben (8.hely).

Viszont figyelemre méltó, hogy szerepel a *disponendi* kifejezés újra, még hozzá a *disponendi facultas* szókapcsolattal rokon értelműen: *disponendi cura commissa (solis sacerdotibus a Deo)*, azaz a rendelkezés gondját, vagy feladatát Isten egyedül a papokra bízta.

11. D 16.14 (T) 50,14 *facultas credendi* - a hit képessége

<p style="text-align: center;">DISTINCTIO XVI. GRATIANUS.</p> <p>Sardicense quoque concilium auctoritate Nicolai Papae recipitur. <i>Unde idem scribit clero</i>²¹⁴ <i>Constantinopolitano:</i></p> <p>C. XIV. <i>Auctoritate apostolica Sardicense concilium recipitur.</i></p> <p>Quod dicitis, neque Sardicense concilium, neque decretalia vos habere sanctorum Patrum vel recipere, non facile vobis facultas credendi tribuitur, maxime cum Sardicense concilium, quod penes uos in uestris regionibus actum est, et omnis ecclesia recipit, qua ratione conueniat^{219d} ut hec^{220e} sancta Constantinopolitana ecclesia</p>	<p>A Szerdikai Zsinatot⁷⁶ is Miklós Pápa tekintélye alapján fogadjuk el.</p> <p>Erről ugyanő írta a konstantinápolyi klérusnak:</p> <p>A Szerdikai Zsinatot apostoli tekintélyűnek fogadjuk el.</p> <p>Azt mondjátok, hogy ti sem a Szerdikai zsinatot, sem a szent atyák határozatait nem fogadjátok el, nem könnyű nektek a hit képességét nyújtani, legfőképpen mivel a Szerdikai Zsinat, nálatok, a ti tartományotokban volt, és az egész egyház elfogadja, illik ehhez, hogy e szent konstantinápolyi egyház elveti, és ahogy</p>
---	--

⁷⁵ FRIEDBERG I. 337,46.

⁷⁶ ERDŐ P., *Az ókori egyházfegyelem emlékei* (Ókori keresztény írók 2), Budapest, 2018. 89-92, 434-446. Bár igényt tartott rá, hogy egyetemes zsinatként ismerjék el, nem soroljuk közéjük, mert az euszebiánus püspökök kivonultak, és nem vettek részt rajta. Szerdika, a mai Szófia, ami a két birodalom határán feküdt, a zsinat 342 augusztusától-343 augusztusáig ülésezett.

abiceret et ut dictum est non reciperet ^{221f} ? d) convenerit 214) Epist. Nicolai ad Photium Constant. (ao. 862) 219) convenerat	említettük, nem fogadja el?
---	-----------------------------

Ezen a helyen, az első rész 16. distincio-jában, Nagy Szent Miklós pápa⁷⁷ 862-ben írt levelében egy eddigiektől eltérő jelentéssel találkozunk, amit a Thesaurus II. pontja tárgyal: *vis, potestas, indoles*, (erő, hatalom, tulajdonság, jelleg, képesség)⁷⁸, amit az élőlények, néha az ember testével (II/A), dolgokkal (II/B) és a lélekkel (II/C) kapcsolatban is használ a latin. Boethiusnál pl.: *isque est musicus, cui adest facultas de modis et rhythmis iudicandi*⁷⁹. Ehhez hasonló ebben a Miklós pápától idézett szövegben is a *facultas credendi*, azaz a hit képessége kifejezés, melyben a *facultas* mellett a gerundium genitivusa áll, és így a Theaurus II/C/1/b pontja alá tartozik.

12. DP 1.30(R) 1165,5 *facultas* – alkalom (De Paenitentia)

13. DP 1.30(T) 1165,7 *facultas concumbendi* - alkalom, hogy együtt háljon (De Paenitentia)

C. XXIX. <i>Furti tenetur</i> ^{194a} <i>qui solo timore non furatur.</i> <i>Item Augustinus</i> [lib. L. Hom., homil. 28.] ¹⁹⁵ Si propterea non facis furtum, quia times ne uidearis ¹⁹⁶ , intus ^{197b} , in corde fecisti; furti ¹⁹⁸ teneris, et nil tulisti. a) tenetur, furantur	Tolvajnak tartják, aki csak a félelem miatt nem lop. Épp így Ágoston: Ha azért nem lopsz, mert félsz, hogy meglátnak, de belül a szívedben megtetted, tolvajnak tartanak, és semmit sem vettél el.
---	--

77 I. Nagy Szent Miklós pápa, 858-867.

78 *Thesaurus* VI, col. 150. 15 kk.

79 *Thesaurus* VI, col. 151. 66-68. sor.

<p>C. XXX. <i>Non ideo minus delinquit, cui sola deest facultas.</i></p> <p><i>Idem de libero arbitrio, [lib. I. c. 3.]¹⁹⁹</i></p> <p>Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum coniuge^{299a} aliena, planum tamen aliquo modo sit eum^{201b} cupere, et, si potestas detur, facturum esse, non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur²⁹². Item, sicut auctoritas testatur: §. 1. Voluntas* remuneratur, non opus. Voluntas autem²⁹³ in cordis contritione est, opus uero in oris confessione.</p>	<p>Nem hibázik kevésbé, akinek csak az alkalom hiányzik.</p> <p>Ugyanő a szabad akaratról:</p> <p>Ha valakinek nem adódik alkalma, hogy más házastársával együtt háljon, mégis az a terve, hogy őt megszerezze, és ha alkalom adódik, meg fogja tenni, nem kevésbé bűnös, mintha tényleg rajtakapnák. Nem különben, ahogyan a tekintélyes szerző tanúsítja: § 1. Az akarat számít, nem a tett. Az akarat pedig a szív töredelmében van, de a tett a szájjal való megvallásban.</p>
---	---

Gratianus műve második részében, a *De paenitentia* című önálló traktátusban itt Szent Ágostont idézi, és a szövegösszefüggésből világos, hogy mindkét esetben természetes lehetőségről, vagy még inkább alkalomról van szó. A természetes lehetőség jelentéssel már 3 korábbi helyen találkoztunk, ahol az ártás lehetőségéről (1. és 2. előfordulási hely), vagy a nép tanításának lehetőségéről (3. előfordulási hely) volt szó. Az alkalom jelentést a Thesaurus szintén az I/A pont alatt tárgyalja: „non raro fere i. q. occasio, oportunitas”⁸⁰. A szövegben a *potestas* szó szintén alkalom jelentésben fordul elő, mint a *facultas* szinonimája.

14. C 12,2,27(T) 696,28 *ecclesiae facultas* - anyagi lehetőség vagy vagyon, javak

<p>C. XXVII. <i>De oblationibus fidelium quot portiones fiant, et que cui^{323a} proueniat³²⁴.</i></p> <p><i>Idem [in epistola ad episcopos per Lucaniam et Brutios, c. 29.]³²⁵</i></p> <p>Quatuor autem tam de redditu³²⁶ quam de oblatione fidelium, prout cuiuslibet ecclesiae facultas admittit, (sicut³²⁷ dudum rationabiliter est decretum), conuenit fieri portiones, quarum</p>	<p>A hívek felajánlásaiból hány rész legyen, és az kit illessen / kié legyen.</p> <p>Ugyanő (a püspökökhöz írt levélben ...)</p> <p>Négy résznek illik lennie, úgy a jövedelemből, mint a hívek felajánlásából, ahhoz képest, amennyire bármelyik gyülekezet⁸¹ anyagi lehetősége</p>
--	--

⁸⁰ *Thesaurus* VI, col. 145. 35-36.

<p>una sit pontificis, altera clericorum³²⁸, tertia pauperum, quarta fabricis est^{329b} applicanda³³⁰.</p> <p>325) <i>scr. ao. 494.</i></p> <p>Idem: Gelasius</p>	<p>megengedi, (ahogyan már ezelőtt ésszerűen el volt rendelve), melyek közül egy legyen a pápáé, egy másik a klerikusoké, egy harmadik a szegényeké, egy negyedik az alapítványoké.</p>
--	---

Gratianus dekrétumának második részében, a vagyoni kérdésekről tárgyaló causákban (12-14) olvassuk ezt a Szent I. Gelasius pápától (492-496) származó szöveget. Ezen a helyen is vagyont jelent, mely jelentéssel már a III. Római Zsinatnak tulajdonított szövegben is találkoztunk kétszer. Itt azonban egyes számban áll, amit a Thesaurus is tartalmaz a III. pontnál, ahol a gazdagság, vagyon jelentést tárgyalja, azonban szinte mindig többes számban áll, ritkább az egyes szám, amit a Thesaurus által felsorolt példák jóval kisebb száma is mutat: III/A pluralis összesen 150 sor⁸², III/B singularis 67 sor⁸³. Egy példa rá Toursi szent Gergelynek a Frankok története c. művéből: *omnem facultatem ecclesiae inhians presbyter*, ahol „az egyház egész vagyona” jelentésben találjuk meg.

Mivel Gratianus dekrétumában is egyes számban áll, és a magyarban is ismerjük az anyagi lehetőség kifejezést, ami vagyont, pénzt jelent, így itt ezzel fordítottam.

15. C 16.7.23(R) 807,11 *statuendi facultatem* - felhatalmazás/hatalom hogy elrendeljen vmit

***statuendi potestatem* - hatalom, hogy elrendeljen vmit**

16. C 16.7.24(T) 807,23 *facultas disponendi*- felhatalmazás a rendelkezésre

<p>C. XXIII. <i>Laicus in ecclesia aliquid statuendi facultatem non habet</i>^{230a}.</p> <p><i>Item in Sinodo Simaci Papae Laurentius Mediolanensis episcopus dixit</i>^{231b};</p> <p>Non²³² placuit, laicum statuendi in ecclesia^{233c} habere²³⁴ aliquam potestatem, cui²³⁵ subsequendi^{236d} manet necessitas, non auctoritas inperandi.</p> <p>c. 23. a) habeat b) It. In Synodo Romana III.</p>	<p>Laikusnak nincs felhatalmazása arra, hogy bármit elrendeljen az egyházban.</p> <p>Továbbá ezt mondta a zsinaton Lőrinc milánói püspök Simacus pápának:</p> <p>Úgy tetszett, hogy laikusnak nincs hatalma az egyházban semmit elrendelni, neki az marad, hogy követnie kell, és nem a parancsolás tekintélye.</p>
---	---

81 ERDŐ P., *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 122-123. Az ecclesia szó fordítása.

82 *Thesaurus* VI, col. 153. 79. sor- 155. 59. sorig.

83 *Thesaurus* VI., col. 155. 60. sortól 156. 43. sorig.

Sym. Pap. c.3. (Laur. ... dixit: <i>deest</i>) 231) c. 3. <i>synod. Rom. hab. ao. 502. cf. D. XCVI. c.1.</i> 232) <i>licuit</i> 234) <i>habere: deest</i> 235) <i>quos</i>	
<p>Item in concilio eodem Eulalius, Episc. Siracusanae ecclesiae, dixit^{237a} ; C. XXIV. Ecclesiasticas dignitates^{238b} laici disponere non debent^{239c}. Laicis quamuis religiosi²⁴⁰ nulla²⁴¹ de ecclesiasticis dignitatibus^{242d*} aliquid disponendi legitur²⁴³ facultas attributa²⁴⁴. d) facultatibus * Facultatibus : Antea legebatur: dignitatibus. Emendatum est ex originali, (ut supra dist. 96. Bene quidem.) epistola Stephani I. et decreto Paschalis II. manuscripto, quibus locis hoc idem repetitur. 242) <i>add.</i>: ut ait primus papa Stephanus</p>	<p>Ugyanígy, egyanezen a zsinaton Eulalius szirakuzai püspök mondta: Egyházi méltóságokról laikusok nem rendelkezhetnek. Azt olvassuk, hogy laikusoknak, még ha szerzetesek is, semmiféle felhatalmazás az egyházi méltóságokról való rendelkezésre nem adatott.</p>

Ez a szöveg ismét a III. Római Zsinaté, itt csak ezt a rövid részletet idézi belőle a Decretum Gratiani második nagy egységében a szerzetesek és regulárisok jogáról szóló rész (16-20. causa). A *disponendi facultas* kifejezést így már megvizsgáltuk korábban (5,6,9). Itt emellett egy másik kifejezéssel is találkozunk a *facultas statuendi*-vel, ami hasonló jelentésű az előbbihez, a *statuo* 3 ige jelentése: elrendel, megállapít, meghatároz, (előírást) kiad⁸⁴. A *dispono* 3 inkább „valami felett rendelkezni” jelentésű. Az első helyen tehát a *facultas statuendi* pontosan illik ide: laikus semmit nem rendelhet el, semmit nem határozhat, vagy adhat ki. A *facultas* tehát itt is hatalmat vagy felhatalmazást jelent, és ugyanúgy a Thesaurus I/A/1b pontja alá tartozik, mint a *facultas disponendi* esetében. Ezt támasztja alá, hogy ebben a szövegben szerepel a *potestas statuendi* kifejezés is, még hozzá teljesen azonos értelemben, mint a *facultas statuendi*, tulajdonképpen annak szinonimájaként, ami a fenti értelmezést erősíti. Figyelemre méltó azonban, hogy a *facultas statuendi* kifejezés a rubrikában szerepel, ami dictum Gratiani, míg a *potestas statuendi* az auctoritas szövegben, itt tehát tanúi vagyunk annak, hogy maga Gratianus használja a *potestas* szinonimájaként a *facultas* szót.

84 ERDŐ P., *Latin-magyar egyházjogi kyszótár*, 71.

17. C 4.5.1(T) 543,5 *facultatem suae causae dicendae* - jog ügyének előadására
 18. C 4.5.1(T) 543,16 *facultas causae peragendae* - jog az ügyben részt venni

<p>QUESTIO V. GRATIANUS.</p> <p><i>De quinta uero questione in Concilio Cartaginensi¹ III. [c. 7.] sic inuenitur diffinitum:</i></p> <p>C I. <i>Non² est a communione suspendendus, qui die statuta ad causam peruenire^{3a} non potuit⁴.</i></p> <p>Quisquis episcoporum accusatur, ad primates^{5b} prouinciae ipsius⁶ causam deferat accusator. Nec a communione suspendatur⁷ cui crimen intenditur, nisi ad causam suam dicendam electorum^{8*} iudicium⁹, die¹⁰ statuta, litteris¹¹ euocatus minime occurrerit, hoc est infra^{12c} spatium mensis ex ea die¹³, qua eum litteras accepisse constiterit. Quod si aliquas ueras¹⁴ necessitatis causas probauerit, quibus occurrere^{15d} non potuisse manifestum sit, suae causae dicendae intra alterum mensem integram habeat facultatem. Verum¹⁶ tamdiu post mensem secundum non communicet, donec purgetur¹⁷. Si^{18e} autem ad uniuersale^{19**} concilium occurrere noluerit^{20 f}, ut uel ibi causa eius²¹ terminetur, ipse in se damnationis^{22g} sententiam dixisse iudicetur. Tempore sane, quo non communicat, nec in sua ecclesia*** uel²³ parrochia communicet. Accusator autem²⁴ eius, si numquam diebus causae dicendae defuerit subtrahens se^{25h}, a²⁶</p>	<p>Az ötödik kérdésről pedig a III. Karthágói Zsinatnak ezt a döntését találjuk:</p> <p>Nem kell felfüggeszteni a közösségben való részesedéstől⁸⁵ azt, aki a megadott napon nem tudott a perben részt venni.</p> <p>Ha valakit a püspökök közül vádolnak, a tartomány prímásához forduljon az ügygel a vádló, és ne függesszék fel a közösségben való részesedéstől azt, akit bűncselekménnyel vádolnak, kivéve ha ügyének előadására levélben meghívta (a prímás), de egyáltalán nem jelent meg (a kijelölt napon), erre egy hónapja van attól a naptól, amelyen bizonyítottan megkapta a levelet. Ha pedig a szükséghelyzet valós okait igazolta, melyek ellen nyilvánvaló, hogy nem tudott semmit sem tenni, ügyének előadására egy további teljes hónapon belül legyen joga. A második hónap után pedig addig ne részesedjen a közösségben, míg nem tisztázza magát. Ha pedig az évi általános zsinatra sem akar eljönni, hogy akár ott zárják le az ügyét, úgy kell tekinteni, hogy magára mondta ki az elmarasztaló ítéletet. Abban az időben pedig, amikor amikor nem részesedik a közösségben, saját egyházában vagy</p>
--	---

85 A *communio* szó fordításáról ld. ERDŐ P. *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 117-121.

<p>communione non remoueat²⁷. Si uero aliquando defuerit subtrahens se, restituto in communione²⁸ⁱ episcopo, remoueat^{a29} a communione accusator, ita tamen, ut³⁰ nec ipsi adimatur facultas causae peragendae, si se ad³¹ diem constitutam^{32k} occurrere non³³ uoluisse³⁴¹, sed non potuisse probauerit.</p> <p>i) communionem l) noluisse * Electorum iudicium: Istaе duae voces absunt ab editione Coloniensi ... 1) hab. ao. 391. Cart. IV. CGDH Ans III. 122. 10) die stat.: <i>deest orig.</i> 11) <i>add.:</i> primatis</p>	<p>egyházmegyéjében se részesedjék benne. Vádlóját pedig, ha az ítékezés napjaiban sohasem volt távol, ne zárják ki a szentáldozásban való részvételből, ha viszont olykor hiányzott, miután a püspököt visszabocsátották a közösségbe, a vádlót zárják ki belőle, mégis úgy, hogy tőle se vegyék el a jogot, hogy az ügyben részt vegyen, ha bizonyította, hogy az adott napon nem nem akart, hanem nem tudott megjelenni⁸⁶.</p>
---	---

Ez a szöveg a második rész perjogról tárgyaló causáiból (2-7.) való, egy egyházi per lefolyásáról rendelkezik, hiszen a prímáshoz utalja az ügyet, és a III. Karthágói Zsinat döntését idézi (vagy egyes szövegtanúk szerint a IV. Karthágói Zsinatot). Friedberg a lábjegyzetben 391-es évszámot hoz, azonban az előszóban a 3. Karthágói Zsinat éve 397⁸⁷, és ezzel az évszámmal közli Erdő Péter is a Breviarium Hipponense kánonjait, melyek erről a zsinatról ránk maradtak⁸⁸, így ezt veszem én is figyelembe. Ebben két esetben is szerepel a *facultas* szó, hasonlóan a III. Római Zsinatnak tulajdonított szöveghez, ahol a *facultas contradicendi* kifejezéssel találkoztunk (7. előfordulási hely.). Itt, a Karthágói Zsinat szövegében először a *suae causae dicendae habeat facultatem* szerepel, ami szó szerint azt jelenti: legyen joga ügyének előadására. Másodszer a *nec adimatur facultas causae peragendae* összefüggésben szerepel, szó szerint: ne vétessék el tőle a jog, hogy az ügyet (ügyét) elintézzé. A szövegösszefüggés alapján mindkét helyet a *facultas* kifejezés „jog” jelentéséhez sorolhatjuk, és a Római jogból származó *facultas agendi* kifejezéssel is párhuzamba állíthatjuk, ahol az alanyi jogot jelenti⁸⁹. Mindkét helyen a ritkább gerundivumos szerkezet áll mellette, a gyakoribb gerundiummal szemben. Ilyen módon, ad praepositio-val a gerundium mellett, előfordul Cicero Verres elleni 3. beszédében is, ahol szintén jogot jelent: ut mihi summa facultas ad accusandum daretur⁹⁰. Gerundivummal pedig Caesar-nál: ut oppidum magnam ad

86 Vö. ERDŐ P. *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 496-497.

87 FRIEDBERG I. XX.

88 ERDŐ P. *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 101-104, 492-506.

89 FÖLDI A. -HAMZA G., *A római jog*, 68.

90 *Thesaurus* VI. 147. 71-72.

ducendum bellum daret facultatem⁹¹. Ebben a jelentésben eddig még nem fordult elő a *facultas* szó (ius, arbitrium), a fenti kifejezéseket a Thesaurus I/B/2b pontja alá sorolhatjuk be. Ez a jelentés azonban érintkezik a jogi lehetőség jelentéssel, ha azzal fordítanánk, a szöveg ugyanezt jelentené, de a jog szó itt erősebb, határozottabban fejezi ki a kötelező erőt, mintha a lehetőség állna itt.

19. D 61.13(T) 231,36 *facultas renitendi - f. resistendi ? - jog az ellenálláshoz*

C. XIII. De eodem.	Ugyanarról
<p><i>Item</i> [eadem epist. c. 5.]^{129a}</p>	<p>Szintén (ugyanaz a levél)</p>
<p>Nullus inuitis detur episcopus.</p>	<p>Senki ne adassék püspökül azoknak, akik nem akarják. Ez esetben egy másik gyülekezetből⁹²</p>
<p>Tunc^{130b*} alter^{131c} de altera ecclesia eligatur, si</p>	<p>más(valaki)t válasszanak, ha magának ennek a városnak a klérusából (klerikusai közül), mely számára püspököt kell szentelni, senkit (ami nem hiszem, hogy megtörténik), aki arra méltó, nem lehet találni. Először ugyanis el kell vetni ezeket, hogy valakiknek más egyházakból méltán adjanak elsőbbséget. Kiki abban az egyházban élvezze szolgálata gyümölcsét, amelyben élete során minden hivatalát végigszolgált. Idegen pénzért a legkevésbé se csaljon meg egyik se (senkit), se a másik ne merje magának követelni a mást illető díjazást. Legyen joga a klerikusoknak az ellenálláshoz? (birtokláshoz, visszatartáshoz?), ha úgy látták, hogy habozik/haboznak, és/hogy őt/őket ne féljenek visszautasítani.</p>
<p>de ciuitatis ipsius clero¹³², cuius^{133d} est</p>	<p>episcopus ordinandus, nullus (quod euenire non credimus) dignus poterit¹³⁴ reperiri.</p>
<p>episcopus ordinandus, nullus (quod euenire non credimus) dignus poterit¹³⁴ reperiri.</p>	<p>Primum enim illi¹³⁵ reprobandi sunt, ut aliqui de alienis ecclesiis merito preferantur. Habeat unusquisque suae fructum militiae in ecclesia, in qua suam per omnia officia transegit¹³⁶ etatem. In aliena stipendia minime alter¹³⁷ obrepat, nec alii debitam alter audeat sibi uendicare mercedem. Sit facultas clericis renitendi^{138e}, si se uiderint¹³⁹ pregrauari, et quem^{140f} sibi ingeri ex transuerso¹⁴¹ uiderint^{142g} non timeant refutare. Qui etsi¹⁴³ non debitum premium¹⁴⁴, uel liberum de eo, qui eos¹⁴⁵ rectorus est, debent habere iudicium.</p>
<p>Primum enim illi¹³⁵ reprobandi sunt, ut aliqui de alienis ecclesiis merito preferantur. Habeat unusquisque suae fructum militiae in ecclesia, in qua suam per omnia officia transegit¹³⁶ etatem. In aliena stipendia minime alter¹³⁷ obrepat, nec alii debitam alter audeat sibi uendicare mercedem. Sit facultas clericis renitendi^{138e}, si se uiderint¹³⁹ pregrauari, et quem^{140f} sibi ingeri ex transuerso¹⁴¹ uiderint^{142g} non timeant refutare. Qui etsi¹⁴³ non debitum premium¹⁴⁴, uel liberum de eo, qui eos¹⁴⁵ rectorus est, debent habere iudicium.</p>	<p>De eodem: C. XII. Extranei emeritis in suis ecclesiis non preponantur.</p>
<p>Item: Unde Celestinus Papa [ad Episcopos Galliae, epist. II. c. 4.]¹²⁴</p>	<p>Ed. Romana d) cui e) retinendi f) quos 124) scr. ao. 428. in Leon. M. Opp. III, 270. - Jaffé no. 152. - Ans. VI. 11; Deusded. I, 92.;</p>

91 Thesaurus VI. 147. 78-79. C. I. Caesar, *De bello Gallico* 1,38,4.

92 ERDŐ P., *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 122-123. Az *ecclesia* szó fordításáról.

Polyc. II. 1, 34. (can contin.) 132) clericis 135) illi deest Burch. Ivo Pan. 136) peregit Ivo Decr. 137) alter: deest Deusd. alius Ivo Decr. 138) resistendi Hisp, 140) ut quem Deusd. Ivo Pan. 141) extraneorum Hisp.	
---	--

Az első rész 61. distinctiójában itt a XII. caput szövege folytatódik, a XIII. caput is I. Szent Celesztin pápának⁹³ a Gallia püspökeihez 428-ban írt leveléből származik⁹⁴, mely pl. már az Anselmi Collectio Canonumban is szerepelt⁹⁵. A XII. caput címének jelentése: Idegeneket a saját egyházukban arra érdemesek elé ne helyezzenek. Bár a szöveg eléggé romlott, több variáns is ránk maradt a különböző kódexekben, a *facultas* kifejezés használata nem kétséges, és a *facultas renitendi*, vagy *resistendi* az ellenállás (vagy visszatartás, birtoklás?) jogát jelenti. A Thesaurus I/B/2b/β pontja alá tartozik (gerundium áll mellette genitivusban). A *facultas resistendi* már a Codex Theodosianusban is előfordul (a. 391), és ott is az ellenállás jogát jelenti⁹⁶.

93 I. Szent Celesztin pápa (422-432), a levelet Leon-ban (ma Spanyolország) írta.

94 SZUROMI Sz. A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio Canonumban*, Budapest 2000, 13-14. A pápai eredetű kánonok.

95 Uo. 97-98. A püspökökre vonatkozó rendelkezések a VI. könyvben.

96 *Thesaurus* VI. col. 149. 61.

20. C 33.1.1(Q) 1148,28 *facultas cognoscendi* - **képesség, hogy megismerje**

<p>CAUSA XXXIII. GRATIANUS. <i>Quidam uir¹ maleficiis impeditus uxori suae debitum reddere non poterat. Alius interim clanculo eam corrumpit; a uiro suo separata corruptori suo publice nubit; crimen, quod admiserat, corde tantum Deo² confitetur; redditur huic facultas cognoscendi eam: repetit uxorem suam; qua recepta, ut expedicius uacaret orationi, et ad carnes agni purus^{3a} accederet, continentiam se seruaturum promisit ; uxor uero consensum non adhibuit. (Qu. I.) Queritur^{4b}, an propter impossibilitatem coeundi, a uiro suo⁵ aliqua sit separanda? (Qu. II) Secundo, an post separationem ei nubere ualeat, cum quo prius fornicata est? (Qu. III.) Tertio, si sola confessione cordis crimen possit deleri? (Qu. IV.) Quarto, si tempore orationis quis ualeat reddere coniugii⁶ debitum? (Qu. V.) Quinto, an uir sine consensu uxoris continendum uouere possit, vel si minis uel terroribus licentiam uouendi ab ea extorquere ualeat?</i></p> <p>XXXIII. a) purius b) hic primum quaeritur 1) deest ABEGH 2) Deo deest AB 3) ABCD corr. 5) suo: deest BC 6) coniugi: A, deest BC</p>	<p>Egy bizonyos férfi bűnök/ rossz tettek által akadályozva feleségének nem tudta megadni, amivel tartozott. Más eközben a nőt titokban elcsábította, a férjétől különvált nő nyilvánosan hozzáment a csábítójához. A bűnt amit elkövetett, szívében csak Istennek megvallja, vissza/megadatik neki a képesség, hogy a nőt megismerje: visszatér a feleségéhez /visszaköveteli⁹⁷ a feleségét, akit miután visszacapott, hogy szabadabb legyen az imádságra, és a bárány testéhez (carnes) tisztábban járuljon, önmegtartóztatást fogadott, a feleség azonban nem adta beleegyezését. (Qu. I.) Kérdés (először), hogy az egyesülés lehetetlensége miatt, el kell-e valakit választani a férjétől? (Qu. II.) Másodszer, vajon az elvált után érvényesen házasságot köthet-e, azzal, akivel korábban házasságot tört (kurvázkodott)? (Qu. III.) Harmadszer, ha csak a szívében vallja meg a bűnét, lehetséges-e, hogy az eltöröltetik? (Qu. IV.) Negyedszer, valaki az imádság idején érvényesen adná-e meg házastársának, amivel tartozik? (Qu. V.) Ötödször, vajon a férj a feleség beleegyezése nélkül önmegtartóztatást fogadhat-e, vagy érvényes-e, ha fenyegetésekkel vagy ijesztgetésekkel csikarja ki az engedélyt a fogadalomra?</p>
---	--

97 FINÁLY, repeto etc. 3. 1) visszamegy 3 B) visszakövetel a) törvényszék előtt b) közigazgatási msz. res repetundae -arum nn., visszatérítendő pénz.

A Decretum Gratiani második részében 10 causa szól a házasságról, ezek közé tartozik a harmincharmadik is, a vezeklésről szóló önálló traktátus (De paenitentia) kivételével (33. causa, 3. quaestio). A fenti rész a teljes 33. causa bevezetője, melyben az egész gondolatmenetet felvázolja Gratianus. A hivatkozásban szereplő Q a questio rövidítése, ami itt a maga Gratianus által feltett kérdéseket jelzi. Ezekből az is világossá válik, hogy a De paenitentia hogy kerül ide, és hogy, bár önálló traktátus, mégis ebbe kérdéssorba illeszkedik.

A *facultas* kifejezés használata ebben a szövegben, ami egy képzeletbeli eset leírása, mellyel kapcsolatban utána az 5 kérdést felteszi majd a szerző, mindenképpen alapos vizsgálatot igényel. Első olvasásra talán a lehetőség tűnik ideillőnek, de az eset leírásának figyelmes olvasása felveti, vajon nem a képesség illik-e inkább ide. Miért nem tudta a férfi megadni a feleségének, amivel tartozott? Mi az a „maleficiis impeditus”? A szótár szerint a maleficium -ii n rossz cselekedet, bűntett, a beneficiummal ellentétben kárt okozás, erőszakoskodás, az újkori szóhasználatban pedig csalás, vagy varázslás, bűvölés is lehet a jelentése⁹⁸. Hogy itt mit értett alatta a szerző, arról a IV. caput elején⁹⁹ szól részletesebben:

De his ita scribit Igmarius Remensis Archiepiscopus:

C. IV. *De his, qui maleficiis impediti coire non possunt.*

Si per sortiaras atque maleficas* occulto, sed numquam iniusto Dei iudicio permittente, et diabolo preparante, concubitus non sequitur, hortandi sunt quibus ista eueniunt, ut corde contrito et spiritu humiliato Deo et sacerdoti de omnibus peccatis suis puram confessionem faciant, et profusis lacrimis, et largioribus elemosinis, et orationibus atque ieiuniis Domino satisfaciant, et per exorcismos ac cetera mania ecclesiasticae medicinae ministri ecclesiae tales, quantum annuerit Dominus, qui Abimelech et domum eius Abrahae orationibus sanauit, sanare procurent. Qui si forte sanare non potuerint, separari ualebunt; sed post, quam alias nuptias expetierint, illis in carne uiuentibus, quibus iunctae fuerint, prioribus, quos reliquerant, etiamsi possibilitas concumbendi eis reddita fuerit, reconciliari nequibunt.

Ebből világos, hogy fentebb a *maleficium* varázslás, bűvölés értelemben szerepelt, az itt előtte található *sortiaras* pedig, a szótárakban¹⁰⁰ nem szerepel, de a *sors -tis f* szóból ered, melynek jelentése sorsjegy, sors, végzet, jóslat, jövődőlés, az ebből származó *sortior* 4 igéé pedig sorsot húz, sorsol. A *maleficas* a lábjegyzet szerint kiegészítendő az *artes* szóval, ami

98 FINÁLY, 1183. maleficium ii, kn.

99 FRIEDBERG I. 1150, 13-30.

100 FINÁLY, FORCELLINI, a *Thesaurus* csak R betűig jelent meg.

mesterséget jelent, a *maleficus* 3 pedig a szótár szerint káros veszedelmes, ártalmas jelentésű. Az *occulto* (*occultus* 3 tikos, elrejtett melléknévből képzett adverbium) kifejezés is erősíti ezt, bár önmagában csak „titkon” a jelentése¹⁰¹. Jelentése tehát: „Ha jósló és varázsló mesterségek által titkon, de sosem Isten igazságtalan ítélete által megendve, és a sátán által előkészítve, az együttválás (közösülés) nem következik be, buzdítani kell azokat, akikkel ez történik, hogy töredelmes szívvel és alázatos lélekkel Istennek és a papnak minden bűnükéről tiszta gyónást végezzenek, és tegyenek eleget (adjanak elégtételt) az Úrnak könnyeik kiontásával, bőkezű alamizsnával és imákkal és böjtökkel, és gondoskodjanak a gyógyulásról olyan ördögűzések és az egyház szolgálattelvőinek az egyházi gyógyítás többi javai által, amennyiben az Úr, aki Ábrahám imái által Abimelechet és házanépét meggyógyította, kegyesen megengedi. Akik ha talán mégsem tudtak meggyógyulni, érvényesen választatnak majd külön, ...”

Mindezek fényében a fenti *facultas cognoscendi* kifejezés inkább a képesség jelentéshez tartozik, mert itt nem a lehetőség hiányzott, hanem a képesség: „megadatik neki a képesség, hogy őt (nő) megismerje”.

Maga a *maleficium*ba vetett hit az ókorból ered, és Szent István király törvénye is rendelkezik a „malefici” azaz a „bűvölők, igézők, méregkeverők, varázslók” büntetéséről, ti. hogy szolgáltatassák ki őket annak, aki kárt szenvedett bűvölésük miatt. Az I. Esztergomi Zsinat is kimondta Könyves Kálmán uralkodása alatt, hogy ugynezek a kánonok szerint bűnhődjenek. Az érvényes különválás lehetősége pedig III. Honorius pápa (1216-1227) nevéhez fűződik, aki a házassági akadályok közé sorolta a *maleficium*ot, mint az impotencia egyik külön nemét¹⁰².

A *facultas* itt a Thesaurus beosztása szerinti II. jelentéscsoportba tartozik: *facultas rerum in homine vel re posita, id quod vis, potestas, indoles, qua aliquid efficitur*, és egyszer már előfordult a *facultas*-sal kapcsolatban, a 11. előfordulási helyen, ahol a *facultas credendi*, a hit képessége kifejezéssel találkoztunk. Itt is ugyanúgy a gerundium genitivusa áll mellette.

101 FINÁLY, 1353. *occultus* 3, *occulto* ih.

102 ROSZNER E., *Régi magyar házassági jog*, Budapest 1887. 164-174. Vö.: GHAYAT AL HAKIM, *Picatrix - A bölcs célja*, Budapest 2021., Latinból fordította: FRAZER-IMREGH M., HAMVAS E. Á.

21. DP 1.87(P) 1185, 16 *facultas operis* - lehetőség a cselekvésre (természetes)
 22. DP 1.87(P) 1185, 17 *facultas confessionis* - lehetőség a megvallásra (természetes)

<p>VII. Pars. Gratian. <i>His auctoritatibus</i> § 2. ... <i>Ita et illud Augustini intelligitur</i>⁹⁸⁷; „ <i>Magna pietas Dei, ut ad solum promissionem peccata dimiserit,</i>” <i>id est remissibilia iudicauerit. Item</i>^{988k}: „ <i>Votum pro opere reputatur, cum deest facultas operis.</i>” <i>Unde uotum confessionis reputatur pro opere uocis, cum deest facultas confessionis. Item</i>⁹⁸⁹: „ <i>Voluntas remuneratur, non opus,</i>” <i>ita intelligitur: uoluntus facit opus remunerabile, non opus voluntatem.</i></p> <p>987) supra c.5. (II. Reg.) 988) idem</p>	<p>Ágoston is így érti ezt: Isten nagy kegyelme, hogy csak az ígéretre a bűnöket megbocsátotta, azaz megbocsáthatónak ítélte. Ugyanígy: „a fogadalom/ígéret cselekedetnek számít, ha hiányzik a lehetőség a cselekvésre.” Ennek alapján a megvallás/gyónás megígérése a hangművének/cselekvésének számít, ha hiányzik a lehetőség a megvallásra/gyónásra. Hasonlóképpen: „Az akaratot/szándékot jutalmazták, nem a tettet: a szándék teszi a tettet megjutalmazhatóvá, nem a tett a szándékot.</p>
--	--

Ezt a részletet a De Paenitentia I. Distinctio-jában találjuk. Az előző szövegben szereplő 3. kérdésre adott válasz egy része ez is: (Qu. III.) Harmadszor, ha csak a szívében vallja meg a bűnét, lehetséges-e, hogy az eltöröltetik? A *facultas* itt mindkét esetben lehetőség értelemben szerepel, az első a *facultas operis*, lehetőség a cselekvésre, ami a másodikra, a *facultas confessionis*-ra vonatkozik, azaz a (hiányzó) megvallás/gyónás lehetőségére. A gyónásnak, vagy inkább a gyóntatásnak van bírói jellege¹⁰³, itt azonban nem jogi értelemben vett lehetőségre gondol a szerző, hanem a gyóntató pap konkrét hiányára, elérhetetlenségére. Ebben az esetben tehát természetes lehetőséget jelent a *facultas* szó.

A hivatkozásban szereplő P (dictum post caput) Gratianus dictumait jelzi, melyen belül itt szent Ágostont idézi és magyarázza, ez azonban abban különbözik az auctoritas helyektől, hogy azokat más gyűjteményekből vette át¹⁰⁴, pl. Decretum Burchardi, Anselmi Collectio Canonum, stb., melyeket Friedberg rendre pontosan meg is jelöl a lábjegyzetben, itt azonban Gratianus közvetlenül idézi Szent Ágostont.

¹⁰³ ERDŐ P., *A bűn és a bűncselekmény*, in *Kánonjog* 13. (2011) 16.

¹⁰⁴ ERDŐ P., *Az Egyházjog forrásai*, 170.

23. DP 1.87(P) 1186,47 *facultas confitendi* - a megvallás lehetősége (természetes)

<p>III. Pars. §.9. <i>Econtra</i>¹⁰³⁴ <i>ea, que in assertione huius sententiae dicta sunt, partim ueritate nituntur, partim pondere carent. Sine contritione etenim</i>¹⁰³⁵ <i>cordis nullum peccatum posse dimitti, occulta uero peccata secreta satisfactione, publica quoque manifesta penitentia expiari debere, firmissima constat ratione subnixum. Porro sine confessione oris, si facultas confitendi non defuerit, aliquod graue delictum expiari, auctoritati</i>¹⁰³⁶ <i>penitus probatur aduersum. Quomodo enim secundum auctoritatem Leonis</i>¹⁰³⁷ <i>Papae sine supplicationibus sacerdotum indulgentia nequit obtineri, si sine confessione oris a peccato possumus emundari? Quis enim supplicabit pro peccato</i>¹⁰³⁸, <i>quod nescit?</i></p> <p>1036) auctoritate 1039) supra c. 44.</p>	<p>Másfelől azok, amik ezen tétel bizonyítására elhangzottak, részint igaznak tűnnek, részint nélkülözik a tekintélyt. A szív töredelme nélkül semmiféle bűn/egyetlen bűn sem bocsátható meg, a rejtett bűnökért titkos elégtétellel, a nyilvánosakért nyilvános elégtétellel kell eleget tenni, nyilvánvaló, hogy ez a legtisztább észre támaszkodik. Továbbá a szájjal való megvallás nélkül, ha a megvallás lehetősége nem hiányzott, valamely súlyos bűnért eleget tenni, a tekintély alaposan bizonyítja ennek az ellentétét. Ahogyan ugyanis Leo pápa tekintélye alapján a papok könyörgése nélkül nem lehet búcsút elnyerni, szájjal való megvallás nélkül a bűntől meg tunk tisztulni? Ki fog ugyanis könyörögni a bűnért, amiről nem tud?</p>
--	---

Ez a részlet az előző folytatása, az itt szerplő *facultas confitendi* az előző részben szereplő *facultas confessionis* szinonimája, a *confiteor*, *confiteri* (2) *confessus sum* megvall ige gerundiumának genitivusa. Így a Thesaurus 1/A/1b/ α pontja alá tartozik, és a megvallás lehetősége, vagy a lehetőség a megvallásra itt is természetes lehetőséget jelöl. Szintén Gratianus dictuma, tehát a XII. századi szóhasználatot tükrözi.

24. C 12.2.58(P) 706,23 *sit facultas arguendi* - legyen joga vádolni

<p>Unde in Concilio Tolletano IV. [c. 86.] legitur⁶⁴⁹:</p> <p>C. LVIII. De episcopo, qui non retento patrocinio seruos ecclesiae manumittit. ...</p> <p>Gratian. <i>Libertus enim ...</i></p> <p>§. 3. <i>In 666 criminali vero Crimen^{669g} maiestatis excipitur, uel si patronam illicito serui concubitu uti deprehenderit, quo casu etiam seruo cum⁶⁷⁰ munere libertatis dominam accusare permittitur, sicut in^{671h} 9. lib. Cod. tit. de mulieribus, que seruis propriis⁶⁷²ⁱ [l. unica], inperator Constantinus constituisse legitur⁶⁷³: „Si qua cum seruo suo occulte rem habere detegitur, capitali sententiae⁶⁷⁴ subiugetur, tradendo ignibus uerberone. Sitque omnibus facultas crimen publicum arguendi, sit offitio copia nunciandi, sit etiam seruo licentia deferendi, cui probato crimine libertas dabitur.”</i></p> <p>g) crimen vero laesae 666) Cod. Iust. (9.1.) 649) <i>hab. ao.</i> 633. 670) pro</p>	<p>Amiról a IV. toledói Zsinaton (c. 86.) ezt olvassuk: A püspökről, aki a patrocinium¹⁰⁵ fenntartása nélkül az egyház rabszolgáit felszabadítja.</p> <p>Gratianus: A felszabadított rabszolga pedig ...</p> <p>§. 3. Államellenes bűncselekmény¹⁰⁶ történik, például ha egy úrnőt egy szolgálával meg nem engedett együttváláson kapnak rajta, amely esetben a szolgának is a szabadság adományával együtt¹⁰⁷ megengedjük, hogy az úrnőt vádolja, ahogy a Codex 9. könyvében „az asszonyokról, akik saját szolgálkikkal” cím alatt olvassuk, hogy Constantinus császár elrendelte: „Ha valakiről kiderül, hogy szolgájával titkon volt dolga, vessék halálos ítélet alá, ...</p> <p>Mindenkinek legyen joga a nyilvános büntettet vádolni, legyen lehetősége mintegy kötelességét teljesítve feljelenteni, legyen a szolgának is szabadsága vádolni, akinek, miután a büntett bizonyítást nyert, szabadság adassék.”</p>
--	--

A Decretum Gratiani második részének 12. causa-ja vagyoni kérdésekről tárgyal (a rabszolgák a vagyonhoz tartoztak), ezen belül a II. questio 58. c. az egyház rabszolgáit

105 FÖLDI A., HAMZA G., *A római jog*, 218., 266. eredetileg: patrocinium, melyből látszik, hogy a patronatus szóból képződött.

106 Crimen maiestatis: eredetileg államellenes bűncselekmény (FÖLDI A., HAMZA G., *A római jog*, 578. o. 1843, FINÁLY, majestas), később felségsértés.

107 A *munera* általában a római jogban: kötelezettségek (közjogi és magánjogi),(FÖLDI A., HAMZA G., *A római jog*, 209. 691.p.), itt azonban ajándék, adomány értelemben használja.

felszabadító püspökről rendelkezik, ami eredetileg a IV. Toledói zsinat 86. kánonja. A 18 toledói zsinat közül a IV. Toledói zsinat volt a legnagyobb hatással a Decretum Gratiani kánonállományára, 40 kánonja szerepel benne¹⁰⁸, köztük ez is. Utána következik Gratianus magyarázata, tehát egy dictum, melynek csak végét olvassuk itt. Az elején két helyet idéz a Digesta-ból a felszabadított rabszolgákról (libertus), majd a fenti szó szerinti idézet¹⁰⁹ követhet a „Codex”-ből, azaz a Codex Iustinianus-ból, melynek 9. könyve tartalmazza a büntetőjogot¹¹⁰, melyhez ez a részlet is tartozik. A *facultas* kifejezés értelmezése szempontjából fontos, hogy jogi szövegben található. A szöveg pedig más szavakkal, de kétszer is ismételi: „permittitur dominam accusare, ... sit omnibus facultas arguendi, ... sit etiam servo licentia deferendi.” Itt tehát a *facultas* (arguendi) és a *licentia* (deferendi) szinonimaként szerepelnek. Egyrészt a Thesaurus a *facultas* szócikkben a 1/B/1 pontban a *licentia*, *venia*, *libertas* szavakkal értelmezi a *facultas*-t, másrészt a *licentia* szót is értelmezi így: „alicui aliquid licere, potestas, facultas, permissio”¹¹¹. Ugyanakkor a Thesaurus 1/B/2 pontja szerint a *facultas* jelentése lehet: „generatim. i. q. ius, arbitrium”, azaz jog, vagy választott bíró ítélete. E pont alatt példaként hozza a „crimen publicum arguendi” szókapcsolatot is, a Cod. Theod. 9,9,1 (a. 326) hely megjelölésével¹¹², tehát pontosan az általunk olvasott helyre utal (ld. Friedberg 666. lábjegyzetét). Itt tehát látjuk a különböző jelentések közti kapcsolódási pontokat: itt a jog által adott lehetőséget, engedélyt, szabadságot jelentenek a fenti kifejezések, ami végső soron az alany számára viszont jogot jelent. A fordításnál tehát, a Thesaurus besorolása alapján is, a „mindenkinek legyen joga vádolni” értelmezésnél maradtam. Fontos szem előtt tartanunk, hogy egy rabszolga enélkül nem vádolhatott volna a törvény előtt egy szabad embert (mert nem rendelkezett *ius accusandi*-val¹¹³). Nyelvtani szempontból pedig gerundium genitivus-ával áll, amihez tárgy is tartozik, tehát a 1/B/2/bβ pont alá tartozik: gerundivi vel gerund. c. obiecto coniuncti.

108 SZUROMI Sz. A., *A VI-VIII. századi toledói zsinatok szerepe a hispániai és egyetemes egyházfegyelemben*, Studia Caroliensia (2005) 25-32.

109 vö.: CJ.9.11.1pr.: Imperator Constantinus Si qua cum servo suo occulte rem habere detegitur, capitali sententia subiugetur, tradendo ignibus verberone. CJ.9.11.1.1: Imperator Constantinus Sitque omnibus *f a c u l t a s* crimen publicum arguendi, sit officio copia nuntiandi, sit etiam servo *l i c e n t i a* deferendi, cui probato crimine libertas dabitur.

110 FÖLDI A., HAMZA G., *A római jog*, 97.

111 *Thesaurus* VII. 1354, 55-56.

112 *Thesaurus* VI., 149. 75. sor.

113 ERDŐ P., *A bűn és a bűncselekmény*, Budapest 2013. 52., A közvadás és a magánvadás bűncselekmény problémájának megjelenése a kánonjogban; a *ius accusandi*-ról:

<https://www.voxcanonica.com/2023/06/23/lo-ius-accusandi-delle-donne-nel-medioevo-limitazioni-e-status-processuale/> (utolsó letöltés: 2023. július 26.).

25. C 14.6.1(T) 743,17 *episcopalis facultas* - püspöki hatalom

<p>QUESTIO VI. GRATIANUS.</p> <p>I. Pars. <i>Quod uero penitencia agi non possit, nisi res aliena reddatur, testatur Augustinus in epist. [LIV.] ad Macedonium^{2a}.</i></p> <p>C. I. <i>Penitencia non agitur, si res aliena non restituitur^{3b}.</i></p> <p>§. 3. Illud uero fidentissime dixerim, eum, qui pro homine ad hoc interuenit, ne male ablata restituat, et qui ad se confugientem (quantum honeste potest) ad reddendum^{27o} non compellit, socium esse fraudis et criminis. Nam misericordius opem nostram talibus subtrahimus quam inpendimus. Non enim opem fert qui ad peccandum adiuuat**, ac non potius adiuuat sed obuiat subuertendo atque obprimendo^{28p}.</p> <p>§. 4. Sed numquid nos ideo aut exigere aut exigendum^{29q} tradere uel possumus uel debemus? Agimus, quantum episcopalis facultas dat³⁰, et humanum quidem nonnumquam, sed maxime ac semper diuinum iudicium conminantes.</p> <p>b) restituatur 2) scr. ao. 414. 30) datur</p>	<p>I. rész Mivel valóban nem lehet penitenciát tartani, hacsak nem adja vissza valaki a más dolgát, tanúsítja Ágoston Macedoniushoz¹¹⁴ írt levelében.</p> <p>I. kánon Nem lehet penitenciát tartani, ha a más dolgát nem adják vissza.</p> <p>§.3. Bizony azt mondom, hogy az, aki ... és nem adja vissza amit rossz úton szerzett, és aki a hozzá menekülőt (amennyiben tisztességes módon lehet) nem kényszeríti a visszaadásra, az társa a csalásban és a bűnben. Nem segít ugyanis, aki a bűn elkövetését támogatja, semmiképp sem segít, hanem akadályozza az attól való elfordulást és az attól való visszatartást.</p> <p>§ 4. De vajon mi ezért vizsgálhatjuk, vagy vizsgálatra átadhatjuk, vagy át kell adnunk? Tesszük, amennyit a püspöki hatalom ad (enged), és bizony néha az emberivel, de legfőképp és mindig az isteni ítélettel fenyegetjük őket.</p>
--	--

A második rész 14. causa-ja is a vagyoni kérdéseket tárgyalja, mint az előző rész a 12. causa-ból, tehát a kérdés itt a más dolgából indul ki (res aliena), ami Ágoston levelében nyilván jogtalanul elvett¹¹⁵, ellopott dolgot jelent. A 4. § pedig a tettesről beszél, mi a teendőnk

114 Macedonius Africa provincia vicarius volt, magasrangú világi személy. Vö.: *Szent Ágoston levelei* 1-29, Ford. ÓBIS H. Máriabesnyő 2013, 199.

115 vö. alienatio -onis f elidegenítés, ERDŐ P., *Latin-magyar egyházjogi kyszótár*, 10.

vele? Ebben az összefüggésben szerepel az *episcopalis facultas*, ami itt a püspöki hatalmat jelenti, méghozzá a lehetőség felől közelítve, amire lehetősége van, amire hatalma van: megtesszük, amit püspökként tehetünk, amire püspökként, a püspöki hatalom birtokában lehetőségünk van, talán így lehet a legpontosabban fordítani. A Thesaurus ugyanakkor a fenti szókapcsolatot az 1/B/2 pont alatt hozza¹¹⁶, tehát szerinte az értelme: ius, arbitrium, és a „datur” szövegvariáns szerepel benne. Igaz a 153. levelet jelöli meg forrásként, de az valószínűleg más számozás szerint, de ugyanez. Egyrészt azonban nagyon furcsán hangzik magyarul: amennyit a püspöki jog/ a püspök joga enged. A szövegösszefüggés alapján a jelentés a lehetőség és a hatalom határán mozog, inkább a hatalom felé hajolva. Másrészt jog jelentésben (amint azt majd az elemzésben is látni fogjuk) a *facultas* szó a Decretum Gratianiban elsősorban római jogból idézett vagy római jogi eredetű szövegekben fordul elő, mindig gerundium vagy gerundivum genitívus-ával kifejezve azt, amihez joga van valakinek. Itt viszont egy nyelvtanilag viszonylag ritka esettel állunk szemben, a Thesaurus az „absolute” szóval jelöli: a *facultas* nominatívusban fordul elő, és nem áll mellette a szokásos módon genitívus (I./B/2a). Mindezek alapján a Thesaurus besorolása ellenére a hatalom jelentéshez tartozó helyek közé sorolom ezt is.

26. D 50.35(P) 193,42 *facultas effugiendi* - lehetőség a menekülésre (természetes lehetőség)

<p><i>Unde Ciprianus Papa Antoniano inter cetera</i>^{625a} [lib. IV. epist. 2.]</p> <p>C. XXXV. <i>A communione abstineat, qui lapsis ante restitutionem communicat</i>^{626b}.</p> <p>De eo tamen^{627c} quod statuendum esset⁶²⁸ circa causam lapsorum, distuli, ut cum quies et tranquillitas data esset, et episcopos^{629d} in unum conuenire indulgentia diuina⁶³⁰ permitteret, tunc communicato et librato⁶³¹ de omnium collatione consilio⁶³² statuerem^{633e} quid fieri oporteret. Si quis uero</p>	<p>Erről Cyprianus pápa többek között Antonianusnak</p> <p>Zárja ki a közösségből, aki a bukottakkal közösséget vállal a visszafogadás előtt.</p> <p>A bukottak ügyében pedig akkorra halasztottam a döntést, amikor visszatér a rend és a béke, s az isteni gondviselés megengedi a püspököknek, hogy egybegyűljenek, és – miután e közös tanácskozáson mindenki véleményét meghallgattuk és átgondoltuk – eldöntsük, mit is kell tenni. Ha pedig valaki</p>
--	---

116 Thesaurus VI, 149. 36. sor

<p>ante consilium⁶³⁴ nostrum et ante sentenciam de omnium consilio⁶³⁵ statutam temere lapsis communicare uoluisset, ipse a communione^{636f} abstineret^{637g}.</p>	<p>még a döntésünk előtt, tehát az összes vélemény alapján hozott ítéletet megelőzően, átgondolatlan módon akarta visszafogadni a bukottakat, akkor őt magát is kizártuk a közösségből.¹¹⁷</p>
<p>V. Pars. Gratian. Quod uero supra de homicidiis^{638h} statutum legitur, intelligendum est, quando facultas datur effugiendi, nec necessitate clauduntur obsidionis. Ceterum, cum necessitate angustati effugere non possunt, si tunc homicidium admiserint⁶³⁹, purgati per penitentiam et offitio, et communioni redduntur.⁶⁴⁰</p> <p>h) homicidis c. 36. 625) <i>scr. ao. 254 Ans. VIII. 28.</i> 639) <i>commiserint</i> 640) <i>redduntur</i></p>	<p>V. rész. Gratianus Amit fentebb, mint a gyilkosságokról elrendeltet olvasunk, azt úgy kell érteni, hogy amikor van (adatik) lehetőség a menekülésre, és nem a veszély elkerülhetetlensége miatt záródnak be. Továbbá, amikor a beszorítottak az elkerülhetetlenből nem tudnak elmenekülni, ha akkor gyilkosságot követtek el, miután a penitencia által megtisztultak, a hivatalukat is kapják vissza, és a közösségbe is fogadják vissza őket.</p>

A Decretum Gratiani első részének a felszentelésről, valamint a klerikusok letételéről és jogállásáról szóló traktátusában olvassuk a Szent Cyprianus karthágói püspök 55. leveléből származó szöveget követő magyarázatát Gratianusnak (dictum post caput). A szöveg az őt övező tisztelet miatt nevezi pápának Cyprianust¹¹⁸, aki a 3. század egyik legjelentősebb személyisége volt. Összesen 81 levele maradt ránk, az 55. levelét 254-ben írta¹¹⁹.

A levél után következő gyilkosságokról szóló rész mintha független lenne a Cyprianus levéltől. Egy korábban tárgyalt témára utal vissza, csak ennek a két rövid mondatnak az erejéig. A *facultas effugiendi* kifejezéssel párhuzamos a következő mondatban az *effugere non possunt*, és ebből is világos, hogy itt a menekülés lehetőségéről van szó, ami természetes lehetőség. Stilisztikailag is szép megoldás Gratianustól ez a két ellentétes jelentésű hely, az *effugio* igéből képzett különböző alakokkal.

117 *Szent Cyprianus levelezése* (Ókeresztény örökségünk 19), fordította: SZABÓ Á., Budapest 2014, 283-284.

118 *Szent Cyprianus művei* (Ókeresztény írók 15), Budapest 1999, fordította, a bevezetést és a jegyzeteket írta VANYÓ L. 7.

119 Uo. 19.

27. DP 2.5(T) 1192,10 *facultas (subveniendi) - lehetőség, hogy segítsünk (természetes I.)*
 28. DP 2.5(T) 1192,14 *facultatibus propriis - javaikról*

<p>[C. V.] <i>Item Prosper in lib. [III.] de contemplatiua uita, [c.13.]</i>^{18*}</p> <p><i>Item</i>⁴⁸ⁿ: §. 6. „<i>Proinde, secundum</i>^{49o} <i>nos proximos omnes</i>⁵⁰ <i>diligimus</i>⁵¹, <i>quando</i>⁵² <i>ad mores bonos, et ad</i>^{53p} <i>eternam uitam consequendam, sicut nobis, eorum saluti consulimus; quando nos in eorum peccatis ac periculis cogitamus, et, sicut nobis subueniri optaremus</i>^{54q}, <i>ita eis</i>^{55r} <i>subuenimus</i>⁵⁶, <i>aut, si facultas defuerit, uoluntatem subueniendi tenemus. Quapropter</i>^{57s} <i>est proximi** tota dilectio, ut bonum, quod tibi conferri</i>⁵⁸ <i>uis, uelis et proximo</i>^{59t}. <i>Illi uero</i>⁶⁰ <i>plus quam se diligunt Deum, qui pro eius amore suae ad tempus saluti non parcunt, se ipsos tribulationibus ac periculis tradunt, nudari facultatibus propriis, patriae suae extorres fieri, parentibus, et uxoribus, ac filiis</i>^{61u} <i>renunciare parati sunt, et, ut totum dicam, ipsum mortem corporis non solum non refugiunt, sed etiam libenter excipiunt, ambientes a corporis sui uita magis, quam a Deo uita</i>⁶² <i>uitae suae discedere.</i>”</p> <p>u) filiis eius ** Haec est proximi 18) imo Iulianus Pomerius cuius hic liber est. 51) diligamus 52) quoniam 56) subueniamus 57) EGH quap. proximi tota dilectione, ut bonum: C intentione amandi sunt, A ... 58) inferri BC conferre H fieri</p>	<p>Hasonlóképpen Prosper a <i>De contemplativa uita</i> c. könyvében (c.13)</p> <p>Szintén: § 6 Tehát, szerintünk minden felebarátunkat szeretjük, amikor, ahogy a miénk, úgy az ő üdvösségük érdekében tanácsot adunk nekik a jó erkölcsökre, és az örök élet elérésére; ...</p> <p>és, ahogy nekünk kívánjuk, hogy segítsenek, úgy segítünk(/56segítsünk) őnekik, vagy, ha a lehetőség hiányzik/ hiányzott, a segítő szándékot megtartjuk. Az a felebarátaink tökéletes szeretete, hogy a jót, amit magadnak akarsz, a felebarátodnak is akarod. Azok valóban jobban szeretik maguknál Istent, akik az ő szeretetéért üdvösségük idejéig nem kímélik, saját magukat átadják a szorongatásoknak és veszélyeknek, lemondanak javaikról, hazájukból száműzötté válnak, készek rá, hogy elhagyják szüleiket, és feleségeiket sőt gyermekeiket, és, hogy az egésztestem mondjam, magától a testi haláltól nem csak hogy nem menekülnek, hanem szívesen fogadják, ...</p> <p>18 (helyesebben Iulianus Pomerius ...)</p>
--	---

Ismét¹²⁰ a De Paenitentia, a vezeklésről szóló önálló traktátusban szerepel kétszer is a *facultas* kifejezés. Gratianus ugyan Prosper (Aquitanus)-t jelöli meg szerzőként, de Friedberg jelzi, hogy helyesen Iulianus Pomerius a *De vita contemplativa* című kiváló aszketikus mű szerzője¹²¹. Datálást nem közöl, de mivel Iulianus Pomerius 498-ban halt meg, az V. század második felére tehetjük keletkezését. Az idézett rész kezdete: „Karitas est, ut michi videtur, recta voluntas...”¹²² Itt a 6. §-ban először egyes számban használja a *facultas*-t, a felebarát szeretetével kapcsolatban beszél a segítség lehetőségéről (*facultas*), vagy annak hiányában azt mondja, tartsuk meg a segítő szándékot (*voluntas subveniendi*). A szövegösszefüggésből világos, hogy itt ismét természetes lehetőségéről van szó. Másodszor többes számban áll a *facultas*, ilyenkor általában vagyont jelent, és itt a szövegösszefüggésből is ez válik világossá: lemondanak vagyonukról, vagy javaikról.

29. C 23.3.1(P) 896,42 *facultas delinquendi* - a vétkezés lehetősége (természetes I.)

<p style="text-align: center;">Questio III. GRATIANUS</p> <p><i>Quod vero iniuria sociorum armis propulsanda non sit, ...</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Unde Augustinus in expositione Psalmi CVIII. ait^{19*}:</i></p> <p>C. I. <i>Quot sint differentiae retributionis^{20a}.</i> Sex differentiae sunt: ...</p> <p>Gratian. <i>Item ab aliquo capto iniuste sua exiguntur, ... § 1. Et item^{36h}: „Hii in curribus, et hii³⁷ in equis, nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus.” Petere ergo uel prestare in tribulatione subsidium, ut uoluptuose quis in crimine uiuat, dampnabile est. Petere autem uel prestare solacium, ut malis facultas delinquendi adimatur, ut</i></p>	<p>Hogy pedig a társak jogtalanságait nem kell fegyverrel visszaverni ...</p> <p style="text-align: center;">Erről Ágoston a 108. zsoltárról szóló magyarázatában¹²³ mondja:</p> <p>Hány különböző válasz van. Hat különböző lehetőség van ...</p> <p>Gratianus</p> <p>§ 1. ... És szintén: „Ezeknek harci szekerek, azoknak hadi mének, nekünk az Úristen neve ad erősséget.” A szorongatás idején segítséget kérni tehát vagy nyújtani ,hogy valaki a bűnben gyönyörködve éljen, az elítélendő. Kérni pedig vagy nyújtani a vigasztalást, hogy a rosszaktól a vétkezés lehetősége elvétessék,</p>
--	---

120 12. 13. 21.22.23. előfordulási helyek.

121 VANYÓ L., *Az ókeresztény egyház és irodalma* (Ókeresztény írók 1), Budapest 1988, 875.

122 FRIEDBERG I, 1191,7.

123 Magyarul: SZENT ÁGOSTON, *Zsoltármagyarázatok* III. kötet, Fordította: DIÓS I., Budapest 2015, 75-76.

<p><i>ecclesia pacem adipiscatur, ut aliquis multorum utilitati³⁹ seruetur, utile est et honestum; dissimulare uero est⁴⁰ grauissimum. Hinc de Paulo legitur⁴¹, quod, cum quidam Iudeorum iurassent, se non comesturos panem, nisi eum interficerent, petiit milites a pretore, quorum presidio illesus scruaretur ab iniuria Iudeorum, non suae uoluptati, sed omnium utilitati uicturus. Hinc in euangelio⁴² mercenarius uocatur qui uidet lupum uenientem, et dimittit oues, et fugit. §.2. Hinc etiam⁴³ ecclesia auxilium ab imperatore ad sui defensionem petere monetur.</i></p> <p>h) idem 36) Psalm. 19. v. 8. 41) Act. c. 23.</p>	<p>hogy az egyház elnyerje a békét, hogy valaki sokak hasznára lehessen, az hasznos és tisztességes, elhanyagolni pedig nagyon súlyos (dolog). Azt olvassul Pálról, hogy amikor egyesek megesküdtek a zsidók közül, hogy nem fognak enni a kenyérből, míg meg nem ölik őt, katonákat kért a praetortól, ... nem a saját gyönyörűségére, hanem mindenki hasznára akart győzni. Itt az evangéliumban béresnek nevezik azt, aki, mikor látja, hogy jön a farkas, otthagyja a juhokat és elfut. § 2. Itt is intik az egyházat, hogy saját maga védelmére kérjen segítséget az uralkodótól.</p>
---	--

Gratianus, Dekrétumának 2. részében, a 23. causa-ban, mely a háború jogáról és az eretnekekről értekező részhez tartozik, az első caputban először Szent Ágoston Zsoltármagyarázatából idéz, majd további szentírási helyeket idézve folytatja a téma tárgyalását, így ez ismét egy *dictum Gratiani (post caput)*. Ebben a *facultas delinquendi* kifejezéssel találkozunk, ami első olvasásra talán inkább természetes lehetőségnek tűnik, a *delinquo 3* ige harmadik jelentése a szótár szerint: hibát ejt, vétkezik¹²⁴. Így a *facultas delinquendi*: lehetőség a vétkezésre, bűn elkövetésére? Azonban érdemes alaposan megvizsgálni, lehet-e szó jogi lehetőségről? Az első szempont a bűn és bűncselekmény kapcsolata a kánonjogban¹²⁵. A második, hogy a *delinquo* igét a hatályos kánonjog is használja, a CIC-ben maga a „*delinquendi*” alak kétszer is előfordul: először az 1329. kánonban: „*Qui communi delinquendi consilio in delictum concurrunt*”, „Akik a büntetendő cselekmény elkövetésére vonatkozó közös szándékkal egy büntetendő cselekményben együttműködnek”, másodsor az 1339. kánonban: „*qui versatur in proxima delinquendi occasione*”, „aki a büntetendő cselekmény elkövetésének közeli veszélyében forog.” Mindkét

124 FINÁLY, 569. *delinquo 3*.

125 ERDŐ P., *A bűn és a bűncselekmény*, Budapest 2013.

hely a VI. könyvben, a büntetőjogban található. Az ige, és a belőle képzett alakok¹²⁶ összesen 12 esetben fordulnak elő a fentiekén kívül, mindannyiszor a VI. könyvben, ami azt mutatja, hogy büntetőjogi szakkifejezésként szerepel. Jelentése: büntetendő cselekményt követ el. Ha ezekután a CIC (1917)-re is visszatekintünk, akkor látjuk hogy ott még többször, 25-ször fordult elő, néhány kivételtől eltekintve szintén csak a büntetőjogban, de mindenhol büntetőjogi szakkifejezésként. A harmadik szempont, hogy ennek szótári alakja: a „delinquo 3 deliqui delictum”, rögtön világossá teszi kapcsolatát a *delictum -i n* főnévvel¹²⁷, ami a római jogban sajátos jelentéssel bírt, a *ius privatum* körébe tartozó magánbűncselekmények jelölésére szolgált, szemben a *ius publicum* keretébe tartozó közbűncselekményeket jelölő *crimen*-nel¹²⁸. Vajon ebben a szövegben a *crimen* és a *delictum* mint jogi szakkifejezések fordulnak elő Gratiánusnál, egyáltalán szerepet játszik-e használatukban a római jogból ismert különbségük, vagy csak stilisztikai okból használja ezt a két különböző kifejezést, hogy a szóismétlést elkerülje? Az egyházi büntetőjog csak a XII. század végétől kapott más könyvekben helyet, mint a bűn, bűnbánat és vezeklés témái, bár már korábban jelentkeztek a módszertanilag önálló büntetőjog egyes elemei¹²⁹. Azonban még a XIV. századi Summa Pisana is azt mondja, hogy „a crimen elnevezés olykor mindent bűnt magába foglal, olykor azonban csak azokat, melyek elégségesek a büntetéshez”¹³⁰. Az általunk vizsgált szövegben a *crimen* véleményem szerint nem a bűncselekményt, hanem a morális értelemben vett bűnt jelenti, melyhez elítélendő segítséget nyújtani. A *facultas delinquendi* azonban még így is kérdés, hogy a bűncselekmény elkövetésének lehetősége-e (jogi lehetőség), vagy a vétkezés lehetősége (természetes lehetőség). A következő szöveg ugyanennek a kérdésnek a tárgyalását folytatja:

126 A belőle képzett alakok közül legjelentősebb (7 helyen) a delinquens -entis (part. impf. act.), amit az egyházzjogi kisszótár is tartalmaz, jelentése: elkövető. ERDŐ P., *Latin-magyar egyházzjogi kisszótár*, 19.

127 A delictum -i n főnévnél Finály meg is jelöli, mint eredetet a delinquo ige, és a jelentésnél is jelzi: hiba, hibás tett, törvényt megszegés. FINÁLY, 569.

128 FÖLDI A. -HAMZA G., *Római jog*, 53. 172.

129 ERDŐ P., *A bűn és a bűncselekmény*, 40-45.

130 Uo. 47.

30. C 23.3.10(P) 898,35 *facultas delinquendi* - a vétkezés lehetősége (természetes I.)

31. C 23.3.10(P) 898,35 *facultas consulendi ecclesiae* - jogi lehetőség hogy az egyház tanácskozzon

<p>C. X. <i>Inperatores cum episcoporum prouisione ecclesiae defensionem aduersus diuitum potentiam debent suscipere</i>¹⁰⁰. <i>Item ex Concilio Cartaginensi V., [c. 9.]</i>¹⁰¹ <i>Ab inperatoribus</i>¹⁰² <i>uniuersis iustum est</i>^{103a*} <i>postulandum propter afflictionem pauperum, quorum molestiis sine intermissione fatigatur</i>¹⁰⁴ <i>ecclesia, ut defensores eis aduersus potentias diuitum cum episcoporum prouisione delegentur</i>¹⁰⁵.</p>	<p>A gazdagok hatalmával szemben az egyháznak kérnie kell az uralkodó segítségét.</p>
<p>Gratian. <i>Ecce, quod nonnumquam est obuiandum peruersis, et iniuria sociorum armis est propulsanda, ut et malis adempta facultas delinquendi prosit, et bonis optata facultas libere consulendi ecclesiae ministretur. Hoc qui non facit, consentit.</i></p> <p>100) Ab imperatoribus postulare debet ecclesia auxilium contra violentiam potentum: EGH 101) hab. ao. 401. 102) inperatore autem 103) add. auxilium EGH 104) agitur 105) diligentur</p>	<p>Gratianus Íme, mivel néha szembe kell szállni a rosszakkal, és a társaink ellen elkövetett igazságtalanságokat fegyverrel kell visszaverni, úgy, hogy egyrészt a rosszaktól elvett lehetőség a bűn elkövetésére használjon, másrészt a jók által kívánt lehetőség arra szolgáljon, hogy az egyház szabadon tanácskozhasson. Aki ezt nem teszi, egyetért (a gonoszsággal).</p>

Az előző helyen olvasott 23. causa 3. questio-jának folytatása, melyben itt a 10. caputban (a 401-es V. Karthágói Zsinat kánonjai közül idéz egyet Gratianus dekrétuma, majd Gratianus magyarázata következik (dictum Gratiani post caput), melyben először ugyanúgy a *facultas delinquendi* szerepel, mint az előzőben, és itt is ugyanazt a gondolatot fejtegeti tovább. Itt azonban világossá válik, mivel kapcsolatban beszél erről: először azt mondja, hogy az uralkodóktól segítséget kell kérni, a gazdagok hatalmával szemben, hogy ne követhessenek el bűnt a szegények ellen. Utána azonban arról beszél, hogy néha fegyverrel kell visszaverni az igazságtalanságot, és ezáltal el kell venni a lehetőséget a rosszaktól, hogy vétkezhessenek. Ez

azonban természetes lehetőséget jelent, hiszen fizikai erővel történik az elvétele, nem a jog eszközeivel. Hogy amit elkövetnek, az bűn vagy bűncselekmény, azzal kapcsolatban itt inkább a morális, és nem a kánonjogi értelme valószínű¹³¹.

A *facultas consulendi ecclesiae* kifejezés vizsgálatakor is felmerül a kérdés, hogy természetes vagy jogi lehetőség? A *ius consulendi* fogalma a római jogból ismert, mely a legmagasabb rangú tisztviselők (consul, praetor) azon külön joga volt, hogy összehívhatták a comitiákat (ius agendi cum populo) és a senatust is (ius agendi cum patribus vagy ius senatum consulendi)¹³². Így a római jogban a *ius consulendi* a tanácskozás összehívásának a joga. Kérdés, Gratianust befolyásolta-e ez a római jogi szakkifejezés, vagy nem. A C 16.7.30(P)¹³³ helyen használja a *ius consulendi*-t Gratianus, de ott világos, hogy nincs köze a római jogi szakkifejezéshez. Ha feltételezzük a hatását, akkor a *facultas consulendi* a tanácskozás szabad összehívásának a jogi lehetősége, ha nem akkor inkább a szabadon tanácskozás (jogi) lehetősége. Mivel itt kétszer használja a *facultas*-t egy párhuzamos szerkesztésű mondatban, és az első helyen biztosan lehetőséget jelent, ezért a másodikon is azt kell jelentenie. A második helyen azonban jogi lehetőséget jelöl, hiszen a tanácskozással kapcsolatban csak ennek van értelme.

32. C 29.1.1(A) 1091,38 *facultas dimittendi et ducendi* - lehetőség, hogy elbocsássák és elvegyék (jogi lehetőség)

<p>Questio I. GRATIANUS. ... §. 2. <i>Ad hec, non omnis error consensum euacuat; qui enim accipit in uxorem^{7a}, quam putat uirginem, uel qui accipit meretricem, quam putat esse castam, uterque errat, quia ille corruptam existimat esse^{8b} uirginem, et iste meretricem reputat⁹ castam. Numquid ergo dicendi sunt non consensisse in eas? Aut dabitur utrique facultas dimittendi</i></p>	<p>Ehhez, hogy nem minden tévedés szünteti meg a beleegyezést, aki ugyanis feleségül veszi a szűzet, akit romlottnak vél, vagy aki szajhát vesz el, akit tisztának vél, mindkettő téved, mivel ez romlottnak véli a szűzet, az meg a szajhát tisztának. Hát mit kell mondaniuk, nem egyeztek bele ezekbe? Vajon mindkét férfinak adatik majd lehetőség, hogy elbocsássák mindkét nőt, és mást vegyenek</p>
---	--

131 BRUNDAGE J.A., *The Hierarchy of Violence in Twelfth- and Thirteenth-Century Canonist*, in *The International History Review*, 17/4 (1995), 670-692. különösen 676. <https://www.jstor.org/stable/40107438?seq=7>, (2023. június 27.).

132 https://romaikor.hu/romai_allam_es_allamrend/a_romai_allamhatalom_gyakorlasa/a_koztarsasag_alatt/cikk/a_consulok_praetorok (utolsó letöltés: 2023. június 26.).

133 FRIEDBERG I. 809,4.

<p><i>utramque, et ducendi aliam ?</i></p> <p><i>Verum est, quod non omnis error consensum excludit; sed error alius est¹⁰ personae, alius¹¹ fortunae, alius condicionis, alius qualitatis. Error personae est, quando hic putatur esse Virgilius, et ipse est Plato.</i></p> <p>a) uxor. corruptam</p>	<p>el? Az igazság az, hogy nem minden tévedés zárja ki a beleegyezést, de más a személyben való tévedés, és más a szerencsében, más a feltételekben, és más a tulajdonságokban. A személyben való tévedés az, amikor azt gondolja valaki, hogy ez Virgilius, pedig ez maga Platón.</p>
--	---

Gratianus Dekrétumának második részében, a házasságról szóló 29. causa első kérdésének kifejtése a fenti szöveg, mely az előző helyhez hasonlóan dictum Gratiani (ante caput). A szövegben a *facultas*-hoz két gerundium tartozik (genitivusban): a *dimittendi*, és a *ducendi*. A házassággal kapcsolatban a feleség elbocsátásának lehetőségét, vagy jogát jelenti az első, és lehetőséget, vagy jogot arra, hogy feleségül vegyen valakit, a második. Valakit feleségül venni, az csak jogi értelemben lehetséges, főleg, mivel mind a római jog, mind a kánonjog nagyon komoly rendszert hozott létre ezzel kapcsolatban. Ugyanebben az összefüggésben az elbocsátás is mint jogi aktus jelenik meg, nem csak mint a házastárs elhagyása, mert pont az a kérdés, hogy utána elvehet-e mást feleségül. Így Gratianus e dictumában a *facultas* szó jogot, vagy még inkább jogi lehetőséget jelent véleményem szerint. Ezt fejezi ki a mellette álló *dabitur*, adatni fog ti. lehetőség.

33. C 3.2.8.(P) 509,17 *facultates ecclesiae* - az egyház javai

34. C 3.2.9.(T) 509,27 *facultas ecclesiae* - az egyház vagyona

<p>QUESTIO II. GRATIANUS.</p> <p>II. Pars. Gratian. <i>Quod si male uiuendo ecclesiae facultates dispersit episcopus, quousque ab eius patrimonio, de dilapidatione rerum ecclesiasticarum cognoscatur, submouendus est, exemplo tutorum et curatorum, qui, dum sunt^{91g} suspecti, a tutela, vel cura remouentur, donec de suspecto cognoscitur^{92h}.</i></p>	<p>II. Rész. Gratianus Mivel ha rosszul élve (éléssel) az egyház javait egy püspök szétszórta, amíg birtokaiból, és az egyházi vagyomból számba veszik, hogy mit fecsért el, el kell mozdítani, a gyámok és gondnokok mintájára, akik, amíg gyanúsítottak, a gyámságtól, vagy a gondnokságtól elmozdítatnak, míg az ügyet kivizsgálják.</p>
--	--

<p><i>Unde Pelagius Papa Petro Presbitero</i>⁹³. C. IX. <i>Ab administratione remouetur qui res ecclesiae male uiuendo dispergit</i>^{94a}. Quia⁹⁵ ea, que de fraudibus Maximiliani^{96*} flebili ad aures nostras suplicum relatione uenerunt, non facile secundum ueritatem agnosci potuerunt^{97b}, nisi facultas ecclesiae, quam in usus suos male conuertendo dispersit, ab eius potestate, donec causa cognoscatur, seponatur: idcirco uos^{98e} eum a supradictae⁹⁹ ecclesiae patrimonio uolumus interim submouere^{100d}, et in uestro¹⁰¹ discussionis ipsius tempora^{102e} moderamine detineri. g) fuerint h) cognoscatur 95) qui 96) add. presbyteri</p>	<p><i>Erről Pelagius pápa Péter papnak.</i> A kormányzástól mozdítsák el, aki az egyház vagyonát helytelenül élve szétszórja. Mivel mindazokat, amelyek Maximilianus siralmas csalásairól könyörgések által fülünkbe jutottak, nem egyszerű az igazság szerint megvizsgálni, hacsak nem az egyház vagyona, amit ... helytelenül felhasználva szétszórta, hatalmából, míg az ügy kivizsgálásra kerül, távolítsák el, ...</p>
--	--

Perjogi kérdésekről szól a 3. causa, melynek II. questio-jában kétszer is előfordul a *facultas* kifejezés. Az első, egy dictum Gratiani post caput, melyben az *ecclesiae facultates* birtokos jelzős szerkezet az egyház javait jelenti, a Thesaurus III. pontja szerint, a gyakoribb többes számú alakban állva.

A második előfordulási hely egy forrásszöveg (auctoritas), egy I. Pelagius pápától (556-561) származó idézet, melyben a *facultas ecclesiae* szintén az egyház vagyonát jelenti, itt a ritkább egyes számú alakkal találkozunk ebben az értelemben.

35. C 23.4.32(T) 914,26 *facultas promendi sermonem*- lehetőség, hogy beszédet tartsanak

<p><i>Unde Augustinus in lib. II. [c. 2.] contra Parmenianum</i>^{534a}. C. XXXII. <i>Quod a multitudine peccatur, uel ab eo, qui multitudinem habet socium, ab ecclesia non punitur, sed defletur.</i></p>	<p>§ 2. A rosszak tömegét pedig, amikor</p>
---	---

§. 2. Turba autem iniquorum, cum facultas est in populis ⁵⁴⁵ promendi sermonem , generali obiurgatione ferienda est, et maxime, si occasionem atque oportunitatem prebuerit aliquod flagellum desuper Domini, quo eos appareat pro suis meritis uapulare.	lehetőség van rá, hogy a népnek beszédet tartsanak , általános szidással kell ütni, és legfőképpen, ha alkalmat ad erre és hasznot hoz az Úr valamely ostora, ami által kinyilvánul, hogy saját „érdemeikért” kapnak verést.
--	--

Egy Szent Ágoston idézet (auctoritas), Parmenianus¹³⁴ ellen írt leveléből. A szövegösszefüggésből világos, hogy itt természetes lehetőségről van szó.

36. DC 5.34(T) 1422,1 *facultas id faciendi* - lehetőség, hogy ezt tegyék (természetes I.)

C. XXXIV. <i>Absque prelati sui</i> ³⁷⁸ <i>licentia canonicis nichil agere licet.</i> <i>Item in V. libro Capitulorum</i> , [c. 115.] ^{379a} IX. Pars. In omnibus igitur ³⁸⁹ (quantum humana permittit fragilitas) decernimus ^{381b} , ut canonici clerici ³⁸² canonico uiuant, obseruantes diuinae scripturae doctrinam, et documenta sanctorum Patrum, et nichil sine licentia episcopi sui uel magistri eorum inconposite ³⁸³ agere presumant; in unoquoque episcopatu ^{384c} simul manducant et dormiant, ubi his facultas id faciendi suppetit; qui ^{385d} de rebus ecclesiasticis stipendia accipiunt, in ³⁸⁶ suo ³⁸⁷ claustro maneant; et singulis diebus mane prima ^{388e} ad lectionem ueniant, et audiant quid eis inperetur. Ad mensam uero similiter lectionem audiant, et obedientiam	Az előljárójuk engedélye nélkül a kanonokoknak semmit sem szabad tenniük. Szintén a Káptalanok 5. könyvében. IX. rész. Mindenki számára (amennyire az emberi törekenység engedi) elrendeljük, hogy a kanonok klerikusok szabályosan éljenek, megtartva a szent írások tanítását, és a szent Atyák intését, és semmit a püspökük vagy előljárójuk engedélye nélkül rendetlenül tenni ne merészeljenek, minden egyes püspökségben ugyanúgy egyenek és aludjanak, ahol van lehetőség rá, hogy ezt tegyék ; akik az egyházi vagyontól fizetést kapnak, a saját klauzúrájukban maradjanak, és minden reggel korán, az első (óra)ban az olvasásához kezdjenek, és hallgassák, mit parancsol nekik. Az asztalnál hasonlóképpen felolvasást hallgassanak, és engedelmeskedjenek a kánonok
--	---

134 Parmenianus Karthágó donatista püspöke volt Iulianus Apostata (361–363) uralkodása idején. Egy levélben megfeddte Tyconiuust. Erre a levélre írta válaszul Augustinus a *Contra epistulam Parmeniani* című művét. (AURELIUS AUGUSTINUS, *Levelek a donatisták ellen*, Budapest 2022. Ford. HAMVAS E. Á. és SZABÓ Á. Á. 357.)

secundum canones suis magistris ^{389f*} faciant ^{399g} . a) capitularium 379) <i>hab. ao. 813, Conc. Mogunt.</i>	szerint előjáróiknak.
---	-----------------------

Az egyetlen hely a *De consecratione* című részben, ahol a *facultas* szó előfordul. Az utolsó distinctiónak majdnem a legvégén, több más szerzetesekről rendelkező kánon között olvassuk ezt is, mely a kanonokok életét szabályozza. Friedberg szerint a forrásmegjelölés téves, helyesen a 813-as Mainzi Zsinat (Conc. Mogunt.) 9. kánonját tartalmazza a XXXIV. caput. A *facultas* kifejezés itt is, mint a legtöbb helyen eddig, természetes lehetőséget jelöl. Auctoritas hely ez is, a harmadik rész egyáltalán nem tartalmaz dictum Gratianit, a szakirodalom nagy része későbbi eredetét vallja¹³⁵.

37. C 10.3.3(T) 623,19 *facultas assequi* - felhatalmazás hogy elérje

Q U E S T I O G R A T I A N U S.	
I. Pars. <i>Quid uero nomine cathedratici episcopus exigere debeat, in secundo Concilio Bracarense [c. 2.] legitur¹:</i> C. III. <i>Non accipiant episcopi tertiam^{33a}, nisi dirutas³⁴ ecclesias reparare uoluerint.</i> <i>Item ex Concilio Tolletano [XVI, c. 5.]³⁵</i> Unio nostrae congregationis ³⁶ decernit ³⁷ atque instituit, ut tertias, quas antiqui canones de parrochiis suis habere episcopos ^{38b} censuerunt, si eas exigendas crediderint, ab ipsis episcopis dirutae ecclesiae reparentur. Si ^{39c} uero eas maluerint cedere ⁴⁰ , ab earundem ⁴¹ ecclesiarum ⁴² cultoribus sub cura	Mit kell követelnie cathedraticum ¹³⁶ címén a püspöknek, a második Bragai zsinat (kánonjában) olvassuk: Ne vegyék el a püspökök a harmadik részt, kivéve ha lerombolt templomokat ¹³⁷ akarnak felújítani. Hasonlóan a Toledói Zsinat: Egyesült gyűlésünk eldönti és elrendeli, hogy a harmadik részeket, amelyek a régi kánonok rendelkezése szerint a saját plébániáitól a püspököké kell, hogy legyenek, ha ezeket követelendőnek tartották, maguk a püspökök újjátassák fel a leromlott templomokat. ... Mert ha az összes templomok vagy mind

135 ERDŐ P., *Az Egyházjog forrásai*, 172.

136 Cathedraticum -i n illeték, amit a püspöknek a püspöki székbe helyezésért kellett fizetni FINÁLY, 321.

137 Az ecclesia szó fordításáról ld. ERDŐ P., *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 122-123.

<p>et sollicitudine sui pontificis⁴³ reparatio eisdem est adhibenda basilicis. Quod si omnes ecclesiae aut incolumes fuerint, aut que dirutae erant reparatae extiterint, secundum antiquorum canonum instituta, si tertias sibi debitas unusquisque episcopus assequi uoluerit, facultas illi omnimoda erit, ita uidelicet, ut citra ipsas tertias nullus episcoporum quippiam pro regiis inquisitionibus a parrochianis^{44d} ecclesiis exigat, nichilque de prediis ipsarum ecclesiarum cuiquam causa⁴⁵ stipendii dare presumat.</p> <p>a) tertiam partem b) habendas episcopis c) Sin d) parochianis 35) hab. ao. 693. 45) causae</p>	<p>sértetlenek, vagy amelyek romosak voltak, már helyreállítva mutatják magukat, a régi kánonok rendelkezése szerint, ha a neki szükséges harmadik részeket valamelyik püspök majd el akarja érni, annak erre mindennemű felhatalmazása meglesz, természetesen úgy, hogy senki a püspökök közül magukon a harmadik részeken túl semmit a plébániai egyházaktól ne követeljen ... , és semmit ne merészeljen maguknak a templomoknak az ingatlanvagyonából a fizetés bármilyen okául előhozni.</p>
---	---

A második rész vagyoni kérdéseket tárgyaló causái közé tartozik a 10. is, melynek ez a fejezete Gratianus szerint a 16. Toledói zsinat 5. kánonja, Friedberg szerint a 4. kánon egy része. A 693-ban tartott 16. Toledói Zsinatnak összesen két kánonját vette át a Decretum Gratiani¹³⁸, közülük ebben a püspökök részére a plébániák által fizetendő összegről van szó (harmadik rész), amit a templomok felújítására kellett fordítani. A püspök vagyonkezeléséről már a régi időkben rendelkeztek, a püspök jövedelmét 4 negyedre osztva, ebből a harmadik negyedet kellett a templomok fenntartására fordítaniuk. Itt kimondja, ha a templomok fel vannak újítva, akkor a püspök ezt a harmadik negyedet kérheti, és erre *facultas*-a, azaz felhatalmazása, hatalma lesz. A Thesaurus szerinti I./A/1e/β pont alá tartozik, és nem a szokásos genitivus áll mellette, hanem infinitivus: *assequi*¹³⁹.

138 SZUROMI SZ. A., *A VI-VIII. századi toledói zsinatok szerepe a hispániai és az egyetemes egyházfegyelemben*, in *Studia Caroliensia* 2005/4, 25-32. különösen 32.

139 *Assequor* 3 *assecutus sum* DP – inf. impf. pass. jelentése: elér, eljut (FINÁLY).

38. D 82.3.(T) 291,19 *facultas generandi* - a nemzés lehetősége (jogi lehetőség)

<p style="text-align: center;">C. III. <i>De eodem.</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Item Siricius Papa</i> [ad Himerium Tarraconensem Episcopum, epist. I. cap. 7.]⁷⁶</p> <p>Plurimos sacerdotes Christi atque Leuitas post longa consecrationis suae tempora tam de coniugibus⁷⁷ propriis, quam etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, et crimen suum hac prescriptione⁷⁸ defendere, quia in ueteri testamento⁷⁹ sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa. Dicat mihi nunc, quisquis⁸⁰ ille est sectator libidinum preceptorque uitiorum, si existimat^{81a}, quod⁸² in lege Moysi^{83b} sacris ordinibus passim a Deo nostro⁸⁴ laxata sunt⁸⁵ frena luxuriae, cur eos, quibus committebantur sancta sanctorum, premonet, dicens⁸⁶; „ Sancti estote, quia ego^{87c} sanctus sum Dominus⁸⁸ Deus uester?"</p> <p>76) scr. ao. 385, ex Dionys. 77) coniugiis 79) lege</p>	<p>Azt tapasztaltuk, hogy nagyon sok pap és levita szentelése után sok idővel is még, úgy a feleségétől, mint erkölcstelen kapcsolatból utódot nemzett, és büntettét ezzel az előírással védte, mivel azt olvassuk, hogy az ószövetségben a papoknak és szolgálattevőknek a nemzés lehetősége megadatott. Mondja most meg nekem valaki, aki az élvezetek követője és a vétkek tanítója, hogy ha úgy véli, hogy Mózes törvényében a szent rendek számára Istenünk megeresztette a bujaság kantárját, akkor miért inti azokat, akikre a szentek szentje volt bízva: Szentek legyetek, mert én az Úr, a ti Istenetek szent vagyok?</p>
---	--

Az első rész klerikusokról szóló hosszú traktátusában (D. 25-101) szerepel ez az auctoritas hely, Siricius pápa dekretális levele¹⁴⁰ 385-ből¹⁴¹, melyben a nemzés lehetőségéről beszél, ami egyesek szerint az ószövetségi papoknak és levitáknak megadatott. A *facultas generandi* általában a nemzés természetes képességét jelenti a latinban, a római jogban is

140 A dekretális-levelek olyan pápai levelek, melyek az egyházi hierarchia képviselőitől érkező fegyelmi kérdésekre adott válaszokat tartalmazzák, és többé-kevésbé egyetemes tekintélyre tartanak igényt. Ilyen pápai dekretális-levelek először Damasus pápa korától (363-384), főként pedig utódának Siricius pápának a korától maradtak fenn. A 4. század közepétől már biztosan létezett az apostoli kancellária, melyet a császári kancellária mintájára szerveztek meg. A pápai iratokat pedig ekkor már levéltárban őrizték. ERDŐ P., *Az Egyházjog forrásai*, 57.

141 Siricius pápa (384-399) hét levelén kívül fontos dokumentum a neve alatt megmaradt *Decretalis*, melyet Himerius tarragoniai püspöknek írt, és 15 egyházfegyelmi kérdésben nyújt eligazítást, s fontos a pápai primátus tanúsítása szempontjából. A kánongyűjtemények között ez a legősibb decretalis. VANYÓ L., *Az ókeresztény egyház és irodalma*, Budapest, 1988. 851.

előfordult ebben az értelemben¹⁴², de itt az újszövetségi coelibatus törvényével szemben beszél róla, és ez ebben az esetben jogi lehetőség, hiszen „természetes lehetősége” bárkinak volt utódot nemzeni, de pontosan ez ellen a törvénytelen gyakorlat ellen lép fel ebben a levélben, és ebből világos, hogy úgy érti, hogy senkinek sincs törvényes lehetősége a papok és leviták közül, hogy utódott nemzzen, és szerinte az ószövetségben sem volt. Ezt még a caput további részében kifejti.

142 HEUMANN H. – SECKEL E., *Handlexikon zu den Quellen des römischen Rechts*, Graz 1971, 206. Facultas: die Möglichkeit etwas zu tun, fac. generandi: D. 28,2: „Paulus 1 ad sab. Si quis postumos, quos per aetatem aut valetudinem habere forte non potest, heredes instituit, superius testamentum rumpitur, quod natura magis in homine generandi et consuetudo spectanda est quam temporale vitium aut valetudo, propter quam abducatur homo a generandi facultate.”

39. C 2.6.29(T) 476,13 *facultatem adeundi* – a hozzáférés lehetősége (jogi lehetőség)
 40. C 2.6.29(T) 476,18 *facultas adeundi* – a hozzáférés lehetősége (jogi lehetőség)
 41. C 2.6.29(T) 476,18 *facultatem adeundi* – a hozzáférés lehetősége (jogi lehetőség)
 42. C 2.6.29(T) 476,20 *facultatem adeundi* – a hozzáférés lehetősége (jogi lehetőség)

<p>[C XXIX.]^{283a}</p> <p><i>Digest, tit. Quando appellandum sit. lege I.</i></p> <p>[§. Biduum]^{284b}.</p> <p>Biduum uel triduum appellationis ex die sententiae latae computandum erit. § 1. ...</p> <p>§. 5. Adeundi autem facultatem semper accipimus, si in publico sui copiam fecerit^{304o}. Ceterum, si non fecit^{305p}, an inputetur alicui quod ad domum eius non uenerit³⁰⁶, quodque in hortos non accesserit, et ulterius quod³⁰⁷ ad uillam suburbanam? Magisque est ut non debeat inputari. Quare si in publico eius adeundi facultas non fuit, melius dicitur facultatem non fuisse adeundi.</p> <p>§. 6. Si quis ipsius quidem, a quo appellauit³⁰⁸, adeundi facultatem non habuit^{309q}, ut ei libellos daret**, eius autem, quem³¹⁰ appellauit³¹¹, habeat copiam, uidentum^{312r}, an^{313s} ei prescribi possit quod eum non adierit. Et hoc iure utimur, ut, si alterius^{414t} adeundi copia fuit^{315u}, prescriptio locum habeat.</p> <p>a) quando appellandum sit primo vel secundo b) Item lib. XLIX. Dig. o) fecit p) fecerit q) habuerit r) vidend. Est s) ut t) alterutrus u) fuerit</p> <p>** Verba haec non sunt in Pandectis 284) l. 1. §. 5. Dig. (49,4)</p>	<p>Mikor kell fellebbezni</p> <p>A fellebbezés két vagy három napos határidejét az ítélet (határozat) meghozatalától kell számítani.</p> <p>§. 5. A hozzáférés lehetőségén pedig mindig azt értjük, ha a bíró nyilvánosan jelenik meg. Ha azonban ezt nem tette meg, akkor a fél hibáztatható-e azért, hogy nem ment el a házához; vagy hogy nem kereste fel a kertjében; és végül vidéki villájában? A jobbik vélemény az, hogy nem lehet őt elmarasztalni. Ezért, ha nem volt lehetősége nyilvánosan hozzáférni, akkor jobb lesz azt állítani, hogy egyáltalán nem volt lehetősége hozzáférni.</p> <p>§. 6. Ha ugyanis valakinek nincs lehetősége arra, hogy hozzáférjen ahhoz a bíróhoz, akitől fellebbez, hogy átadja neki a keresetlevelet, de akihez fellebbez, ahhoz igen, akkor nézzük meg, vajon az felhozhatja-e kifogásként, hogy nem őhozzá fordult. Jelenleg az a szabály, hogy ha lehetősége volt bármelyikükhöz fordulni, akkor van alapja a kifogásnak.¹⁴³</p>
--	---

143 Vö. *Digesta magyar fordításban*, fordítás szerkesztő: POKOL B., 2656.
https://jesz.ajk.elte.hu/digesta_magyar.pdf (utolsó letöltés: 2023. július 28.).

Gratianus Dekrétumának második része perjogi kérdések tárgyalásával kezdődik (2-7. causa). A fenti részlet vizsgálatunk során a második római jogi auctoritas hely¹⁴⁴ (pár szavas kiegészítéssel). Ez az idézet Iustinianus Digesta¹⁴⁵-jából való, és a fellebezésről szóló részben használja a *facultas adeundi* kifejezést, egymás után négyszer is, ugyanabban az értelemben, a *copia adeundi*-val szinonimaként. Mindannyiszor a hozzáférés (szó szerint: odamenés) lehetőségét jelenti, és jogi lehetőséget jelent, amit ez a szövegrészlet éppen ki is fejt: a bírónak nyilvánosan kell megjelenie ahhoz, hogy elérhetőnek számítsa.

43. C 7.1.21(T) 576,30 *nemini sit facultas se conferre, negligere - ne legyen szabad átmennie, elhanyagolnia*

<p>C. XXI. <i>Episcoporum</i>^{419a} <i>nulli conceditur principalem cathedram relinquere, et ad aliam ecclesiam se conferre</i>^{420b}.</p> <p><i>Item ex Concilio Cartaginensi V. [c. 8.]</i>⁴²¹.</p> <p>Placuit⁴²², ut nemini sit facultas, relicta principali cathedra ad aliquam ecclesiam in diocesi⁴²³ constitutam⁴²⁴ se conferre, uel in re propria diucius, quam oportet^{425c} constitutam curam uel frequentationem propriae cathedrae negligere.</p> <p>c) oportet 420) transferre 421) hab. ao. 401. Ans. VI. 176. (185) 422) add rursum 423) add aliena</p>	<p>A püspökök közül senkinek sincs megengedve, hogy elhagyja az eredeti székét, és más gyülekezetbe¹⁴⁶ menjen át.</p> <p>Hasonlóképpen az V. Karthágói Zsinat (8. k.) Úgy tetszett, hogy senkinek se legyen legyen szabad, miután eredeti székét elhagyta, valamely idegen egyházmegyében alapított gyülekezetbe átmennie, vagy saját ügye miatt, hosszabban mint kell, saját székének gondját vagy gyakori látogatását elhanyagolnia.</p>
--	---

Ez a hely is még a perjogi kérdéseket tárgyaló utolsó, 7. causából való, és a 401-ben tartott V. Karthágói zsinat 9. kánonját idézi. Ugynezen zsinat 8. kánonjával már találkoztunk (a 30. előfordulási helyen), a 23. causában idézte Gratianus, és ott utána Gratianus magyarázatában a vétkezés lehetőségéről (*facultas delinquendi*) volt szó, amit fegyverrel is elvehetünk a rosszaktól. Itt viszont más értelemben fordul elő a *facultas*. A ritkább **engedély**, **szabadság** (venia, licentia, libertas) jelentést hordozza: ne legyen szabad átmennie, ne legyen

144 24. előfordulási hely.

145 FÖLDI A. -HAMZA G., *A római jog*, 95-97. A Digesta kiadási éve: Kr. u. 533.

146 Az ecclesia szó fordításáról ld. ERDŐ P., *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 122-123.

szabad elhanyagolnia. Így a Thesaurus I/b/1 pontja alá soroljuk, és infinitívussal áll, amire ennél a pontnál a Thesaurus nem hoz példát.

44. C 16.1.16(T) 764,47 *facultas rerum* - **lehetőség (természetes lehetőség)**

<p>[C. XVI]^{106a}</p> <p><i>Item ex Concilio Triburiensi, [c 15.]^{107*}</i></p> <p>Ubicumque facultas rerum et oportunitas temporum suppetit¹⁰⁸, etc. <i>sicut in eodem capite¹⁰⁹ supra legitur in causa eorum, qui de diocesi ad diocesim transierunt.</i></p> <p>Gratian. <i>Ecce his auctoritatibus patet, quod, si quis apud monasterium sepulturam sibi eligere uoluerit, libere a monachis potest sepeliri. Unde liquido colligitur, prohibitionem illam Nicenae sinodi propter improbitatem circumuagantium factam esse.</i></p> <p>107) <i>hab. ao. 895.</i> 108) suppetat: orig. 109) capitulo CEGH</p>	<p>Hasonlóan a Triburiumi Zsinat (kánonjai)ból Mindenütt ahol lehetőség és alkalmas rá az idő, stb. ahogy fentebb ugyanebben a fejezetben olvassuk, azoknak az ügyéről, akik egyik egyházmegyéből egy másikba mentek át.</p> <p>Gratianus Ezekből a tekintélyekből világos, hogy ha valaki egy monostornál akar magának temetkezőhelyet választani, azt szabadon eltemethetik a szerzetesek. Ebből világos, hogy a niceai zsinat tilalma a kőborlók gonoszsága miatt keletkezett.</p>
---	--

A szerzetesek és regulárisok jogairól szóló causák közé tartozik a 16. is, melyben a 895-ös Triburiumi Zsinat¹⁴⁷ 15. kánonját idézi Gratianus. Az idézet itt nagyon rövid, csak utal rá, és a *facultas* jelentése így nem válik világossá: vajon a *facultas rerum* anyagi lehetőség, vagy a körülmények adta természetes lehetőséget jelenti-e inkább. Ha visszakерessük a fenti zsinat idézett kánonját, akkor ezt olvassuk:

Restat propter instantem, quae tunc maxima occurrit, necessitatem, ubicumque facultas rerum et oportunitas temporum suppetat, sepulturam morientium apud ecclesiam, ubi sedes est episcopi, celebrari. Si autem propter itineris longinquitatem, aut adiacentem alicuius inoportunitatis difficultatem impossibile uidetur, expectet eum terra sepulturae suae, quo canonicorum, aut monachorum, siue sanctimonialium congregatio sancta communiter degat, ut eorum orationibus iudici suo commendatus occurrat, et remissionem delictorum, quam meritis

147 Triburium ma már nem létező város, a Rajna mellett, Mainz közelében.

non obtinet, illorum intercessionibus percipiat. Quod si hoc ineptum et difficile estimetur: ubi decimam persolvebat uiuus, sepeliatur mortuus¹⁴⁸.

Ebből viszont világos, hogy itt nem az anyagi lehetőséget, vagyont, pénzt jelenti a *facultas*, hanem általában más természetes lehetőségeket, hiszen példának a túl hosszú utat hozza fel a rendelkezés.

45. D 54.15(T) 211,41 *facultas venundandi* - lehetőség eladni

<p><i>Gratian. ... Gregorius scribit Fortunato Neapolitano Episcopo, [lib. V. epist. 31.]</i>¹⁷⁹;</p> <p>C. XV. <i>In libertatem uendicentur serui, qui ab infidelitate ad fidem accedunt.</i></p> <p>Fraternitatem uestram oportet^{180a} esse¹⁸¹ sollicitam, si¹⁸² de Iudeorum^{183b} seruitio non solum Iudeus, sed etiam quisquam¹⁸⁴ paganorum fieri uoluerit Christianus, postquam uoluntas eius fuerit patefacta, ne¹⁸⁵ hunc sub quolibet ingenio uel argumento¹⁸⁶ cuipiam Iudeorum uenundandi facultas sit; sed is, qui ad Christianam conuerti fidem desiderat, defensione uestra in libertatem modis omnibus uendicetur.</p> <p>179) <i>Ep. 32. scr. ao. 596.</i></p>	<p>Adassék szabadság a szolgálknak, akik a hitelenségből a hitre térnek.</p> <p>Atyaságtoknak¹⁴⁹ gondja kell legyen rá, hogy ha a zsidók szolgálatából, nem csak zsidó, hanem a pogányok közül is bárki akar kereszténnyé lenni, miután kinyilvánította az akaratát, őt ne legyen lehetősége semmiféle ötlet vagy bármiféle érv miatt a zsidók közül bárkinek eladni, hanem az, aki arra vágyik, hogy keresztény hitre térjen, a ti védelmetek által mindenképpen szabaddá válják.</p>
---	---

Nagy Szent Gergely pápa egyik levelének¹⁵⁰ részletében találkozunk a *facultas* kifejezéssel, mely itt a szó lehetőség értelméhez tartozik, még hozzá természetes lehetőségről van szó: ne legyen lehetősége eladni, ti. rabszolgát.

148 *Acta Et Decreta Concilii Triburiensis: ex bibliotheca Brixinensi in vetustissimo Codice, nuper deprompta, ac fideliter excripta. Hoc Concilium a XXII Germanoru[m] Episcopis ante annos D.CXXX est Triburiae prope Moguntiacum celebratum*, [Hrsg.: Ioan. Cochlaeus], Moguntiae Schöffner 1525, <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11070801?page=22,23> (utolsó letöltés: 2023. július 28.).

149 A fraternitatem természetesen fiútestvért jelent, de ezt magyarul nem tudtam visszaadni.

150 Nagy Szent Gergely pápa (590-604) levélgűjteménye igen értékes, 854 levelet tartalmaz. Nagy közigazgatási tapasztalattal rendelkezett, a levelekből egy nagyon emberi, józanul gondolkodó főpap szól hozzánk. (VANYÓ L. *Az ókeresztény egyház és irodalma*, 870-871.) A kánonjogi hagyományba nem csak dekretális levelei tartoznak bele, a kánonjogi gyűjtemények más írásaiból is tartalmaznak bizonyos részleteket, melyek így beépültek a kánonjogi hagyományba, pl. a *Collectio Anselmo dedicata*. ERDŐ P., *Az Egyházzog forrásai*, 59., 133.

46. C 21.2.5(T) 855,26 *facultas* - lehetőség (természetes, vagy anyagi lehetőség)

<p><i>Unde in Remensi Concilio legitur³⁹:</i></p> <p>C. IV. <i>Una ecclesia duobus sacerdotibus diuidi non potest.</i></p> <p>Sicut in unaquaque ecclesia unus⁴⁰ presbiter debet esse, ita ipsa⁴¹, que sponsa uel⁴² uxor eius dicitur, non potest diuidi inter plures presbiteros, sed unum tantummodo habebit sacerdotem, qui eam caste et sinceriter^{43a} regat. Unde interdicimus, ut nullus presumat ecclesiam inter duos uel plures⁴⁴ diuidere, quia ecclesia Christi uxor et⁴⁵ sponsa debet esse, non scortum, sicut Papa Calixtus⁴⁶ testatur.</p> <p>IV. Pars. Gratian. <i>Conductitiis quoque⁴⁷ presbiteris ecclesia conmitti non debet.</i></p> <p><i>Unde Innocentius II [in Sinodo Romana, c. 1o.]^{48*}:</i></p> <p>C. V. <i>Conductitiis presbiteris ecclesiae non conmittuntur^{49a}.</i></p> <p>Precipimus etiam, ne conductitiis presbiteris ecclesiae conmittantur, et unaquaque ecclesia, cui facultas suppetit, proprium habeat sacerdotem.</p> <p>39) Caput incert. Reg I. 247. 41) <i>add.</i>: ecclesia Reg. Burch. 48) can. 10. Conc. Later. II. hab. ao. 1139.</p>	<p>Erről a Reimsi Zsinat (aktái)ban olvassuk: Egy templomot két pap között nem lehet megosztani.</p> <p>Amint minden egyes templomnak (egyháznak) egyetlen papja kell hogy legyen, és azt az ő jegyesének, vagy feleségének mondják, és nem lehet több pap közt megosztani, hanem csak egyetlen papja lesz, aki azt tisztán és becsületesen irányítja. Ezért megtiltjuk, hogy bárki kettő vagy több (pap) között meg merje osztani, mivel az egyház Krisztus felesége és jegyese kell hogy legyen, és nem lehet parázna, ahogyan Callixtus pápa mondja.</p> <p>IV. Rész Gratianus Az egyházat nem szabad zsoldos papokra bízni.</p> <p>Erről II. Ince (a Római Zsinaton c.10): C.V. Zsoldos papokra nem bízzák a templomokat.</p> <p>Azt is megparancsoljuk, hogy ne bízzák a templomokat zsoldos papokra, és hogy minden templomnak, amelyiknek lehetősége van rá, saját papja legyen.</p>
--	--

A második rész 21. causájában egy auctoritas helyen, a II. Lateráni Zsinat (1139) 10. kánonjában találkozunk a *facultas* szóval ismét. Sajnos az eredeti szöveg sem hosszabb, így itt a szöveggörnyezet nem segít, hogy inkább anyagi lehetőséget jelent, vagy egyszerűen természetes lehetőséget a fenti szöveg. Ugyanúgy a *facultas suppetit* szókapcsolat szerepel,

mint a Tiburiumi Zsinat szövegében (44. előfordulási hely), ott természetes lehetőséget jelentett, itt bármelyiket jelentheti, akár azt is mondhatjuk, ez a két jelentés határán van, hiszen milyen lehetőség kell ahhoz, hogy egy templomnak saját papja legyen? Ez lehet anyagi kérdés akár, hogy el tudja-e tartani a templom a papot, de lehet más akadály is, pl. hogy találnak-e alkalmas személyt erre a feladatra. Illetve maga a Thesaurus is azt mondja, hogy a III. csoportba sorolt: opes, possessiones, divitiae, azaz pénz, vagyon, „metonymice”, azaz átvitt értelemben szerepelnek, akkor pedig előfordulhat, hogy nem tudjuk tökéletesen elhatárolni a természetes és anyagi lehetőséget egymástól.

47. D 12.12(T) 30,25 *facultas* - lehetőség (jogi lehetőség)

<p>II. Pars. Gratianus. <i>Hoc autem de consuetudine illa intelligendum est, que uel uniuersalis ecclesiae usu, uel temporis prolixitate roboratur. Ceterum, si pro uarietate temporum nel animorum uariae^{82v} consuetudines introducuntur, inuenta opportunitate, resecandae sunt potius, quam obseruandae.</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Unde Augustinus scribit ad inquisitiones Ianuarii [epist. CXIX. c. 19.]⁸³</i></p> <p style="text-align: center;"><i>C. XII. Resecanda sunt, que neque auctoritate, neque moribus uniuersitatis comprobantur.</i></p> <p>Omnia talia, que neque sanctorum scripturarum auctoritatibus continentur, nec in⁸⁴ conciliis episcoporum statuta inueniuntur, nec consuetudine uniuersae^{85a} ecclesiae roborata sunt, sed diuersorum locorum diuersis moribus innumerabiliter uariantur, ita ut uix, aut numquam omnino inueniri possint causae, quas in eis constituendis^{86b} homines secuti sunt, ubi facultas tribuitur, sine ulla</p>	<p style="text-align: center;">Erről Ágoston írja</p> <p>El kell távolítani (azokat), melyeket sem tekintéllyel rendelkező érv, sem az egyetemes szokások nem erősítenek meg.</p> <p>Úgy vélem, az olyasfélét mind, amelyeket sem a szent írások tekintélye nem tartalmaz, sem a püspökök zsinatainak szabályaiban nem találjuk, sem az egész egyház szokásjogában nem erősek, hanem különböző helyek különböző szokásaiban megszámlálhatatlanul váltakoznak, úgy hogy alig, vagy egyáltalán nem lehet az okokat megtalálni, amelyek miatt az emberek ezeket</p>
---	--

<p>dubitatione resecanda existimo. Quamuis enim neque hoc inueniri possit, quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucissimis et manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei esse uoluit liberam, adeo^{87c} seruilibus oneribus premunt, ut tolerabilior sit conditio Iudeorum, qui etiamsi tempus libertatis non cognouerint^{88d}, legalibus tamen sacramentis⁸⁹, non humanis presumptionibus subiciuntur.</p> <p>83) Ep. 55. c. 35. (scr. proxime ineunte saec. V.) 89) sarcinis</p>	<p>kövezték, ahol lehetőség nyílik rá, ezeket habozás nélkül el kell távolítani. Habár semmit sem találhatunk, hogyan volnának a hit ellen, mégis magát a vallást, amit Isten irgalma szabadnak akart ..., szolgálai terhekké nyomják el, hogy elviselhetőbb legyen a zsidók helyzete, akik bár a szabadság idejét nem ismerték fel, mégis szent terhek és nem emberi ötletek alá voltak vetve.</p>
---	--

Gratianus dekrétumának első részében találjuk ezt a helyet, abban is az első 20 distinctio között, ami a jog forrásairól és fogalmáról tárgyal. Néhány helyet már olvastunk ebből a részből, ahol Sevillai Szent Izidornál természetes lehetőséget (f. nocendi, f. docendarum plebium), illetve egyszer szabadságot jelentett, Nagy Szent Miklós pápánál pedig a hit képességét (f. credendi). Itt Szent Ágostonnál ismét egy auctoritas helyével állunk szemben. A szövegkörnyezetből világos és biztos, hogy itt a *facultas* szó „lehetőség” értelemben fordul elő. Az azonban vizsgálatot igényel, hogy itt jogi, vagy természetes lehetőségről van szó, amikor arról beszél, hogy el kell távolítani, ha lehetőség van rá. Mi is az a „talia”, olyanok, amiről itt szó van? Az előtte olvasható Gratianus dictumból tudjuk meg: de consuetudine, vagyis a szokásokról van szó. A szokások eltávolításának lehetősége inkább jogi lehetőségnek tűnik, mert kétségtelenül Ágoston püspöki hatalma által történik, és nem fizikai eszközökkel, hanem valószínűleg jogi eszközzel, tiltó paranccsal akadályozza meg, távolítja el ezeket a szokásokat.

48. C 13.2.6(T) 722,36 *facultas tulerit* = *facultas feret* - lehetséges lesz (természetes lehetőség)

<p><i>Item in Triburiensi Concilio legitur^{69*}:</i> C. VI. <i>Ubi quisque eligere sepulturam sibi^{70a}</i> <i>debet⁷¹</i> Ubicumque temporum uel locorum</p>	<p>Kinek-kinek hol kell temetkezőhelyet választania magának</p>
--	---

<p>facultas tulerit, apud maiorem ecclesiam, ubi sedes est episcopi, sepulturae celebrentur. Si autem propter temporis uel loci asperitatem hoc difficile uisum fuerit, apud ecclesiam^{72b} quo^{73c} religiosorum canonicorum, uel monachorum, uel sanctimonialium religiosa congregatio communiter degerit, sepeliatur⁷⁴. Si autem et⁷⁵ hoc ineptum uisum fuerit, ubi⁷⁶ quis decimas persoluebat uiuus, ibi sepeliatur mortuus^{77d}.</p> <p>69) hab. ao. 895. Ivo. Decr. III. 278. 76) ut ubi 77d) defunctus</p>	<p>Mindenütt, ahol az idő és a hely engedi (lehetővé teszi), a nagyobb templomnál, ahol a püspöki székhely van, ott celebrálják a temetést. Ha pedig az idő vagy hely a hely alkalmatlansága miatt ez nehéznek tűnik, temessék el kanonokok vagy monasztikus szerzetesek vagy apácák templománál. És ha pedig ez sem tűnik lehetségesnek, ahol valaki élőként (életében) megfizette a tizedeket, ott temessék el amikor meghalt.</p>
--	---

A dekrétum második részében, az alapvetően vagyoni kérdéseket tárgyaló causákban (12-14) szerepel ez a szöveg. Azonban ezen belül is önálló korpuszt alkotnak a temetkezést szabályozó kánonok (C 13 q. 2 cc. 2-32.), melyek közé a fenti kánon is tartozik¹⁵¹, mely a temetkezés helyének kiválasztását szabályozza, és alapelveként lefekteti, hogy ahol valaki a tizedet fizette, azaz amelyik plébániához tartozott, ott temessék el, ha más lehetőség nincs¹⁵². A Concilium Triburiensének ugyanezzel a szövegével már korábban is találkoztunk (44. előfordulási hely), Gratianus Dekrétumában ez szerepel előbb, tehát erre utal vissza a másik helyen (C 16.1.16(T) 764,47), ott azért csak az első mondata szerepelt. Ebből a hosszabb idézetből világos, hogy egy, a temetéssel kapcsolatos természetes lehetőségről van szó.

49. C 16.6.7(T) 799,46 *in facultate* - vagyónában

<p>[PALEA75. C. VII. [VIII] Que sacerdotes dederunt subsequentes pontifices nullatenus auferre presumant. Item Gelasius⁷⁶. Illud⁷⁷ statuendum censuimus, ut</p>	<p>Amit a papok adtak, a következő püspökök semmiképpen se tegyék magukévá, elvéve azokat. Ismét Gelasius. Úgy gondoltuk, hogy azt el kell</p>
---	--

151 SZUROMI Sz. A., *A temetésre vonatkozó egyházfegyelem a XII-XIII. században*, Budapest 2002. 44.

152 Uo. 90.

<p>quascumque munificentias clericis aut sibi seruientibus de rebus ecclesiae in usum, aut de propriis in proprietatem precedentes dederint⁷⁸ sacerdotes, subsequentes pontifices nullatenus auferre presumant. Si quid tamen culpae extiterit, pro qualitate personarum uel regula precedentium canonum in persona habeatur, non in facultate disirictum⁷⁹.]</p> <p>75) hic canon, quod neque R neque Bickel paleam votaverunt nobis quidem esse videtur, ...76) imo can. 17. conc. Aurel. III. hab. ao. 538. Ans. VI. 172 (169.) 78) dederunt 79) districtio Ans.</p>	<p>rendelnünk, hogy bármiféle ajándékot adtak klerikusoknak vagy a nekik szolgálóknak a használatára az előttük járó papok, akár az egyház vagyonából, akár a sajátjukból ..., a következő főpapok semmiképpen ne tegyék magukévá, elvéve azokat. Ha mégis valami vétek derült ki, a személyek tulajdonsága vagy a korábbi kánonok szabálya szerint személyében, és ne a vagyonában büntessék, szigorúan.</p>
---	---

Ez az első palea¹⁵³ (utólag hozzáfűzött szövegrészlet) vizsgálatunk során, amiben a *facultas* kifejezés előfordul, és ezt Gratianus Dekrétumának második részében, a szerzetesekről és regulárisokról szóló causákban (16-20. causa) olvassuk. Friedberg szerint nem Gelasius pápa (492-496) a szerzője, hanem az 538-as III. Orleans-i zsinat 17. kánonjával állunk szemben¹⁵⁴. A Clavis Canonum azonban a Vetus Gallica gyűjteményt jelöli, mint forrást, illetve a Gelasius helyett Pelagius-t javasol (I. Pelagius pápa 556-561), illetve a II. Lyoni Zsinatot jelöli, eredete tehát kissé bizonytalannak tűnik. Az Anselmi Collectio Canonumban szerepel, Gratianus onnan vehette át.

A *facultas* szó itt vagyont jelent, az ebben a jelentésben ritkábban előforduló singularisban áll, tehát a Thesaurus III./b/1 pontja alá tartozik.

50. C 12.2.38(T) 700,16 **de omni facultate – az egész vagyonból**

<p>C. XXXVIII. <i>Episcopo defuncto, uel adhuc in supremis⁴⁶⁶ agente, de rebus eius^{467a} nihil est usurpandum⁴⁶⁸.</i></p> <p><i>Item ex Concilio Ylerdensi, [c. 16.]⁴⁶⁹</i></p>	<p>Miután a püspök meghalt, az ő dolgaiból (vagyonából) semmit sem szabad eltulajdonítani.</p> <p>Ahogy a Leridai Zsinat¹⁵⁵ (kánonjaiból):</p>
--	---

153 ERDŐ P., *Az egyházjog forrásai*, Budapest, 1998, 173-174., ERDŐ P., *A Gratianus kutatás legújabb eredményei*, in *Kánonjog* 1 (1999), 103-108. Különösen 104.

154 Mansi 9. 16-17.

155 Lerida az Ibériai-félsziget ÉK-i részén fekvő város, melyben a püspökséget az 5. században alapították.

<p>Hec huius⁴⁷⁰ placiti constitutione⁴⁷¹ inter nos censura placuit custodiri⁴⁷², ut defuncto antistite, uel etiam adhuc in supremis agente, nullus clericorum, cuiuslibet ordinis^{473b} officii gradusue sit, quicquam de domo eius^{474c} presumat⁴⁷⁵, uel^{476d} de utilitate que^{477e} instrumenti⁴⁷⁸ domus esse noscitur^{479f}, id est mobilis⁴⁸⁰ et immobilis rei ecclesiasticae conetur inuadere, nichil furto *, nichil dolo subprimens, auferens atque abscondens; sed is⁴⁸¹, cui domus commissa est, subiunctis sibi^{**} uno uel duobus fidelissimis^{482g} omnia usque ad tempus substituendi pontificis debet^{483h} conseruare, uel⁴⁸⁴ⁱ his, qui in domo inueniuntur, clericis consuetam alimoniam administrare. Substitutus autem⁴⁸⁵ antistes susceptae sedis^{***} commoda ordinabit uelut Deus⁴⁸⁶ inperabit⁴⁸⁷, ut eis uti debeat cum his, quos cognouerit disciplinae et karitati predecessoris⁴⁸⁸ sui fideliter paruisse. Quod si quis quam post hec cuiuslibet ordinis (ut superius dictum est) clericus quacumque occasione uel^{489k} de omni facultate quippiam probatus fuerit abstulisse uel forsitan dolo aliquo subpressisse⁴⁹⁰, reus sacrilegii prolixiori anathemate condempnetur, et uix⁴⁹¹ⁱ ei peregrina communio⁴⁹² concedatur, quia</p>	<p>Nekünk úgy tetszett, hogy ezzel a konstitúcióval elrendeljük, hogy miután az elöljáró meghalt, senki a klerikusok közül, bármilyen rendű, hivatalú, vagy fokozatú, semmit az ő házából ne vegyen el, vagy az általa használt dologból, amelyekről tudjuk, hogy az ő házának eszközei, ami ingó és ingatlan egyházi vagyon, ne kíséreljen meg birtokba venni, semmit tolvajlással, semmit csalással sikkasztva, elvéve és elrejtve, hanem az, akire a ház bízva van, maga mellé véve egy vagy két nagyon hűséges (klerikus)t, meg kell őriznie mindent a főpap kinevezéséig, vagy azokkal a klerikusokkal, akik a házban vannak, a szokásos ételmezést felügyelni.</p> <p>Mivel ha valaki ezután mint bármelyik rendből való (ahogy fentebb szó volt róla) klerikus bármilyen okból (vagy) az egész vagyonból, bebizonyosodott, hogy bármit elvett vagy talán valamiféle csalással megszerzett, a tettetést ítélik kiközösítésre¹⁵⁶ súlyos szentségtörés miatt, és alig engedjék meg neki a „communio peregrina”¹⁵⁷-t is, mivel kemény (dolog), hogy azok, akik, bizonyos, hogy az Úr szolgálatában az első</p>
--	--

156 Az anathéma a kiközösítés legsúlyosabb formája, mely első 4 évszázadban nyugaton ritka. vö. ERDŐ P. *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 121.

157 Communio peregrina: klerikusok büntetésként nem végezhetek szent szolgálatot, és nem vehettek részt a szentmise ünneplésében, míg elégtételt nem adtak. <https://www.biblicalcyclopedia.com/C/communio-peregrina.html>, vö. ERDŐ P., *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 2018. 122. klerikus büntetése: világiak módjára való áldozás; *A klerikusi állapot elvesztése az első négy évszázad egyházfegyelmeiben*, in: ERDŐ P. *Az egyházjog lelke*, Budapest 2021., 324-339, különösen 327-328.

<p>durum est, ut hi, quos constat in seruitio Domini cum primae sedis antistite desudasse, ab his⁴⁹³, qui suarum rerum incubatores uel utilitatibus seruietes atque uacantes fuisse noscuntur, despecti⁴⁹⁴ aliquatenus crucientur.</p> <p>a) ecclesiae k) vel deest l) vix quoque g) clericis</p> <p>466) summis, extremis 469) <i>hab. ao. 546.</i> Coll. tr. P.II. 34.11. 470) huiusmodi 472) custodire 475) add auferre 478) insrumenta 487) imperavit 490) praesumsisse 492) add. animae 494) despectibus</p>	<p>szék előljárójával együtt fáradoztak, akikről tudjuk, hogy a saját dolgainak őrzői vagy az általa használt dolgoknak a szolgálói és hivatalnokai voltak, némiképp megvetettként gyötörtessenek.</p>
---	--

A 12. a vagyoni kérdésekről szóló causák közé tartozik, ebben olvassuk az 546-os Leridai zsinat (Concilium Ylerdense)¹⁵⁸ 16. kánonjának szövegét arról, hogyan kell az elhunyt püspök javait megőrizni az új püspök hivatalba lépéséig. A *facultas* szó itt ismét vagyont jelent, és itt is az ebben a jelentésben ritkábban előforduló singularisban áll, tehát ez is a Thesaurus III./b/1 pontja alá tartozik.

51. C 12.1.23(T) 685,15 *ex ecclesiastica facultate* - *egyházi bevételből*

<p>C. XXIII. <i>Res ecclesiasticas episcopus dispenset.</i></p> <p><i>Item ex Concilio Antioceno, c. 25.</i>³⁴⁵</p> <p>Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum erga omnes, qui indigent; cum summa reuerentia et timore Dei. Participet autem et ipse quibus indiget, (si tamen indiget), tam in³⁴⁶ suis quam fratrum^{347a}, qui ab eo suscipiuntur, necessariis usibus profuturis, ita ut^{348b} nulla^{349e} qualibet occasione fraudentur, iuxta sanctum Apostolum sic dicentem³⁵⁰; „ Habentes uictum et tegumentum³⁵¹, his contenti</p>	<p>Az egyház javaival a püspök rendelkezik. Nem különben az Antiochiai Zsinat 25. kánonja</p> <p>A püspöknek legyen hatalma rendelkezni az egyház javai fölött, hogy a rászorulókat segítségére fordítsa őket, teljes körültekintéssel és istenfélelemmel. Maga is részesedhet belőlük, ha kell, (ha mégis kell), éppúgy a saját szükségleteire, mint a testvérekére, hogy akik ebből részesednek ne szenvedjenek hiányt semmiben, a szent apostol szava szerint:</p> <p>Ha van ennivalónk és ruhánk, elégedjünk meg</p>
---	--

¹⁵⁸ Az Ilerda nevet Augustus császár adta a katalóniai városnak.

<p>sumus.^{1352d} Quod si contentus istis minime fuerit, conuertat autem res ecclesiae in suos domesticos usus, et eius commoda uel agrorum fructus non cum presbiterorum diaconorumque conscientia pertractet, sed horum³⁵³ potestatem domesticis suis, aut propinquis, aut fratribus filiisque committat, ut per huius modi personas occulte res^{354*} ledantur ecclesiae, sinodo prouinciae penas iste persoluat. Si autem et aliter accusatur^{355e} episcopus, aut presbiteri, qui cum ipso³⁵⁶ sunt, quod ea, que pertinent ad ecclesiam, uel ex agris, uel ex alia qualibet ecclesiastica facultate sibimet usurpent, ita ut ex hoc pauperes affligantur^{357f}, criminationi³⁵⁸ uero et blasphemiiis tam sermo predicationis, quam hii^{359g}, qui dispensant, taliter exponantur, et hoc^{360h} oportet corrigi, sancta sinodo id quod³⁶¹ condecet conprobante³⁶²ⁱ.</p> <p>345) c. 35. 341) Ans VI, 163. (167)</p>	<p>vele. De ha a püspök ezzel nem éri be, és ezeket a javakat magáncéljaira használja, ha az egyház jövedelmét és a földek termését nem a papok és diakónusok útmutatása szerint kezeli, ha szolgálira vagy rokonaira, vagy testvéreire és fiaira bízza őket, úgy, hogy ezek észrevétlenül kárt okoznak az egyházi vagyonkezelésnek, akkor adjon számot a tartományi zsinatnak. Ha pedig a püspököt, vagy a papokat, akik hozzá tartoznak, azzal vádolják, hogy az egyház földjeinek jövedelmét, vagy bármilyen más egyházi bevételt a saját maguk hasznára fordítanak, és így kárt okoznak a szegényeknek, és vádaskodásnak meg szidalmazásnak teszik ki az egyházi vagyonkezelést és a vagyon kezelőit, ezeket is rendre kell utasítani olyan eszközökkel, amelyeket a szent zsinat jónak lát¹⁵⁹.</p>
---	---

Ismét a második rész 12. causájában található auctoritas helyen fordul elő a *facultas*, az I. Antiochiai zsinat 25. kánonját hozza Gratianus. A zsinat időpontja és pontos körülményei sokáig bizonytalanok voltak, 25 kánonja ennek ellenére bekerült a kánonjogi gyűjteményekbe¹⁶⁰. A kutatások jelenlegi állása szerint 330 körül tartották. A görög eredetit is figyelembe véve fordította le Erdő Péter a szövegét.

A szövegből világos, hogy itt ismét a szó átvitt értelmű „pénz, vagyon” jelentése fordul elő, szintén a ritkább egyes számú alakban. (Thesaurus III./B/1.)

159 ERDŐ P., *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 425-426.

160 Uo. 85-87.

52. C 12.5.5(T) 716,42 de facultate - vagyonból

<p><i>Unde in Agatensi Concilio [c. 51.] statutum est⁴⁴:</i></p> <p><i>C. V. Quomodo possint^{45a} esse rata que de ecclesiae proprietate testamento legantur⁴⁶.</i></p> <p><i>Si⁴⁷ episcopus condito testamento aliquid de ecclesiastici iuris proprietate legauerit, aliter non ualebit, nisi tantum^{48b} de proprii⁴⁹ iuris facultate⁵⁰ suppleuerit.</i></p> <p>44) <i>hab. ao. 506. can. pertinet ad Conc. Epaon. cf. ad. c. 30. Dist. XXIII. 46) ligantur 47) si quis 49) propriis 50) facultatibus: Reg. Burch.</i></p>	<p>Erről az Agdei Zsinaton¹⁶¹ így döntöttek:</p> <p>Hogyan lehetnek érvényesek a döntések, amelyekkel az egyház tulajdonáról végrendelkeznek.</p> <p>Ha valamely püspök végrendeletben hagy valamit az egyházjog (szerinti) tulajdonból, másképpen nem érvényes, csak ha a saját jogú vagyonából kiegészíti.</p>
---	--

Újra a vagyonjogról tárgyaló 12. causában fordul elő a *facultas*, ismét egyes számban, bár a lábjegyzet többes számú szövegvariánst is jelez, és jelentése itt is vagyon, pénz. Ami viszont figyelmet érdemel, hogy Friedberg szerint ez nem az 506-os Agdei Zsinat 51. kánonja, hanem az 517-es burgundiai Epaoni Zsinaté¹⁶², ugyanakkor ezt tartalmazta Wormsi Burchard Decretuma, Ivó Decretuma, a Collectio Tripartita és a Reg I. is, tehát széles körben elterjedt kánonról van szó.

53. D 45.5(T) 162,5 libera arbitrii facultate – a szabad döntés lehetősége (természetes I.)

<p><i>Unde in Tolletano Concilio IV. [c. 56.] statutum est⁵⁷:</i></p> <p><i>C. V. Sicut non sunt Iudei ad fidem cogendi,</i></p>	<p>Erről döntöttek a IV. Toledói Zsinaton:</p> <p>A zsidókat nem kell a hitre kényszeríteni, de a</p>
---	---

161 Agde: eredeti görög nevén Agathé polisz, melyet görög telepesek alapítottak a Herault folyó bal partján, nem messze a torkolattól, és később a Római birodalom Gallia Narbonensis provinciájához tartozott, majd a vizigót királyság része lett. A kereszténység már a III. század végén jelen volt a környéken, a Diocletianus féle üldözés idején itt szenvedtek vértanúságot szent Tiberius, Modestus és társaik. A püspökség létezésére az V. század előtt nincs adat, az V. század második felében érkezett ugyanis ide Szent Severus szír szerzetes, aki kolostort alapított 300 szerzetes számára. Az agdei püspökség a narbonni egyháztartomány része volt. Az 506-os Agdei Zsinaton a Vizigót királyság összes elöljárója részt vett. RASTOUL, A., *Agde*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* (ed. BAUDRILLART, A.) Tom.1. Aachs-Albus, Paris 1912. 925-929.

162 Az Epaoni Zsinat kánonjai az Agdei Zsinat kánonjaiként maradtak ránk, melynek 47 kánonjához 24 más zsinati kánon is hozzáadtak később, ebből 13 volt az Epaoni Zsinaté. ld. <https://www.biblicalcyclopedia.com/E/epaon.html> (2024. szeptember 27.) Vö. GAUDEMET, J., Epaon, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* (ed. AUBERT, R.) Tom.15. Égérie – Eusebie, Paris 1963. 524-534.

<p><i>ita nec conuersis ab ea recedere permittitur</i>^{58a}.</p> <p>De Iudeis autem⁵⁹ precepit^{60b} sancta sinodus, nemini deinceps uim ad credendum inferre^{61c}. „Cui⁶² enim⁶³ uult Deus miseretur, et quem uult indurat." Non enim tales inuiti saluandi sunt, sed uolentes, ut integra sit forma iusticiae. Sicut enim⁶⁴ homo propria^{65d} arbitrii uoluntate serpenti obediens periit, sic uocante se⁶⁶ gratia Dei propriae⁶⁷ mentis conuersione quisque^{68e} credendo⁶⁹ saluatur⁷⁰. Ergo non ui, sed libera^{71f} arbitrii facultate⁷² ut conuertantur suadendi sunt, non potius inpellendi⁷³. Qui autem iam pridem ad Christianitatem coacti sunt, (sicut^{74g} factum est temporibus religiosissimi principis Sisebuti)⁷⁵ quia iam constat eos sacramentis diuinis associatos^{76h}, et⁷⁷ⁱ baptismi gratiam suscepisse, et crismate unctos esse, et corporis^{78k} Domini⁷⁹ extitisse participes, oportet⁸⁰, ut fidem, quam ui^{81l} uel necessitate susceperint^{82m}, tenere cogantur, ne nomen⁸³ Domini blasphemetur, et⁸⁴ fides, quam susceperunt, uilis ac⁸⁵ⁿ contemptibilis, habeatur.</p> <p>57) <i>hab. ao. 633. Burch. IV. 82., Ivo decr. I. 276.</i> 62) Rom c 9 v 18. 72) facultate et uoluntate : ABF c) inferri f) liberi</p>	<p>már megtérteknek nem engedjük meg, hogy azt elhagyják.</p> <p>A zsidókról pedig elrendeli a szent zsinat, senkit erővel ne juttassanak a hitre. Isten ugyanis akinek akar, annak irgalmaz, és akit akar, megkeményít. Ugyanis nem a nem akarókat kell üdvözíteni, hanem az akarókat, hogy sértetlen legyen az igazság formája. Amint ugyanis az ember, saját döntésének akarata által a kígyónak engedelmességgel elveszett, kiki Isten kegyelmét hívva, szívének megtérése által a hitben üdvözülni. Tehát nem erővel, (erőszakkal) hanem a szabad döntés lehetősége által, meg kell győzni őket, hogy megtérjenek, nem erősebben ütni(kényszeríteni). Akiket pedig már korábban arra kényszerítettek, hogy keresztények legyenek, (ahogy az igen vallásos Sisebut király¹⁶³ idejében volt) mivel már megtörtént, hogy az isteni szentségekben részesültek, és megkapták a keresztség kegyelmét, és megkenték őket krizmával, és az Úr testében részesültek, kell, hogy kényszerítsék őket, hogy a hitet, amit erőszak, vagy kényszer hatására fogadtak el, megtartsák, nehogy az Úr nevét káromolják, és a hitet, amit elfogadtak, értéktelennek és megvetendőnek tartásuk.</p>
--	--

Az első rész 45. dictinctiójának auctoritas helye, mely a IV. Toledói zsinat szövegéből idéz. A 24. előfordulási helyen már említettük a 633-as IV. Toledói Zsinatot, mert ott Gratianus

163 Sisebut 612-621 nyugati gót király (Toledo).

ahhoz fűzött magyarázatában (dictum post caput) szerepelt a *facultas* szó, ő azonban ott a Codex Theodosianus 9. könyvéből idézett egy részletet. Itt viszont magában a IV. Toledói Zsinat szövegében szerepel a *facultas* kifejezés, méghozzá a zsidókkal kapcsolatos 10 kánonjából (57-66)¹⁶⁴ az elsőben¹⁶⁵. Arról döntött a zsinat, hogy a zsidókat ne kényszerítsék a hitre, hanem meggyőzéssel, a szabad döntés lehetősége által jussanak el rá. Szó szerint a döntés szabad lehetőségéről beszél: *libera facultate arbitrii*, amit az Editio Romana javított is: *liberi arbitrii facultate*. Itt egy enallagé, jelzőcsere¹⁶⁶ szerepel az eredeti szövegben, amit az Editio Romana „lefordított”, a jelzőt az *arbitrium* szótól átkapcsolta nyelvtanilag a *facultas*-hoz, ahová értelmileg tartozik.

A *facultas* ebben az esetben természetes lehetőséget jelöl, a Thesaurus 1/A/1b/β pontja alá tartozik, genitivussal áll, de nem gerundiuméval, hanem főnév genitivusával: *arbitrii facultas*.

54. D 55.13(T) 219,24 *facultatem provectus* – az előléptetés lehetősége

<p>Unde Pelagius scribit Rufino Episcopo^{165a}. C. XIII <i>Non¹⁶⁶ sunt prestanda iura sacerdotii, cui oculus est erutus.</i></p> <p>Si euangelica admonitio iracundiam nec¹⁶⁷ usque ad uerbum furentem prosilire permittit, ne, si Racha fratri suo quis¹⁶⁸ dixerit, reus sit¹⁶⁹ gehennae ignis: quali putamus pena plectendum esse, qui non solum pugno inpie percussit hominem in Leuitici offitii¹⁷⁰ ministerio seruientem, sed quasi non sufficeret¹⁷¹ ad cedem manus, ita (instigante se¹⁷² diabolo) raptus ad iracundiam</p>	<p>Erről Pelagius írta Rufinus püspöknek: Nem szabad megadni a papsággal járó jogokat annak, akinek kiütötték a szemét. Ha az evangéliumi figyelmeztetés a haragot még a dühös szóig sem engedi meg előjönni, az a véleményünk, hogy az olyat büntetéssel kell sújtani, aki nem csak a harcban kegyetlenül megötötte a levitai hivatalban szolgáló embert, bár nem emelte gyilkosságra a kezét, (hanem) úgy (az ördög által felingerelve) elragadta a harag, hogy bottal</p>
--	--

164 http://www.benedictus.mgh.de/quellen/chga/chga_046t.htm (utolsó letöltés: 2024. szeptember 27.)

165 Egy másik izraelitákról szóló kánonjának jelentőségéről ld. SZUROMI Sz. A., *A VI-VIII. századi toledói zsinatok szerepe a hispániai és egyetemes egyházfegyelemben*, in *Fejezetek az egyházi jogalkotás történetéből* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/15), Budapest 2011. 79.

166 KOCSÁNY P., *Enallagé*, in SZATHMÁRI I. (főszerk.) *Alakzatlexikon, A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*, Budapest 2008.
<https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/8870/Alakzatlexikon.pdf?sequence=1> (utolsó letöltés: 2023. július 2.).

<p>est, ut fuste non solum percuteret, sed etiam¹⁷³ erueret oculum fratris? Et quamuis huiusmodi excessus grauiori esset pena plectendus, bene tamen fraternitas tua fecit ab offitio eum presbiterii remouere¹⁷⁴. Hoc tamen sollicitudinis tuae sit, ut locum etiam^{175b} penitenciae constituas, et in aliquo eum monasterio retrudas, laica sibi tantum^{176c} e communione concessa. In loco autem¹⁷⁷ illius alium te necesse est¹⁷⁸ ordinare presbiterum, nam illi¹⁷⁹, cui erutus est oculus, non possunt iuxta^{180d} canones sacerdotii iura concedi. Neque enim aliquid ei prodest, quod¹⁸¹ oculum inuitus amisit¹⁸², cum nec uolens quisquam oculum amisisse credendus est¹⁸³, nec sacratissimos canones aliquem casum in amissione¹⁸⁴ oculi, ei^{185e} qui ad¹⁸⁶ sacerdotium adipiscendum non impediret, suis excepisse regulis inuenimus; sed hoc tantummodo ad¹⁸⁷ prohibitionem fecisse^{188f} uidemus, ut^{189g} qui caret^{190b} oculo, sacerdotii offitium adipisci non possit. Sed nec illi ullatenus quasi in compensatione¹⁹¹ⁱ iniuriae sacratus ordo concedi poterit, qui ad tantam sacerdotem proprium potuit iracundiam prouocare, ut ille et offitium, in quo erat, amitteret, et iste prouectus¹⁹² sui perderet facultatem.</p> <p>c. 13. a) Gelasius 165) Epist. est Pelagii II. scr. int. a 555 et 560. Ans. XI. 169., 171) sufficit 174) removeri 192) profectus BEGH, sed in G correct. est: propectus</p>	<p>nem csak megütötte, de ki is ütötte testvére szemét? És habár ...</p> <p>mégis jól teszi atyáságod¹⁶⁷, hogy a papi hivatalból eltávolítja. Az azonban a te gondod legyen, hogy a vezeklés helyét kijelöld, és valamelyik monostorban őt elhelyezd (oda taszítsd), és az eucharisziából csak laikus módjára részesülhet. Annak a helyére pedig, akinek kiütötte a szemét, neked kell másik papot rendelned, ugyanis a kánonok szerint nem lehet neki megengedni a papi jogokat (hogy a papi jogokkal éljen).</p> <p>aki híjával van a szemnek, az nem nyerheti el a papi hivatalt. És sem ennek, mintegy a jogtalanság kompenzációjaként nem lehet megengedni valamelyik szent rendet, aki a saját papját ekkora haragra volt képes gerjeszteni, így ez is veszítse el a hivatalt, amit viselt, és az pedig az előléptetésének a lehetőségét veszítse el.</p>
---	---

167 A fraternitas tua szó szerint „testvérséged”.

Az első rész 55. distinctiójának auctoritas helye, ami vizsgálatunk során a második hely (az első: 34. előfordulási hely, C 3.2.9.(T) 509,27), amit I. Pelagius pápától idéz Gratianus¹⁶⁸. Itt is egy leveleléből idéz, melyben a *facultas provectus* az előléptetés lehetőségét jelenti, természetesen jogi értelemben, hiszen az egyházi rendben történő feljebb lépésről van szó. Ez tehát a Thesaurus I./A/1b/β pontja alá tartozik, mivel főnév genitívusával áll. A *provectus -us m* a *provehor* 3 igéből származó főnév, ami előléptetést jelent, néhány kódex a rokon értelmű *profectus* variánst hozza, ami szintén előrehaladást, előmenetelt jelent. A CIC (1917)-ben mind a két szó előfordul, de inkább természetes értelemben, a jogi értelemben vett előmozdításra többnyire inkább a kódex a *promoveo* 2 igét, és gyakran a *promovendi*, vagy a *promotus* 3 alakot használja.

Figyelemre méltó, hogy Pelagius pápa másik, általunk olvasott levélrészletében a *facultas* szó nagyon jelentősben szerepelt.

55. D 93.1(T) 320, 31 *facultatem ledendi*- lehetőség a bántásra, ártásra, (természetes I.)

<p style="text-align: center;">DISTINCTIO XCIII. GRATIANUS.</p> <p>I. Pars. <i>Obedientiam autem inferiores ex ordine^{1a} superioribus debent. Summo enim Pontifici ea debetur ab omnibus obedientia, ut nulli liceat ei communicare, cui pro actibus suis ipse inimicus extiterit, nec in ecclesia esse poterit, qui eius cathedram deserit.</i></p> <p>Unde B. Petrus princeps apostolorum in ordinatione Clementis populum alloquens, inter cetera ait² :</p> <p>C. I. <i>Cui pro actibus prauis^{3a} Apostolicus inimicatur, communicare^{4b} non debemus.</i></p> <p>...</p> <p>Ideoque^{22i*} huiusmodi^{23k} apostolicis institutis uos monentes instruimus, ut effecta certior²⁴</p>	<p style="text-align: center;">A rendjük szerint alsóbb fokozatban lévőek a feljebb lévőeknek engedelmisséggel tartoznak. A pápának mindenki azzal az engedelmisséggel tartozik, hogy nem közölhet vele semmi olyat, ami ellentétes az ő cselekményeivel, és aki az ő székétől elszakad, az nem tartozhat az egyházhoz.</p> <p>Erről Szent Péter, az apostolok feje, Kelemen szentelésekor a néphez beszélve, többek között ezeket mondta:</p> <p>...</p> <p>Ezért, ahogyan már az apostoli intelmek által figyelmeztetve vagytok, meghagyjuk, hogy</p>
---	---

168 FRIEDBERG 165. lábjegyzetében a II. Pelagius jelzés valószínűleg téves, mert az évszám, amit mellette hoz, 555 et 560, és az I. Pelagius pontifikátusára esik (vö. II. Pelagius 579-590).

karitas uestra sollicitius deinceps agere studeat et cautius, ne ²⁵ⁱ peruersi et infideles homines ledendi fideles et ^{26m} beniuolos habeant facultatem . 2) ex illa parte apocriphae ep. Clementis 24) efficator	nagyon tevékeny szeretetek nyugtalanul rendre törekedjék a cselekvésre, nehogy gonosz és hitetlen embereknek lehetőségük legyen a hívőknek és a jóakarúaknak ártani .
---	---

Az első apokrif jogforrásszöveg vizsgálatunk során, melyben a *facultas* kifejezés szerepel. Az egész egyháztörténelem talán legjelentősebb hamis gyűjteményéből, a Pseudo-Izidor-féleből származik, onnan került be több jelentős gyűjteménybe, a Collectio Anselmi Lucensis-be, Chartres-i Szent Ivo Dekrétumába és a Tripartitába, és a Polycarpus-ba is. Szent Péter apostol tekintélyének tulajdonítja a szöveget, melyben a *facultas ledendi* (szabályosan a klasszikus latinban: *laedendi*, a *laedo 3 laesi laesum* igéből) az ártás lehetőségét jelenti, ami természetes lehetőség, akár csak az első két előfordulási helyen olvasott rokonértelmű *facultas nocendi* (D 4.1 (A) 5,24, D 4.1 (T) 5,30) amit ott Sevillai Szent Izidortól idézett Gratianus.

56. D 95.2(T) 331,46 *conficiendi crismatis, consignationis pontificalis adhibendae facultas* – krizmakészítés, oklevél kiadásának a joga

C. II. <i>Presbyteri ultra suum modum contendere non^{12a} presumant.</i> <i>Item Gelasius</i> [Papa Episcopis per Lucaniam, etc. epist. V. c. 8.] ¹³ Presbiteros ¹⁴ ultra ¹⁵ suum modum tendere ¹⁶ prohibemus, nec episcopali fastigio debita sibimet audacter assumere, non conficiendi crismatis, non¹⁷ consignationis pontificalis adhibendae sibimet arripere facultatem . 13) <i>add. Papa, Ep. scr. ao. 494. c.6. Ans VII. 127.</i>	A papok saját nagyságukon túl ne merjenek törekedni. Eképpen Gelasius Megtiltjuk a papoknak, hogy saját nagyságukon túl törekedjenek, se a püspöki méltósághoz kellő dolgokat ne ragadják vakmerően magukhoz, se a krizmakészítés, se főpapi oklevél kiadásának a jogát ne bitorolják.
--	---

A második idézet Szent I. Gelasius pápának a fenti dekretális leveléből (az első a 14. előfordulási helyen: C 12.2.27(T) 696,28).

Ebben a jelentésben (jog) eddig ritkán fordult elő a *facultas* szó (19. és 24. 25. előfordulási hely), itt ismét a Thesaurus I./B/2b/β pontja alá tartozik, azaz a „ius, arbitrium” kategóriába, és két gerundivumos szerkezet áll mellette genitivusban. A főpapi oklevél kiadásának joga az a közigazgatási intézkedésekhez tartozik, azonban a krizmakészítés joga az a szentség vagy szentelmény kiszolgáltatáshoz, vagyis az egyház megszentelő feladatához, és ezért különösen is figyelemre méltó, főképp a mai szóhasználat szempontjából, amikor a *facultas ordinaria* váltotta fel a régi jogban használt *ius* kifejezést. Itt a *facultas conficiendi crismatis* a krizmakészítés jogát jelenti.

57. D 97.1(A) 346,24 *facultatem disponendi* – a döntés joga (hatalom, felhatalmazás)

<p style="text-align: center;">DISTINCTIO XCVII. GRATIANUS.</p> <p>I. Pars. <i>Hoc capitulo patenter ostenditur, quod nec inperatori, nec cuilibet laico licet decernere uel de electione Pontificis¹, uel de rebus ecclesiasticis. Quecumque autem ab eis constituta fuerint, prò infectis habenda sunt, nisi subscriptione Romani Pontificis fuerint roborata. Unde illud Honorii Augusti², ut supra dictum est, uanum esse uidetur, quod contra auctoritatem sacrorum canonum de electione summi Pontificis decernere temptauerit³. Sed sicut ex eodem capitulo habetur, precibus ecclesiae inperator in presumptores ualet decernere, sicut pro defensione fidei quondam decreuisse leguntur, ne heretici aliquid nomine ecclesiae possiderent. Ab ea autem non inuitati de rebus ecclesiasticis aliquid disponendi non habent facultatem. Honorius uero Augustus non sua auctoritate, sed B. Bonifatio</i></p>	<p>Ez a fejezet nyilvánvalóvá teszi, hogy sem a császárnak, sem senki más laikusnak sem szabad akár a pápaválasztásról, akár az egyházi vagyonról döntenie. Mindazt amit pedig ők döntöttek el, meg nem történtnek kell tekinteni, kivéve ha a Római Pápa megerősítette az aláírásával. Ebből, ahogy fentebb szó volt róla, hiábavalónak látszik az, amit Honorius Augustus¹⁶⁹ kísérelt meg, hogy a szent kánonok tekintélyével szemben a pápaválasztásról döntsön. De ahogy ugyanebből a fejezetből látszik, az egyház kérésére a vakmerők ellen érvényesen dönt a császár, amint olvassuk, hogy egykor a hit védelme érdekében döntött, nehogy eretnekek birtokoljanak valamit az egyház nevében. Az általa (ti. az egyház által) azonban meg nem hívottaknak nincs joguk, hogy az egyházi vagyonról döntsenek. Honorius Augustus valójában nem a saját tekintélye által, hanem</p>
--	--

169 Flavius Honorius nyugat-római császár, 395-423.

<p><i>suplicante, ecclesiasticae quieti consulere et concertantium ambitionem punire curavit.</i></p> <p>1) pontificum</p>	<p>boldog Bonifác kérésére gondoskodott az egyház nyugalmanak elősegítéséről, és a vitatkozók nagyravágásának megbüntetéséről.</p>
--	--

Ez a hely az első rész vége felé, a 97. distinctióban egy dictum Gratiani ante, melyben a *facultas disponendi* kifejezéssel találkozunk, vizsgálatunk során immár ötödször¹⁷⁰. A korábbi előfordulások közül az egyik szintén egy dictum Gratiani ante volt, azonban sokkal rövidebb a mostaninál. Az utána következő három auctoritas hely pedig az 502-es III. Római Zsinatnak tulajdonított szövegből vett idézet volt, egy Symmachus pápától, és kettő Eulalius syracusai püspöktől. Azt is érdemes szem előtt tartanunk, hogy most az *Index verborum* sorrendje szerint haladunk, azonban Gratianus Dekrétumában ezek (a 16. hely kivételével, ami a 16. causában szerepel) az előző, azaz a 96. distinctio kezdetén szerepeltek, tehát ugyanannak a témának a tárgyalása során fordul elő most újra a *facultas disponendi* kifejezés. Így nem meglepő, hogy itt is ugyanabban a szövegösszefüggésben szerepel a vizsgált kifejezés. Ha figyelmesen olvassuk a fenti szöveget, látjuk, hogy amit az elején elmond, azt a végén megismétli, de más szavakkal. Az elején: *nec cui libet laico licet discernere uel de electione Pontificis, uel de rebus ecclesiasticis*, a végén: *non inuitati de rebus ecclesiasticis aliquid disponendi non habent facultatem*. A *facultas* szó szinonimájaként Gratianus tehát a *licet* személytelen igét használja, tehát nem szabad laikusnak döntenie, nincs joga döntenie, ez ugyanazt jelenti. Érdekes a *licet* szó etimológiája, Forcellini szerint ugyanis a görög „diké” vagyis jog szóból származik¹⁷¹. Mindezek alapján ezt az előfordulást is a Thesaurus I/A/1b pontja alá sorolhatjuk be, melynek jelentése: hatalom (*potestas*), amit a *facultas disponendi* kifejezés korábbi előfordulási helyeivel való azonossága is alátámaszt.

58. C 1.1.16(T) 362,25 *patrimonii facultatem* - vagyon

<p>[CXVI.]^{151a}</p> <p>Item de Giezi^{152b}.</p> <p>...</p>	
---	--

170 ld. 5, 6, 9, 16. előfordulási helyek.

171 FORCELLINI: <http://www.lexica.linguax.com/forc.php?searchedLG=licet> a d-l csere hasonló mint a lacrima, vagy Ulysses szavakban. Eredetileg volt activ párja is: lico, hasonló, mint pl. a pendo – pendeo alakpár.

<p>Nam et Iudei ex patre diabolo sunt^{172p}, non utique carnis successione, sed criminis. Ergo omnes cupidi, omnes avari Giezi lepram cum diuitiis suis possident, et male quesita mercede non tam patrimonii facultatem^{173q}, quam thesaurum criminum congregarunt eterno supplicio et breui fructu.</p> <p>Item: Ambrosius C. XIV. C. XV. Ambrosius de ministeriis (seu de dignitate sacerdotali, cap. 5.)¹⁴⁶ q) patrimonium facultatum 146) Hunc librum apocryphum esse constat. 152) ib. Turrecremata; - Ambros.lib.IV. ad.c.4.Lucae v.27. no. 53. sq. Ed Migne</p>	<p>Ugyanis a zsidók a sátán atyától származnak, nem a test, hanem a bűn szerint. Tehát mind a pénzsóvárok, és mind a kapzsik Giezi lepráját együtt birtokolják saját gazdagságukkal, és az ebből szerzett jövedelem által nem annyira a vagytonukat, mint inkább a vétkek tárházát gyűjtötték örök büntetéssel és rövid gyümölcscsel.</p>
--	--

Gratianus Dekrétuma második részének 1. causájában olvassuk a fenti szöveget, mely egy hosszabb, a simóniáról szóló fejtegetés része. Szerzője Szent Ambrus, ahogyan a szöveg elején (C. XIV.) Gratianus megjelöli, azonban Friedberg a XVI. kánonnál szögletes zárójellel jelzi, hogy ez később beillesztett szövegrész, mely Deusdedit bíboros kollekciónak¹⁷² és Chartres-i szent Ivo Dekrétumában is szerepelt.

A *facultas* itt vagyont jelent, amint a Thesaurus III. pontja azt tartalmazza is: opes, copiae, patrimonium. Itt is az ebben a jelentésben ritkábban előforduló singularisban áll, azaz a III./B/2 pont alá tartozik. Figyelemre méltó a *patrimonii facultatem* szókapcsolat, ami a római jogból ismert, vagyoni állapotot, körülményeket jelent¹⁷³.

59. C 1.7.26(T) 437,44 *facultatem accusandi* - jog vádolni

<p>[C. XXVI.] <i>Lib.</i>^{371a} 9. <i>Cod. tit. ad legem Iuliam repetundarum</i>³⁷². <i>Imp. Theodosius et</i>^{373b} <i>Valentinianus</i>³⁷⁴ [AA. Fiorentino.] VII. Pars. Et licet neminem diuini timoris, contempnendo iureiurando^{380f}, arbitremur³⁸¹</p>	<p>A Codex 9. könyvében, a visszatérítendő pénzeszegekről cím alatt a Lex Iulia. Theodosius és Valentinianus császárok.</p>
--	---

172 Friedberg 146. lábjegyzete. Deusdedit bíboros kollekciónak 1083 és 1086 között keletkezett. Bővebben ld. ERDŐ P., *Az Egyházjog forrásai*, 148-149.

173 HEUMANN H. – SECKEL E., *Handlexikon zu den Quellen des Römischen Rechts*, 206.

<p>inmemorem, ut salutis propriae ullum commodum anteponat, tamen ut ad salutis timorem ex necessitate^{382g} periculi subiugetur^{383h}, si³⁸⁴ quis ausus fuerit prebita sacramenta negligere, non modo aduersus accipientem, sed etiam aduersus dantem accusandi cunctis tamquam crimen publicum concedimus facultatem, quadrupli pena eo³⁸⁵, qui conuictus fuerit, modis omnibus feriendo. 372) c.6. Cod. Iust.(9,27) dat.ao. 439. 385) eum</p>	<p>nem csak az ellen, aki kapja, hanem az ellen is aki adja, mindenkinek megadjuk a jogot hogy vádoljon, közbűncselekmények esetén,</p>
--	--

A Decretum Gratiani második részének perjogi kérdéseket tárgyaló causái közé tartozik ez is, és egy szó szerinti idézet¹⁷⁴ a *Codex Theodosianus*-ból¹⁷⁵, melynek 9. könyve tartalmazza a büntetőjogot. A 24. előfordulási helyen már találkoztunk hasonlóval. Az ugyan egy vagyoni jogi kérdéseket tárgyaló causában szerepelt, azonban a *facultas arguendi* kifejezés szerepelt benne, ami a *facultas accusandi* szinonimája, és ugyanúgy a *crimen publicum*-ra vonatkozott, mint itt, tehát az összes arra vonatkozó megállapításunk itt is érvényes. Magát a *facultas accusandi* kifejezést is említi a Thesaurus, de nem erre a helyre, hanem a *Codex Theodosianus* 9,1,3-ra hivatkozva¹⁷⁶. A *facultas accusandi* szókapcsolattal kapcsolatban érdemes megfigyelni, hogy a *Codex Iustiniani*-ban összesen négyszer találkozunk a *facultas accusandi*-val, de kétszer a *potestas accusandi* is előfordul annak szinonimájaként¹⁷⁷. Itt tehát ugyanúgy az I./B/2b/β pont alá tartozik: gerundivi vel gerund. c. obiecto coniuncti, és jogot jelent.

60. C 2.1.8(T) 442,29 *reddendi iuris facultatem* – a jogszolgáltatás képessége

<p>[PALEA¹⁵⁴. C. VIII. Ultima sententia debet de scripto preferri.</p>	
---	--

174 Vö.: <https://www.intratext.com/IXT/LAT0867/PEL.HTM#FV> (utolsó letöltés: 2024. szeptember 29.).

175 A *Codex Theodosianus* egészen a XII. századig, a bolognai glosszátorok megjelenéséig a római jog legfőbb forrása volt. FÖLDI A. -HAMZA G., *A római jog*, 93. 322.

176 *Thesaurus* VI. col. 149. 57.

177 <https://www.intratext.com/IXT/LAT0867/3/6F.HTM> (2024. szeptember. 27.).

<p>Item Codicis libro VII.^{155*}, titulo de sententiis ex breuiculo¹⁵⁶ recitandis, Imppp. Valentinianus¹⁵⁷, Valens et Gratianus AAA.</p> <p>Statutis generalibus iussimus, ut uniuersi iudices, quibus reddendi iuris in prouinciis permisimus facultatem, cognitio causis ultimas definitiones de scripti¹⁵⁸ recitatione proferant¹⁵⁹. Huic adicimus¹⁶⁰ sanctioni, ut sententia, que dicta fuerit, cum scripta non esset, nec nomen quidem sententiae habere mereatur, nec ad rescissionem perperam decretorum appellationis solempnitas requiratur.]</p> <p>154) <i>Haec palea deest ABFGH; in C invenitur in textu, in F manu posterioris saeculi in marg. scripta est: in D cum canone antecedente cohaeret; Hugucc. commentatus est. 155) Dat. ao. 374. l. 3. Cod.(7,44) - Cf. Greg. M. Ep. 45. lib. III. 156) periculo 158) scriptis 159) recitationem faciant 160) addimus CDF addicimus Ed. Arg. Can. 9.</i></p>	<p>A végső ítéletet írásba kell foglalni.</p> <p>Megparancsoljuk, hogy az összes bíró, akiknek megadtuk (megengedtük) a provinciákban a jogszolgáltatás képességét, miután az ügyet megismerte, a végső döntést írásból olvassa fel. Ehhez azt a szankciót fűzzük, hogy az ítélet, amely szóban hangzott el, amikor nem foglalták írásba, se az ítélet nevet ne viselje, se a jogsértő rendelet visszavonásához ne legyen szükséges a fellebbezés ünnepélyessége.</p>
--	--

Gratianus, dekrétumának második részében, a 2-7. causában a perjogi kérdéseket tárgyalja, ennek a résznek szinte a legelejéről olvassuk a fenti részt, ami vizsgálatunk során a második palea (az első a 49. előfordulási hely volt, C 16.6.7(T) 799,46, Gelasius pápától) és ez a római jogot, a Codex Iustinianust szó szerint idézi¹⁷⁸. A lábjegyzetből látjuk, hogy több kéziratból is hiányzik, ill. van amelyikben egy későbbi kéz a margóra írta. Az eddig vizsgált római jogi szövegekben a *facultas* két esetben¹⁷⁹ jogot jelentett (*f. accusandi*, *f. arguendi*), és egyszer jogi lehetőséget¹⁸⁰ (*f. adeundi*), itt viszont úgy tűnik, képesség jelentésben fordul elő, ami a római jogban más összefüggésben is ismert, pl. a *facultas ab intestato succendi*¹⁸¹

178 Vö.: CJ.7.44.3pr.: Imperatores Valentinianus, Valens, Gratianus Statutis generalibus iussimus, ut uniuersi iudices, quibus reddendi iuris in prouinciis permisimus facultatem, cognitio causis ultimas definitiones de scripti recitatione proferant.

179 24. és 59. hely.

180 39-40-41-42. előfordulási hely.

181 FÖLDI A. -HAMZA G., *A római jog*, 602. 1900. törvényes öröklési/örökhatyói (actiua) képesség, *facultas ab intestato succedendi*.

kifejezésben. A fenti kánonban pedig a bírák jogszolgáltató képességéről¹⁸² olvasunk, amit kinevezésükkel nyertek el. Ennek alapján a Thesaurus II./B pontja alá soroljuk, bár a Thesaurus ezt a szókapcsolatot nem említi, és hasonló példát sem hoz. Ugyanakkor, ha besorolásunk helyes, akkor nem csak a lehetőség jelentéssel kapcsolatban különböztethetünk meg jogi és természetes lehetőséget, hanem a képesség jelentésnél is, vannak természetes képességek: pl. a hit vagy a prófétálás képessége¹⁸³, és jogképesség, vagy jogi értelemben vett képesség: ilyen az ebben a kánonban szereplő jogszolgáltatás képessége. Talán azt gondolhatjuk, hogy ez semmiben sem különbözik attól, mintha hatalomnak fordítanánk, azonban Bánk József magyarázata az esketési hatalom átadásáról: „A megbízott tehát nem csupán engedélyt kap, hanem képességet is nyer arra, hogy a házasságnál érvényesen közreműködjék.¹⁸⁴” Tehát a jogszolgáltatás képessége többet jelent, mintha a jogszolgáltatás hatalmáról, vagy arra adott megbízásról, vagy engedélyről beszélünk.

182 A consul jogszolgáltató képességéről:
[https://romai.kor.hu/kislexikon/kislexikon_\(jogrendszer\)/cikk/biraskodas_birosagok](https://romai.kor.hu/kislexikon/kislexikon_(jogrendszer)/cikk/biraskodas_birosagok) (utolsó letöltés: 2023. július 28.).

183 A 11. és 65. előfordulási helyen.

184 BÁNK J., *Kánoni jog II.* 236.

61. C 9.3.17(T) 611,24 *facultatem solvendi, dampnandi* – hatalom (felhatalmazás) az oldásra és elítélésre

<p>C. XVII. <i>De eodem.</i> <i>Idem omnibus Episcopis</i>²³⁹. Cuncta per mundum nouit ecclesia, quod²⁴⁰ sacrosancta Romana ecclesia fas de omnibus²⁴¹ habet^{242a} iudicandi, neque cuiquam de eius liceat iudicare iudicio. Siquidem ad illam de qualibet²⁴³ mundi parte appellandum²⁴⁴ est: ab illa autem nemo est²⁴⁵ appellare permissus²⁴⁶. §. I. Sed nec illa preterimus, quod apostolica sedes²⁴⁷ sine ulla precedente sinodo et solvendi²⁴⁸ quos²⁴⁹ sinodus iniqua^{250b} dampnauerat²⁵¹, et dampnandi, nulla existente sinodo, quos oportuit²⁵² habuerit^{253c} facultatem, et²⁵⁴ hoc nimirum pro suo principatu, quem B. Petrus²⁵⁵ apostolus Domini uoce et²⁵⁶ tenuit semper et tenebit. De eodem: Prima sedes nullius iudicio subiaceat (C. XIII. C 9.3.13, 610,10) Idem: Gelasius b) inique 239) <i>scr. ao. 495. - Jaffé no. 395. 241) omni</i> <i>ecclesia 248) absolvendi: orig.260) unquam A</i></p>	<p>Ugyanarról Ugyanő (Gelasius pápa) az összes püspöknek Az egész egyház a világon megtudta, hogy a legszentebb római egyháznak joga van mindenki (az egész egyház) fölött ítélkezni, és őróla senkinek sem szabad ítéletet hoznia. A világ bármelyik részéből őhozza kell fellebbezni, őtőle pedig senkinek sincs megengedve, hogy (máshoz) fellebbezzon. § I. De nem kerüli el a figyelmünket, hogy az apostoli széknek bármely megelőző zsinat nélkül van felhatalmazása/hatalma feloldani, amit egy zsinat igazságtalanul elítélt, és elítélni, zsinat (léte) nélkül, amit kell, és ezt tagadhatatlanul a saját elsőbbsége miatt, amit Szent Péter apostol az Úr szava által mindig birtokolt, és birtokolni fog.</p>

A második rész 8-11. causái a püspökök hatalmáról tárgyalnak, a fenti auctoritas hely a 9. causában szerepel. Ebben a Római Szék Szent Pétertől származó elsőbbségéről, és ebből származó hatalmáról ír Gelasius pápa (ez a harmadik idézet tőle¹⁸⁵), mely itt az oldás és elítélés hatalma. Az oldás (és kötés) hatalmának átadásakor a Bibliában ugyan nem szerepel a hatalom szó, de egyébként az újszövetségben Jézus többször is szól arról, hogy neki hatalma van pl. a bűnök megbocsátására, és hogy neki adatott minden hatalom (omnis potestas) a mennyben és a földön (Mt 28,18). A *solvendi* (absolvendi) pedig biztosan utal a Mt 16,19-re,

185 Ld. 14. és 56. hely.

„et quodcumque solveris super terram, erit solutum in caelis”¹⁸⁶. Mindezek alapján úgy tűnik, ebben az esetben a *facultas* szó hatalmat jelent. Itt tehát ismét a Thesaurus I/A/1b/α pontja alá sorolhatjuk be, melynek egyik jelentése hatalom (potestas), és gerundium genitivusával áll.

62. C 11.3.10(T) 646,11 *concitandi, sollicitandi facultatem (non tribuimus)* - nem engedjük meg, hogy a tömeget felizgassák, vagy botrányt keltsenek

<p>C. X. <i>Deponantur episcopi, qui excommunicatis communicant.</i> <i>Item Nicolaus Papa</i>^{112*}.</p> <p>...</p> <p>Predictis autem depositis licentiam concedimus ecclesiam ingrediendi, et communicandi sicut laici¹³⁷, et loquendi suas utilitates, non autem turbas concitandi uel scandalum sollicitandi illis tribuimus facultatem. Quantum autem ad episcopale ministerium specialiter pertinet, nulla eis sit licentia contingendi, sicut nos cum sancta synodo decreuisse iam constat.</p> <p>112) <i>in syn.Rom.hab.ao.863.</i> ap. Mansi XV. 651.</p>	<p>Téessenek le azok a püspökök, akik kiközösítetteket megáldoztatnak. Hasonlóképp Miklós pápa.</p> <p>...</p> <p>A fent említett letetteknek pedig engedélyt adunk, hogy belépjenek a templomba, és áldozzanak mint laikusok¹⁸⁷, és beszéljenek, ha szükségük van valamire, azonban azt nem engedjük meg nekik, hogy a tömeget felizgassák, vagy botrányt keltsenek. Valahányszor azonban különösen a püspöki szolgálathoz tartozik, egyáltalán nincs engedélyük meghinteni, ahogy tudvalevő, hogy ezt a szent zsinattal együtt már eldöntöttük.</p>
---	---

A püspökök hatalmáról szóló causákban olvassuk ezt az auctoritas helyet is, Nagy Szent Miklós pápától. Itt azonban a 4. előfordulási helyhez hasonlóan, megengedjük, **engedélyt, szabadságot adunk** jelentésben fordul elő a *facultas* kifejezés. Így a Thesaurus I./B/1b pontja alá soroljuk be, ahol egy hasonló helyet idéz Nagy Szent Gergely pápától: „consecrandi tibi facultatem attributam.”¹⁸⁸

186 *Biblia Sacra Vulgata*⁴, Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.

187 A klerikusok büntetéseként csak laikusok módjára áldozhattak, ld. ERDŐ P., *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 122.

188 *Thesaurus* VI. 149. 19-20. Greg. M.epist. 14,9.

63. C 21.1.5(T) 853,36 *facultatem liberam habebis ordinare facereque-* szabad felhatalmazásod/hatalmad lesz elrendelni és megtenni

<p>Unde Gregorius [lib. II epist. 13. ad Agnellum Episcopum]^{31*}:</p> <p>C. V. <i>Unus episcopus duabus preficitur ecclesiis.</i></p> <p>Relatio cleri simul et populi Terracinae degentis^{32a**} nos ualde letificat, ob hoc, quod de tua fraternitate bona testatur. Et quia defuncto pontifice suo Petro sibi cardinalem postulant te³³ constitui sacerdotem, eorum desideria^{34b} necessario conplenda^{35c} preuidimus. §. I.^{36d} Tota igitur mentis intentione ita lucrum animarum Domino^{37e} nostro facere festinato, ut digna te merces ante eius conspectum in die retributionis inueniat. Quicquid uero de predictae rebus ecclesiae uel eius patrimonio, seu cleri ordinatione promotioneue, et omnibus generaliter ad eam^{38f} pertinentibus sollerter atque canonicè³⁹ ordinare facereque prouideris, liberam habebis, quippe ut sacerdos proprius, modis omnibus facultatem.</p> <p>b) vota 31)Ep. 13. scr. ao. 593. Ans. V. 28. (27.can. contin.)</p>	<p>Erről Gergely Agnellus püspöknek</p> <p>Egy püspököt két egyház élére állítanak</p> <p>Nagy örömet okozott nekem a klérus és Terracina népének indítványa, azért, mert Atyaságodról kedvezően tanúskodik. És mivel Péter főpapjuk halála után kértek, hogy téged rendeljelek számukra bíboros atyául, úgy látjuk, vágyukat teljesítenünk kell. Nagyon siess elméd minden szándékával a lelkek hasznára lenni Urunkért, hogy méltónak találjon téged az ő színe előtt a számadás napján a bérre. Amit csak bölcsen és a kánoni szabályok szerint intézkedni fogsz a fent említett egyházi javakkal vagy vagyonnal kapcsolatban, vagy a klérus szentelésével és előléptetésével, és általában minden ehhez tartozó dologgal kapcsolatban, hogy felszenteljenek (valakit) és megtegyenek (valamit), arra teljesen szabad felhatalmazásod/ hatalmad lesz, természetesen mint saját papjuknak.</p>
--	--

Ennek a causának (Második rész, 21. causa) a témáját nem foglalja össze Az egyházjog forrásai tankönyv¹⁸⁹, az első questio mindenesetre néhány olyan kánont hoz, amelyben a „duo”, azaz „kettő” szó szerepel: *In duabus ecclesiis clericus conscribi non debet, Duobus monasteriis unus abbas preesse non potest*, stb. Ebbe a sorba illeszkedik az általunk olvasott kánon is, melyben szintén a „kettő” szó szerepel: *Unus episcopus duabus preficitur ecclesiis*. A

189 ERDŐ P., *Az Egyházjog forrásai*, 172.

következő kánonból (VI.) derül ki, miért ez a címe, mert ott folytatódik ugyanez a dekretálislevél, melyben Nagy Szent Gergely pápa azt kéri Agnellustól, hogy eddigi püspöki székét se hagyja el¹⁹⁰, és ebből válik világossá, hogy egyszerre két székre nevezte ki a pápa. A szövegösszefüggésből pedig világos, hogy a püspöki hatalomról van szó, tehát a Thesaurus I./A/1. pontja alá tartozik, azonban nem a gyakoribb genitivussal áll, hanem infinitívussal: *facultatem habebis ordinare facereque*. Erre 8 példát hoz a Thesaurus (148, 15-34.), az egyiket Szent Ágostontól: *facultas quidquid dicere*¹⁹¹. Mi magunk is találkoztunk már korábban infinitívussal a *facultas* mellett: *f. assequi*, a 37. előfordulási helyen, Gelasius pápa dekretális levelében. Így nyelvi szempontból az 1e/β pont alá soroljuk. A *libera facultas* jelzős szerkezet pedig a III. Római Zsinatnak tulajdonított kánonokban fordult elő¹⁹², állandó jelzője volt a jogi nyelvben a *liber* a *facultas*nak.

64. C 23.4.33(T) 915,13 *facultatem latrocinandi*- lehetőség a zsványságra (természetes I.)

<p>Unde Ambrosius in libro de officiis^{558a}:</p> <p>C. XXXIII. De iusta et iniusta misericordia.</p> <p>Est iniusta misericordia. Denique in lege scriptum est de quodam⁵⁵⁹; „Non misereberis illius,” et in libris Regum^{560b} legitur^{561e}, quia Saul^{562d} contraxit offensam⁵⁶³, quia miseratus est Agag⁵⁶⁴ hostium regem, quem prohibuerat⁵⁶⁶ diuina sententia seruari. Ita^{566e}, si quis latronem⁵⁶⁷ filiis deprecantibus motus, et lacrimis coniugis eius inflexus absoluendum putat^{568f}, cui adhuc latrocinandi aspirat affectus, nonne innocentes tradet^{569g} exitio qui liberat multorum exitia cogitantem? Certe si gladium reprimat, uincula</p>	<p>Erről (Szent) Ambrus A kötelességekről szóló könyvében</p> <p>Az igazságos és igazságtalan irgalomról.</p> <p>Van igazságtalan irgalom. Sőt a törvényben meg van írva egy bizonyos esetről: „Ne könyörülj meg rajta”, és a Királyok könyvében olvassuk, hogy Saul megharagította Istent, mert megkönyörült az ellenség királyán, Agagon, akit az isteni döntés megtiltotta, hogy életben hagyjon. Sőt ha valaki a latort, annak könyörgő fiaitól megindulva, és a feleség könnyeinek meghajolva felmentendőnek tartja, ezzel támogatja annak gonosz hajlamait, vajon nem az adja át az ártatlanokat a veszedelemnek, aki</p>
--	---

190 Illud quoque fraternitatem tuam scire necesse est, quoniam sic te predictae Terracinensis ecclesiae cardinalem esse constituimus sacerdotem, ut et Fundensis ecclesiae pontifex esse non desinas, nec curam gubernationemque eius pretereas, quia ita fraternitati tuae a sepe dictae Terracinensis ecclesiae curam iniungimus ut Fundensis ecclesiae tibi iura potestatem nullo modo subtrahamus.

191 Aug. civ. 1. praef. p. 4.

192 7. előfordulási hely.

<p>dissoluit^{570h}, laxat exilium⁵⁷¹ⁱ? cur</p> <p>latrocinandi qua potest clementiori uia non eripit facultatem, qui uoluntatem extorquere non potuit? Deinde inter⁵⁷² duos, hoc est accusatorem et reum, pari periculo de capite decertantes^{573k}, alterum, si non probasset, alterum, si esset ab accusatore conuictus, si⁵⁷⁴ⁱ non id, quod iusticiae est, iudex exequatur^{575m}; sed miseretur alterius, aut dampnabit⁵⁷⁶ⁿ probantem, aut, dum accusatori fauet, quod^{577o} probare⁵⁷⁸ non possit⁵⁷⁹, addicat^{580p} innoxium; non potest igitur hec⁵⁸¹ dici iusta misericordia. In ipsa ecclesia, ubi maxime quis misereri debet^{582q}, teneri quam maxime debet forma iusticiae, ne quis a consortio criminationis^{583r} abstractus^{584s*}, breui lacrimula atque ad tempus parata, uel etiam uberioribus fletibus communionem, quam plurimis debet postulare temporibus a facilitate⁵⁸⁵ sacerdotis extorqueat. Nonne⁵⁸⁶ cum uni indulget indigno, ad prolapsionis⁵⁸⁷ contagium prouocat uniuersos^{588t}? Facilitas enim ueniae incentiuum tribuit delinquendi.</p> <p>b) regnorum f) putet g) tradit h) dissolvit cur i) exilio k) decernentes l) si: deest m) sequatur n) sed dum miseretur rei damnet o) qui p) addicat q) maxime misereri decet r) communionis s) abstentus*</p> <p>558) imo Sermo S. in Psalm. 118. v. 50. no. 25. 559) <i>Deut. c.19. v. 13.</i> 560) <i>cf. I. Reg. c. 15. 563) add. Dei 566) at 567) latronis: orig. 572) si inter, denique inter 578) probari 579) posset 585) facilitas (a: deest): Polyc. 586) add. etiam</i></p>	<p>kiszabadítja sokak közül a veszedelemre gondolót? Valóban ha a kardot viszaszorítja, miért oldja fel a bilincseket, növeli a veszedelmet? Az miért nem ragadja el (veszi el) a zsványkodás - amennyire képes kegyesebb úton - lehetőségét, aki az akaratot nem tudta kicsavarni (megváltoztatni)? Végül (ha) kettő közül, ez a vádló és a vádlott, akik azonos veszélyben az életükért küzdenek, az egyiket, ha nem erősítette volna meg, a másikat, ha a vádló elnyelte volna, ha nem azt követi a bíró, ami igazságos; hanem megkönyörül a másikon, vagy elítéli az igazat, vagy míg a vádlónak kedvez, amit nem tehetne, átadja (elítéli) az ártatlant, ez tehát nem mondható igazságos irgalomnak.</p> <p>Magában az egyházban, ahol leginkább kell, hogy irgalmas legyen valaki, minél jobban meg kell tartani az igazságosság formáját, nehogy valaki ki legyen ragadva a közösségben való részességéből, ...</p> <p>Nemde amikor engedékeny egyetlen méltatlannal, a vétkezés ragályára hívja az összeset. A könnyű megbocsátás ugyanis az elkövetésre bíztat.</p>
--	--

A második rész 23. causa 4. questio-ja a rosszak megjavításával, a velük való bánásmóddal kapcsolatban tartalmaz különféle szövegeket. Itt a XXIII. kánonban Szent Ambrustól idéz, de nem a címben megjelölt *De officiis*-ből, hanem, ahogy Friedberg jelzi, a 118. zsoltárról mondott beszédéből. Az első bibliai idézet: „Ne könyörülj meg rajta” azokra vonatkozik, akik szándékosan gyilkoltak, azokkal szemben, akik szándékukon kívül okoztak halálos balesetet. Ebből kiindulva fejti ki Szent Ambrus az igazságos és igazságtalan irgalomról a tanítást. A *facultas latrocinandi* egyértelműen a zsványosság, zsványkodás, gonosztevés lehetőségét jelenti a szövegben. Kérdés, hogy természetes vagy jogi lehetőség az, amiről itt beszél? A bevezető részben még nem említi a bírót, a vádlót és a vádlottat, bár a „latronem absolvendum putat” kifejezés már erre utal, azonban a következő részben szerepelnek a *iudex, reus, accusator*, azaz egyértelműen (egyházi) bírósági eljárásról van szó. Szent Ambrus kérdése tehát: Miért nem veszi el a bíró a latortól a zsványkodás, gonosztevés lehetőségét, ti. amikor igazságtalanul könyörül, és felmenti. A *latornak* (gonosztevőnek) a zsványosságra jogi értelemben, vagy természetes értelemben van lehetősége? Azt gondolom, itt inkább természetes értelemben, amit a bírói ítélet által kiszabott büntetés jogi eszközzel akadályoz meg, de amikor börtönbe zárhatja a gonosztevőt, akkor már természetes értelemben nincs további lehetősége a gaztettek elkövetésére. Tehát a *facultas* kifejezésnek ez az előfordulása is a Thesaurus I./A/1b/α pontja alá tartozik, lehetőséget, jelöl, és a gerundium genitivusával áll. Figyelemre méltó még ebben a részletben, hogy ez az egyetlen szöveghelyünk, ahol a *facultas* mellett ugyanabban a szövegben a *facilitas* szó is előfordul, és szemlélteti a közös tőből (*facul*) képzett két szó közti különbséget, míg a *facultas* lehetőséget jelent, addig a *facilitas* szó szerint könnyűséget, vagy könnyedséget, talán még kifejezőbb magyarul: a könnyed megbocsátás ugyanis az elkövetésre bízta.

65. DP (De paenitentia) 2.6(T) 1192,36 *facultatem curandi, suscitandi, eiciendi, prophetandi* - a prófétálás, gyógyítás, feltámasztás, kiűzés képessége

<p>[C. VI.] <i>Item Beda super lohannem, [ad c. I.]</i>⁶³</p> <p>„Querendum est interea, quomodo speciale⁶⁴ filii^{65a} Dei⁶⁶ agnoscendi signum fuerit, quod super eum descenderit et manserit Spiritus⁶⁷. §.I.^{68b} Quid magni est filio Dei, quod in ipso</p>	<p>Továbbá Béda Jánosról:</p> <p>„Keresni kell eközben, mi módon kellett Isten fiainak a megismerniük a sajátos jelet, hogy leszállt rá, és rajta maradt a (szent) Lélek. § I. Milyen nagy dolog az Isten fia számára, hogy</p>
--	---

<p>manere Spiritus⁶⁹ astruatur? Notandum^{70c}, quod semper in Domino manserit Spiritus sanctus; in sanctis autem hominibus⁷¹, quamdiu mortale corpus gestauerint⁷², partim maneat⁷³ in eternum, partim rediturus secedat⁷⁴. Manet quippe apud eos, ut bonis insistant actibus, uoluntariam paupertatem diligunt, mansuetudinem consequantur^{75d}, pro eterno desiderio lugeant, esuriant et sitiant iusticiam, misericordiam⁷⁶, munditiam⁷⁷ cordis, et⁷⁸ tranquillitatem pacis amplectantur: sed et pro obseruatione iusticiae persecutionem pati non uereantur⁷⁹, elemosinis, orationibus, ieiuniis, ceterisque Spiritus fructibus⁸⁰ insistere desiderent. Recedit autem ad tempus, ne semper infirmos curandi, mortuos suscitandi, demones⁸² eciendi, vel etiam prophetandi habeant⁸³ facultatem. Manet semper, ut⁸⁴ possint habere uirtutes, ut^{85e} mirabiliter ipsi uiuant. Venit ad tempus, ut etiam aliis per miraculorum signa, quales sint intus, effulgeant."</p> <p>a) filium d) sequantur pro aeternorum e) et ut 63) Pet. Lomb. Lib. III. dist. 31. 64) spirituales 66) Deo 67) add. sanctus cf. Ioann. c. 1. v. 33. 69) add. sanctus 70) not. itaque est 71) qui 72) gestauerit 73) manet .. secedit 74) recedat: orig. 76) misericordiam- que 77) munditiamque 78) et tamen 79) revereantur 80) add. sancti 81) mort. susc. deest.: orig. 82) et dem. Orig. 83) possint habere virtutem</p>	<p>bizonyíttatik, hogy benne marad a (szent) Lélek? Megjegyzendő, hogy mindig az Úrban marad a szent Lélek, a szent emberekben azonban, amíg halandó testet viselnek, részben marad örökké, részben visszavonulva eltávozik. Náluk marad ugyanis, hogy a jó cselekedetekben megmaradjanak, a választott szegénységet szeressék, a szelídséget elérjék, az örök vágyért szomorkodjanak, éhezzenek és szomjazzák az igazságot, az irgalmasságot, a szív tisztaságát, és a béke nyugalmát becsülnék: de a béke érdekében nem félnek elszenvedni az üldözést, vágnak rá, hogy buzgón alamizsnálkodjanak, imádkozzanak, böjtöljenek, és a (szent) Lélek többi gyümölcsei meglegyenek bennük. Elmúlik azonban az idő, hogy mindig képesek legyenek betegeket gyógyítani, halottakat föltámasztani, ördögöket kiűzni, vagy prófétálni is. Mindig megmarad, hogy erényesek legyenek, és hogy ők maguk csodálatos módon éljenek. Eljön az idő, hogy mások számára is felragyogjanak, csodás jelek által, amelyek belül vannak.</p>
---	--

Gratianus művének második részében, a De paenitentia című gyűjteményben itt egy Beda Venerabilis idézettel találkozunk (valószínűleg Petrus Lombardus művéből vette át, ahogy Friedberg jelzi), a szöveg keletkezési idejét tehát 700 körülre tehetjük. A szöveget valószínűleg később illesztették be a műbe, az első változatban nem szerepelt. A *facultas* szó jelentése ezen a helyen képesség, amit a Szent Lélektől kapnak a gyógyításra, prófétálásra, stb. Eddig ez a jelentés eddig csak háromszor fordult elő vizsgálatunk során¹⁹³, először Nagy Szent Miklós pápa levelében, ahol a hit képességéről szólt (*facultas credendi*), másodszor pedig egy Gratianus által feltett kérdésben (Q), ahol a megismerés képessége (f. *cognoscendi*) kifejezéssel találkozunk. A harmadik helyen jogképesség értelemben szerepelt¹⁹⁴, itt most pedig ismét természetes lelki képességről van szó (a Thesaurus külön alpontba sorolja a testi és a lelki, szellemi képesség jelentést¹⁹⁵), így ezt is a Thesaurus II./C/1b pontja alá soroljuk, mivel a *facultas* itt is a gerundium genitivusával áll.

66. C 33.5.20(T) 1256,14 *multarum et disparium naturarum facultatem* - a sok és különböző természet lehetőségét (természetes lehetőség)

<p>[C XX.] <i>Idem in libro de Paradyso</i>, [c. 10.]¹⁹⁷ V. Pars. Nec illud otiosum est^{198a}, quod non de eadem terra, de qua plasmatus est Adam, sed de ipsius Adae costa facta sit mulier, ut sciremus, unam in uiro et muliere¹⁹⁹ corporis esse naturam, unum fontem generis humani. Ideo non duo a principio facti²⁰⁰ uir et mulier, neque duo uiri, neque duae mulieres; sed primum uir, deinde mulier ex eo. Unam enim naturam hominum uolens constituere Deus, ab uno principio creaturae hoc^{201b} incipiens, multarum et disparium naturarum eripuit facultatem. a) est: deest b) huius 197) no. 48. 200) add. sunt</p>	<p>Ugyanő a paradicsomról szóló könyvében. 5. rész Nem felesleges az, mert nem ugyanabból a földből, amelyből Ádám alkotva lett, hanem magának, Ádámnak a bordájából lett az asszony, hogy megtudjuk, a férfiúban és az asszonyban a testnek egyetlen természete van, az emberi faj egyetlen forrása. Ezért kezdettől nem kettő, férfi és nő alkotott, sem két férfi, sem két nő, hanem először a férfi, és aztán a nő belőle. Isten ugyanis az emberek egyetlen természetét akarva megalkotni, ennek a teremtménynek egyetlen kezdetéből kindulva, a sok és különböző természet lehetőségét kizárta¹⁹⁶.</p>
--	--

193 11. és 20. előfordulási hely.

194 60. előfordulási hely.

195 *Thesaurus* VI. 150,16-31 testi képesség, 150, 53-84, lelki, szellemi képesség, és utána külön a szónoki képesség.

196 Vö. <https://archive.org/details/fathersofthechur027571mbp/page/n341/mode/2up?view=theater> (possibility) (utolsó letöltés: 2024. szeptember 27.).

A házasságról szóló causák közé tartozik a 33. is (a De paenitentia kivételével), melyben Szent Ambrusnak a A Paradicsom című művéből idézi ezt a rövid részletet Gratianus, és magyarázza is, azonban ő nem az emberi természetről szóló tanítását értelmezi, hanem azt vezeti le belőle, hogy: „Eidentissime itaque apparet, ita uirum esse cuput mulieris”, (nyilvánvaló ebből, hogy az asszony feje a férfi ...), így itt Gratianus dictumában sajnos nem találkozunk a *facultas* kifejezéssel, vagy annak magyarázatával.

Szent Ambrusnak ebben a szövegében a *facultas* lehetőséget jelent, méghozzá természetes lehetőséget. Mivel főnév genitivusa áll mellette, a Thesaurus I./A/1b/β pontja alá tartozik.

67. C 36.1.3(T) 1289,28 *redimendi facultatem*- a visszavásárlás/visszavétel lehetősége (eundi facultatem – lehetőség a távozásra) (természetes lehetőség)

<p><i>Unde in Concilio Aurelianensi [I.c.4.] legitur¹⁸:</i></p> <p>C. III. <i>Si raptor cum rapta ad ecclesiam confugerit, quid¹⁹ fieri debeat.</i></p> <p>De raptoribus autem²⁰ id constituendum esse²¹ censuimus, ut, si ad ecclesiam raptor cum rapta²² confugerit²³, et feminam ipsam uiolentiam pertulisse constiterit, statim liberetur de potestate raptoris²⁴, et raptor, mortis uel penarum impunitate concessa²⁵, aut²⁶ ad seruiendum²⁷ subiectus sit, aut redimendi se liberam habeat facultatem. Si²⁸ uero que rapitur patrem habere constiterit, et puella raptori²⁹ consenserit, potestati patris excusata reddatur, et raptor patri³⁰ superioris condicionis satisfactione³¹ teneatur obnoxius.</p> <p>18) <i>hab. ao. 511. c. 2.</i> 19) <i>quid ... debeat: deest</i> 20) <i>add. feminarum</i> 22) <i>rpto</i> 23) <i>convenerit</i> 24) <i>et parentibus reddatur</i> 25) concessa liberam habeat eundi facultatem: <i>Burch. Ivo Decr. Pan.</i> 29) <i>add. aut rapta</i></p>	<p>Erről az Orleans-i zsinaton ezt olvassuk: Ha a rabló férfi az elrablott nővel együtt a templomba menekül, mi történjék? A rablókról pedig azt tartjuk elrendelendőnek, hogy ha a rabló az elrabolt nővel együtt az egyházba (templomba) menekül, és úgy tűnik, a nővel erőszakot tett, azonnal szabadítsák ki a rabló hatalmából, (és adják vissza a szüleinek), és a rabló, miután mentesült a haláltól és a büntetésektől, vagy vessék szolgáságba, vagy legyen lehetősége a saját szabadságát visszavásárolni. Ha azonban kitűnik, hogy az elrabolt nőnek van atyja, és az elrabolt lány egyetért, miután megmenekült, adassék vissza az atya hatalma alá, és az elrabló köteles a fenti feltételeknek eleget téve az atya szolgájává lenni.</p> <p>25) <i>legyen lehetősége szabadon távozni</i></p>
--	--

Az előző helyhez hasonlóan a házasságról szóló causák közé tartozik ez is, ahol az 511-es I. Orleans-i Zsinat 4. kánonját idézi Gratianus, ahol a főszövegben a „*facultas se liberam redimendi*” a szabadság visszavásárlásának lehetőségét jelenti, ami a jog által biztosított természetes lehetőség. A kritikai apparátus még egy előfordulást jelöl, amely Wormsi Burchard Decretumában¹⁹⁷ és Chartresi Szent Ivo Panormiájában szerepel Friedberg szerint: „*liberam habeat eundi facultatem*”, ahol a szabadon távozás lehetőségét jelenti, az előző helyhez hasonlóan a jog által biztosított, de nézetem szerint természetes lehetőségről van itt is szó. Így a *facultas* kifejezésnek ez/ezek az előfordulása/i is a Thesaurus I./A/1b/α pontja alá tartozik/tartoznak, lehetőséget jelölnek, és a gerundium genitivus-ával állnak.

68. D 63.23(T) 241,36 *facultatem eligendi, ordinandi* - a választás sőt a (legfőbb apostoli szék) főpapja ordinálásának jogát,

69. D 63.23(T) 241,43 *facultatem eligendi, ordinandi* – választásra, püspök ordinálására ne legyen joga

<p>C. XXIII. <i>Electio Romani Pontificis ad ius pertinet inperatoris</i>²²³. <i>Item Leo Papa</i>²²⁴. In sinodo* congregata Romae in ecclesia S. Saluatoris. Ad exemplum B. Adriani apostolicae sedis antistitis²²⁵, qui domino Karolo, uictoriosissimo regi Francorum ac^{226a} Longobardorum, patriciatus dignitatem, ac ordinationem apostolicae sedis, et inuestituram episcoporum concessit, ego quoque Leo, seruus seruorum Dei, episcopus, cum cuncto^{227b} clero ac Romano populo constituimus, confirmamus^{228c} et corroboramus, et per nostram apostolicam auctoritatem²²⁹ concedimus atque largimur domino Ottoni primo, regi Teutonicorum,</p>	<p>A római pápa megválasztása a császár jogai közé tartozik/a császár joga. Szintén Leó pápa Rómában a S. Salvator Egyházban (templomban) összeült zsinaton. Boldog Hadrianus, az apostoli szék főpapjának példájára, aki Károly úrnak, a frankok és longobárdok győzedelmes királyának a patríciusság méltóságát, az apostoli szék ordinációját és a püspökök investitúráját engedélyezte, én Leó is, Isten szolgáinak szolgálja, püspök, az egész klérussal és a római néppel együtt elrendeljük, bizonyítjuk és megerősítjük, és apostoli tekintélyünk által megengedjük, sőt bőkezűen adományozzuk első Ottó úrnak, a németek királyának, és az ő</p>
--	---

197 ERDŐ P., *Az egyházjog forrásai*, 138-141., SZUROMI, Sz. A., *A decretum Burchardi Wormatiensis sajátosságai*, in *Iustum Aequum Salutare* X/1. (2014) 183–195., melyben hangsúlyozza, hogy az I. és III-V. Orleans-i Zsinat befolyását meghatározónak kell tekintenünk Burchard Dekretumára.
<https://ias.jak.ppke.hu/20141sz/13.pdf> (utolsó letöltés: 2024. szeptember 29.).

<p>eiusque successoribus huius regni Italiae, in perpetuum sibi^{230d} facultatem eligendi successorem, atque summae sedis apostolicae Pontificem ordinandi, ac per hoc archiepiscopos seu episcopos, ut ipsi ab eo inuestituram accipiant et consecrationem, unde debent, exceptis his, quos inperator pontifici^{231e} et²³² archiepiscopis concessit; et ut nemo deinceps cuiusque dignitatis uel religionis^{233f} eligendi uel patricium uel Pontificem summae sedis apostolicae, aut quemcumque episcopum ordinandi habeat facultatem absque consensu ipsius inperatoris, (quod tamen fiat absque omni pecunia), et ut ipse sit patricius et rex. Quod si a clero et populo quis²³⁴ eligatur episcopus, nisi a supradicto rege laudetur, et inuestiatur, non consecratur. Si quis contra hanc apostolicam^{235g} auctoritatem aliquid molietur²³⁶, hunc excommunicationi subiacere decernimus²³⁷, et, nisi resipuerit, inreuocabili exilio puniri, uel ultimis suppliciis feriri^{238h}.</p> <p>b) toto d) sibi: deest e) pontificibus f) religiositatis h) affici 224) Hoc decret. (assign. ao. 964.) in Mon. Germ. falsum est. 233) rel. elig. successorem: AB 236) moliatur</p>	<p>utódainak Itália ezen királyságában, örökre neki és utódainak a választás, sőt a legfőbb apostoli szék főpapja ordinálásának jogát, és ezáltal érsekekét vagy püspökökét, hogy ők maguk tőle kapják az investitúrát és a felszentelést, ... , kivéve azokat, melyeket a császár a pápának és az érsekeknek átenged; és hogy a továbbiakban senkinek, semmiféle méltóságnak vagy szerzetesnek ne legyen joga se patríciust, se a legfőbb apostoli szék főpapját megválasztani, se valamely püspököt ordinálni a császár egyetértése nélkül, (ami mégis teljesen ingyenesen történjék), és hogy ő maga legyen a patrícius és a király. Ha valakit a klérus és a nép püspökké választ, ne szenteljék föl, kivéve ha a fent mondott király dicséri, és beöltözteti. Ha mégis valaki ezen apostoli tekintély ellen tesz valamit, azt elrendeljük, hogy közösítsék ki, és, kivéve, ha ismét észre tér, visszavonhatatlanul száműzetéssel büntessék, vagy halálbüntetéssel sújtsák.</p>
---	---

Gratianus művének első részében, a felszentelésről és a klerikusok letételéről és jogállásáról szóló hosszú traktátusban olvassuk ezt a VIII. Leó pápának tulajdonított, de Friedberg által jelzetten hamis szöveget¹⁹⁸, melyben kétszer is szerepel a *facultas eligendi* és *facultas ordinandi*, a választás és az ordinálás (a szent rend kiszolgáltatásának) joga kifejezés.

198 IV. Henrik (német király, majd német-római császár 1056-1105) itáliai hívei VIII. Leó (963. XII. 4 - 965. III. 1) neve alatt hamisítottak 3 írást: Privilegium maius, Privilegium minus, Cessatio donationis, melyekben a római királynak pápa és püspök-kinevezési jogot tulajdonítottak, s az ilyen adományozást Pippinre vezették vissza.

A *facultas eligendi* szókapcsolat a Thesaurusban is szerepel¹⁹⁹, még hozzá ifjabb Plinius egyik levelét idézi, melyben a választás természetes lehetőségét jelenti. Itt azonban a I./B/2 pont alatt szereplő *ius* jelentésben áll, mert a szövegben egyértelműen jogot jelent, vagy más megközelítésben a pápától kapott hatalmat, a pápa és a püspökök, vagy más egyházi méltóságok választására és ordinálására. Természetesen ha hatalmat kapott, akkor ettől kezdve joga van hozzá, tehát ismét látjuk, hogy a *facultas* szó különböző jelentései hogyan érintkeznek egymással, és hogy nem egyszerű elválasztani a különböző jelentéseket egymástól. Maga Gratianus is a rubrikában a *ius* szóval adta vissza a jelentését: *Electio Romani Pontificis ad ius pertinet imperatoris*. Mivel a szöveget IV. Henrik német-római császár hívei hamisították, a XI. század második felére, esetleg a XII. század első éveire tehetjük keletkezését.

70. C 1.1.97(P) 395,28 *facultatem baptizandi* - keresztelési felhatalmazás/hatalom/jog

<p><i>Item obicitur illud Augustini ad Parmenianum de hereticis etiam dampnatis</i>^{1279a}:</p> <p>C. XCVII. <i>Qui recedit ab ecclesia, nec baptisma, nec uim</i>^{1280b} <i>dandi amittit.</i></p> <p>Quod quidam dicunt, baptisma, quod¹²⁸¹ accepit*, non amittit¹²⁸² qui recedit ab ecclesia, ius^{1283c} tamen dandi, quod accepit, amittit, multis modis aparet frustra et inaniter dici¹²⁸⁴. §. 1. Primo, quia nulla ostenditur causa, cur ille, qui ipsum¹²⁸⁵ baptismum amittere non potest, ius¹²⁸⁶ dandi amittere possit¹²⁸⁷. ...</p> <p>§. 3.^{1317o} Sicut autem in baptismo est^{1318p} quod per eos dari possit, sic in ordinatione ius dandi est^{1319q}; utrumque ad^{1320r} perniciem suam, quamdiu karitatem non habent unitatis;</p>	<p>Ágoston Parmenianushoz az eretnekek elítéléséről:</p> <p>Aki eltávozik az egyházból, sem a keresztséget, sem a (keresztség meg)adás- (ának) erejét (jogát^{1280b}) nem veszti el.</p> <p>Mindenképpen alaptalannak és üresnek tűnik az, amit egyesek mondanak, hogy aki eltávozik az egyházból, a keresztséget, amit kapott, nem veszti el, azonban annak megadásának a jogát, amit kapott, azt elveszti. § 1. Először, mert semmi oka sem látszik, miért veszítheti el az adás jogát az, aki magát a keresztséget nem veszítheti el. ...</p> <p>§ 3. Ahogy pedig a keresztségben benne van az, amit ők adhatnak, úgy a szentelésben is benne van az adás joga, mindkét esetben a saját vesztükre, amíg az egység szeretete</p>
---	---

199 *Thesaurus* VI. 146,46, Etenim qua gloria dignum est, summo viro in tanta eligendi facultate praecipue placuisse! Plinius Epist, 7,31,4. (S milyen nagy dicsőség reá nézve, hogy az a férfiú, aki annyi közül választhatott, mindenki előtt őt szemelte ki. Ifjabb Plinius: Levelek, Budapest 1981.)

<p>sed tamen aliud est non habere, aliud perniciose habere, aliud salubriter habere.</p> <p>Gratianus. Ex his verbis Augustini constat, ...</p> <p>§. 2. Opponitur autem huic sententiae Augustini: Potestas dandi baptismum, et ius consecrandi dominicum corpus, et largiendi sacros ordines, plurimum inter se differunt. Suspenso enim uel deposito sacerdote, nulla ei relinquitur potestas sacrificandi. Sacramentum tamen¹⁴⁰⁸ baptismi non solum a sacerdote deposito uel laico catholico, uerum etiam¹⁴⁰⁹ ab heretico nel pagano si ministratum fuerit, nulla reiteratione¹⁴¹⁰ uiolabitur; nulla autem ratio sinit, ut inter sacerdotes habeantur, qui de manibus laici uel pagani oleum sacrae (imo execrandae) unctionis assumunt. Non ergo consequenter colligitur, ut, si recedentibus a fide ius baptizandi relinquitur, potestas etiam distribuendi sacros ordines eis relinquatur, quamuis utrumque consecratione^{1411mm} proueniat. Degradatus enim episcopus potestatem largiendi sacros ordines non habet, facultatem baptizandi tamen non amisit.</p> <p>§. 3. Sed ne Augustinum+ in hac sententia penitus reprobemus, intelligamus aliud esse potestatem distribuendi sacros ordines, aliud esse executionem illius¹⁴¹²</p>	<p>nincs meg bennük, de mégis más, ha nincs meg bennük, más ha vesztükre van meg bennük, vagy más, ha üdvösségükre van meg. Gratianus. Ágoston e szavaiból világos, hogy ...</p> <p>§.2. Ellentmond azonban Ágoston e nézetének: A keresztség megadásának hatalma, és az Úr teste átváltoztatásának és a szent rendek feladásának a joga, egymástól többszörösen különböznek. A felfüggesztett vagy letett papnak semmiféle hatalma nem marad az áldozatbemutatásra. A keresztség szentségét azonban, nem csak ha egy letett pap vagy egy katolikus világi, hanem ha egy eretnek vagy pogány szolgáltatta is ki, semmiféle megismétlés (1410 semmi okból) nem fogja megsérteni; de semmiféle érv nem engedi, hogy a papok közé tartozzanak, akik egy laikus vagy egy pogány kezéből vették a szent (helyesebben átkozott) kenet olaját. Tehát nem következetesen kapcsolják össze, hogy ha a hitet elhagyóknak meghagyják a keresztelés jogát, akkor hagyják meg nekik a szent rendek kiszolgáltatásának a hatalmát is, habár mindkettő a szentelésből származik. A letett püspök ugyanis a szent rendek feladásának hatalmával nem rendelkezik, de a keresztelés jogát mégsem veszti el.</p> <p>§ 3. De ne vessük el mégse teljesen Ágostont ebben az ügyben, értsük meg, hogy más a szent rendek megadásának a hatalma, és</p>
--	--

<p>potestatis. Qui intra^{1413nmn} unitatem catholicae ecclesiae constituti sacerdotalem uel episcopalem unctionem accipiunt, officium et executionem sui officii ex consecratione adipiscuntur. Recedentes uero¹⁴¹⁴ ab integritate fidei, potestatem acceptam sacramento tenus retinent, effectu suae potestatis penitus priuantur¹⁴¹⁵, sicut coniugati ab inuicem discedentes coniugium semel initum non dissoluunt, ab opere tamen coniugali inueniuntur alieni.</p> <p>a) Lib. II. contra epist. Parmeniani c. 13. b) ius c) sed ius mmm) a consecr. P) habent q) est: deest r) quidem ad C. XCVII. * Quod accepit: Sic etiam Algerus, licet paulo aliter habeat originale. 1279) et damnatis 1280) ABCDF 1281) baptismum quem 1283) quem ... amittit deest.: orig. 1284) dictum: AB 1287) potest 1410) ratione</p>	<p>más ennek a hatalomnak a végrehajtása.</p> <p>Akik a katolikus egyházzal egységben levőkként veszik a papi vagy püspöki kenetet, hivataluk végzését és végrehajtását a felszentelésből nyerik el. A visszatérők pedig a hit épségéből, a megkapott hatalmukat csak a szentségre korlátozzák, hatalmuk végrehajtásától (hatásától) teljesen megfosztják őket, ahogyan a kölcsönösen egymástól elváló házások az egyszer megkötött házasságot nem bontják fel, a házastársi cselekedetet mégis idegennek találjuk tőlük.</p>
--	--

A második rész első causájának első questiójában olvassuk a fenti szöveget, mely Szent Ágoston Parmenianus²⁰⁰ ellen írt leveléből tartalmaz egy auctoritas szöveget, és ezután következik Gratianus dictuma (post caput), melyben a *facultas* kifejezés szerepel. Az első questio témája (az első 30 kánonban a simónia,) a 30. kánontól az eretnekek, vagy a rossz szolgálattevők által kiszolgáltatott szentségek érvényessége és hatékonysága, főként a keresztség, az eucharisztia és a szent rend vonatkozásában. Ebbe a sorba illeszkedik a 96. kánon, ami a keresztség adásának (*ius dandi*), azaz kiszolgáltatásának jogáról szól, és Gratianus Ágostonétól eltérő véleményt fogalmaz meg. Ebben az érvelésben fordul elő a *facultas baptizandi* kifejezés, ami a *ius dandi baptismum*-mal és a *potestas dandi baptismum*-mal azonos értelemben szerepel Gratianusnál. A fordításnál ugyan megkülönböztettem ezeket a jog és a hatalom szavakkal, de felcserélhetőek, és egyenértékűek egymással. Ugyanúgy beszél *ius largiendi sacros ordines*-ről, mint *potestas distribuendi sacros ordines*-ről, és

200 Parmenianus Karthágó donatista püspöke volt Iulianus Apostata (361–363) uralkodása idején. Egy levélben meg is fedtte Tyconiuust. Erre a levélre írta válaszul Augustinus a *Contra epistulam Parmeniani* című művét. vö. Aurelius Augustinus, *Levelek a donatisták ellen*, Budapest 2022., Ford. HAMVAS E. Á. és SZABÓ Á. Á., 357.

ugyanazt érti rajta. Ennek értelmében itt a *facultas baptizandi* a keresztelési jogot jelenti, ami itt egyenértékű a keresztelésre való felhatalmazással, vagy keresztelési hatalommal is. Sajátosan a klerikusokat illeti, mert a szentelésből származik (e consecratione proveniat), és különbözik attól, amikor egy letett pap, egy világi katolikus, egy eretnek vagy pogány keresztel, bár az ugyanúgy érvényes. A hatályos jog a keresztséggel kapcsolatban már nem használja ezeket a kifejezéseket, azonban a CIC (1917) 740. kánonjában még szerepelt a *ius baptizandi* kifejezés²⁰¹, sajnos lábjegyzete nincs, de anélkül is egyértelmű a régi jog szóhasználatának hatása, sőt Szent Ágoston hatása is, a *ius dandi baptismum* már nála is megtalálható. Természetesen a változás iránya is világos, mindkét kódex a *minister ordinarius* (*/extraordinarius*) kifejezést részesíti előnyben a régi szóhasználattal szemben. Mindezek alapján a jog jelentéscsoportba sorolom, a Thesaurus I./B/2 pontja alá, és mint legtöbbször, itt is gerundium genitivusa áll mellette.

- 71. C 23.8.32(T) 965,3 *secundum facultatem suam* - képessége/(anyagi)lehetősége szerint**
72. C 23.8.32(T) 965,9 *faciendae iusticiae facultatem* - jogát az igazságtételre

<p>VI. Pars. Gratian. <i>De incendiariis quoque Innocentius II. in uniuersali Concilio [c. 18.] generaliter constituit, dicens</i>⁴⁰⁸: [C. XXXII.]^{409a} „<i>Pessimam quidem</i>^{410b} <i>et depopulatricem, et horrendam</i>⁴¹¹ <i>incendiariorum maliciam auctoritate Dei, et beatorum apostolorum Petri et Pauli omnino detestamur et interdiciamus</i> §.I.^{412c} <i>Si quis igitur</i>^{413d} <i>post huius nostrae prohibitionis promulgationem malo studio, siue pro odio, siue pro uindicta ignem apposuerit, uel apponi fecerit, aut appositoribus consilium aut</i>^{414e} <i>auxilium scienter tribuerit, excommunicetur, et si mortuus fuerit incendiarius, Christianorum</i></p>	<p>A gyújtogatókról II. Ince is általánosan elrendelte az egyetemes zsinaton mondván: „Ugyanis a nagyon gonosz rablókat is, és a rettentően gonosz gyújtogatókat is Isten és a szent apostolok, Péter és Pál tekintélyével bizony megátkozunk és kiközösítjük I. §. Ha tehát valaki jelen tilalmunk kihirdetése után rossz szándékkal, vagy gyűlöletből, vagy bosszúból tüzet okoz, vagy okoztat, vagy okozására tanácsot ad, vagy szándékosan segítséget nyújt, közösítsék ki, és ha meghalt a gyújtogató, ne temessék el mint keresztyént, se ne oldozzák föl, kivéve ha</p>
--	--

201 CIC (1917) Can. 740. Ubi paroeciae aut quasi-paroeciae nondum sunt constitutae, statutorum peculiarium et receptorum consuetudinum ratio habenda est, ut constet cuinam sacerdoti, praeter Ordinarium, in universo territorio vel in eius parte ius insit baptizandi.

<p><i>careat sepultura, nec absoluatur, nisi prius, dampno cui intulit secundum facultatem suam resarcito^{415f}, iuret⁴¹⁶, se ulterius ignem non appositurum. Penitencia autem ei detur, ut Iherosolimis²⁰² aut in Hispania in seruuicio Dei per annum integrum permaneat. Si quis autem archiepiscopus uel⁴¹⁷ episcopus hoc relaxauerit, dampnum restituat, et per annum ab offitio episcopali abstineat. Sane regibus et principibus faciendae iusticiae facultatem consultis archiepiscopis et episcopis non negamus."</i></p> <p>a) C. XXXII Domos incendens gratia vel odio alicuius excommunicetur. b) siquidem f) resarcto 408) can. 18-20. Conc. Lateran. hab. ao. 1139. 409) ABCD ubi canon est, pars antecedentis Gratiani dicti c.32. qua pena multentur incendarii: EGH 411) urendam</p>	<p>előbb, miután a kárt, amit okozott, képessége/(anyagi)lehetősége szerint helyrehozta, megesküszik, hogy a későbbiekben nem fog majd gyűjtogatni. Az legyen pedig a penitenciája, hogy Jeruzsálemben vagy Hispániában maradjon meg Isten szolgálatában egy teljes éven át. Ha pedig ezt bármely érsek vagy püspök enyhítette, a kárt hozza helyre, és egy éven át a püspöki hivatal gyakorlásától tartózkodjék. Egyáltalán nem tagadjuk a királyok és fejedelmek jogát az igazságtételhez, miután az érsekeket és püspököket megkérdezték."</p>
--	---

Ezen a helyen, a második rész 23. causájában Gratianus az 1139-es II. Lateráni Zsinat (10. egyetemes) 18. kánonját idézi, azonban a dőlt betűs szedéssel jelzi Friedberg, hogy vannak kódexek, amelyekben ez a rész Gratianus ezt megelőző dictumához tartozik. Ez a szöveg ráadásul „kortárs” szöveg, hiszen Gratianus dekrétumának első változata ennél korábban készült, második változata pedig 1140 körül²⁰³. Ez tehát a vizsgált helyek közül a legkésőbbi auctoritas szöveg. Tartalmilag az ezt megelőző XXXI. kánonhoz kapcsolódik, ami szintén a gyűjtogatók kiközösítéséről rendelkezik, és a 877-ben tartott VII. Ravennai zsinat 7. kánonját tartalmazza (tévesen Euticianus pápának²⁰⁴ tulajdonítva azt). A 32. kánon szövege azonban jóval hosszabb az előzőnél, és nem csak a kiközösítésről rendelkezik, hanem arról is, hogy a gyűjtogató tegye jóvá az okozott kárt, még hozzá *secundum facultatem suam*, azaz képessége, anyagi lehetősége szerint. A *facultas* kifejezés itt tehát a Thesaurus III. pontja alá tartozik, de a ritkább egyes számban áll, és összekapcsolódik a képesség jelentéssel is.

202 Nyomdahiba Friedbergnél e helyett: Hierosolimis.

203 ERDŐ P., *Az Egyházjog forrásai*, 168-169.

204 Szent Eutüchianus pápa 275-283.

Hasonló példát a Thesaurusban nem találtam. Nyelvi szempontból azonban későinek számít, és beleillik a Thesaurus által leírt folyamatba, mely szerint a *facultas* jelentése egyre inkább a vagyon jelentés felé tolódott el az idők során²⁰⁵.

A kánon utolsó mondatában még egyszer előfordul a *facultas* szó, azonban más jelentésben: *facultatem faciendae iustitiae*, jog az igazságtételhez, méghozzá a királyoké vagy fejedelmeké. Ez tehát a Thesaurus I./B/2b/β pontja alá tartozik, gerundivum áll mellette, ami ritka jelenség.

73. C 15.1.2(P) 746,44 *facultatem deliberandi* - a megfontolás képessége

<p>[C. II.]</p> <p><i>Dig. tit. de iniuriis, [I. 3.]57*</i></p> <p>Illud relatum</p> <p>Gratian. <i>Ut itaque</i></p> <p>§. 3. <i>Ex utraque enim quedam fiunt, que inputantur, quedam uero que^{69f} minime. Cecus namque, si debitum suae uxori se credens reddere alienam polluit, non est reus adulterii. Si autem ludo, uel exercitatione uirium, uel uenatione iaculum mittens aliquem perimat, quia ab eo hoc penitus debet esse alienum, homicidii reus habetur. Mens uero alienata furore, cum sui compos non sit, eorum, que admittit, reatum non contrahit, quia facultatem deliberandi non habuit. Unde pupillo et furioso in maleficiis subuenitur, ut non eis inputentur ad penam que ex mentis deliberatione non processerunt^{71**}. Quod non solum humanis, sed etiam diuinis legibus noscitur adprobatum.</i></p>	<p>A kettő közül ugyanis lesznek egyesek, amelyeket felrónak, másokat pedig a legkevésbé sem. A vak ugyanis, ha azt hiszi, hogy feleségének adja meg, amivel tartozik neki, de mást tett magáévá, nem vádolható házasságtöréssel. Ha azonban játék, vagy erőgyakorlat, vagy vadászat közben eldobva a dárdát, valakit elpusztít, mivel ettől ez teljesen idegen, gyilkosággal fogják vádolni. A haragtól megháborodott elméjű, mivel nem beszámítható, elkövetett tettei nem vonnak maguk után vádlást, mivel a megfontolás képességével nem rendelkezett. Ebből következik, hogy amikor egy kiskorú vagy egy őrült bűncselekménybe keveredik, ne róják fel nekik a büntetést, amit értelmi megfontolásból nem kerülhettek el. Tudjuk, hogy ezt nem csak az emberi, hanem az isteni törvények is megerősítik.</p>
--	--

205 Thesaurus VI. 145, 29-31.

A 15. causa bevezetésében Gratianus nyolc kérdést (questio) tesz fel, klerikusok büntetteivel kapcsolatban, melyekről a püspök ítél. Ezek közül az első: *Queritur autem, an ea, que mente alienata fiunt, sint inputanda?*²⁰⁶ Kérdés azonban, ha háborodott elmével tette, fel kell-e róni neki? Gratianus ebben a második kánonban először a Digestából idéz, majd ehhez fűzi a *facultas* kifejezést tartalmazó magyarázatát. Ez tehát ismét egy dictum post caput, melyben a *facultas deliberandi* a megfontolás képességét jelenti, amivel a haragtól háborodott elméjű, a kiskorú, és az őrült sem rendelkezik. Itt természetes szellemi képességről van tehát szó (a Thesaurus külön alpontba sorolja a testi és a lelki, szellemi képesség jelentést²⁰⁷), így ezt is a Thesaurus II./C/1b pontja alá soroljuk, mivel a *facultas* itt is a gerundium genitivusával áll.

74. C 32.1.10(P) 1118,14 *accusandi facultatem* – a vádlás joga

<p>C. X. <i>Non habetur fallax apud Deum qui penitendo ad ueritatem reuertitur.</i></p> <p><i>Item Gregorius [hom. XXIX. Euangel.]</i>⁷⁸</p> <p>Apud misericordem</p> <p>Gratian. <i>Quod si in adulterio perseuerare elegerit, patronus turpitudinis et lenocinii reus maritus habebitur, nisi eum adulterii reum facere uoluerit. Unde in VIII. libro Cod. tit. de adult., et stupro Inp.</i>^{80b} <i>Seuerus et Antoninus: „Crimen lenocinii contrahunt qui deprehensam in adulterio uxorem in matrimonio detinuerunt</i>^{81c}, <i>non qui suspectam habuerunt</i>^{82d} <i>adulteram.” §.1. Hoc in mulieribus non obtinet. Non enim eis permittitur maritos suos adulterii reos facere. Unde in libro, et tit. eodem, idem Imp.</i>^{83e}: <i>„Publico iudicio non habere</i>⁸⁴ <i>mulieres</i></p>	<p>Isten előtt nem hűtlen, aki bűnbánattal visszatér az igazsághoz.</p> <p>§1. Ez a nőkre nem vonatkozik. Nekik ugyanis nincs megengedve, hogy a férjüket házasságtörés miatt vádolják (vádlottakká tegyék). Erről ugyanabban a könyvben és cím alatt, ugyanaz a császár: „Nem perelhetnek a nők házasságtörés miatt, még ha a házasság megsértése miatt akar is vizsgálatot, a lex Iulia kinyilvánítja, hogy aki (nő) átruházta</p>
--	--

206 Friedberg I. 744,26-27.

207 Thesaurus VI. 150,16-31 testi képesség, 150, 53-84, lelki, szellemi képesség, és utána külön a szónoki képesség.

<p><i>adulterii accusationem, quamvis de matrimonio^{85f} uiolato queri uelint, lex Iulia declarat, que cum masculis iure mariti accusandi facultatem detulisset, non idem feminis priuilegium detulit.” §.2. Si ergo, ut ex his auctoritatibus colligitur, adulteram retinere nulli permittitur, multo minus in coniugium duci licebit cuius pudicitiae nulla spes habetur. Debet enim inter coniuges fides seruari et sacramentum, que cum defuerint, non coniuges, sed adulteri appellantur. c) retinuerunt 84) habent</i></p>	<p>volna a (cum masculis) férj joga által való vádlás jogát, nem ugyanazt a kiváltságot ruházta át a nőkre.” 2. § Ha tehát, ahogyan ezekből a tekintélyekből összefoglaljuk, házasságtörő nőt tartani senkinek sem engedtetik meg, még kevésbé szabad majd házasságot kötni azzal, akinek az erkölcsösségére semmi remény sincs. Meg kell ugyanis őrizni a hitvestársak között a hűséget és a szentséget, ami ha hiányzik, nem hitvestársaknak, hanem házasságtörőknek nevezik őket.</p>
--	---

A házasságról szóló 32. causában több, a házasságtörőkről szóló kánon közt a fenti szöveget is olvassuk. Ez szintén Gratianus dictuma (post caput), melyben Nagy Szent Gergely pápa szövegét magyarázza, és eközben szó szerint idéz²⁰⁸ a római jogból. A második ilyen idézetben, mely a Lex Iuliára hivatkozik²⁰⁹, szerepel a *facultas* szó, még hozzá az *accusandi facultas* kifejezés, ami a **vádlás jogát** jelenti. Ezzel a kifejezéssel már találkoztunk az 59. előfordulási helyen is. Magát a *facultas accusandi* kifejezést említi a Thesaurus, de nem erre a helyre, hanem a *Codex Theodosianus* 9,1,3-ra hivatkozva²¹⁰. Itt tehát ugyanúgy az I./B/2b/β pont alá tartozik: gerundivi vel gerund. c. obiecto coniuncti, és jogot jelent.

75. C 7.1.47(T) 586,5 *nocendi facultatem* – az ártás/bántás lehetősége (természetes I.)

<p>C. XLVII. In persecutionibus episcopus ecclesiam suam non deserat. Item Nicolaus^{794a} Unifredo^{795b} Moriensis^{796c} ecclesiae Episcopo⁷⁹⁷.</p>	<p>Az üldözések idején a püspök ne hagyja el egyházát.</p>
---	--

208 Vö. CJ.9.9.2: Imperatores Severus, Antoninus, Crimen lenocinii contrahunt, qui deprehensam in adulterio uxorem in matrimonio detinuerunt, non qui suspectam adulteram habuerunt. CJ.9.9.1: Imperatores Severus, Antoninus, Publico iudicio non habere mulieres adulterii accusationem, quamvis de matrimonio suo uiolato queri uelint, lex iulia declarat, quae, cum masculis iure mariti facultatem accusandi detulisset, non idem feminis priuilegium detulit.

209 Vö. Lex Iulia de adulteriis coercendis (Kr. e. 18.) in FÖLDI A. -HAMZA G., *A római jog*, 580.

210 *Thesaurus* VI. 149. 57.

<p>Sciscitaris itaque per Galdagarium^{798d} presbiterum, utrum, cum a Normannis episcopio^{799e} depelleris^{800f}, debeas de cetero in monasterio conuersari⁸⁰¹. In quo scias, frater karissime, quia^{802g}, si perniciosum est proretam in tranquillitate nauim deserere, quanto magis in fluctibus? Ubi non dicimus, quod persecutorum non fugiamus (maximeque^{803h} paganorum) insidias, cum ad tempus seuiunt^{804 211}, et ob multitudinem delictorum nostrorum nocendi facultatem diuinitus assecuntur²¹², presertim cum eis prodire ultro non debeamus, et multos prophetas, et apostolos, ipsum quoque⁸⁰⁵ⁱ Dominum⁸⁰⁶ huiusmodi fugisse insecutores luce clarius constet, sed quod precipue nos, qui tamquam arietes ducatum gregibus prebemus, imo qui et horum pastores sumus, Deo auctore cum eis in periculis pro uiribus persistere pro certo conueniat, et cum tranquillitas reddita diuina fuerit pietate, sopitaque furentium infestatio⁸⁰⁷, mox gregem requirere⁸⁰⁸, in^{809k} unum colligere, et eius⁸¹⁰ animos celestis patriae pace ac potissimum securitate predicata sursum erigere debemus⁸¹¹.</p> <p>a) Nic. Papa b) Humifrido c) Morinensis d) Guldagarium e) de episcopio 797) <i>frgm. ep. scr. ao. 861. (?)</i> 804) seuferint</p>	<p>Amelyben, tudod igen kedves testvérem, hogy, ha veszélyes a kormányosnak nyugodt időben elhagynia a hajót, mennyivel inkább a hullámok között? Ahol nem mondjuk, hogy üldözőink cselvetései elől nem menekülünk el, (és legfőképpen nem a pogányokéi elől), mivel egy kis ideig dühöngenek, és bűneink sokasága miatt az ártás/bántás lehetőségét isteni sugallat által érik el, különösen nem szabad, hogy túl messzire menjünk velük, és napnál világosabban bizonyos, hogy sok próféta és apostol is, és maga az Úr is így menekült el az üldözők elől, de mivel különösen mi, akik mindegy a kosok vezetését adjuk a nyájnak, sőt akik pásztoraik vagyunk, ...</p>
---	--

211 A klasszikus latinban: saeuiunt.

212 A klasszikus latinban: assequuntur.

Nagy Szent Miklós pápa egy azóta elveszett leveléből származó auctoritas szövegben szerepel ismét a *facultas nocendi* kifejezés, amivel az első két előfordulási helyen vizsgálatunkat kezdtük. Ott Sevillai Izidornál találkoztunk vele, és az azt megelőző dictumában Gratianusnak. Itt is ugyanazt jelenti, az ártás lehetőségét, még hozzá nem jogi, hanem természetes lehetőséget jelöl a *facultas* szó, mely jelentés a Thesaurus-ban az I./A/1 pont alatt szerepel: *latiore sensu i. q. possibilitas, potestas, qua aliquid fieri potest*²¹³.

76. C 4.2.3(T) 541,2 *testimonia dicendi facultatem* – a tanúságtétel joga

<p>[C. III.]^{20*214}</p> <p>III. Pars. §. 3. <i>Lege Iulia</i> ...²¹⁵</p> <p><i>Item Codicis lib. IV. tit. De testibus.</i>²¹⁶</p> <p><i>Item [l. 10.] : §. 39. Omnibus in re propria</i> <i>dicendi testimonia</i>^{136qqq} <i>facultatem iura</i> <i>submouerunt.</i></p> <p>*In hoc capite varias leges Digestorum et Codicis ita refert Gratianus, ut interdum eadem prorsus afferat verba, interdum vero mutet, ac transponat, et in summam redigat. Ac plura quidem sunt ex originali emendata, nisi ubi Gratianus de industria mutaverat. qqq) testimonii 20) Hic canon in Codd. coll o. est pars antecedentis Gratiani dicti.</p>	<p>Mindenkinek megtiltották a törvények, hogy a saját ügyében tegyen tanúságot.</p>
--	---

A második rész 2-7. causájában olvassuk ezeket a sorokat, mely perjogi kérdéseket tárgyal, itt pedig a 4. causa II. és III. questio-jában a tanúkról szóló kánonok szerepelnek. A szöveg dőlt betűs, ami itt azt jelenti, hogy Friedberg nem tartja biztosan az eredeti Decretum Gratiani szövegéhez tartozónak, hanem joggal véli, hogy a kánon utólag, az előtte lévő dictum utalásának a kifejtésére került beillesztésre a szövegbe. Abban a Digesta 22. könyvére utal Gratianus (dict. p. C. 4 q. 2 c. 2), és a C. 4 q. 2 c. 3 ténylegesen a jusztiniánuszi Digesta-ból

²¹³ Thesaurus VI. 146. 12-13. sor, nyelvi szempontból a *nocendi facultas* szókapcsolat a Thesaurus által bemutatott azon típusba tartozik (I./A/1b/α), amikor a *facultas* kifejezés mellett genitivus áll, még hozzá leggyakrabban a *gerundium genitivusa*, amit már az aranykori szerzőknél is megtalálunk, így Cicerónál, vagy Senecánál.

²¹⁴ Friedberg I. 538.

²¹⁵ Friedberg I. 539,3.

²¹⁶ Friedberg I. 540,25.

származó szövegrészleteket közöl, azonban a correctorok megjegyzése, „interdum vero mutet”, erre a részletre is igaz, a Digestában így olvassuk ezt a sort: *Nullus idoneus testis in re sua intellegitur*²¹⁷. Kutatásunk szempontjából lényeges, hogy az eredeti szöveg nem tartalmazza a *facultas* kifejezést, sőt az jóval rövidebb is. A Decretum szövege tartalmilag megegyezik a *Digesta*-éval, de a szöveg teljesen át van fogalmazva. Ez viszont megvilágítja, hogy Gratianus, vagy az, aki abban a korban beillesztette ezt a részt, hogyan értette a *Digesta* szövegét. Ez tehát egy olyan auctoritas szöveg, ami a *Digesta* egy bizonyos részletét tartalmazza, de interpretált formában, tehát inkább Gratianus korának szóhasználatát tükrözi, mint magáét a *Digesta*-ét, vagy talán a *Littera Bononiensis*-ét, ami 1080 után keletkezett, amikor nyugaton a *Digesta*-t újra felfedezték.

A *facultas* szó a magyar fordításomban ugyan nem szerepel, de ettől függetlenül besorolható a Thesaurus kategóriáiba. Figyelemre méltó a *facultatem iura submoverunt* kifejezés. A *ius* szó többes száma itt törvényeket jelent²¹⁸, melyek megtiltották, azaz elvették a lehetőséget, hogy valaki a saját ügyében tanúskodjék. Ez az átfogalmazás arra utal, hogy érvként kívánták használni ezt a római jogi helyet. A *facultas* jelentése a jogi lehetőség és a jog határán mozog, a nincs joga, vagy nincs lehetősége tulajdonképpen ugyanazt jelenti. Ebben a szöveggörnyezetben talán inkább jogot jelent, nincs joga tanúságot tenni.

Ezek alapján a Thesaurus I./B/2b/β pontja alá tartozik, jelentése: *ius*, gerundivi vel gerund. c. obiecto coniuncti.

77. C 23.4.23(P) 908,53 *facultatem peccandi* - a vétkezés lehetősége (természetes lehetőség)

<p>[C.XXIII.] Idem298. Gratian. §. 3. <i>Item Augustinus: ...</i> <i>Item qui per Prophetam plebi Iudaicae promisit</i>³⁴⁷: „ „<i>Ecce, ego sepiam uias tuas spinis, et muniam eas lapidibus quadris,</i>” ” <i>id est adimam tibi facultatem peccandi.</i> 347) Os c. 2. t. 6.</p>	<p>Továbbá aki a zsidó népnek a próféta által megígérte: „ „Íme, én tövisekkel zárom el utaidat, és összeillő kövekből falat építek,” ” ami annyit tesz: el fogom venni tőled a vétkezés lehetőségét.</p>
---	--

²¹⁷ Dig. 22.5.10.

²¹⁸ FINÁLY, 1089. 1. jus.

A 23. causa IV. questio-ja: I. Pars. *Quod autem uindicta inferenda non sit, multis modis probatur. Mali enim tollerandi sunt, non abiciendi; increpatione feriendi, non corporaliter expellendi.* Gratianus az érvelésben végig, (itt már a 23. kánonnál tartunk,) Szent Ágostont idézi, mint auctoritást, és a hozzá fűzött magyarázatában (dictum post caput) is őt idézi Nagy Szent Gergellyel²¹⁹ együtt. Ez a fenti idézet is Ágostontól való, a magyarázattal együtt. Ahogyan már korábban is találkoztunk ezzel a jelenséggel, Gratianus itt nem egy másik kánonjogi gyűjteményből vette át ezt a részt, ezért ez nem auctoritas szöveg, hanem ő saját maga közvetlenül idézi Ágostont. A szöveg maga nagyon érdekes, mert a mai „tolerancia” fogalmunk eredetét találjuk meg benne, miért kell a rosszat, a rosszakat eltűrni, „tollerandi sunt”, ahogyan ezt az evangéliumi részletet magyarázva Szent Ágoston kifejti. Ebben az összefüggésben idézi Ozeás prófétát, és magyarázza a bibliai verset, mely szerint Isten a választott népet meg fogja óvni a bűntől, mégpedig úgy, hogy elveszi tőle a „vétkezés lehetőségét”, *facultatem peccandi*, ami természetes lehetőség, hiszen fizikai akadályt helyez eléjük, töviseket és kőfalat. Ezért ezt a helyet is a Thesaurus I./A/1b/α pontja alá soroljuk: *possibilitas, potestas, qua aliquid fieri potest* (és *gerundium genitivusával* áll).

78. C 2.7.42(P) 498,16 *facultatem recipiendi* **lehetőség, hogy elfogadják (jogi lehetőség)**

<p><i>Item Gregorius Papa^{480a*} ait de se ipso:</i> C. XLII. <i>Redarguendi se licentiam B.</i> <i>Gregorius aliis prestat.</i> Si quis super his nos redarguere^{481b} uoluerit, uel⁴⁸² extra auctoritatem nos⁴⁸³ facere contenderit, ueniat ad sedem apostolicam, ut^{485c} ibi ante confessionem B.^{486d} Petri⁴⁸⁷ mecum⁴⁸⁸ iuste decertet, quatinus ibi^{489e} unus ex nobis sententiam suscipiat suam.</p> <p>Gratian. <i>Ex his omnibus colligitur, quod subditi possunt reprehendere et accusare prelatos suos. Sed sicut de Christo dictum est, quando Iudeis dixit: „ Si male locutus sum, etc.” ita de istis intelligendum est, quod suo</i></p>	<p>Továbbá Gergely pápa mondja saját magáról: Boldog Gergely kitűnik mások közül azzal, hogy megengedi, hogy megcáfolják/ szemrehányást tegyenek neki.</p> <p>Gratianus. Ezekből mindenki számára összefoglaljuk, hogy az alárendeltek megfeddhetik és vádolhatják elöljáróikat. De amint Krisztusról mondták, amikor a zsidóknak mondta: „Ha rosszul szóltam, stb.”</p>
--	--

219 334. Moral. lib. IX. c. 16. ed. Maur. Azaz Friedberg azonosította az idézetet.

<p><i>exemplo prelati dederunt facultatem recipiendi subditos in accusatione^{490f} sui, sed non coegerunt.</i></p> <p>f) <i>accusationem</i></p>	<p>így ezekből meg kell érteni, hogy saját példája által az előjáróknak lehetőséget adtak, hogy elfogadják, ha alárendeltjeik vádolják őket, de nem voltak kényszerítve rá.</p>
--	--

Ezt a részt is a perjogot tárgyaló causákban találjuk, és fel kell tennünk a kérdést, vajon jogi értelemben vagy természetes értelemben vett lehetőségéről van szó, amikor a vádlás elfogadásának lehetőségéről van szó ebben a szövegben. Az ezt megelőző részben (VI. Pars.) Gratianus Balaam történetéből kiindulva fejt ki, hogy az alattvalók vádolhatják előjáróikat (subditi possunt accusare prelatos suos²²⁰). Hogy ez jogi természetű-e, abban segít a két előző eset, amit Gratianus példaként említ: Damasus pápa negyvenkét püspökkel védte meg magát, amikor alattvalói paráznsággal vádolták (§.9.), illetve Simacus pápa válasza, amikor a Római Zsinaton méltóságától megfosztották (§.10.). Mindkét eset egyértelműen hivatalos eljárásról számol be, jogi értelemben vett vádokról van szó, nem csak vádaskodásról, vagy szemrehányásról. A Gratianus által idézett evangéliumi részlet is Krisztus peréből való, amikor a hivatalos eljárás során válaszolja: „Ha rosszul szoltam ...”. Így véleményem szerint itt a *facultas* szó jelentése jogi lehetőség, ami hivatalos eljárásra vonatkozik, nem csak arra, hogy az előjáró hallgassa meg az alárendeltje szemrehányását, vagy vádjait. Ezt támasztja alá az ezt követő XLIII. és XLIV. kánon is, amely Pál dyaclina püspök letételéről szól, melyben az *accusatur de lapsu carnis* és az *episcopali sententia depositus est* kifejezések szintén jogi eljárást feltételeznek, és a letétel maga is jogkövetkezmény. Ez a hely is Gratianus dictuma (post caput), így különösen is figyelemre méltó.

79. C 15.1.6(T) 748,11 *refugii facultatem* – menedékjog

<p>C. VI. <i>Reus uoluntate, non necessitate¹⁰⁰ constringitur.</i></p> <p><i>Item Ambrosius in Exameron, in tractatu primi diei¹⁰¹.</i></p> <p>Quod¹⁰⁴ possumus^{105b} non facere, si uolumus¹⁰⁶, huius electionem mali potius</p>	<p>A vádlottat az akarat által bilincselik meg, és nem a szükségesség által.</p> <p>Ismét Ambrus a Teremtéstörténetéről, az első napról szóló magyarázatában²²¹.</p>
--	---

220 Friedberg I. 496, 47-48.

221 Keletkezési ideje : 386/87.

<p>nobis debemus ascribere quam aliis. Ideo etiam in iudiciis istiusmodi^{107c} uoluntarios reos, non necessitate^{108d} compulsos, culpa constringit^{109e}, pena condempnat. Neque enim, si per furorem aliquis innocentem perimat^{110f}, obnoxius morti est, quin etiam ipsius legis diuinae¹¹¹ oraculo, si quis per imprudentiam intulerit necem, accipit impunitatis spem¹¹² refugii facultatem, ut possit euadere. Hoc igitur de eo, quod proprie malum uidetur, dictum sit¹¹³. Mala enim non sunt, que nec crimine mentem implicant, nec^{114g} consciendam ligant. Unde^{115h} paupertatem et¹¹⁶ⁱ ignobilitatem, egritudinem, mortem, nemo sapiens mala dixerit, nec in maiorum sorte numerauerit^{117k*}.</p> <p>100) non necess. sed volunt.: EGH 112) et 113) est 117) numeravit</p>	<p>Ugyanis akkor sem, ha felbőszülve valaki egy ártatlant elpusztít, (aki) a halál martalékává válik, sőt inkább magának az isteni törvénynek a rendelkezése szerint, ha valaki meggondolatlanság miatt esik gyilkosságba, megkapja a büntetlenség reményét (és) a menedékjogot, hogy megmenekülhessen. Ezt tehát arról mondták, ami sajátosan rossznak tűnik. Azok azonban nem rosszak, amelyek a büntett szándékát nem foglalják magukba, és önvád sem kötődik hozzájuk. Ebből következően a szegénységet, nemtelenséget, betegséget, halált, senki, aki bölcs, nem mondja rossznak, és nem számítja a nagyobbak sorába.</p>
---	---

Ismét a 15. causából olvasunk egy részletet, mint a 73. előfordulási helyen. Gratianus ennek bevezetésében nyolc kérdést (questio) tesz fel, klerikusok büntetteivel kapcsolatban, melyekről a püspök ítél. Ezek közül az első: *Queritur autem, an ea, que mente alienata fiunt, sint inputanda?*²²² Kérdés azonban, ha háborodott elmével tette, fel kell-e róni neki? Itt a VI. kánonban a *refugii facultatem* kifejezéssel találkozunk, ami az ókortól a mai napig létező menedékjog, görög szóval asylum megfelelője. Ez a görög városállamokban éppúgy létezett, mint a mózesi törvényben, vagy az ókori Rómában²²³. Így ebben a Szent Ambrustól származó auctoritas szövegben egyértelmű a jelentése, amit a szöveggörnyezet is alátámaszt, az akaratlanul gyilkosságba eső számára maga az isteni törvény rendelkezése adja meg a *facultas refugii*, a menedékjogot. Ez egyértelműen jogi lehetőség, vagy még inkább jog, amit egyrészt

222 Friedberg I. 744,26-27.

223 DÓCZI I., *Asylum*, in *Ókori Lexikon*, PECZ V. (szerk.) Budapest 1902-1904. I. 261-262.; menedék, menedékváros, azilum, in HAAG, H., *Bibliai Lexikon*, Budapest 1989. 1222.; menedékjog, menedékváros, in DIÓS I. (f. szerk.) *Magyar Katolikus Lexikon VIII.*, FÖLDI A. -HAMZA G., *A római jog*, 22. ius auxilii, refugium.

a különböző jogrendek törvényei rendelkez el, másrészt előfordult, hogy fizikai erővel mégis elhurcoltak onnan valakit, ami a törvény megsértését jelentette.

80. C 12.1.13(T) 681,12 *ecclesiae facultates* - az egyház javai, egyházi javak, vagyon
 81. C 12.1.13(T) 681,14 *ecclesiae facultates* - az egyház javai
 82. C 12.1.13(T) 681,20 *ecclesiae facultates* - az egyház javai
 83. C 12.1.13(T) 681,23 *ecclesiae facultates* - az egyház javai

<p>C. XIII. <i>Ecclesiarum prepositi rerum earundem</i>^{184a} dispensatores efficiuntur.</p> <p><i>Item Prosper</i> [de uita contemplatiua, lib. II c. 9.]¹⁸⁵</p> <p>Expedit facultates ecclesiae possideri, et proprias perfectionis amore contempni. Non enim propriae sunt, sed communes ecclesiae facultates, et ideo quisquis omnibus, que habuit¹⁸⁶, dimissis aut uenditis fit rei suae contemptor, cum prepositus factus fuerit ecclesiae, omnium, que habet ecclesia, efficitur dispensator. Denique S. Paulinus, ut ipsi melius nostis, ingentia predia, que fuerunt sua, uendita pauperibus erogauit; sed cum factus esset episcopus, non contempsit ecclesiae facultates, sed fidelissime dispensauit. Quo facto satis ostendit¹⁸⁷, et propria debere propter perfectionem contempni, et sine impedimento perfectionis posse ecclesiae facultates¹⁸⁸, que sunt profecto¹⁸⁹ communia^{190b}, possidere^{191c}. Quid S. Ylarius? nonne et¹⁹² ipse omnia^{193d} sua aut parentibus reliquit, aut uendita pauperibus erogauit? Is tamen, cum merito perfectionis suae fieret ecclesiae Arelatensis episcopus, que illa tunc habebat ecclesia non solum</p>	<p>Az egyházi előljárók (ugyan)ezen dolgok sáfáraivá tételnek.</p> <p>Erről Prosper (a szemlélődő életről)</p> <p>Üdvös dolog az egyháznak javakat birtokolnia, és a saját (javakat) a tökéletesség szeretete miatt megvetni. Az egyház javai ugyanis nem sajátok, hanem közösek, és ezért ki-ki miután mindazt, ami je volt, szétosztotta, vagy eladta, saját dolgának megvetőjévé lesz, amikor egyházi előljárová válik, mindannak, ami je az egyháznak van, sáfárává tételik. Sőt szent Paulinus, ahogy ti magatok jobban tudjátok, hatalmas birtokait, amelyek az övéi voltak, eladta, és árát a szegényeknek szétosztotta, de amikor püspök lett, nem vetette meg az egyházi javakat, hanem igen hűen kezelte. E cselekedettel eléggé megmutatta, hogy a saját javakat meg kell vetni a tökéletesség érdekében, és a a tökéletesség akadályozása nélkül lehet birtokolni az egyházi javakat, amelyek közösek. Mit tett szent Hilarius? Nemde ő is mindent vagy a szüleinek hagyott, vagy eladta, és a szegényeknek szétosztotta? Ő mégis, amikor méltán lett arles-i püspök, mindazt, ami je az egyháznak volt, nem csak</p>
--	--

<p>possedit¹⁹¹, sed etiam acceptis fidelium numerosis hereditatibus ampliavit^{195e}. Itaque^{196f} homines¹⁹⁷ tam secularium quam diuinarum litterarum^{198g} sine ambiguitate doctissimi, si scirent res ecclesiae contempni debere, nunquam eas debuerant suscipere^{199h}, qui²⁰⁰ omnia²⁰¹ⁱ reliquerant^{202k}. 184) earum 185) imo Iulianus Pomerius 189) deest 200) quia</p>	<p>birtokolta, hanem, mivel számos hívótól az örökséget elfogadta, gyarapította. Így a kétségkívül legtanultabb emberek, úgy a világi, mint az isteni tudományokban jártasak, ha azt gondolnák, hogy az egyházi vagyont meg kell vetni, nekik sosem lett volna szabad elfogadniuk azokat, akik (mivel) mindent elhagytak.</p>
--	---

A második auctoritas szöveg Iulianus Pomerius aszketikus művéből²²⁴, a De vita contemplantivából (mely az V. század 2. felében keletkezett), melyet Gratianus tévesen tulajdonított Prosper Aquitanusnak, és amelyben négyszer is előfordul vagyon, javak jelentésben a *facultas* szó.

84. C 17.4.5(R) 816,3 *ecclesiae facultates* - egyházi javak, vagyon

85. C 17.4.5(T) 816,5 (*ecclesiae*) *facultatum* - az egyház javainak az

<p><i>C. V. Sacrilegi iudicantur qui ecclesiae facultates alienant.</i> <i>Item Lucius Episcopus omnibus Episcopis,</i> [epist. I. cap. 6.]^{25a} Omnes²⁶ ecclesiae²⁷ raptores atque²⁸ suarum facultatum alienatores²⁹ a liminibus eiusdem^{30b} matris³¹ ecclesiae anathematizamus³², apostolica auctoritate pellimus^{33c}, dampnamus atque sacrilegos esse iudicamus; et non solum eos, sed³⁴ omnes consentientes eis, quia non solum qui faciunt rei iudicantur, sed etiam qui facientibus</p>	<p>Szentségtörőként ítéltetik el mind, aki az egyház javait elidegeníti. Erről Lucius püspök az összes püspököknek. Mind az egyház saját javainak az elrablói vagy elidegenítői ugyanezen egyház(anya) küszöbeitől kiközösítjük, az apostoli tekintély által elúzzuk, elítéljük, és szentségtörőnek tartjuk, és nem csak őket, hanem mindenkit, aki egyetért velük, mivel nem csak azokat ítéljük el, akik teszik, hanem azokat is, akik velük egyetértenek. Ugyanis</p>
--	---

²²⁴ A 27-28. előfordulási hely volt az első.

<p>consentiunt³⁵. Par enim pena et³⁶ agentes³⁷ et consentientes conprehendit.</p> <p>a) ad Galliae et Hispaniae Episcopos 25) Caput Pseudois. - c. 7. ap. Hinchius p. 179. Ans. XII. 4(5) 31) deest</p>	<p>ugyanaz a büntetés illeti a megtevőt, és a vele egyetértőt is.</p>
--	---

Az első az egy Dictum Gratiani, az ezt követő kánonhoz tartozó rubrika. A kánon szerzője Gratianus szerint Lucius pápa²²⁵, azonban Friedberg jelzi, hogy a Pseudo-Isidori gyűjteményből származik, keletkezési idejét tehát 847-852 közé tehetjük.

86. C 10.1.15(T) 617, 17 *facultates* - javak

87. C 10.2.1(A) 617,21 *facultates ecclesiae* - az egyház javai

<p>Gratian. <i>Premissis auctoritatibus ecclesiae cum omnibus rebus suis ad episcopi ordinationem pertinere monstrantur, et iam ecclesiae quam oblationes et facultates earum a laicorum dispositione probantur esse immunes.</i></p> <p>QUESTIO II. GRATIANUS.</p> <p>I. Pars. <i>Sed cum in episcoporum potestate facultates ecclesiae constitutae esse dicantur, potestas dispensandi intelligenda est, non distrahendi uel dilapidandi¹.</i></p> <p><i>Unde in Agatensi Concilio [c 7.] legitur²:</i></p> <p><i>C. I. Res ecclesiae aliquo modo alienare episcopis non licet.</i></p> <p>1) dissipandi 2) <i>hab. ao. 506.</i></p>	<p>Gratianus Miután az egyházi szerzők (írásait) előre bocsátottuk, akik rámutatnak, hogy minden dolgukkal együtt tartoznak a püspökszenteléshez, és tanúsítják, hogy mint a már az egyház számára felajánlottak és azoknak a javai mentesek attól, hogy laikusok rendelkezzenek felettük.</p> <p>II. Kérdés GRATIANUS.</p> <p>I. rész De amikor azt mondjuk, hogy az egyház javai a püspökök hatalmába kerültek, az ezekről való rendelkezés hatalmát kell rajta értenünk, nem az eladásét, vagy eltékozlását.</p> <p>Ugyanerről az Agdei Zsinat aktáiban olvassuk:</p> <p>Semmilyen módon nem szabad elidegenítenie a püspöknek az egyház vagyonát.</p>
--	---

²²⁵ Lucius néven eddig négy pápa uralkodott, Gratianus az elsőre gondolt, akinek levelei fennmaradtak Szent Cyprianushoz, és 254-ben halt meg. (Mivel II. Lucius 1144-45-ben uralkodott, tehát már a gyűjtemény összeállítása után.)

Gratianustól származik mindkét előfordulási hely, és az Agdei Zsinat 7. kánonjában szereplő *res ecclesiae* szinonimájaként használja az *ecclesiae facultates* kifejezést.

88. C 6.1.17(T) 558,29 *facultates ecclesiae* - az egyház javait

<p>De his Stephanus¹⁷⁹ Romanae Ecclesiae Episcopus scribit Ylario, [ep. I. c. I.] dicens: C. XVII. Que personae infames habeantur.</p> <p>Infames¹⁸⁰ esse¹⁸¹ eas¹⁸² personas dicimus, que¹⁸³ pro aliqua culpa notantur infamia, id est omnes¹⁸⁴, qui Christianae legis¹⁸⁵ normam abiciunt, et statuta ecclesiastica contempnunt; similiter fures, sacrilegos et omnibus^{186a} capitalibus criminibus irretitos; sepulcrorum quoque uiolatores^{187b}, et¹⁸⁸ omnes, qui aduersus Patres armantur, qui in omni mundo infamia notantur; similiter¹⁸⁹ et¹⁹⁰ incestuosos, homicidas, periuros, raptores, maleficos, ueneficos, adulteros, de bellis publicis¹⁹¹ fugientes, et qui indigna sibi petunt loca tenere, aut facultates ecclesiae auferunt^{192c} iniuste, et qui fratres calumpniantur, aut accusant¹⁹³ et non probant, et^{194d} qui¹⁹⁵ contra innocentes principum animum^{196e} ad iracundiam¹⁹⁷ prouocant, et omnes anathematizatos uel pro suis sceleribus ab ecclesia repulsos^{198f}, et omnes, quos ecclesiasticae uel seculi leges infames pronunciant.</p> <p>179) Unde Steph. : <i>EGH</i>; - <i>Caput Pseudoisid.</i>, c. 2. ap. <i>Hinschius p. 182.</i></p>	<p>Ezeokról István, a római egyház püspöke írta Hilariusnak, mondván: Mely személyeket tartjuk jogbecsteléneknek.</p> <p>Becsteléneknek azokat a személyeket nevezzük, akik valamely bűn miatt a becstelenség jegyével megjelöltetnek, ezek mindazok, akik a keresztény törvény szabályait elvetik, és az egyház szabályait megvetik, hasonlóképpen a tolvajok, ...</p> <p>vagy az egyház javait jogtalanul elveszik, ...</p> <p>és mindazokat, akiket az egyházi vagy világi törvények jogbecstelének jelentenek ki.</p>
---	--

Friedberg lábjegyzete szerint szintén a Pseudo-Izidori gyűjteményből származik, keletkezési ideje tehát 847-852 közötti. Hogy a címfeliratban melyik István pápára gondolt, az nem világos, I. István pápa Lucius utóda volt 254-től, azonban Hilariust ebből az időből nem ismerünk. Ha Hilarius pápára gondolt, aki Nagy Szent Leó utóda volt, ő 468-ban hunyt el, ha Poitiersi Hilarius püspökre, ő 367-ben. II. István pápa viszont 752-757 között ült a pápai trónon. Minden jelentősebb gyűjteménybe bekerült ez a kánon, Burchard, Anzelm, Ivo művei és a Polycarpus is tartalmazza.

89. C 12.2.49(P) 703,20 *facultates ecclesiae* - az egyház javait

<p><i>Unde Gregorius [lib. II epist. 43. ad Bonifatium Episcopum]575;</i></p> <p><i>C. XLIX. Aliena ecclesiae non licet inuadere.</i></p> <p>Sicut ecclesia proprias res amittere non debet, ita eam^{576a} rapacitatis ardore alienas⁵⁷⁷ inuadere non oportet.</p> <p>Gratian. <i>His omnibus auctoritatibus perspicue monstratur, quod nulli sacerdotum res ecclesiasticas alicui tradere licet, et ille, qui de manu sacerdotis facultates ecclesiae acceperit, nullo iure eas uendicare poterit. Potius^{578b} cogetur restituere quod illicite accepit. §.1. Sed notandum est, quod quibusdam causis exigentibus res ecclesiae distrahi possunt. Causa enim necessitatis cum Consilio clericorum, uel ui meliora prospiciant, res ecclesiae a sacerdotibus distrahi possunt.</i></p> <p>575) Ep.44. scr.ao.593. lib.III.</p>	<p>Erről Gergely</p> <p>Az egyház javait nem szabad megszállni.</p> <p>Gratianus Mindezek a szerzők világosan rámutattak, hogy senkinek sem szabad valakinek átadni a papok egyházi vagyonát, és az, aki egy pap kezéből az egyház javait elfogadja, azokat semmilyen jogon nem követelheti majd vissza. (ti. ha azt visszaveszik tőle). Inkább kényszeríteni fogják, hogy adja vissza, amit jogtalanul kapott.</p>
---	--

Dictum Gratiani post caput, melyet Nagy Szent Gergely pápa levélrészletéhez fűzött magyarázatként, melyben szintén a *res ecclesiae* szinonimája a *facultates ecclesiae*.

90. C 12.2.3(T) 713,46 *inter facultates ecclesiae - az egyház javai közé*

91. C 12.2.3(T) 714,4 *inter facultates suas - az egyház javai közé*

<p><i>De his ita diffinitur in Concilio³¹ Agatensi</i> [c. 6.]³²:</p> <p><i>C. III. De pontificibus, quibus ab extraneis uel³³ cum ecclesia, uel sequestratim³⁴ aliquid dimittitur.</i></p> <p>Pontifices³⁵, quibus in summo sacerdotio constitutis aliquid ab extraneis³⁶ aut³⁷ cum ecclesia, aut sequestratim^{38a} dimittitur, aut donatur, (quia hoc ille, qui donat, pro redemptione animae suae, non pro commodo sacerdotis offerre probatur), non quasi suum proprium³⁹, sed quasi dimissum⁴⁰ ecclesiae inter⁴¹ facultates ecclesiae computabunt⁴², quia iustum est, ut sicut sacerdos⁴³ habet quod ecclesiae dimissum est, ita et ecclesia⁴⁴ habeat quod relinquitur sacerdoti⁴⁵. §. I. Sane quicquid per fidei commissum aut sacerdoti, aut ecclesiae fortasse dimittitur, cuicumque alii postmodum profuturum, id inter facultates suas ecclesia computare aut retinere non poterit.</p> <p>32) <i>Hab.ao. 506.</i> 36) dumtaxat</p>	<p>Ezekről így rendelkeztek az Agdei zsinaton:</p> <p>A főpapok, akiknek miután főpapok lettek, valamit hagytak, vagy ajándékoztak, (mivel ezt az, aki ajándékozza, lelkének megváltásáért, és nem a pap kényelméért tarja helyesnek felajánlani) nem a sajátjuknak, hanem az egyház javai közé számítanak, mivel úgy igazságos, hogy ahogy a papé, amit az egyház kapott, úgy az egyházé, amit a papnak adtak. §. I. Valóban amit végrendelet által, akár a papnak, akár az egyháznak hagytak talán, ... azt az egyháznak a saját javai közé (kell) számíttania, és nem tarthatja vissza.</p>
--	--

Az 506-os dél-galliai Agdei Zsinat 6. kánonjának szövege. Az 52. előfordulási helyen már talákoztunk egy kánonnal, melyet Gratianus az Agdei Zsinatnak tulajdonított, azonban Friedberg jelzése szerint tévesen, mert az az Epaoni Zsinaté volt. Ez a kánon azonban, melyben kétszer is előfordul vagyon jelentésben a *facultas* szó, valóban az Agdei Zsinaté.

92. C 13.2.1(T) 720,43 *facultates ecclesiae* - Az egyház javait

<p><i>Unde Gelasius Papa ait [Episcopus Siciliae. ep. II. c 2.]³;</i></p> <p><i>C. I. Que triginta annis ab episcopis possidentur iure ab eis uendicantur.</i></p> <p>Facultates ecclesiae, nec non et dioceses, que^{4a} ab aliquibus⁵ possidentur episcopis, iure sibi uendicent, quod tricennalis lex⁶ conclusit⁷, quia et filiorum⁸ nostrorum principum ita emanauit⁹ auctoritas, ut ultra XXX. annos nulli liceat pro eo appellare, quod legum tempus exclusit¹⁰.</p> <p>3) <i>Ep.scr.ao.494. (non est apocrypha, ut Berard. censuit), Ans.V,19 (20).</i> 6) <i>cf. l. 4. Cod. de praescr. XXX. vel XL. ann.</i></p>	<p>Erről Gelasius pápa mondta.</p> <p>Amit 30 éve püspökök birtokolnak, a jog szerint vissza lehet követelni tőlük.</p> <p>Az egyház javait, továbbá az egyházmegyéket is, amelyeket valamely püspökök birtokolnak, a jog szerint maguknak visszakövetelhetik, mivel a harmincéves (elbirtoklási) törvény előírja, mivel legjelesebb fiaink tekintélye is így rendelkezett, és harminc éven túl senki sem fellebbezhet ellene, mert a törvényben előírt idő ezt kizárja.</p>
---	---

Gelasius pápa levelének 2. fejezete, melyet a szicíliai püspököknek 494-ben írt, és az egyház javairól az elbirtoklási törvénnyel kapcsolatban szól²²⁶. (Friedberg szerint szerepelt Luccai Anzelm gyűjteményében, az eddig ismert kéziratok szövegének vizsgálata alapján Szuromi Szabolcs Anzelm ezt az állítást módosította, így ő már nem említi az V. könyv pápai eredetű kánonjai között²²⁷.)

93. C 16.3.2(T) 789,4 *facultates ecclesiae* - az egyház javai

94. C 16.3.2(T) 789,11 *facultates ecclesiae* - az egyház javai

<p><i>C. II. Dioceses triginta annis ab episcopis possessae immobiles permaneant.</i></p> <p>Item Gelasius [epist. II. ad Siculos, c 1.]¹⁷</p> <p>Presulum nostrorum auctoritas emanauit, ut facultates ecclesiae episcopi ad regendum</p>	<p>Továbbá Gelasius</p> <p>Előjáróink tekintélyéből ered, hogy az egyház javainak irányítására a püspököknek</p>
--	---

²²⁶ A *praescriptio*, vagy elévülés, régi római jogi tulajdonszerzési mód, melynek szabályait Iustinianus egységesítette. Elrendelte, hogy azzal szemben, aki egy jóhiszeműen szerzett dolgot 30 vagy (egyházi javak esetén) 40 évig háborítatlanul birtokolt, nemcsak a tulajdonosi és egyéb keresetek évültek el, hanem az illető - a keresetélévüléssel egyidejűleg - tulajdont is szerez (*praescriptio longissimi temporis*). FÖLDI A. - HAMZA G., *A római jog*, 157. 328-329.

²²⁷ SZUROMI SZ. A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio Canonumban*, 55.

<p>habeant potestatem, ita tamen, ut¹⁸ uiduarum et^{19a} pupillorum atque pauperum, necnon et²⁰ clericorum stipendia distribuere debeant. Hoc eis^{21b} statuimus dari, quod hactenus decretum est; reliquum sibi episcopi uendicent, ut, sicut antea diximus, peregrinorum atque captiuorum largitores esse possint²². §. I.^{23c} Illud etiam²⁴ annecti placuit, ut si, quod absit, facultates ecclesiae, nec non dioceses²⁵ ab aliquibus²⁶ possidentur²⁷ episcopis, iure sibi uendicent quod tricennalis lex conclusit, quia²⁸ et filiorum nostrorum principum ita emanauit auctoritas²⁹.</p> <p>17) <i>Ep.scr.ao.494. Jaffé no. 392.</i> 28) <i>Ans. V. 20. (can.: facultates eccl.; contin.)</i> quia et ultra XXX annos nulli liceat pro eo appellare quod legum tempus excludit: Burch. (<i>finis canonis.</i>) 27) <i>possideantur</i> 29) <i>add. etc.</i></p>	<p>legyen hatalma, úgy mégis, hogy az özvegyeknek, árváknak és szegényeknek, továbbá a klerikusoknak a járandóságát ki kelljen fizetni.</p> <p>§ I. Úgy tetszett, hogy hozzácsoljuk, hogy ha, ami távol legyen, az egyház javait, továbbá az egyházmegyéket valamely püspökök birtokolják, jogot formálnak maguknak arra, amit a harmincéves törvény magába foglalt, mivel legjelesebb fiaink tekintélye is így rendelkezett.</p>
---	--

Gelasius pápa ugyanazon levelének első fejezete, mint az előző (92.) helyen, és ugyanúgy az egyház javairól van benne szó, a második előfordulásnál ismét az elbirtoklási törvénnyel kapcsolatban.

95. C 16.7.21(T) 806,15 *facultates ecclesiae - az egyház javait*
 96. C 16.7.21(T) 806,20 *ecclesiasticae facultates - az egyházi javak*

<p>C. XXI. <i>Singuli episcopi suos habeant yconomos.</i></p> <p><i>Item Concilio Calcedonensi, [c. 26.]</i>^{194a}</p> <p>Quoniam in quibusdam ecclesiis, ut rumore¹⁹⁵ conperimus, preter yconomos episcopi facultates ecclesiae^{196b} tractant, placuit, omnem ecclesiam habentem episcopum habere yconomum de clero proprio, qui dispenset¹⁹⁷ res ecclesiasticas¹⁹⁸ secundum sententiam proprii episcopi, ita, ut ecclesiae dispensatio preter testimonium^{199*} non sit, et ex hoc²⁰⁰ dispergantur ecclesiasticae facultates, et sacerdotio maledictionis** derogatio procuretur. Quod²⁰¹ si hoc minime fecerit, diuinis constitutionibus subiacebit.</p> <p>194) <i>hab.ao.451. Ans. VI. 143. ex translatione prisca</i> 200) add non, ne</p>	<p>Minden egyes püspöknek legyenek saját yconomus-ai.</p> <p>Erről a Khalkhedoni Zsinat</p> <p>Mivel bizonyos egyházakban, ahogy a hírekből tudomásunkra jutott, az yconomus-okon kívül a püspökök is kezelik az egyház javait, úgy tetszett, hogy minden püspökkel rendelkező egyháznak legyen yconomus-a a saját klérusából, és az kezelje az egyházi vagyont saját püspökének rendelkezése szerint, úgy, hogy az egyház (javainak?) kezelése a (püspöki) rendelkezésen túl ne legyen (terjedjen), és ebből ne szórassanak szét az egyházi javak, és felügyeltessen ezeknek a papság ellenségessége miatti lerontása. Mert ha ezt a legkevésbé sem tette meg, az isteni rendelkezéseknek vessék majd alá.</p>
---	---

A 451-es Khalkedoni Zsinat 26. kánonjának szövege, mely az Anselmi Collectio Lucensisben is szerepelt (VI. könyv, 143.), de ott a *facultates ecclesiae* helyett mindkét esetben a *res ecclesiasticas* kifejezést találjuk a szövegben, de más jelentős eltérések is vannak. Az anselmi szöveget Szuromi Szabolcs Anzelm a Collectio Quesnelliana-ra vezeti vissza²²⁸.

228 SZUROMI SZ. A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio Canonumban*, 24.

97. C 16.6.3(R) 798,39 in facultates - a javakban

<p>C. III. [IV.] <i>In personam deliquentis, non in facultates eius ultio procedat.</i></p> <p>Idem Petro Subdiacono, [lib. I. epist. 42.]³⁸</p> <p>Cognouimus, quod si quis ex familia culpam fecerit^{39a*}, non in ipso^{40b}, sed in eiusdem^{41c} substantia^{42d} uindicetur^{43e}. De qua re precipimus, ut quisquis⁴⁴ culpam fecerit, in ipso^{45f} quidem⁴⁶, ut⁴⁷ dignum est, uindicetur⁴⁸; a communione^{49**} eius autem omnino⁵⁹ abstineatur.</p> <p>** <i>a commodo</i></p> <p>38) Ep. 44. scr.ao.591. 49) commodo: <i>Ivo</i></p>	<p>A vétkes személyében, és ne a javaiban történjék a bosszúállás.</p> <p>Ugyanő Péter szubdiakónusnak.</p>
---	--

Az *idem* Nagy Szent Gergely pápára vonatkozik, akinek egy másik leveléből származik az ezt megelőző II. kánon is. Az ezt megelőző rubrika Gratianus dictuma, aki Nagy Szent Gergely pápa levelének szövegét foglalta össze így, melyben a *facultas* kifejezés egyébként nem szerepel, talán az *a commodo eius* kifejezésnek felel meg, de az egész szöveg eléggé romlott, ezért is sok a szövegvariáns benne.

98. C 24.2.6(T) 987,6 suas facultates - saját vagyonukat

<p>Unde in prima actione V. Sinodi legitur^{80*}:</p> <p>C. VI. <i>Heretici etiam⁸¹ post mortem sunt excommunicandi.</i></p> <p>Item^{113q} §. 3. Multi episcopi congregati¹¹⁴, et quedam de diuersis causis¹¹⁵ ad ecclesiasticum statum pertinentibus disponentes, de episcopis statuerunt¹¹⁶ defunctis, qui suas facultates hereticis relinquunt^{117r}, ut etiam¹¹⁸ post mortem anathemati subiciantur.</p> <p>C. VI. * Hoc caput sumtum est ex variis</p>	<p>Erről az V. Zsinat első tárgyalásán olvassuk:</p> <p>Az eretnekeket a haláluk után is ki kell közösíteni.</p> <p>Továbbá § 3. Sok püspök összegyűlt, és bizonyos dolgokat elrendeltek a különböző, az egyházi állapothoz tartozó ügyekről, (és) úgy döntöttek az elhunyt püspökökről, hogy akik saját vagyonukat eretnekekre hagyják (hagyták^{117r}), hogy haláluk után is vessék alá a kiközösítésnek.</p>
---	--

locis V. synodi, quemadmodum fere se habet in Coloniensi quatuor tomorum editione. 80) <i>hab.ao.573.</i> 114) add sunt	
--	--

Friedberg 573-ra datálja a lábjegyzetben, mint zsinati szöveget, eszerint sorolom be én is.

99. C 12.1.24(P) 685,39 *ecclesiasticas facultates - az egyház javai*

<p>C. XXIV. <i>Res ecclesiae sint in episcopi potestate.</i></p> <p><i>Item in canonibus Apostolorum, [c. 41.]</i>³⁶³</p> <p>Precipimus, ut in potestate sua ecclesiae res episcopus habeat. Si enim animae hominum preciosae^{364a} illi³⁶⁵ sunt creditae³⁶⁶, multo magis oportet eum curam de pecuniis^{367b} agere^{368c}, ita ut potestate eius indigentibus omnia dispensentur per presbiteros et diacones, et cum timore^{369d} et omni³⁷⁰ sollicitudine ministrentur. Ex his autem, quibus³⁷¹ indiget etc. ut supra³⁷².</p> <p>Gratian. <i>Cum ergo in concilio Agatensi, et Martini Papae</i>^{373e}, <i>et in</i>^{374f} <i>canonibus Apostolorum dicatur: „Sint manifestae res propriae episcopi,” cum in eisdem canonibus, et in concilio Antioceno precipiatur, ut episcopus participet res ecclesiae, si tamen indiget, nonne patenter ostenditur, quod episcopus habeat libere propria? Dicendo enim: „si indiget rebus ecclesiae,” notat eum habere propria, que forte</i>^{375g} <i>suis necessitatibus non sufficiunt.</i></p>	<p>Legyen az egyház javai felett a püspöknek hatalma.</p> <p>Továbbá az apostoli kánonokban c.41. Elrendeljük, hogy a püspöknek legyen hatalma az egyház javai felett, hiszen ha rá van bízva az emberek drága lelke, még inkább rá kell bízni az anyagi javakat, hogy így az ő hatalma alatt kezeljenek mindent, és a presbiterek és diakónusok által istenfélelemmel és teljes körültekintéssel segítsenek a rászorulókon. Ő is kivehesse abból, amire szüksége van stb. ahogy fentebb.²²⁹</p> <p>Gratianus Mivel tehát az Agdei zsinaton, és Márton pápa, és az Apostoli kánonok is így szólnak: „A püspöknek nyilvánvalóan legyenek saját javai,” mivel ugyanezen kánonok, és az antiochiai zsinat is elrendelte, hogy a püspök részesüljön az egyház javaiból, ha mégis nélkülöz, nemde nyilván adnak neki abból, amit a püspök szabadon, mint sajátját birtokol? Azt kell mondanunk tehát: „ha nélkülöz, az egyház javaiból”, azt jelenti, hogy neki van sajátja, amely talán nem elég a saját</p>
--	--

229 Erdő P. fordítása in: ERDŐ P., *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, 348.

<p><i>Quomodo ergo clericus, si proprium habere uoluerit, clericus non erit, et episcopus habens propria³⁷⁶ non solum non desinit esse³⁷⁷ episcopus, uerum etiam cunctas ecclesiasticas facultates in sua iubetur habere³⁷⁸ potestate? §. I. Sed notandum est, episcopos orientales uxores habere et filios, quosdam autem ex³⁷⁹ nostris partibus, cum in laicatu siue in minoribus ordinibus constituti habeant uxores et filios, siue morte uxoris interueniente siue continentia pari uoto seruata, ad sacros ordines accedere. His omnibus conceditur habere propria ad suos et suorum usus. Qui autem ab infantia sacrae militiae traditi sunt, nullo modo eis permittitur³⁸⁰ habere propria, quia nulla est eis excusatio proprietatis, nisi forte^{381h} retinendo sua a sumptibus ecclesiae abstineant.</i></p>	<p>szükségleteire. Miképpen lehetséges tehát, hogy egy klerikus, ha saját (vagyon) akar birtokolni, nem lesz klerikus, és a saját vagyont birtokló püspök nem csak nem szűnik meg püspöknek lenni, hanem megparancsolják neki, hogy az egyház összes javai felett legyen hatalma? § I. De megjegyzendő, hogy a keleti püspököknek feleségük és fiaik vannak, egyesek pedig a mi részünkről, amikor laikus állapotban, vagy a kisebb rendekbe fölvettként van feleségük és gyermekeik, akár a feleség halálának közbejöttével, akár egyenlőképpen önmegtartóztatást vállalva, lépnek elő a szent rendekbe. Nekik mindannyiuknak meg van engedve, hogy saját (dolgaik) legyenek maguk és övéik használatára. Akiket pedig gyermekkoruktól átadtak a szent szolgálatra (katonaságra), nekik semmilyen módon nem lehet megengedni, hogy saját tulajdonuk legyen, mivel semmiféle mentségük nincs a birtoklásra, kivéve ha esetleg tulajdonuk megtartásával tartózkodnak az egyházban felvett (rend)ektől.</p>
---	---

Gratianus dictuma, melyben a *res ecclesiae* szinonimájaként itt is a *facultates ecclesiasticae* szerepel.

100. C 26.3.11(T) 792,37 *facultates* - javakat

<p><i>Unde in Agatensi Concilio [c. 59.] diffinitum est¹³⁷: C. XI. Que in beneficiis possidentur prescribi non possunt.</i></p>	<p>Erről az Agdei Zsinaton így döntöttek:</p>
--	---

<p>Clerici quilibet¹³⁸ quantacumque¹³⁹ diuturnitate temporis de ecclesiae remuneratione aliqua¹⁴⁰ possederint, in ius proprium prescriptione temporis non uocentur^{141a}, dummodo pateat ecclesiae rem fuisse, ne uideantur^{142*} etiam episcopi administrationis^{143b} prolixae¹⁴⁴ aut precatorias^{145c}, cum ordinati sunt^{146d}, facere non¹⁴⁷ debuisse, aut diu retentas facultates in ius¹⁴⁸ proprietatis¹⁴⁹ suae posse transscribere.</p> <p><i>137) hab.ao.506, sed can. nostrum ad c. Epaonenese pertinere docet Maassen Gesch. I.203. 147) non: deest 148) in ius deest</i></p>	<p>mivel fel lettek szentelve, nem lett volna szabad megtenniük, hogy akár a régóta visszatartott javakat saját tulajdonukba átírhassák.</p>
---	---

Auctoritas szöveg, mely Gratianus szerint az Agdei Zsinat (Dél-Gallia, 506.) 59. kánonja, Friedberg lábjegyzete szerint azonban felmerült, hogy inkább az Epaoni Zsinat (Burgundia, 517.) lenne a valódi származási helye. Időben nem volt nagy különbség köztük, mindössze 11 év, így mindenképpen a VI. század elejére tehetjük keletkezését. Az Agdei és Epaoni Zsinatok kánonjai tulajdonításának problémájával már korábban is találkoztunk, az 52. előfordulási helyen.

101. C 12.2.58(P) 705,7 *ecclesiasticas facultates* – az egyházi javak

<p>VII. Pars. Gratian. <i>Item si rectores ecclesiae de rebus propriis tantumdem ecclesiae restituere uoluerint, ecclesiasticas facultates libere dare possunt, et constabunt his, quibus datae fuerint, perpetua firmitate.</i></p>	<p>VII. rész. Gratianus. Továbbá, ha az egyház vezetői saját vagyonukból ugyanannyit vissza akartak adni az egyháznak, az egyházi javakat szabadon adhatják, és ez nyilvánvaló lesz azoknak, akiknek adták, örök bizonyossággal.</p>
--	---

Gratianus dictuma, melyben szintén a *facultates ecclesiasticae* szerepel.

102. DP 2.40(P) 1206,48 *omnes facultates meas* - egész vagyonomat (1 Kor 13,2)

<p>[Gratian.] „Si enim,” inquit Apostolus⁶¹⁹, „habuero <i>omnem fidem, ita ut montes transferam, et si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, et si tradidero corpus meum ita, ut ardeam, karitatem autem non habeam</i>⁶²⁰, <i>nichil michi prodest.</i>” 619) I. Cor. c. 13. v. 2. seq. 620) habeo</p>	<p>Gratianus Így szól az apostol: „Legyen bár akkora hitem, hogy a hegyeket áthelyezzem, osszam el bár egész vagyonomat a szegényeknek eledelül, és adjam bár át a testemet, hogy égjek, ha szeretet nincs bennem, semmit sem használ nekem.”</p>
---	--

Gratianus dictuma, melyben közvetlenül idézi a Szentírást, Szent Pál apostol korintusiaknak írt leveléből a Szeretethimnusz egy részletét. Ez az egyetlen hely elemzésünk során, ahol a *facultas* szó bibliai szövegben szerepel. Gratianus természetesen a *Vulgata*-t idézi²³⁰, melynek Szeretethimnusz szövegén a *Nova Vulgata* több helyen is változtatott, azonban az *omnes facultates meas*-t megőrizte²³¹.

103. C 16.7.30(T) 808,34 *de facultatibus suis* - a maguk vagyonából**104. C 16.7.30(P) 808,38 *ecclesiasticas facultates* - az egyházi vagyont**

<p>Unde in Tolletano Concilio [IV. c 37.] legitur²⁸⁴: C. XXX. <i>Fundatores ecclesiarum, si inopes esse ceperint, ab eisdem</i>²⁸⁵ <i>alimenta accipiant</i>²⁸⁶. Quicumque fidelium propria deuotione de facultatibus suis aliquid ecclesiae con- tulerint²⁸⁷, si forte ipsi aut filii eorum redacti fuerint ad inopiam, ab²⁸⁸ eadem ecclesia suffragium uitae pro temporis usu percipiant. Gratian. <i>Si ergo ecclesiasticas</i></p>	<p>Erről a Toledói Zsinat (kánonjai)ban ezt olvassuk: A templomok alapítói, ha elszegényednek, ugyanezektől kapjanak ételmet (pénzt élelemre). A hívek közül bárkik, ha saját jámbor el- határozásukból a maguk vagyonából valamit az egyháznak adtak, ha talán ők maguk, vagy a gyermekeik szegénységre jutnak majd, ugyanettől az egyháztól kapják egy időre használatra az életük segítésére.</p>
--	---

230 *Biblia Sacra Vulgata*, Stuttgart, 1994. I Cor 13,2.

231 *Nova Vulgata*, Roma 1986, I Cor 13,3

<p><i>facultates potestatem dispensandi non habent^{289a} multo minus ipsas ecclesias quibuslibet ad regendum committere uel aliis auferre ualent. §. I. Hic autem distinguendum est, quid iuris fundatores ecclesiarum in eis habeant, uel quid non? Habent ius prouidendi, et consulendi, et sacerdotem inueniendi; sed non habent ius uendendi, uel donandi, uel utendi tamquam propriis.</i></p> <p>a) habent laici 284) c. 38 C. Tolet. IV. hab ao 633. 287) contulerunt</p>	<p>Gratianus Ha tehát az egyházi vagyont szétosztani nincs hatalmuk (felhatalmazásuk) (laikusoknak), mennyivel kevésbé szabad maguknak a templomoknak az irányítását rájuk bízni, vagy másoktól elvenni. § I. Azt pedig meg kell különböztetnünk, milyen joggal rendelkeznek az egyházak alapítói, és milyennel nem? Joguk van a betöltéshez és a tanácsadáshoz, és a pap szerzéséhez, de nincs joguk az eladáshoz és az adományozáshoz, vagy ahhoz, hogy mint sajátjukat használják.</p>
---	--

A negyedik Toledói Zsinat auctoritas szövege, melyben a *de facultatibus suis* kifejezés szerepel, és utána Gratianus (dictum post caput) megismétli a kifejezést, és ami még figyelemreméltó, hogy utána a *potestas dispensandi* kifejezést használja, ami nagyon hasonló, mint a máshol, összesen ötször előforduló *facultas disponendi* (5,6,9,16,57. előfordulási helyek). Ezek közül kettő szintén Gratianus dictuma volt (5,15), tehát világos, hogy ő maga is használta mindkettőt, a *facultas disponendi*, és *potestas dispensandi* kifejezést is, méghozzá hasonló értelemben, hiszen mindkettő az egyházi vagyonnal kapcsolatos. Ezen a helyen pedig talán a stilisztika is közrejátszhatott a *potestas* szó használatában, pont egymás után kétszer következne a fenti mondatban a *facultas* szó, ha nem a *potestas*-t használta volna helyette.

Figyelemre méltó még a *ius consulendi* szókapcsolat, melyet a római jog ismert (ld. 31. előfordulási hely) mint a tanácskozás összehívásának jogát, itt azonban „köznyelvi” értelemben szerepel, a tanácsadás, vagy tanácskozás jogát jelenti, ellentétben a *potestas dispensandi*-val, az egyházi vagyon szétosztásának hatalmával.

105. C 23.5.49(P) 946,29 *suae facultati (attribuit) - saját tehetségének/ képességének/ erejének (tulajdonította)*

<p><i>De his ita scribit Ambrosius [lib. II. de Cain et Abel, cap. 4.]⁶²⁸;</i></p> <p><i>C. XLIX. Aliquando puniuntur peccata per populos diuino iussu excitatos.</i></p>	<p>Erről így írt Ambrus</p>
--	-----------------------------

<p>Gratian. ... §. 3. <i>Per Antiochum</i>⁶⁴⁴ <i>quoque, cum ydolatriam</i>^{645c} <i>Iudaicae plebis</i> <i>Dominus puniret, et pacem, quam ex lege Dei</i> <i>abiecta</i>⁶⁴⁶, <i>et ex sacris nationum assumptis</i> <i>querebant</i>⁶⁴⁷, <i>illis</i>⁶⁴⁸ <i>in perniciem uerteret,</i> <i>quia Dei dispositionem ignorans suae</i> <i>facultati</i> <i>deuastationem illius plebis attribuit,</i> <i>inprecatur in eum Propheta</i>⁶⁴⁹, <i>dicens</i> <i>„Effunde iram tuam in gentes, que te non</i> <i>nouerunt, et in regna, que nomen tuum non</i> <i>inuocauerunt, ne forte dicant in gentibus: ubi</i> <i>est Deus eorum?“</i></p> <p>628) no.15.; non desunt, qui hunc librum abiudicent ab Ambrosio 644) I Mach. c. 1. 646) abiectam 647) quaerebat 649) Psalm 78. v. 6. 10.</p>	<p>Gratianus. §.3. Antiokhosz által is, amikor a bálványimádás miatt büntette a zsidó népet az Úr, és a békét, amit kerestek, az ő számukra pusztulásba fordította, mivel Isten rendelkezését semmibe véve saját tehetségének / képességének / erejének tulajdonította annak a népnek az elpusztítását, őt átkozza a próféta, amikor ezt mondja: „Öntsd haragodat a pogányokra, akik nem ismertek téged, és az országokra, melyek nem hívták segítségül nevedet, nehogy azt mondják a pogány népek között: hol van az ő Istenük?“</p> <p>tribuo+ dat. finalis tulajdonít vmiül vminek</p>
---	---

A 23-24. causák támaja az eretnekek, és a háború joga. A fenti szövegben is a háború egy sajátos fajtájáról van szó, amikor Isten büntetése a bálványimádás miatt, hogy a pogányok háborút viselnek a választott nép ellen. A 49. kánon pár soros szövegét hosszan kommentálja Gratianus, ennek egy részlete a fenti szöveg, melyben a *facultas* kifejezés egy ritkábban előforduló jelentésével találkozunk, (ez a 6. alkalom a vizsgálat során), amikor képesség, tehetség, erő értelemben használja a szerző. A Thesaurus II./C/1 pontja alá soroljuk, mivel lelki, szellemi képességre vonatkozik: Antiokhosz hadvezéri tehetségének tulajdonítja a sikert. Két szempontból is figyelemre méltó ez a szöveghely: egyrészt mint Gratianus dictuma (post caput), másrészt nyelvi szempontból: vizsgálatunk során az egyetlen hely, ahol dativusban (a tribuo mellett dativus finalis) áll a *facultas* szó.

106. C 12.1.11(T) 680,39 *facultatibus* – a javakról, vagyonról

<p>C. XI. <i>Non licet aliquid habere his</i>^{168a}, <i>qui suis</i> <i>renunciant et communiter uiuere spondent.</i></p> <p><i>Idem</i> [serm. III. de communi uita clericorum]^{169*}.</p>	<p>Ugyanó (3. beszéd a klerikusok közös életéről)</p>
---	---

<p>Non dicatis uos aliquid habere^{170b} proprium, sed sint uobis omnia communia.</p> <p>Et infra: §.2. Cum¹⁷⁵ huius nostrae** congregationis fratres non solum facultatibus, sed uoluntatibus¹⁷⁶ propriis in ipsa ordinis^{177c} susceptione renunciauerint, et se per promissam obedientiam penitus aliorum potestati, et inperiis¹⁷⁸ in Christo et pro Christo subdiderint, certum*** est eos nichil habere, possidere, dare, uel accipere sine superioris licentia debere. 3. Quod si propinquus, uel amicus, uel quilibet fratrum cuiquam aliquid offere uoluerit, primo quidem priori insinuetur, et sic suscipiatur, si ipse man-dauerit. De quo tamen nichil aliud fiat, nisi quod priori placuerit.</p> <p>169) <i>canon non ex ep. ad Seleucianam, ut Richt., Berardum secutus uoluit, desumptus est, imo ex ep. ad Sanctimoniales.</i> Idem: Augustinus</p>	<p>Ne mondjátok, hogy valami a sajátotok, hanem legyen mindenetek közös.</p> <p>2. §. Mivel ennek a mi kongregációnknak a testvérei nem csak a vagyonukról, hanem saját akaratukról (is) lemondtak, magában az elfogadásában a rendnek, és magukat, az engedelmesség ígérete által egészen mások hatalmába, és uralma alá vetették, Krisztusban, és Krisztusért, biztos hogy nekik nem szabad semmit bírniuk, birtokolniuk, adniuk vagy elfogadniuk az előljáró engedélye nélkül. 3. És ha valaki rokon, vagy barát, vagy bárki a testvérek közül valakinek fel akar ajánlani valamit, először az előljárónak tárja fel, és úgy fogadtassék el, ha ő maga parancsolja. És ezzel kapcsolatban semmi ne történjék másképp, csak ahogy valami az előljárónak tetszett.</p>
--	--

Auctoritas hely Szent Ágostontól, a vagyoni kérdésekről szóló 12. causából.

107. C 12.2.32(T) 698,19 de facultatibus – vagyonukból

108. C 12.2.33(T) 698,28 de propriis facultatibus - a saját vagyonából

<p>C. XXXII <i>Omnes presbiteri secundum iussionem episcopi res^{397a} ecclesiae dispensare studeant³⁹⁸.</i></p> <p><i>Item ex Concilio Agatensi, [c. 22.]³⁹⁹</i></p> <p>V. Pars. Statuimus (quod⁴⁰⁰ omnes^{401b*} iubent) ut ciuitatenses siue diocesiani presbiteri uel clerici, saluo iure ecclesiae, rem⁴⁰² ecclesiae, sicut permiserint^{403c} episcopi⁴⁰⁴, teneant, uendere⁴⁰⁵ autem⁴⁰⁶ aut donare penitus non presumant. Quod si⁴⁰⁷</p>	<p>Mind a presbiterek a püspök parancsa szerint törekedjenek az egyház vagyonával sáfárkodni.</p> <p>Továbbá at Agdei Zsinat (kánonjai)ból V. rész. Elrendeljük, hogy a városi vagy egyházmegyés papok vagy klerikusok, az egyház jogának épségben tartásával, az egyház vagyonát, ahogyan a püspökök engedélyt adtak rá, úgy tartsák, eladni vagy elajándékozni egyáltalán ne merészeljék. Amit</p>
--	--

<p>fecerint^{408d}, et facta uenditio non ualebit, et de facultatibus, si quas habent proprias, indempnem ecclesiam reddant, et communione priuentur.</p> <p>C. XXXIII. <i>De clericis, qui documenta ecclesiae subprimunt aut aduersariis tradunt.</i></p> <p><i>Item ex eodem [Concilio, c. 26.]⁴⁰⁹</i></p> <p>Si quis⁴¹⁰ de clericis documenta, quibus ecclesiae possessio firmatur, aut subprimere⁴¹¹, aut negare, aut aduersariis fortasse tradere dampnanda^{412a} et punienda obstinatione presumpserit⁴¹³, quicquid per absentiam documentorum dampni⁴¹⁴ ecclesiae illatum est de propriis facultatibus reddat⁴¹⁵, et communione priuetur⁴¹⁶. Hi autem^{417b}, qui in⁴¹⁸ dampno⁴¹⁹ ecclesiae⁴²⁰ in pie sollicitati⁴²¹, a traditoribus aliquid⁴²² susceperint^{423c}, superiori⁴²⁴ sententia teneantur⁴²⁵.</p> <p>398) debent 399) <i>hab.ao.506.</i></p>	<p>ha megtettek, még ha a végbement eladás nem érvényes is, és vagyonukból, ha van saját tulajdonuk, az egyházat kártalanítják is, mégis fosszák meg őket a közösségben való részesedéstől.</p> <p>A klerikusokról, akik az egyházi dokumentumokat eltitkolják, vagy átadják az ellenségeknek.</p> <p>Továbbá ugyanaz (a Zsinat, 26. k.)</p> <p>Ha valamely klerikusok dokumentumokat, melyek az egyházat birtokaiban megerősítik, akár eltitkolnak, akár tagadnak, vagy talán azokat az ellenségeknek kárhoztatható módon átadni és büntetendő makacssággal tenni merészelte, ami csak a dokumentumok hiánya miatt kár éri az egyházat, azt a saját vagyonából adja vissza, és a közösségtől fosszák meg.</p>
--	--

A vagyoni kérdésekről szóló 12. causában olvassuk mindkét auctoritas helyet, melyek az 506-os Agdei Zsinat kánonjaiból valók.

109. C 1.2.7(P) 410,5 *ecclesiasticis facultatibus* – az egyházi vagyonból
 110. C 1.2.8(T) 410,14 *de propriis facultatibus* – a saját vagyonukból
 111. C 1.2.9(T) 410,46 *facultatum suarum* - saját javainak a

<p>C. VII. <i>Quibus sua sufficiunt alimentis ecclesiae non sustententur.</i></p> <p><i>Item Prosper in libro de contemplatiua uita, cap. X.^{71a}</i></p> <p>Pastor ecclesiae his^{72b},</p>	<p>Akiket ellátnak a sajátjukból, azokat ne lássák el az egyházéból.</p> <p>Továbbá Prosper a szemlélődő életről szóló könyvében, X. fejezet.</p>
---	---

<p>Gratian. <i>Verum his auctoritatibus prohibentur ab ecclesia suscipi non illi, qui quomdam fuerunt diuites, et^{77d} omnia^{78e} reliquerunt, ut⁷⁹ Petrus et Mattheus et Paulus⁸⁰, aut pauperibus distribuerunt, ut Zacheus, aut ecclesiae rebus adiunxerunt, sicut illi, qui predia sua uendentes ponebant precia ante pedes apostolorum, ut essent illis omnia communia: sed illi, qui in domibus parentum residentes uel sua relinquere nolentes ecclesiasticis facultatibus pasci desiderant.</i></p> <p><i>De quibus in eodem libro Prosperi, [c. 10.] subinfertur⁸¹.</i></p> <p>C. VIII. <i>Qui sua relinquere non uult sumptibus ecclesiae sustentari non debet.</i></p> <p>Si quis⁸² propter hoc non uult sua relinquere, ut habeat unde uiuat, ut quid accipit⁸³, unde rationem reddat? ut quid peccatis alienis sua multiplicat? Idem^{84a}: §. I. Non est meum dicere, quale peccatum^{85b} cibos pauperum presumendo suscipiant^{86c}, qui ecclesiam, quam iuuare de propriis facultatibus debuerant⁸⁷, suis expensis insuper grauare, propter hoc fortassis in congregatione uiuentes, ne aliquos pauperes pascant, ne aduenientes excipiant⁸⁸, aut ne suum censum cottidianis expensis inminuant.</p> <p>§.2. Quod⁸⁹ si aliquid de fructibus⁹⁰ suis ecclesiae uelud pro ipsa sua expensa</p>	<p>Gratianus Valóban ezek a tekintélyek megtiltják, hogy az egyháztól elfogadják, nem azok, akik egykor gazdagok voltak, és mindent elhagytak, ahogy Péter és Máté és Pál (Apostol), vagy (mindent) szétszítottak a szegények között, ahogy Zakeus, vagy az egyház vagyonához hozzátették, mint azok, akik eladták vagyonukat, és az árát az apostolok lábához helyezték, hogy számukra mindez közös legyen: hanem azok, akik a szülők házában élve, vagy a saját (vagyonukat) nem elhagyva akarják azt, hogy az egyház vagyonából legeltessék őket.</p> <p>Ezekről Prosper ugyanezen könyvében hozzátcsolva.</p> <p>Aki nem akarja a sajátját elhagyni, annak nem szabad az egyházból ellátást kapnia.</p> <p>Ha valaki azért nem akarja a sajátját elhagyni, hogy legyen miből élnie, ... Ugyanó: § I. Nem az én feladatom megmondani, milyen bünt vesznek magukra a szegények kenyerének elvételével, akik az egyházat, amit a saját vagyonukból kellett volna segíteniük, a saját fizetésükkel terhelik, ezért talán az élők gyülekezetében, egyes szegényeket ne legeltessenek, az odajövők ne kapjanak, vagy ne csökkentsék vagyonát a mindennapi kifizetésekkel. §.2. Mivel ha valaki az egyház saját gyümölcseiből (90 vagyonából), mintegy</p>
--	---

<p>contulerint, non se preferant inani iactantia illis, quos nichil habentes pascit et uestit^{91d} ecclesia, quia perfectior⁹² est ille, qui se mundi rebus expoliat, aut qui⁹³, cum nichil habuerit, nec habere desiderat, quam ille, qui ex multis, que possidet, ecclesiae aliquid prestiterit^{94e}, ac se de eo, quod prestiterit, forsitan iactat.</p> <p>a) idem ibidem paulo superius c) suscipiunt 71) <i>Imo Iulianus Pomerius cuius hic liber est. 80) add. Apostolus 81) Concil. Aquisgran.ib. 83) accepit 90) facultatibus</i></p>	
<p><i>Unde in eodem libro, [cap. 11.] legitur⁹⁵:</i> C. IX. <i>Qui sua relinquunt⁹⁶, uel pauperibus distribuunt, uel ecclesiae rebus adiungunt, laudabiliter ecclesiastica dispensant.</i></p> <p>§. I.^{105d} De talibus uidetur dicere Apostolus: „Qui in sacrario operantur que de sacrario sunt edunt, et qui altario^{106e} deseruiunt cum¹⁰⁷ altario participantur^{108f}. Qui, nisi hoc de contemptoribus facultatum suarum uellet intelligi, numquam secutus adiungeret: „Ita et Deus ordinauit his, qui euangelium annunciant¹⁰⁹, de euangelio uiuere.”</p> <p>95) <i>cf. Conc. Aquisgran. c. 108. et 111.</i> 96) <i>relinquit 108) cf. I.Cor. c. 9. v. 13. - altari</i></p>	<p>Erről ugyanebben a könyvben olvassuk: Akik saját (vagy)ukat elhagyják, vagy a szegények közt szétosztják, vagy az egyház vagyonához hozzáteszik, dicséretesen sáfárkodnak az egyház (javai)val.</p> <p>§. 1. Úgy tűnik, erről mondja az Apostol: „Akik a templomban szolgálnak, a templomból származó dolgokat eszik, és akik az oltárnál szolgálnak, az oltárról részesednek.” Aki, kivéve ha ezt úgy értené, hogy saját javainak a meg-vetése miatt akarja, sosem tenné hozzá a következőt: „Éppen az Úr rendelte így, hogy akik az evangéliumot hirdetik, az evangéliumból éljenek.”</p>

Egymás után háromszor fordul elő a *facultates* szó, sőt még a lábjegyzetben is van egy negyedik hely, és mindenütt vagyon jelentésben áll. Az első Gratianus dictuma (post caput), a következő kettő, ill. (a lábjegyzetben szereplő előfordulással együtt) három Gratianus szerint Prosper (Aquitanus), de róla mindenütt azt írja Friedberg, hogy a *De vita contemplativa* c. könyvet Iulianus Pomerius írta valójában, így először itt is. Viszont a második két helyen jelzi,

hogy ezek már nem Prosper (Iulianus Pomerius) szövegei, hanem inkább a *Concilium Aquisgran(ense)* kánonjai. Ezt azonban nem találtam meg Friedberg táblázataiban²³². *Aquisgranum* Aachen (franciául: Aix-la-Chapelle) latin neve, tehát Friedberg szerint ezek inkább valamelyik Aacheni Zsinat kánonjai lennének. Aachenben számos zsinatot tartottak 789-1132-ig²³³, de Friedberg sajnos nem jelzi, melyikre gondolt.

112. C 1.1.106 (T) 400,10 *de facultatibus ecclesiae - az egyház vagyonából*

<p>C. CVI. <i>Nec^{1590a} pro dedicandis basilicis nec pro ceteris sacramentis conferendis^{1591b} aliquid exigi debet.</i></p> <p><i>Item ex Concilio Cabillonensi, [tempore Caroli M. c. 16.]¹⁵⁹²</i></p> <p>Statuimus, ut, sicut pro dedicandis basilicis et dandis ordinibus nichil accipiendum est, ita etiam pro balsamo siue pro^{1593c} luminaribus emendis nichil presbiteri crisma accepturi dent. Episcopi itaque de¹⁵⁹⁴ facultatibus ecclesiae¹⁵⁹⁵ balsamum emant, et luminaria singuli¹⁵⁹⁶ in ecclesiis suis^{1597d}.</p> <p>1592) hab. ao. 813. ap. Mansi XIV, 97. 1594) de deest 1595) ecclesiasticis: Ivo Decr.</p>	<p>Sem a bazilikák felszenteléséért, sem a többi szentség kiszolgáltatásáért nem szabad semmit kérni / követelni.</p> <p>Továbbá a Cabillonumi Zsinat (Nagy Károly idején)</p> <p>Elrendeljük, hogy, ahogy a bazilikák felszenteléséért és a rendek feladásáért semmit sem szabad elfogadni, ugyanígy sem a balzsamért sem a megveendő világító testekért a krizmát fogadni készülő papok semmit ne adjanak. És így a püspökök az egyház pénzéből vegyenek balzsamot, és gyertyákat, minden egyes (püspök) a saját templomaiban.</p>
--	---

A 813-as Cabillonumi²³⁴ Zsinat 16. kánonjának auctoritas szövege, mely előírta, hogy az egyház pénzéből, *de facultatibus ecclesiae* vegyenek a püspökök balzsamot és gyertyákat.

113. C 12.5.4(T) 716,31 *de facultatibus ecclesiae - az egyház vagyonából*

C. IV. <i>Que ante suam ordinationem, uel</i>	Amit (klerikussá)felszentelése előtt, vagy
---	--

232 FRIEDBERG I. XIX-XXV.

233 DELAVILLE LE ROULX, J., *Aix-la-Chapelle*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* (ed. BAUDRILLART, A.) Tom.1. Aachs-Albus, Paris 1912. 1245-1271. különösen 1249-1257.

234 Cabillonum, Galliában, ma Chalon-sur-Saone, hajdan tekintélyes kereskedő város. A püspökség első említései az V. századból valók. Számos zsinatot tartottak ebben a városban, az elsőt 579-ben, melyen az egész Meroving királyság püspökei összegyűltek. GRAS., P, *Chalon-sur-Saone*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques*, Tom.12. Catulinus – Clinchamp, (ed. BAUDRILLART., A.) Paris 1953. 286-302.

<p><i>post, hereditaria successione quesiiuit^{36a}</i> <i>episcopus, cui uult derelinquat³⁷.</i> <i>Item* ex Concilio Spalensi³⁸.</i></p> <p>Fixum abhinc et perpetuo mansurum esse decreuimus, ut episcopus res³⁹ sui iuris, quas aut ante episcopatum, aut certe in episcopatu hereditaria successione acquisiuit, secundum auctoritatem canonicam cui uult conferat et quicquid de eis uult, faciat^{40b}. Postquam autem episcopus factus est, quascumque res de facultatibus ecclesiae aut suo, aut alterius nomine^{41c} comparauerit, decreuimus⁴², ut non in propinquorum suorum, sed^{43d} ecclesiae, cui preest, iura deueniant.</p> <p>37) relinquat 38) <i>imo c.16. Conc. Paris. hab. ao. 829. ap. Mansi IV,550.</i> <i>Spalensis = Hispalensis (Sevilla) (Hispal -is, és Hispaliensis -ium m)</i></p>	<p>utána mint örökséget szerzett a püspök, azt annak hagyja, akinek akarja.</p> <p>Továbbá a Sevillai Zsinaton.</p> <p>Úgy döntöttünk, hogy mostantól szilárdan és örökre maradjon meg, hogy a püspök saját javait, amelyeket a püspöksége előtt, vagy ugyan a püspöksége alatt, de mint örökséget szerezte, a kánoni tekintély szerint akinek akarja, annak adja, és tegye vele azt, amit csak akar. Miután pedig püspök lett, bármely dolgokat az egyház vagyonából, akár a saját, akár más nevében szerzett, elrendeljük, hogy azok ne rokonainak, hanem annak az egyháznak a tulajdonába menjenek át, melynek az élén áll.</p>
--	---

Gratianus a Sevillai Zsinatot jelzi, de Friedberg szerint ez a 829-es Párizsi Zsinat egyik kánonjának szövege.

114. C 32.2.6(T) 1121,33 dignam suis facultatibus – méltót a saját (képességeihez/) anyagi lehetőségeihez

<p><i>Probatum hoc idem auctoritate Augustini in libro de bono coniugali, [c. 5.]⁴⁸:</i></p> <p>C. VI. <i>Coniuges⁴⁹ sunt qui causa solius incontinentiae sibi^{50a} inuicem copulantur.</i></p> <p>Solet queri, cum masculus et femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed pro⁵¹ incontinentia⁵² solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum</p>	<p>Ugyanezt bizonyítja Ágoston tekintélye a Házasság méltósága című könyvében: Házasok, akik csak a vágyik kielégítéséért kötik össze egymással az életüket?</p> <p>Szokták kérdezni, hogy amikor egy olyan férfi, aki nem házas, és egy olyan nő, aki másnak nem a felesége, nem a gyermekek nemzéséért, hanem csak a vágyaik kielégítéséért vannak együtt, de azzal a</p>
---	---

<p>altera, nec⁵³ illa cum altero id faciat, utrum nuptiae⁵⁴ sint uocandae? Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari conubium, si usque ad mortem alicuius eorum id inter eos placuerit, et prolis generationem, quamuis non ea causa coniuncti sint⁵⁵, non tamen uitauerint, ut uel nolint sibi nasci filios, uel etiam opere aliquo malo agant ne nascantur. Ceterum, si uel⁵⁶ utrumque, uel unum horum desit, non inuenio, quemadmodum has nuptias appellare possimus⁵⁷. Etenim si⁵⁸ aliquam sibi^{59b} ad tempus adhibuerit, donec aliam⁶⁰ dignam^{61c} honoribus, uel suis facultatibus inueniat, quam in coniugio^{62d} ducat, animo ipso adulter est, nec cum illa, quam cupit inuenire, sed cum ista, cum qua sic⁶³ cubat, ut cum ea non habeat maritale consortium.</p> <p>49) <i>add.: etiam</i> 55) sunt 60) illam b) sibi vir c) dignam vel</p>	<p>feltétellel, hogy a férfi ezt nem teszi más nővel, sem a nő más férfival, házasságnak kell-e neveznünk? És talán nem lenne képtelenség ezt házasságnak nevezni, ha közülük az egyikük haláláig egymás között ezt elhatározzák, és a gyermek nemzését, habár nem ezért kötötték össze (az életüket), mégis nem kerülik el, sem úgy, hogy, vagy nem akarják, hogy nekik gyermekeik szülessenek, vagy valamilyen rosszat tesznek, nehogy szülessenek. Továbbá, ha akár mindkettő, akár ezek közül az egyik hiányzik, nem látom, hogyan nevezhetnénk ezeket házasságnak? Ugyanis ha (egy férfi) valakit csak egy időre vesz el (feleségül), amíg talál valaki más méltót (vagy) a tiszteletre, vagy a saját tehetségéhez/ képességeihez/ (anyagi) lehetőségeihez, mint akivel házasságot köt, lélekben házasságtörő, mert sem azzal, akit vágyik elvenni, sem ezzel, akivel így együtt él, nincs házastársi életközösségben.</p>
--	--

A házasságról szóló causákban szerepel ez a Szent Ágostontól származó auctoritas szöveg, melyben elég nehéz pontosan meghatározni a *facultas* szó jelentését. A szövegösszefüggés alapján a tehetség(ek), képességek, és anyagi lehetőség, vagyon jelentés is lehetséges. Nyelvi szempontból a *facultas* egyes számban sokkal gyakrabban jelent lehetőséget, képességet, tehetséget, mint vagyont. Eddigi vizsgálatunk során csak egyes számú alakokkal találkoztunk ebben a jelentésben. A Thesaurus azonban tartalmaz példát többes számú alakoknál is a képesség jelentésre: *multum inter se distant istae facultates* (Cicero), vagy *quattuor facultatibus disserendi omne artificium continetur* (Cassiodorus)²³⁵. Többes

235 *Thesaurus* VI. 150, 54-57.

számban az esetek nagy többségében vagyont, anyagi lehetőséget jelent²³⁶, de vizsgálatunk során is talákoztunk néhány esettel, amikor egyes számban is előfordult anyagi lehetőség, vagyon jelentésben, pl. a 14. előfordulási helyen: *prout cuiuslibet ecclesiae facultas admittit*, olvastuk Gelasius pápa 494-ben írt levelében. Ez a szempont tehát a vagyon jelentés mellett szól. A szövegösszefüggés alapján pedig itt két dologról beszél Szent Ágoston: valaki méltó a tiszteletre (*digna honoribus*), ez egyértelműen a közösség véleményét tükrözi az életviteléről, erényes életéről, többes számban áll, tehát általában vagy összefoglalóan érti, másrészt méltó az ő saját képességeihez, vagy vagyonához. Itt talán ez a két jelentés érintkezik is, összességében jelentheti az illető férfi anyagi és nem anyagi képességeit, lehetőségeit is, máshol is talákoztunk már azzal a jelenséggel, hogy a különböző jelentések nem mindig választhatóak el élesen egymástól. A többes számú használat itt talán inkább mégis az anyagi lehetőségek, vagyon irányába mutat²³⁷.

115. C 17.4.42(P) 827,33 *in ecclesiarum facultatibus* – a templomok vagyonába

116. C 17.4.42(P) 827,35 *in ecclesiasticis facultatibus* - az egyházi vagyonba

<p>VII. Pars. Gratian. ... Beatus enim Iohannes euangelista duobus iuuenibus, quos penituerat omnia sua pro Christo reliquisse, et pauperibus erogasse, aurum et gemmas reddidit, ut cuncta, que uendiderant, sibi redimerent. Sed obicitur: B. Iohannes non oblata reddidit, que pauperibus iam erogata fuerant, sed alia recompensauit, que in pauperum uel ecclesiarum facultatibus numquam computata fuerant. Similiter si abbas uel episcopus aliqua habuerit, que in ecclesiasticis facultatibus nondum sunt annumerata, exemplo B. Iohannis det illa recedenti, oblata uero ecclesiae retineat.</p>	<p>Gratianus ... Szent János evangélista ugyanis két ifjúnak, akiket bántott, hogy mindenüket elhagyták Krisztusért, és a szegényeknek adták, aranyat és ékszereket adott vissza, hogy mindazért, amit eladtak, kárpótlásul kapják. De megmutatkozik: Szent János nem a felajánlottakat adta vissza, amit már odaadtak a szegényeknek, hanem másokat adott kárpótlásul, ami a szegények vagy a templomok vagyonába soha nem számított bele. Hasonlóan, ha az apátnak vagy a püspöknek volt valamije, amit az egyházi vagyonba még nem számoltak bele, Szent János példájára adja azokat a távozóknak, a</p>
--	---

²³⁶ Ld. *Thesaurus* VI. vagyon jelentésben: többes szám:153,76-155,59. egyes szám: 155,60 – 156,43.

²³⁷ Ld. az *augustinus.it* olasz fordítását: finché non ne trovi da sposare un'altra all'altezza della sua condizione sociale ed economica, ami inkább értelmezés, mint fordítás, de a társadalmi és gazdasági helyzet magyarul szintén lehet a szöveghely megfelelő fordítása.

http://www.augustinus.it/italiano/dignita_matrimonio/index2.htm (2024. február 1.).

	felajánlott dolgok pedig maradjanak meg az egyháznak.
--	---

Gratianus dictuma a szerzetesek és regulárisok jogairól szóló causákban, melyben kétszer is szerepel az egyház vagyona jelentésben a *facultas* szó.

117. C 16.1.34(T) 770,11 *de facultatibus - vagyonából*

<p>C. XXXIV. <i>Cum abbatis uoluntate monachi ordinentur, quos pro utilitate ecclesiae episcopus ordinare uoluerit.</i></p> <p><i>Item ex Concilio Ylerdensi, [c. 3.]²⁶⁷</i></p> <p>Cum²⁶⁸ pro utilitate ecclesiae aliquos²⁶⁹ monachorum in clericatus officio²⁷⁰ episcopus probauerit promouendos²⁷¹, cum abbatis uoluntate debent²⁷² ordinari. Ea uero, que in iure monasterii de facultatibus offeruntur, in nullo diocesiana lege ab episcopis contingantur.</p> <p>267) <i>hab. ao. 546</i> 272) debeant</p>	<p>Az apátok egyetértésével szenteljék fel a szerzeteseket, akiket az egyház javára a püspök fel akar szentelni.</p> <p>Továbbá a Leridai/Ilerdai Zsinat²³⁸ (3. kánon): Amikor a püspök az egyház javára/hasznára a szerzetesek közül valakiket a klerikusi hivatalban előmozdítandónak tart, az apát akaratával (egyetértésével) kell őket fölszentelni. Azok (a dolgok) pedig, amelyeket a monostor jogában a vagyonból följánlanak, semmiféle egyházmegyei törvény segítségével a püspökök által ne legyenek elérhetőek.</p>
--	---

Az 546-os Leridai Zsinat 3. kánonja, mely a püspökök és szerzetesek közti viszonyt²³⁹ szabályozza.

118. D 47.8(T) 171,45 *quibus facultatibus - milyen vagyonnal*

<p>C. VIII. <i>Auarus omnium bona inuadit, quorum necessitatibus subuenire ualet^{70a}.</i></p>	
---	--

²³⁸ Lerida az Ibériai félsziget ÉK-i részén fekvő város, melyben a püspökséget az 5. században alapították.

²³⁹ Ez a viszony egyáltalán nem volt felhőtlen a történelem során, ld. SZUROMI SZ. A., *A püspöki joghatóság és a szerzetesi közösségek a VI. századig*, In *Az Atyák dicsérete. A 60 éves Vanyó László köszöntése*, KRÁNITZ M. (szerk.), Budapest 2002. 239-242.

<p><i>Item Ambrosius [Serm. LXXXI.] de eo, quod scriptum est in euangelio: „Hominis⁷¹ cuiusdam diuitis fructus uberes agere attulit”⁷².</i></p> <p>Quando in hanc ingressus es lucem, quando de uentre matris existi, quibus queso facultatibus quibusque subsidiis stipatus ingressus es? Et post pauca: §. 3. Proprium nemo dicat, quod est commune*, plus^{82f} quam sufficeret sumptum⁸³ et^{84g} uiolenter obtentum est.</p> <p>72) prior Basili homil. ad ev. Lucae (c. XII. v. 16.) in latinum sermonem transtulit.</p>	<p>Továbbá Ambrus arról, ami írva van az evangéliumban: „Egy gazdag embernek a földje bőséges termést hozott.”</p> <p>Amikor ebbe a fénybe beléptél, amikor anyád méhéből előjöttél, kérdezlek, milyen vagyonnal, milyen csapatokkal/segítséggel körülvéve léptél be? És kicsit később: § 3. Senki sem mondhatja a sajátjának, ami közös, többet véve, mint amire szüksége van, és (azt) méltatlanul birtokolja.</p>
---	---

Gratianus művének első felében a 47. distinctio-ban, Szent Ambrus 81. beszédében (amit Friedberg Nagy Szent Vazul egyik homíliája fordításának mond) szerepel vagyon jelentésben a *facultas* szó.

119. C 12.2.33(T) 701,3 *de propriis facultatibus - a saját vagyonából*

<p>C. XL. <i>De clericis, qui documenta ecclesiae subprimunt, aut negant, aut aliis dampnabiliter tradunt</i>⁵¹³.</p> <p><i>Item ex Concilio Aurelianensi</i>^{514*}.</p> <p>Si quis de clericis documenta, quibus ecclesiae possessio firma tenetur⁵¹⁵, aut subprimere, aut negare, aut auertere, aut fortasse tradere dampnabili et punienda obstinatione presumpserit, quicquid pro absentia documentorum dampni ecclesiae illatum est de propriis facultatibus reddat.</p>	<p>A klerikusokról, akik az egyház dokumentumait eltítolják, vagy letagadják, vagy másoknak kárhóztatható módon átadják.</p> <p><i>Továbbá az Orleans-i Zsinaton.</i></p> <p>Ha valaki a klerikusok közül dokumentumokat, melyek által bizonyítható, hogy az egyház a birtokos, akár eltítol, akár letagad, akár ellop, akár esetleg azokat kárhóztatható módon átadni és büntetendő makacssággal tenni merészelte, ami csak a dokumentumok hiánya miatt kár éri az egyházat, azt adja</p>
---	--

514) <i>imo c.26. C. Agath. hab. ao. 506.</i>	meg a saját vagyonából.
---	-------------------------

Ahogy Friedberg jelzi, ez nem az 511-es Orleans-i, hanem helyesen az 506-os Agdei Zsinat 26. kánonja, amit a 108. előfordulási helyen már olvastunk. Az Agdei Zsinat kánonjaival már találkoztunk több helyen is, a 90-91. előfordulási helyen a 6. kánonjával, a 100. helyen az 59. kánonjával, és a 107. helyen a 22. kánonjával. Mindegyikben vagyont jelentettek a *facultas* szó többes számú alakjai.

120. C 16.1.58(T) 780,25 *in facultatibus – vagyonban*

<p>C. LVIII. <i>Eadem plectetur</i>^{582a} <i>pena qui res ecclesiae et episcoporum bona inuadit</i>^{583b}.</p> <p><i>Idem</i>^{584c}.</p> <p>Similiter et hoc ad omnium ecclesiarum noticiam uestra cunctorumque^{585d} exortatione et iudicio censemus peruenire, et ab omnibus firmiter teneri, quia res episcoporum ecclesiae esse non dubitantur, si in eorum facultatibus simili fuerit crudelitate grassatum, peruasores rerum⁵⁸⁶ memoratarum predicta canonum districtione^{587e} feriantur^{588f}, ut qui moribus propriis ac nulla conscientiae castigatione corriguntur⁵⁸⁹ saltim ecclesiasticae et canonicae uindictae perfodiantur aculeis.</p> <p><i>Idem: C. LVII. Item Simacus Episcopus Ecclesiae catholicae urbis Romae dixit [in Sinodo sexta Romana]</i>⁵⁵².</p> <p>c) <i>Item in eadem Synodo 552) Caput Pseudois. 584) Codd. Coll. o.: - ap. Hinschius p. 692.- Ivo Decr.III. 148.(can.: nec aliquo se ante) 586) add.: ecclestiarum</i></p>	<p>Ugyanazzal a büntetéssel sújtsák, aki az egyház javait vagy a püspökök vagyonát erőszakkal elveszi.</p> <p>Ugyanaz</p> <p>Hasonlóképpen ezt is minden egyház, a ti és mindenki tudtára adjuk, buzdítással és ítélettel elrendeljük, hogy így történjék, és mindenki köteles biztosan megtartani, mivel nem kétséges, hogy a püspök vagyona az egyházé, ha az ő vagyonukban hasonló kegyetlenséggel garázdálkodtak, az (egyházi) vagyont bitorlókat a fent mondott kánonok szigorával büntessék, hogy akiket a saját erkölcsük és lelkiismeretük nem utasít rendre feddével, legalább az egyházi és kánoni büntetésnek a töviseivel legyenek megdöfködve.</p> <p>Ugyanő: A VI. Római Zsinaton Symacus, Róma város katolikus egyházának a püspöke</p>
---	---

A 16. causa fenti kánonjában a püspök vagyonáról van szó, ami az egyházé, és a *facultas* szó itt is a *res* szó szinonimája. A kánon eredete azonban figyelemreméltó, az *idem*

szó jelzi csak, amivel az előző kánonra utal, az viszont a Pseudo-Isidori gyűjteményből való, felirata szerint pedig a hatodik Római Zsinat kánonja, melynek szövege Symacus pápa szájából hangzik el. Vele már találkoztunk korábban, és ott Friedberg a III. Római Zsinatként jelölte azt a Római Zsinatot, melyet Symacus/Szümmakhosz pápa vezetett (7-10. Előfordulási helyek). Itt Gratianus hatodik Római Zsinatként jelöli ugyanezt. A szöveg a Pseudo-Isidoriana-ból Szent Ivó Dekrétumán keresztül került be Gratianus Dekrétumába, melyet ennek ellenére Friedberg még hitelesnek tartott²⁴⁰.

121. D 50.32(T) 192,8 *ademptis facultatibus - javaikat kobozták el*

122. D 50.32(T) 192,25 *preter ablationem facultatum - a vagyon elvételén túl*

<p>C. XXXII. <i>De sacerdotibus, diaconibus ei laicis, qui idolis thurificant.</i> <i>Item ex Concilio Ancirano, [c. I. et seqq.]</i>⁵⁶² Presbiteros, qui immolauerimt, et postea certamen iterum inierunt, si⁵⁶³ ex fide* luctati sunt, et non ex compacto ad ostentacionem ut offerrentur^{564a} ipsi fecerunt, hos placuit honorem quidem sedis propriae retinere, offerre autem illis et sermonem ad populum facere, aut aliquibus sacerdotalibus offitiis fungi non liceat. §. I. Diacones similiter, qui immolauerunt, postea uero iterum reluctati⁵⁶⁵ sunt, alias quidem honorem habere oportet; cessare autem debent⁵⁶⁶ ab omni sacro ministerio, ita ut nec panem, nec calicem offerant, nec pronuncient^{567b*}, nisi forte aliqui episcoporum conscii laboris^{568e} eorum et humilitatis et mansuetudinis, uoluerint^{569d} eis aliquid amplius tribuere uel adhibere^{570c}. Penes ipsos ergo de his erit potestas. §. 2. Qui⁵⁷¹ autem⁵⁷² fugientes</p>	<p>A papokról, diakónusokról és laikusokról, akik a bálványoknak tömjénáldozatot mutattak be. Továbbá az Ankürai Zsinat (kánonjai)ból, A papokról, akik áldozatot mutattak be, és utána mégis újra felvették a harcot, ha valóban küzdöttek, és nem előzetes megállapodást kötve, csak úgy tettek, mintha áldoznának, róluk azt rendeljük, hogy tarták meg tiszteletbeli ülőhelyüket, de ne végezhessenek felajánlást, ne prédikálhassanak, és egyáltalán semmiféle szent szolgálatot ne láthassanak el. §. 1. Ugyanígy azok a diakónusok is, akik áldozatot mutattak be, de aztán visszatértek a harcba, tartsák meg címüket, de hagyjanak föl minden szent szolgálattal, úgy, hogy se a kenyeret, se a kelyhet ne vigyék a felajánláshoz, és ne prédikáljanak, kivéve ha egyes püspökök, figyelembe véve szenvedésüket, alázatosságukat és kegyességüket, ehhez valamit még hozzá</p>
---	---

240 Jaffé ante no. CCIV.

<p>comprehensi sunt, uel a domesticis traditi, uel ademptis facultatibus sustinere tormenta, aut in custodia ^{573f} trusi proclamauerunt se Christianos esse, et eousque astricti⁵⁷⁴ sunt, ut manus eorum comprehendentes uiolenter adtraherent et funestis sacrificiis admouerent, ut^{575g} aliquid polluti cibi per necessitatem sumere cogerentur^{576h}, in⁵⁷⁷ⁱ omni deiectione et habitu et humilitate uitae confitentes^{578k}, hos⁵⁷⁹ uelud extra delictum constitutos a communionis gratia non prohiberi⁵⁸⁰ decernimus⁵⁸¹. §.3. Si uero prohibiti sunt ab aliquibus propter ampliores cautelas, uel propter quorundam ignorantiam, statim⁵⁸², recipiantur. §. 4. Hoc autem similiter et de clericis et de laicis ceteris obseruare^{583l} conuenit⁵⁸⁴, §. 5. Perquisitum est autem et illud, si possunt etiam laici⁵⁸⁵, qui in has necessitatis angustias inciderunt¹⁸⁶, ad clericatus ordinem promoueri. Placuit ergo et hos tamquam qui nichil peccauerint^{587m}, si precedens⁵⁸⁸ⁿ eorum uita probauerit^{589o}, ad hoc officium prouehi. §. 6. De⁵⁹⁰ his autem⁵⁹¹, qui negauerunt⁵⁹² preter necessitatem, aut preter ablationem⁵⁹³ facultatum, aut preter periculum, uel aliquid huiusmodi⁵⁹⁴ (quod factum est sub tirannide Licinii), placuit sinodo^{595p}, quamuis humanitate probentur⁵⁹⁶ indigni, tamen eis beneuolentiam commodari. 562) <i>hab ao. 314</i> Prior capituli (usque ad §. 2.) pars Hispaniaca, altera Dionysii versionis</p>	<p>akartak adni vagy tenni. Erre nekik lesz hatalmuk. §. 2. Akik elmenekültek, de elfogták őket, vagy saját házuk népe lett az árulójuk, vagy miután javaikat elkobozták kínzást szenvedtek, vagy bebörtönözték őket, mert kereszténynek vallották magukat, de kényszerítették őket, akár úgy, hogy erőszakkal adták kezükbe a tömjént, akár úgy hogy erőszakkal etették meg velük a bálványoknak áldozott ételt, s akik mégis kitartottak abban, hogy kereszténynek mondják magukat, egész szerénységükkel, viselkedésükkel, és alázatosságukkal, őket, mivel nem követtek el bűnt, nem kell eltiltani az eucharisztikus közösségtől. §. 3. Ha pedig túlságosan szigorúság, vagy egyesek tudatlansága miatt így jártak el, azonnal vissza kell venni őket. §. 4. Ezt klerikusokra és laikusokra egyaránt alkalmazni kell. §. 5. Azt is megvizsgáltuk, hogy azok a laikusok, akiket kényszerítettek ilyesmire, felvehetők-e a papi rendbe. Úgy találtuk, hogy mivel semmiben sem vétettek, őket is fel lehet venni, ha korábbi tisztességes életmódjuk lehetővé teszi. §. 6. Azokról pedig, akik a szükségesnél jobban megtagadták, vagy a vagyon elvételén túl, vagy a veszélyen túl, vagy valami efféle, (ami Licinius zsarnoksága alatt történt), úgy tetszett a zsinatnak, habár méltatlannak bizonyultak az emberségre, mégis legyenek</p>
---	---

est. 593) oblationem 596) probantur	velük jóindulatúak. ²⁴¹
-------------------------------------	------------------------------------

A fenti szöveg az Ankürai (ma Ankara) Zsinat első néhány kánonját tartalmazza, amiben kétszer is szerepel vagyon jelentésben a *facultas* szó. Az Ankürai Zsinatot 314-ben tartották, és a 25 kánon szövege teljes egészében ránk maradt görögül. Korai latin fordítását a régi nyugati kollekciók tartalmazták. Gratianus nyilván ezekből vette át a fenti szöveget, ez az oka a görög szövegtől való eltérésnek. Ami miatt ez a szöveg különös figyelmet érdemel, hogy ez az összes vizsgált 126 hely közül a legrégebbi, 314-es keletkezési idejével. Kánonjai hasonlóak az Elvirai Zsinat anyagához. Az Elvirai Zsinat összetett kérdését nem kívánom ehelyütt vizsgálni, azonban tény, hogy mind kánonjainak összetételével, mind időpontjával, egyáltalán konkrét zsinatként történő nyilvántartásával kapcsolatban az elmúlt két évtizedben komoly kérdések merültek fel. Az jelenleg mindenképpen bizonyosnak tűnik, hogy szövege több III. századi partikuláris zsinat kánonjából került összeállításra, amely anyagok 250 előtről származnak²⁴². Az Elvirai Zsinat az első, aminek a kánonjai ránk maradtak, a következők az Ankürai, és az Arles-i Zsinat, melyeket egyazon évben, 314-ben tartottak²⁴³. Tehát az egyháztörténet legrégebbi ránk maradt zsinati szövegei közé tartozik a fenti kánonsor, melyben a *facultas* kifejezés kétszer is előfordult vagyon jelentésben, igaz a második csak a latin verzióban szerepel.

123. C 13.2.7(P) 723,26 *distributio facultatum* - a vagyon szétoztása

C. VII. <i>Propria temeritate sepulturam parentum relinquere non licet.</i> Gratian. §. 2. Sed non uidetur libera testatoris uoluntas, cum secundum Augustinum pro ⁸⁹ numero filiorum debeat fieri testamentaria	Saját vakmerősége miatt a szülők eltemetését senki sem hanyagolhatja el. Gratianus ... §. 2. De nem tűnik szabadnak a végrendelkező akarata, mivel Ágoston szerint a fiak száma szerint kell történnie a vagyon
---	--

241 Vö. ERDŐ P., *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, Budapest, 2018. 392-393. Az első 5 paragrafus szövegét tartalmazza, kisebb eltérésekkel, a 6. § szövegét nem, valószínűleg azért, mert Erdő Péter a görög szöveget fordította le, Gratianus pedig a régi gyűjteményekből vette át, melyek egy korai latin fordítást tartalmaztak.

242 A kérdéshez részletesen vö. SZUROMI, Sz. A., *New considerations and results in the field of textual critical identification and publication of canonical sources composed in the first four centuries*, in *Folia Theologica et Canonica* (2023) 21-33., különösen 27-28.

243 Uo. 73-80.

distributio facultatum , ueluti, si quis habet unum filium, Christum putet alterum; si uero duos, Christum faciat tertium, et sic per ordinem ⁹⁰ .	végrendelettel történő szétosztásának , tehát, ha valakinek egyetlen fia van, Krisztust tartsa a másíknak, ha pedig két fia, Krisztust tegye meg harmadíknak, és így rendre tovább.
--	--

A fenti 7. kánon az önálló korpuszt alkotó, a temetkezést szabályozó kánonok (C 13 q. 2 cc. 2-32.) közé tartozik²⁴⁴. Ehhez kapcsolódik Gratianus dictuma, melyben saját szavaival magyarázza Szent Ágostont, aki a vagyon végrendelettel való szétosztásáról (distributio facultatum) beszél.

124. C 12.1.27(P) 686,33 *ecclesiarum facultatum distributio* - az egyházi vagyon szétosztása

<p>C. XXVII. <i>Non liceat</i>³⁹⁴ <i>episcopo res ecclesiarum in proprios usus conuertere.</i> <i>Item ex Sinodo habita Romae ab Eugenio Papa</i> [II. c. 16.]³⁹⁵</p> <p>Nulli episcoporum liceat res³⁹⁶ mobiles aut immobiles de subiectis plebibus aliisque piis locis in proprio usu³⁹⁷ habere, ne maiores enormiter³⁹⁸ locupletentur, et minores tali facto pauperes inueniantur. Contra agens canonica auctoritate coartatus³⁹⁹ existat.</p> <p>Gratian. <i>Si ergo res ecclesiae non quasi propriae, sed quasi communes habendae sunt, cum de communi nullus dicat, hoc meum est, nec de rebus ecclesiae, hec mea est, potest aliquis dicere, ne uideatur non imitari karitatem illorum, in qua nulli aliquid erat proprium, sed erant illis omnia communia. §. I. His ita respondetur : Sicut</i></p>	<p>Nem szabad a püspöknek az egyház vagyonát saját használatába vennie. Jenő pápa Római Zsinata</p> <p>Senkinek a püspökök közül nem szabad a neki alávett nép vagy más kegyes helyek ingó vagy ingatlan vagyonát saját használatába vennie, nehogy a nagyobbak mértéken felül meggazdagodjanak, és a kisebbek e tett miatt szegényeknek találtassanak. A kánoni tekintéllyel szemben cselekvőt kényszerítsék.</p> <p>Gratianus Ha tehát az egyház vagyonát nem mint a sajátjukat, de mint közöset kell birtokolniuk, mivel a közösről senki sem mondja, hogy az enyém, sem az egyház vagyonáról, hogy ez az enyém, mondhatja-e valaki, ne tűnjék úgy, hogy nem követem (utánzom) azoknak a szeretetét, amiben (amikor az egyházban) senkinek sem volt</p>
---	---

244 SZUROMI Sz. A., *A temetésre vonatkozó egyházfegyelem a XII-XIII. században*, 44.

<p><i>perfectione karitatis manente secundum discretionem ecclesiarum ecclesiasticarum facultatum distributio fit dum aliis⁴⁰⁰ possessiones huius ecclesiae ad dispensandum committuntur, ex quibus, licet res ecclesiae omnibus debeant esse communes, primum tamen sibi et suae ecclesiae deseruientibus necessaria subministret, reliqua, que supersunt, fidelium usibus ministraturus, ita et prebendae ecclesiarum eadem karitate manente pie et religiose possunt distribui, nec tunc rebus ecclesiae ut propriis, sed ut communibus utilitatibus deseruitorus^{401a}, ut⁴⁰² ex his, que sibi assignata sunt, primum necessaria sibi percipiat; si qua uero suis necessitatibus supersunt, in communes usus ecclesiae expendat.</i></p> <p>395) hab. ao. 826. 399) coartandus 400) alii</p>	<p>semmi a sajátja, hanem minden közös volt. §. I. Nekik ez a válasz: Ahogyan, miközben megmarad a tökéletes szeretet, megkülönböztetéssel (secundum discretionem) történjék az egyházak egyházi vagyonának szétosztása, míg ennek az egyháznak mások a birtokait kezelésre bízzák rá, melyekből, habár az egyház vagyona mindenki számára közös kell hogy legyen, először mégis saját magának és a saját temploma szolgálóinak a szükségleteit elégítse ki, a többi, ami ezen felül maradt, szolgáljon a hívek használatára, ...</p>
--	--

Gratianus dictuma, melyben a II. Jenő pápa²⁴⁵ alatt tartott 826-os Római Zsinat 2. kánonjához fűzi hozzá magyarázatát. A *facultates ecclesiasticae* itt is a *res ecclesiae*-vel azonos értelemben jelenik meg.

125. D. 23.1.(T) 78,19 *facultates disponendi* -hatalom a rendelkezésre

<p>C. I.* <i>Decretum Nicolai Papae de electione Romani Pontificis^{1a}.</i></p> <p>In nomine Domini nostri et saluatoris Iesu Christi. ...</p> <p>§. 6. Plane, postquam electio fuerit</p>	<p>Miklós pápa²⁴⁶ határozata a Római pápa megválasztásáról.</p> <p>Urunk és Megváltónk Jézus Krisztus nevében.</p> <p>Valóban, miután megtörtént a választás, ha</p>
---	---

245 II. Jenő pápa 824-827.

246 II. Miklós pápa 1058-1061.

<p>facta, si bellica tempestas uel qualiscumque hominum conatus malignitatis studio restiterit, ut is, qui electus est, in apostolica sede iuxta consuetudinem inthronizari non ualeat, electus tamen, sicut uere^{51r} Papa, auctoritatem⁵² obtineat regendi Romanam ecclesiam, et disponendi omnes facultates illius; quod beatum Gregorium⁵³ ante consecrationem⁵⁴ suam fecisse cognouimus⁵⁵.</p> <p>a) Unde Nicolaus Papa II. in Concilio Lateranensi 1) <i>Ex Concil. Rom. hab. ao. 1059.</i></p>	<p>háborús idő, vagy az emberek valamilyen ellenséges törekvésének a kísérlete fenyeget, úgy, hogy azt, akit megválasztottak, az apostoli székhelyben a szokás szerint intronizálni nem lehet, a megválasztott mégis, mint valódi pápa, birtokolja a római egyház kormányzásának hatalmát, és minden hatalmat, hogy rendelkezzen róla, ahogyan tudjuk, hogy boldog Gergely tette a felszentelése előtt.</p>
---	--

Az egyházi hierarchia fejlődéstörténetének egyik nagyon fontos szövege az *In nomine Domini* dekrétum, melynek rendelkezése alapján a püspök bíborosok feladatává vált a pápaválasztás, és ezzel kizárták a római nemesi családok korábbi befolyását. Ezt a határozatot a Lateránban tartott 1059-es úgynevezett húsvéti zsinaton hozta meg II. Miklós pápa, 113 püspök támogatásával²⁴⁷. Ebben szerepel a *facultates disponendi* kifejezés, ami itt a pápai hatalmat jelenti, és az *auctoritas regendi*-vel áll párhuzamban ebben a szövegben. A *f. disponendi* kifejezéssel már ötször találkoztunk, a III. Római Zsinatnak tulajdonított szövegben és a hozzá tartozó dicta Gratianiban²⁴⁸, itt viszont egy hiteles auctoritas helyen fordul elő, pontosan ugyanabban a jelentésben. Míg ott mindenütt tagadó formában szerepelt: *de rebus ecclesiasticis disponendis/de ecclesiasticis dignitatibus disponendi laicis nulla facultas relinquitur*, itt állító formában szerepel. Fontos kérdés, lehetett-e hatással a III. Római Zsinatnak tulajdonított szöveg szóhasználata az *In nomine Domini* dekrétumra. Sajnos nem tudjuk, de mivel Gratianus hiteles szövegnek tartotta, ezért biztosan ismert volt. Tehát megeshet, hogy a pápai udvarban is ismerték, és hatással volt a kancellária szóhasználatára. Ezek alapján a Thesaurus I./A/1. pontja alá tartozik, és a *potestas*, azaz hatalom, felhatalmazás jelentés alá soroljuk.

247 SZUROMI Sz. A. *Az egyházi intézményrendszer története* (Szent István kézikönyvek 15.), Budapest, 2017. 102.

248 5, 6, 9, 16, 57. hely.

126. C. 15.4.2.(T) 753,25 *facultas adeundi (ecclesiam), vacandi orationibus– lehetőség bemenni a templomba, lehetőség ráérni az imádságokra (természetes lehetőség)*

<p>C. II. <i>Sollempnibus diebus et ieiuniorum legitimorum secularia placita non agantur.</i> Item ex Concilio apud Erphesfurt^{9*}, habito presente¹⁰ Rege Heinrico¹¹.</p> <p>Placita secularia dominicis¹² diebus, uel aliis precipuis festis, seu etiam in his diebus, in quibus legitima ieiunia celebrantur, secundum canonicam institutionem^{13a} minime decreuimus^{14b} fieri. Insuper¹⁵ etiam sancta synodus decreuit, ut nulla iudiciaria potestas licentiam habeat sua auctoritate Christianos ad placitum bannire in¹⁶ supradictis diebus, id est septem diebus^{17c} ante natale^{18d} Domini usque¹⁹ in octauas epiphaniae, et a quinquagesima usque ad^{20e} octauas²¹ pascae, et septem diebus^{22f} ante natiuitatem sancti Iohannis Baptistae, quatinus adeundi²³ ecclesiam²⁴ orationibusque uacandi liberius habeatur facultas.</p> <p>d) natalem 9) Ephesum: DEG, in aliis Codd. pr. A nomen est valde corruptum. 11) hab. ao. 932. 18) nativitatem</p>	<p>Ünnepnapokon és a törvény által előírt böjti napokon világi mulatságot ne tartsanak. Továbbá az Erfurti Zsinaton, amit Henrik király jelenlétében tartottak.</p> <p>Úgy döntöttünk, hogy világi mulatságokat vasárnapokon, vagy más jeles ünnepeken, vagy azokon a napokon, amelyeken a törvény szerint böjtöt kell tartani, a kánoni rendelkezés szerint egyáltalán nem lehet tartani. Ezen felül a szent zsinat úgy döntött, hogy semmiféle hivatalos hatalomnak ne legyen szabad saját tekintélyénél fogva a keresztényeket mulatságra hívni²⁴⁹ a fent említett napokon, ez hét nap karácsony előtt, egészen vízkereszt nyolcadáig, és ötvenedvasárnaptól egészen húsvét nyolcadáig, és hét nap Keresztelő szent János születése előtt, hogy legyen lehetőségük bemenni a templomba és az imádságokra akadályok nélkül érjenek rá.</p>
--	---

A cím szerint ez a Henrik király jelenlétében tartott 932-es Erfurti Zsinat szövege²⁵⁰, (bár a név, ahogyan Friedberg jelzi, romlott a kódexekben,) melyben a *facultas* természetes lehetőséget jelent, és gerundium genitivusával áll mindkétszer.

249 Bannire: citare in Du Cange, et al., *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*. Niort: L. Favre, 1883-1887. (<http://ducange.enc.sorbonne.fr/>).

250 Erphesfurt Erfurt latin neve, ld. KLAPPER, J., *Erfurt*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* (ed. AUBERT, R.) Tom.15. Égérie – Eusébie, Paris 1963. 699.

II. Elemzés

A facultas kifejezés előfordulásainak áttekintése a Decretum Gratiani egészében

A különböző jelentések gyakoriságának sorrendjében fogom áttekinteni a már megvizsgált helyeket. A Thesaurus és a kutatás szempontjai alapján 8 különböző jelentéscsoportba soroltam vizsgálatom során a *facultas* kifejezésnek a Gratianus Dekrétumában fellelhető előfordulásait:

Thesaurus	jelentés	Előfordulási helyek Dicta Gratiani vastagon szedve	Helyek száma (Dicta Gr-i)
I./A/1	possibilitas, lehetőség természetes	1-2,3, 21-22, 23, 26,27,29,30,35,36,44, 45,46,48,53,55,64,66,67,75,77,126	24 (8)
I./A/1	occasio, opportunitas (alkalom)	12-13	2 (1)
I./A/1	possibilitas, lehetőség jogi	7, 31,32,38,39-40-41-42,47,54,78	11 (3)
I./A/1	potestas	5-6,9,15-16, 25,37,57,61,63,125	11 (4)
I./B/1	venia, licentia, libertas -----	4,62, jogi ért. = licentia 43	3
I./B/2	ius, arbitrium	17-18,19, 24,56,59,68-69,70,72,74,76,79	13 (3)
II/C/1	vis, potestas, indoles: de animo	11, 65, 73, 105	6 (3)

II/A/ -----	de corpore de iure	20 60 (jogi képesség)	
III./A	opes, possessiones, divitiae, sing.	14,34,49,50,51,52,58,71,	8
III./B	opes, possessiones, divitiae, plur.	8,10,28, 33 ,80-81-82-83, 84 -85,86- 87 ,88, 89 ,90- 91,92,93-94,95-96, 97 ,98, 99 ,100, 101 , 102 ,103(- 104), 106,107-108, 109 -110- 111,112,113,114, 115-116 ,117,118,119,120,121- 122, 123 , 124	48 (14)
	Dicta Gratiani		36
	Összesen		126

1. Ope, possessiones, divitiae (III./A, III./B), pénz, vagyon, gazdagság

A leggyakrabban előforduló jelentése a *facultas* szónak Gratianus Dekrétumában a vagyon, javak, anyagi lehetőség, amit a Thesaurus a III. pont alatt tartalmaz, ahol a gazdagság, vagyon jelentést tárgyalja. Összesen 56 esetben találoztunk Gratianusnál ebben a jelentésben vele. Ez a vizsgált helyeknek majdnem a fele (pontosan 44,5%). Az esetek döntő többségében, 48-szor, többes számban áll, de néhányszor a singularisban álló alakja is előfordult ebben a jelentésben (összesen 8 esetben). A többes számú alak Gratianus Dekrétumában egy kivétellel (D. 23 c. 1²⁵¹, az úgynevezett húsvéti zsinat szövegében) mindig vagyont, pénzt, javakat jelent, bár a Thesaurus több példát is hoz arra a klasszikus latinból, hogy pluralisban álló alak a *facultas* valamelyik másik jelentését hordozza. Az egyes és többes számú vagyont jelentő előfordulások aránya hasonló a Thesaurus által közölt példák arányához: III./A pluralis összesen 150 sor²⁵², III./B singularis 67 sor²⁵³, azaz kb. kétharmad-egyharmad, Gratianusnál azonban csak egy heted a singularisban álló alakok aránya.

251 Friedberg I. 78.

252 Thesaurus L.L. *facultas* 153. 79. sor- 155. 59. sorig.

253 Thesaurus L.L. *facultas* 155. 60. sortól 156. 43. sorig.

Számos esetben az egyház vagyonára vonatkozik Gratianus Dekrétumában ez a kifejezés, sokszor találoztunk a *facultates ecclesiasticae*, *facultates ecclesiae*, *ecclesiarum* kifejezésekkel, melyek több szöveghelyen is a *res ecclesiae* szinonimájaként szerepelnek. Az egyes számú alakok egy része is az egyházi vagyonra vonatkozik, pl. az *ecclesiastica facultas* az egyházi bevételt jelenti a 330-as I. Antiochiai Zsinat 25. kánonjában (51. hely: C. 12 q. 1 c. 23²⁵⁴), máshol az egyes emberek vagyonára vonatkozik, és a magyar „anyagi lehetőség” kifejezéssel adtuk vissza, pl. az 1139-es Lateráni Zsinat szövegében: „miután a kárt, amit okozott, képessége/(anyagi)lehetősége szerint (*secundum facultatem suam*) helyrehozta”(71. Hely: C. 23 q. 8 c. 32²⁵⁵). Ez a hely mutatja, hogy a vagyon jelentés itt érintkezik a képesség, lehetőség jelentéssel is, és van amikor nem is lehet ezeket teljesen elválasztani egymástól. Figyelemre méltó, hogy Gratianus dictumaiban viszont nem fordul elő sehol egyes számú alak vagyon jelentésben. Itt említjük meg, hogy ebbe a jelentéscsoportba tartozik az az egyetlen Szentírási idézet is, melyben Gratianus Dekrétumában előfordul a *facultas* szó. Gratianus közvetlenül idézi Szent Pál Szeretethimnuszát, melyben az „omnes facultates meas” (egész vagyonomat) szókapcsolat szerepel²⁵⁶.

Ez arány aThesaurus azon állítását is alátámasztja, hogy Konstantin után a *facultas* jelentése a vagyon, javak jelentés irányába tolódott el²⁵⁷, a szó többi jelentésével szemben. Példáink mind a klasszikus kor utániak, a két legkorábbi a 314-es Ankyrai Zsinat szövege (121-122. hely), és a 330-as I. Antiochiai Zsinaté, legkésőbbiek pedig Gratianus dictumai, illetve a fenti zsinati auctoritas szöveg 1139-ből.

Ha külön-külön vizsgáljuk a különböző típusú szövegeket (zsinatok, pápák, egyházatyák, dicta Gratiani), a római jogi szövegek kivételével mindenütt a vagyon a leggyakrabban előforduló jelentése a *facultas* szónak.

Ha Gratianus Dekrétumában nézzük az előfordulások megoszlását, akkor azt látjuk, hogy művének első részében összesen csak 5 előfordulási hellyel találoztunk 3 szöveghelyen: az Ankyrai Zsinat²⁵⁸ kánonjaiban, a III. Római Zsinatnak tulajdonított²⁵⁹ kánonokban, és egy Szent Ambrustól való auctoritas szövegben²⁶⁰. Az összes többi, 51 előfordulási hely művének második részében található. Legtöbbször - érthető módon - a vagyoni kérdésekről szóló 12.

254 Friedberg I. 685.

255 Friedberg I. 965.

256 102. előfordulási hely: D. 2 p.c. 40 de paen. Friedberg I. 1206.

257 Thesaurus L.L. *facultas* 145. 129-131.

258 121-122. hely.

259 8. és 10. hely.

260 118. hely.

causában fordul elő, 19-szer, és a szerzetesek és regulárisok jogairól szóló 16. és 17. causában 14-szer. Ezen kívül még az 1. causában fordul elő 5-ször, a többi előfordulási hely elszórtan található 8 különböző causában (3,6,10,13,23,24,26,32), és két hely a De paenitentia 2. distinctiójában²⁶¹. Művének harmadik részében egyáltalán nem fordul elő vagy, javak jelentésben a *facultas* szó.

2. Possibilitas (I./A/1), természetes lehetőség

A második leggyakoribb jelentése a *facultas* szónak Gratianus Dekrétumában a természetes lehetőség. A Thesaurus nem választja külön a természetes és a jogi lehetőség jelentést, azonban mivel mi kánonjogi szempontból vizsgáljuk a *facultas* kifejezést, így fontos elkülönítenünk ezt a két jelentésárnyalatot, ahogyan az a táblázatban is látszik, külön sorban szerepeltetjük ezeket.

A Thesaurus az I./A/1. pont alatt együtt tárgyalja a *possibilitas*, azaz „lehetőség” jelentést a *potestas*, azaz „hatalom” jelentéssel is. Mi azonban ezt is külön pontban fogjuk szerepeltetni, a kánonjogi szövegekben ugyanis ezek világosan elkülöníthetőek, és el is kell különíteni őket. Természetesen a gyökerük közös, hiszen a hatalom pontosan azt jelenti, hogy valaki valamit megtehet, lehetősége van megtenni.

Természetes lehetőség értelemben összesen 24 esetben találkoztunk a *facultas* terminussal kutatásunk során, ez tehát az előfordulások majdnem egyötödét teszi ki. Ez a jelentés szerepel a Thesaurusban első helyen, a *possibilitas* rokonértelmű szóval adja vissza, és tulajdonképpen ez a szó legáltalánosabb köznyelvi jelentése. Általában egy ige gerundiuma áll mellette genitivusban (pl. *facultas effugiendi*), néha gerundivumos szerkezet genitivusban (pl. *facultas ad docendarum plebium*), vagy egy főnév genitivusa (pl. *facultas confessionis*). Gratianusnál csak singularisban találkozunk lehetőség jelentésben a *facultas* szóval. Több különböző helyen is előfordul az ártás (*f. nocendi*)²⁶², vagy bántás (*f. ledendi*)²⁶³, és a vétkezés (*f. peccandi*²⁶⁴, *f. delinquendi*²⁶⁵)lehetősége. A többi természetes lehetőség mind csak egy-egy alkalommal fordul elő, pl: lehetőség a tanításra, bűnök megvallására, belépésre a templomba, és imádkozásra, menekülésre, rabszolga eladására vagy visszavásárlására, szabad döntésre,

261 28. és 102. hely.

262 Az 1,2,75. helyeken.

263 Az 55. helyen.

264 A 77. helyen.

265 A 29. és 30. helyen.

beszéd tartására, stb. Vannak tehát köztük kimondottan az egyház életével, vagy az erkölcsi szabályokkal kapcsolatosak, de olyanok is, amelyek nem kapcsolódnak ezekhez.

A helyek megoszlása Gratianus Dekrétumában egyenletesnek mondható, ami nyilván köznyelvi jelentéséből is adódik. Művének első részében 7-szer fordul elő elszórtan, a második részében 12-szer, ezen belül a 23. causában 5-ször, a többiben csak 1-1- helyen. A De Paenitentia-ban négyszer, és a De Consecratione-ban is előforul egyszer.

Ha külön külön vizsgáljuk a különböző típusú szövegeket (zsinatok, pápák, egyházatyák, dicta Gratiani), akkor legtöbbször Gratianusnál fordul elő, 8-szor (ez a dicta Gratiani harmada), zsinati szövegekben találoztunk vele hétszer, az egyházatyáknál hatszor, a pápáknál kétszer (Nagy Szent Gergely, Nagy Szent Miklós), és egy Pseudo Izidor-féle hamisítványban²⁶⁶ is előfordult egyszer (Péter beszéde Kelemen szentelésén).

3. Ius (I./B/2), jog

A *facultas* szót jog jelentésben a Thesaurus az I./B/2. pont alatt hozza, és Gratianus Dekrétumában is előfordul ebben a jelentésben, 13 helyet soroltam ebbe a kategóriába, 12 különböző szövegből, tehát ez szinte pontosan a tizedét teszi ki a 126 előfordulásnak. Kutatásunk szempontjából nagyon fontos, mert a hatályos jogban is előfordul ebben a jelentésben a *facultas* terminus. Mindenütt, kivétel nélkül gerundium vagy gerundivum genitivusa áll mellette.

Az auctoritas helyek itt is többségben vannak, csak három dictum Gratiani tartozik ebbe a csoportba. A következő kifejezések fordultak elő:

1. *Facultas suae causae dicendae*: A 397-es III. Karthágói Zsinat szövegében szerepel, és az ügy előadásához való jogot jelenti. (17. hely: C. 4. q. 5. c. 1.²⁶⁷)

2. *Facultas causae peragendae*: Szintén a 397-es III. Karthágói Zsinat szövegében szerepel, és az ügyben való részvétel jogát jelenti. (18. hely: C. 4. q. 5. c. 1.²⁶⁸)

3. *Facultas renitendi vel resistendi*: - A klerikusok joga az ellenálláshoz vagy visszatartáshoz. I. Celesztin pápa 428-ban írt dekretális levelében szerepel (19. hely: D. 61. c. 13.²⁶⁹). Amennyiben a f. *resistendi* a helyes olvasat, akkor a római jogban is előforduló

266 55. hely: D. 93. c. 1. Friedberg I. 320.

267 Friedberg I. 543.

268 Friedberg I. 543.

269 Friedberg I. 231.

kifejezésről van szó, ami már a *Codex Theodosianus*-ban (a. 391) is szerepelt²⁷⁰, és az ellenállás jogát jelenti.

4. *Facultas arguendi*: Jog vádolni, Gratianus dictumában (24. hely: C. 12. q. 2. p.c. 58.²⁷¹) közvetlenül idézi a *Codex Iustinianus* 9. könyvét.

5. *Conficiendi crismatis, consignationis pontificalis adhibendae facultas*: Krizmakészítés, oklevél kiadásának a joga: két egymástól teljesen távol álló kifejezés áll a *facultas* szó mellett, az egyik a közigazgatással, a másik az egyház megszentelő feladatával kapcsolatos (56. hely: D. 95. c. 2.²⁷²), és I. Gelasius pápa 494-ben írt dekretális leveléből származik. Ez a hely ebben a csoportban az egyik, ahol az egyház életével közvetlenül kapcsolatos jogok szerepelnek.

6. *Facultatem accusandi*: Jog vádolni, auctoritas szöveg, mely a *Codex Theodosianus*-ból (Kr. u. 439) származik²⁷³ (59. hely: C. 1 q. 7 c. 26²⁷⁴).

7. *Facultas eligendi, ordinandi*: Egy hamis auctoritas szövegben (68. hely: D. 63. c. 23.²⁷⁵; 69. hely: D. 63. c. 23.²⁷⁶) fordul elő a *facultas* kifejezés, a római pápa válsztásával kapcsolatban (f. *eligendi*), mint a III. Római Zsinatnak tulajdonított szövegben. A *facultas ordinandi* pedig azonos a Nagy Szent Gergely pápa levelében (63. hely: C. 21. q. 1. c. 5.²⁷⁷) előfordult *facultas ordinare* kifejezéssel, és ugyanazt jelenti itt is, ott klerikust, itt pedig püspököt, illetve a pápát ordinálni, azaz kinevezni és felszentelni. Figyelemre méltó, hogy ennek ellenére Nagy Szent Gergely pápa említett levele a *potestas*, azaz hatalom jelentésnél fog szerepelni, mert ott a pápa által a püspöknek adott felhatalmazásokra vonatkozik ugyanez a kifejezés. Máshol is megfigyelhetjük, hogy ugyanaz a szókapcsolat más és más szövegek környezetben más jelentéséhez tartozik a *facultas*nak²⁷⁸. Időrendben ez a második legkésőbbi előfordulása auctoritas szövegben jog jelentéssel a *facultas* szónak, 1100 körül keletkezhetett az ezt tartalmazó Leó pápának tulajdonított dokumentum. Lényeges, hogy az ehhez az auctoritas helyhez tartozó rubrikában Gratianus az *Electio Romani Pontificis ad ius pertinet inperatoris* szavakkal foglalja össze a kánon jelentését, ami fontos információ arról,

270 CTh 9.14.2, Cod.3.27.1 Imperatores Valentinianus, Theodosius, Arcadius Liberam resistendi cunctis tribuimus facultatem, ut

271 Friedberg I. 706.

272 Friedberg I. 331.

273 CTh 9.1.3

274 Friedberg I. 437.

275 Friedberg I. 241,36.

276 Friedberg I. 241,43.

277 Friedberg I. 853.

278 Pl. *facultas adeundi*: jogi lehetőség, a bíróhoz való hozzáférés lehetősége (39-42. helyek), természetes lehetőség: belépni a templomba (126. hely).

hogyan értette itt a *facultas*-t Gratianus, illetve, a keletkezés és Gratianus között csak rövid idő telhetett el, 40-50 év, majdnem kortárs szövegnek is mondhatjuk, melyben a *facultas* szót *ius*, azaz jog jelentéssel adta vissza.

8. *Facultas baptizandi*: A következő szöveghelyünk egy dictum Gratiani post (70. hely: C. 1. q. 1. p.c. 97.²⁷⁹), amelyben ugyan csak egyetlen egyszer szerepel a *facultas* szó, mégis különösen jelentős kutatásunk szempontjából: *Degradatus enim episcopus potestatem largiendi sacros ordines non habet, facultatem baptizandi tamen non amisit*²⁸⁰. Egyrészt mivel ez egy dictum post, azaz nem csak röviden összefoglalaja a kánon lényegét, mint a dictum ante, vagy a rubrika, hanem hosszan magyarázza a megelőző auctoritas szöveget. Másrészt maga az auctoritas szöveg is tekintéllyel rendelkezik, Szent Ágoston Parmenianushoz írt levelének egy hosszú részletét tartalmazza²⁸¹, és Gratianus magyarázata szintén hosszú, azonos terjedelmű az auctoritas szöveggel²⁸². Ennek csak számunkra leglényegesebb részeit emeltem ki, és fordítottam le, melyben maga a *facultas*, illetve rokonértelmű szavakként a *potestas* és *ius* is szerepelnek. Szent Ágoston levelében csak a *ius dandi baptismum*, illetve a *ius dandi in ordinatione est* szókapcsolat szerepel, azonban Gratianus részletes magyarázatában ezekkel megegyező jelentésben használja mind a *potestas dandi baptismum*, mind a *facultas baptizandi* kifejezéseket, illetve a *potestas largiendi/distribuendi sacros ordines*, és a *ius consecrandi dominicum corpus* szókapcsolatokat is. Gratianusnál ebben a dictumban semmilyen különbség nincs a három szó, a *facultas*, a *potestas* és a *ius* jelentésében, ami megerősíti a III. Római Zsinatnak tulajdonított kánonokhoz tartozó dicta Gratianival kapcsolatos megállapításunkat, ott is szinonimaként használta a *facultas* és a *potestas* szavakat²⁸³, különbségtétel nélkül. Erősíti ugyanezt az előző, a VIII. Leó pápának tulajdonított szöveghez tartozó rubrika is, ahol a *facultas* szinonimája a *ius* volt. Tehát megállapítjuk, hogy míg ma többnyire különbséget érzékelünk a *potestas* a *facultas* és a *ius* jelentése között, addig Gratianus – a fenti szövegek vizsgálata alapján – ezt nem érzékelte. Ugyanakkor ez a hely annyiban eltér a korábbiaktól, hogy ebben nem az egyházi vagyonnal, vagy méltóságokkal, azaz az egyházkormányzati hatalommal kapcsolatban fordul elő a *facultas*, hanem kimondottan egy szentség, konkrétan a keresztség kiszolgáltatásával összefüggésben, ami a hatályos jog szempontjából is figyelemre méltó. Erre ezen kívül eddig csak Nagy szent

279 Friedberg I. 395.

280 A letett püspök ugyanis a szent rendek feladásának hatalmával nem rendelkezik, de a keresztelés jogát mégsem veszti el.

281 Friedberg I. 393,5-394,43.

282 Friedberg I. 395,1-396,48.

283 5. és 6. hely, v.ö. KEPPINGER B. 2024. 78.

Gergely pápa dekretális levelében volt példa, a szent renddel kapcsolatban, és Gelasius pápánál: f. *conficiendi crismatis*. Temészetesen itt is jelen van az egyházkormányzati hatalommal kapcsolatos érvelés, amikor a megengedettségről és az érvényességről van szó, de szó van kimondottan az egyház megszentelő tevékenységével, a keresztség kiszolgáltatásával kapcsolatban is a *facultas*-ról, aminek Gratianusnál szinonimája a *ius* és a *potestas*.

9. *Faciendae iustitiae facultatem*: A királyok és fejedelmek joga az igazságtételre (72. hely: C. 23. q. 8. c. 32²⁸⁴). A legkésőbbi auctoritas szövegünk, 1139-ből, a II. Lateráni Zsinattól.

10. *Accusandi facultatem*: A vádolás joga, Gratianus dictuma, melyben a *Codex Iustiniani*-t idézi²⁸⁵ (74. hely: C. 32 q. 1 p.c. 10²⁸⁶).

11. *Testimonia dicendi facultatem – a tanúságtétel joga* (76. hely: C. 4 q. 2 c. 3²⁸⁷) Gratianus Decretuma a *Digesta* 22. könyvéből idéz, de nem szó szerint, hanem tartalmilag, így a *Digesta* eredeti szövegében nem szerepel a *facultas* szó, de Gratianusnál igen.

12. *Refugii facultatem*: Szent Ambrustól származó auctoritas szöveg (79. hely: C. 15 q. 1 c.6²⁸⁸), melyben a menedékjog ősi jogintézményét említi.

A fenti szövegeken látjuk, hogy ebben a jelentéstartományban a római jog hatása meghatározó, a 12-ből négy szöveg idézet különböző római jogi szövegekből, Szent Ambrus pedig egy ősi jogintézményről, a *refugium*-ról beszél, ami a római jogban is létezett²⁸⁹, azonban a többi hét is magán viseli a római jog hatását, mind nyelvezetében, mind gondolkodásában. A III. Karthágói Zsinat szövege egyértelműen a római per jog nyelvezetét használva, a római peres eljárás szabályait alkalmazza egy egyházi perre. Gratianus Dekrétumában tehát látjuk a római jog ismeretét, használatát, és a szóhasználatra, azaz a *facultas* kifejezés használatára gyakorolt befolyását is. Nagyon fontos Gratianus két dictuma, mindkettőben szó szerint idéz a római jogból, ami azt tanúsítja, hogy Gratianus mester használta az addigra újra felfedezett jusztinianuszi Codexet, és érvelt vele, maga is auctoritasnak nevezve azt (74. hely: C. 32 q. 1 p. c. 10²⁹⁰ 1118,15). A másik két idézet nagy

284 Friedberg I. 965.

285 Cod. 9.9.2, Cod. 9.9.1

286 Friedberg I. 1118,14.

287 Friedberg I. 541.

288 Friedberg I. 748.

289 Vö.: Dig. 2.4.18, Gaius 1 ad l. XII tab. Plerique putaverunt nullum de domo sua in ius vocari licere, quia domus tutissimum cuique refugium atque receptaculum sit, eumque qui inde in ius vocaret vim inferre videri.

290 Friedberg I. 1118.

valószínűség szerint a római jogból történt későbbi beillesztés a *Decretum Gratiani*-ba, (ezt jelezte Friedberg a kánon számának szögletes zárójelbe tételével, 59. és 76. hely) az egyik szó szerint, a másik viszont tartalmilag idézi, tehát ez a mondat: *Omnibus in re propria dicendi testimonia facultatem iura submouerunt*, fontos tanúja a Gratianus korabeli szóhasználatnak, nyelvállapotnak, melyben a *facultas* jogot jelent, a jogi lehetőség felől közelítve.

Kimondottan az egyház életével kapcsolatban használja levelében I. Gelasius pápa, ahol a krizmakészítés és az oklevél kiadásának jogát jelenti. A *facultas conficiendi crismatis* kifejezés kutatásunk szempontjából azért lényeges, mert az egyház megszentelő feladatával kapcsolatos, amivel kapcsolatban a hatályos kódexben előtérbe került a *facultas* terminus használata. Gelasius pápának ebben a szövegében egyértelműen csak a jog jelentés jöhet szóba, a *facultas* kifejezés egyetlen másik jelentése sem illik bele ebbe a szövegbe. A *facultas/potestas/ ius baptizandi* szintén az egyik legfontosabb hely vizsgálatunk szempontjából, egyrészt Gratianus szóhasználatát világítja meg, másrészt a kodifikált jogban ugyanígy megtaláljuk ezeket a kifejezéseket a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásával kapcsolatban²⁹¹. Lényeges, hogy ez az egyetlen hely, ahol mindhárom szinonimaként használt szó, a *ius*, a *potestas* és a *facultas* is ugyanabban a szövegben és gondolatmenetben szerepel, tehát ez támasztja alá leginkább, hogy nem érzékelt köztük különbséget Gratianus Mester.

A római jogon kívüli helyek közül 3 előfordulás zsinati szövegekben található, a III. Karthágói Zsinatén kívül az 1139-es II. Lateráni Zsinat szövegében is előfordul, ami a legkésőbbi auctoritas szöveg Gratianusnál, tehát szintén a korabeli használatát tükrözi a *facultas* kifejezésnek, amikor a kimondja, hogy „nem tagadjuk a királyok és fejedelmek jogát az igazságtételhez.”²⁹² Két hely pápai dekretálisból való, ezek közül a *facultas conficiendi crismatis*-t tartalmazó, mely Gelasius pápáé, különösen fontos. Egy pedig egyházatyáé, Szent Ambrusé, aki a *refugium* ősi jogintézményét említette teremtéstörténet kommentárjában, amikor az akaratlanul gyilkosságot elkövetés morális megítéléséről és jogkövetkezményéről írt. Az ő traktátusa ebből a jelentéscsoportból a legkorábbi mű, 386-ban keletkezett, ezt követi a III. Karthágói Zsinat szövege 397-ből.

A római jogból idézett, kétszer is előforduló *facultas accusandi* kapcsán fontos szem előtt tartatnunk, hogy nem csak a *facultas accusandi*, hanem a *potestas accusandi* is előfordult

291 Vö. KEPPINGER B. *Terminológiai észrevételek a templomszentelés végzőjével és a templomszentelési felhatalmazással kapcsolatban*, in *Kánonjog* 25 (2023) 105-115.

292 *Sane regibus et principibus faciendae iusticiae facultatem consultis archiepiscopis et episcopis non negamus.*

a *Codex Iustiniani*-ban, és ezek egymásnak szinonimái voltak.²⁹³ Ez hatással lehetett Gratianus szóhasználatára, amikor szent Ágoston szövegét magyarázva rokonértelmű szavakként használta a *facultas*, a *potestas* és a *ius* szavakat.

4. Potestas (I.A/1), hatalom, felhatalmazás

A negyedik leggyakoribb jelentése a *facultas* kifejezésnek Gratianus Dekrétumában a hatalom, amit a Thesaurus a *potestas* szóval ad vissza, és a *possibilitas*, lehetőség jelentéssel együtt szintén az I./A/1. pont alatt tárgyalja. Mindenütt a gerundium genitivusa áll mellette, csak egyetlen szerzőnél, a Nagy Szent Gergely pápának tulajdonított szövegekben jelenik meg mellette az infinitivusok használata²⁹⁴. Itt találjuk az egyetlen helyet, ahol a *facultas* többes számban állva: *facultates*, nem vagyont jelent Gratianus Dekrétumában. Összesen 11 esetben fordult elő a *facultas* hatalom/felhatalmazás jelentéssel az elemzett szövegekben, összesen 9 szöveghelyen (3 kánonban kétszer is előfordult), tehát ez is majdnem a tizedét teszi ki az előfordulásoknak. Figyelemre méltó, hogy a 11 szöveghelyből 6 a fiktív Római Zsinat szövegéből, és az ahhoz tartozó dicta Gratianiból való, és csak a maradék 5 „hiteles” auctoritas hely. A 11 előfordulásból hatszor a *facultas disponendi* szókapcsolattal talákoztunk. Kánonjogi szempontból a hatalom a legfontosabb vizsgálandó jelentése a *facultas*-nak, mivel jelenkori alkalmazásakor éppen ez a jelentése került előtérbe, amikor felhatalmazás értelemben használjuk. A következő szókapcsolatokkal talákoztunk:

1. *Facultas disponendi*: Ez a kifejezés ötször fordult elő az 502-es III. Római Zsinat kánonjaiként ismertté vált szövegben, kétszer magában az auctoritas szövegben, és háromszor az ahhoz tartozó dicta Gratianiban. A zsinat egyik témája az egyház anyagi javai voltak, ezzel kapcsolatban döntött úgy, hogy egyrészt laikusok soha nem rendelkezhetnek az egyház javairól (*quibus nulla de ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi legitur umquam attributa facultas*²⁹⁵), másrészt laikusok soha nem rendelkezhetnek egyházi méltóságokról (*laicis nulla de ecclesiasticis dignitatibus aliquid disponendi legitur facultas attributa*²⁹⁶). Itt világos a *facultas* első köznyelvi értelmével, a lehetőséggel való szoros kapcsolat, nincs lehetősége, nincs felhatalmazása vagy hatalma, ez ugyanazt jelenti.

293 Vö.: https://www.intratext.com/IXT/LAT0867/_PEI.HTM#FV.

294 63. hely: C. 21. q. 1. c. 5.1, Friedberg I. 853.

295 9. hely: D. 96. c. 1. Friedberg I. 337.

296 16. hely: C. 16. q. 7. c. 24. Friedberg I. 807, ez egy változata a 96. distinctióban olvasott szövegnek.

Ugyanakkor mégis itt azonosíthatjuk azt a megfogalmazást, ami aztán máig meghatározóvá vált a kánonjogi szóhasználatban. Mindkét helyhez tartozik dictum Gratiani is, ami szintén nagyon fontos szempontokat ad az értelmezéshez. Az első szöveghelyhez (9. hely: D. 96 c. 1²⁹⁷) egy dictum ante (5. hely: D. 96. pr.²⁹⁸), és rubrika (6. hely: D. 96 c. 1²⁹⁹) is tartozik, mindkettőben ugyanúgy szerepel a *facultas disponendi* kifejezés, ahogyan az auctoritas szövegben, Gratianus tulajdonképpen megismétli összefoglalásképpen a zsinat szövegében szereplő kifejezést, teljesen azonos szavakkal. A fent idézett második szöveghelyhez³⁰⁰ tartozó dictum ante szövegében Gratianus ezt írja: *Ecclesiasticas dignitates laici disponere non debent*. Tehát nem használja a *facultas* kifejezést, hanem egy latin köznyelvi tiltó formával él. Ez történhetett akár stilisztikai okból, az ismétlés elkerülése végett is, bár az előző helyen épp azt láttuk, hogy Gratianus pontosan ugyanazokat a szavakat használta, mint az auctoritas szöveg. Igaz ott nem egymás után következtek végül, tehát az ismétlés stilisztikailag nem volt zavaró, itt két egymás után következő mondatban kevésbé lett volna szép megoldás. Mindenesetre ebből annyi biztos, hogy bár az auctoritas szöveg keletkezése (6-9. század) és Gratianus között eltelt néhány évszázad, Gratianus szabadon foglalta össze annak mondanivalóját, a tartalom pontos közlésére ügyelve, de a latin szöveget szabadon kezelve. A *facultas disponendi* ötödik előfordulása, szintén egy dictum Gratiani ante, még hozzá az előző 96. distinctiót (melyben az 5., 6. és 9. hely is szerepelt) követő 97. legelején, más szövegösszefüggésben, de ugyanazt ismétli meg: *non inuitati de rebus ecclesiasticis aliquid disponendi non habent facultatem*³⁰¹. Azonban ennek a dictum ante szövegnek az elején Gratianus bevezeti ezt a részt, és más szavakkal is megfogalmazza az előző mondatot: *nec cuilibet laico licet decernere uel de electione Pontificis, uel de rebus ecclesiasticis*³⁰². A *disponendi facultas* megfelelője itt tehát a *licet decernere* szókapcsolat.

Nagyon fontos tehát a kánonjogi szóhasználat vizsgálata szempontjából, hogy a két, a fiktív III. Római Zsinattól idézett helyhez két Gratianus dictum is kapcsolódik, és tartalmilag még egy harmadik is, a 97. causa elején. Ezek fontos tanúi annak, hogyan értették évszázadokkal később a szöveget, és „saját szavaival” hogyan fogalmazta át Gratianus őket. A *nulla facultas disponendi* tehát Gratianusnál ugyanazt jelenti, mint a *disponere non debent*, és a *nec licet decernere*.

297 Friedberg I. 337.

298 Friedberg I. 335.

299 Friedberg I. 335.

300 16. hely, ami szintén a III. Római Zsinat szövege, de a második rész 16. causájában szerepel.

301 57. hely: D. 97. pr. Friedberg I. 346.

302 57. hely: D. 97. pr. Friedberg I. 346.

2. *Facultas statuendi*: Bár ez a kifejezés csak egyszer fordul elő (15. hely: C. 16. q. 7. c. 23³⁰³), de mivel ez is a fent említett Római Zsinatnak tulajdonított szöveghez kapcsolódik, és Gratianus itt rokon értelmű szóként használja a *facultas*-t, így különösen nagy jelentősége van. A rubrika szövege: *Laicus in ecclesia aliquid statuendi facultatem non habet*. Az ezt követő auctoritas szövegben a *statuendi potestatem* szerepel. Tehát a III. Római Zsinatnak tulajdonított szöveg a *potestas* szót használta, Gratianus pedig rokon értelmű szóként ugyanerre a *facultas*-t.

3. *Episcopalis facultas*: Szent Ágoston 414-ben írt levelében fordul elő, és a püspöki hatalmat jelenti (25. hely: C. 14. q. 6. c. 1.³⁰⁴), amely hatalom birtokában néha az emberi (bíróági) ítélettel, de főképpen és mindig Isten ítéletével fenyegeti a bűnöst, tehát a püspöknek inkább a lelki hatalmát hangsúlyozó szöveg. Hatalom jelentésben ez a legkorábbi előfordulási hely a Decretum Gratianiban, és az első hiteles auctoritas helyünk.

4. *Facultas solvendi, dampnandi*: A következő, a Gelasius pápától, 495-ből származó auctoritas szöveg (61. hely: C. 9. q. 3. c. 17.³⁰⁵), mely szerint „az apostoli székek bármely megelőző zsinat nélkül van felhatalmazása/hatalma feloldani, amit egy zsinat igazságtalanul elítélt, és elítélni, zsinat (léte) nélkül, amit kell.³⁰⁶” Ez szövegeink közül a második legkorábbi, amelyik a *facultas* szót hatalom értelemben használja, ráadásul szentírási vonatkozása is van, még ha áttételes is. A fent említett hiteles auctoritas szövegek egyike, aminek ezért a kutatásunk szempontjából is nagy a jelentősége. Ez a hatalom az isteni jogból származik, legalábbis a tanbeli és erkölcsi kérdésekben való döntés vonatkozásában biztosan, és az apostoli székek ezt senki nem adja, ez nem szerzett, hanem „született joga”. A hatályos jogban használt *facultas ordinaria*-val vonhatunk párhuzamot, amit ma a szentségkiszolgálással kapcsolatban használunk: pl. a megyéspüspöknek a bérmlásra rendes felhatalmazása van, ami magánál a jognál fogva illeti meg őt, Gelasius ugyenezt mondja, magánál a jognál fogva rendelkezik ezzel a *facultas*-sal az apostoli szék.

5. *Facultas assequi tertias*: A 693-as XVI. Toledói Zsinat szövegében szerepel (37. hely: C 10.3.3(T) 623,19), *potestas* jelentésben ez az egyetlen hiteles zsinati szöveghelyünk, az 5 hiteles auctoritas helyből az egyik: „si tertias sibi debitas unusquisque episcopus assequi

303 Friedberg I. 807.

304 Friedberg I. 743.

305 Friedberg I. 611.

306 „Apostolica sedes sine ulla precedente sinodo et soluendi quos sinodus iniqua dampnauerat, et dampnandi, nulla existente sinodo, quos oportuit habuerit facultatem, ...” .

uoluerit, *facultas* illi omnimoda erit.³⁰⁷” A püspök hatalmáról, felhatalmazásáról van szó, melyet a zsinat ad neki, vagy legalábbis deklarálja és megerősíti annak meglétét. Ez tehát az egyházi, emberi eredetű tételes jog része.

6. *Facultas ordinare facereque*: Negyedik hiteles auctoritas helyünk, még hozzá az egyik kánonjogi szempontból is nagyon jelentős pápától, Nagy Szent Gergelytől. 593-ban írt dekretális-levelében (63. hely: C. 21. q. 1. c. 5.³⁰⁸) azonos értelemben használja a *facultas* kifejezést, mint az 502-es III. Római Zsinatnak tulajdonított szöveg: „Quicquid uero de predictae rebus ecclesiae uel eius patrimonio, seu cleri ordinatione promotioneue, et omnibus generaliter ad eam pertinentibus sollerter atque canonice ordinare facereque prouideris, liberam habebis, quippe ut sacerdos proprius, modis omnibus facultatem.³⁰⁹” Azaz pontosan az egyházi vagyonnal és az egyházi méltóságokkal kapcsolatban alkalmazza a *facultas* kifejezést, melyekkel kapcsolatban itt a pápa egy konkrét személynek, Agnellus püspöknek ad felhatalmazást. Így tehát megállapíthatjuk, hogy van egy szöveghelyünk, mely azonos értelemben és szövegösszefüggésben használja a *facultas* szót, mint a III. Római Zsinatnak tulajdonított szöveg, és ami hiteles auctoritas hely a VI. század végéről.

7. *Facultates disponendi*: Kutatásunk szempontjából ez is nagyon fontos előfordulási hely (125. hely: D. 23 c. 1³¹⁰), maga a szöveg is jelentős az egyháztörténet és az intézménytörténet számára, az 1059-es úgynevezett húsvéti zsinat szövegében található, és a *disponendi* szókapcsolat ugyanabban az értelemben fordul elő, mint a III. Római Zsinatnak tulajdonított kánonokban, tehát hatalom/felhatalmazás, hogy rendelkezzen az egyház ügyeiről, ami itt a pápára vonatkozik. Párhuzamos ezzel az *auctoritas regendi* kifejezés a szövegben, szinonimának tekinthető. Felmerül a kérdés, vajon a III. Római Zsinat szövegében használt *facultas disponendi* kifejezés hatással lehetett-e az 1059-es megfogalmazásra. Azt gondolom, hogy ezt nem lehet kizárni, érdemes lenne tovább kutatni a Decretum Gratianiban nem szereplő dekretális-levelekben. Ami viszont biztos, hogy mivel ez a zsinati határozat bekerült Gratianus dekrétumába, így a későbbi korok terminológiájára hatást gyakorolt.

307 „Ha a neki szükséges harmadik részeket valamelyik püspök majd el akarja érni, annak erre mindennemű felhatalmazása meglesz”.

308 Friedberg I. 853.

309 „Amit csak bölcsen és a kánoni szabályok szerint intézkedni fogsz a fent említett egyházi javakkal vagy örökséggel kapcsolatban, vagy a klérus szentelésével és előléptetésével és általában minden ehhez tartozó dologgal kapcsolatban, hogy felszenteljenek (valakit) és megtegyenek (valamit), arra teljesen szabad felhatalmazásod/ hatalmad lesz, természetesen mint saját papjuknak.”

310 Friedberg I. 78.

Összefoglalva a *facultas* szó *potestas*, azaz hatalom, felhatalmazás értelemben való előfordulási helyeinek elemzését, megállapítjuk, hogy bár számszerűleg csak az előfordulások kevesebb mint egytizedét teszik ki a 11 előfordulás, összesen 9 szöveghelyen, amiből három hely a III. Római Zsinaté, tehát ha szorosán vesszük, összesen csak 7 különböző szövegben fordul elő, vizsgálatunk szempontjából ezek mégis nagyon fontosak. Legtöbbször az egyház anyagi javaival és egyházi méltóságokkal, tisztségekkel, de mindig az egyház életével kapcsolatban fordul elő hatalom jelentésben a *facultas*. Megállapítjuk, hogy nem volt kizárólagos az egyházi vagyonnal és tisztségekkel kapcsolatban a használata, semmiképp nem tekinthető szakkifejezésnek, terminus technicusnak, amit egyértelműen mutatnak úgy az auctoritas helyek, mint Gratianus más szavakkal megismételt mondatai. Időben 414 -1100-ig találjuk az auctoritas helyeket, ahol előfordul ebben a jelentésben, de 693-1059-ig, a XVI. Toledói Zsinattól a Lateráni Zsinatig egy hosszú szünet van benne. A négy dicta Gratiani-n kívül négyszer zsinatok szövegében, kétszer pápai dekretális levelekben, és egyszer egyházatyánál, Szent Ágostonnál fordult elő.

5. Possibilitas (I.A/1), jogi lehetőség

A Thesaurus nem különíti el a természetes és a jogi lehetőséget, mi azonban igen, mert vizsgálatunk szempontjából a szónak ez a jelentése különös figyelmet érdemel. Összesen ugyanúgy 11 előfordulási helyet soroltam ide, mint a hatalom jelentéshez, összesen 8 kánonból, ami szintén majdnem a tizedét teszi ki az előfordulásoknak, ugyanúgy mint a *potestas* jelentésűek. Itt is túlsúlyban vannak az auctoritas helyek, és csak három dictum Gratiani tarozik ebbe a jelentéscsoportba. A következő kifejezésekkel találoztunk:

1. *Facultas contradicendi*: A III. Római Zsinatnak tulajdonított szövegben fordul elő (7. hely: D. 96. c. 1.³¹¹), és kimondja: „a klerikusok közül senkinek se legyen semmiféle lehetősége a szabad ellentmondásra.”

2. *Facultas consulendi ecclesiae*: Gratianus dictumában fordul elő (31. hely: C. 23. q. 3. p.c. 10.³¹²), és szabadon tanácskozás lehetőségét, vagy a tanácskozás szabad összehívásának lehetőségét jelenti az egyház számára.

311 Friedberg I. 337.

312 Friedberg I. 898.

3. *Facultas dimittendi et ducendi*: Szintén Gratianus egyik dictumában (d. ante) találkozunk ezzel a szókapcsolattal (32. hely: C. 29. q. 1. c. un.³¹³), mely jogi lehetőséget jelöl arra, hogy valaki elbocsássa a feleségét, és mást vegyen el.

4. *Facultas generandi*: Egy nagyon korai dekretális levélben találkozunk ezzel a kifejezéssel, mely 385-ből Siricius pápától maradt fenn (38. hely: D. 82. c. 3.³¹⁴), és az ószövetségi papsággal kapcsolatban írt a (gyermek)nemzés lehetőségéről, mint törvényes, azaz jogi lehetőségről.

5. *Facultas adeundi*: Jogi lehetőség jelentésben az egyetlen római jogi hely (39-42. helyek: C. 2. q. 6. c. 29³¹⁵), amit az 553-ban kiadott *Digesta*-ból idézett Gratianus, és ebben a bíróhoz való hozzáférés jogi lehetőségéről van szó.

6. *Facultas*: Szent Ágoston egyik levelében (400 körül) írt arról (47. Hely: D. 12. c. 12³¹⁶), hogy bizonyos szokásokat, melyeknek ismeretlen az oka, ha lehetőség van rá, el kell távolítani. Mivel ez a püspök hatalma által történik, a jogi lehetőség kategóriájába soroljuk.

7. *Facultatem provectus*: I. Pelagius pápa (555-560) levelében szerepel (54. hely: D. 55. c. 13.³¹⁷) az előléptetés lehetősége, amit a szent rendekre ért.

8. *Facultatem recipiendi*: Gratianus dictuma (78. hely: C. 2. q. 7. p.c. 42.³¹⁸), melyben azt mondja, hogy az elöljáróknak lehetőségük van arra, hogy elfogadják, ha alattvalóik vádolják őket.

Áttekintve a fenti helyeket azt látjuk, hogy korban a legrégebbi előfordulás 385-ből való, a legkésőbbi valószínűleg a III. Római Zsinatnak tulajdonított szöveg (6-9. század), és utána Gratianus 3 dictuma. Azaz inkább IV-VI. századi szövegekben fordult elő, és utána nem találkozunk ezzel, csak majd Gratianus dictumaiban, melyekkel kapcsolatban figyelemre méltó, hogy ezek Gratianus önálló magyarázatai, az első kettő kimondottan hosszú, melyekben nem egy auctoritas hely tartalmát foglalja össze, vagy ismétli el más szavakkal, hanem saját gondolatait fejt ki. A különféle előfordulási helyek alapvetően mind jogi szöveget tartalmaznak, 2 pápai dekretális, 1 egyházatyától (Szent Ágostontól) származó hely, 1 római jogi hely, 1 fiktív zsinati szöveg, és 3 dictum Gratiani. Hiteles zsinati szöveg nem tartalmazza ebben a jelentésben a *facultas* kifejezést. 4 hely Gratianus művének első részében, a distinctiókban található, 4 pedig a második rész causáiban. Művének harmadik részében

313 Friedberg I. 1091.

314 Friedberg I. 291.

315 Friedberg I. 476.

316 Friedberg I. 30.

317 Friedberg I. 219.

318 Friedberg I.

egyáltalán nem fordul elő jogi lehetőség jelentésben a *facultas* szó. Tartalmi szempontból azt látjuk, hogy az egyház életével kapcsolatban jelenik meg, klerikusok előléptetése, elöljárók vádolása, ellentmondás nekik, lehetőség a tanácskozásra, és az általános perjogban és a házasságjogban is találkozunk ezzel 1-1 helyen. Néha nem könnyű eldönteni, hogy természetes, vagy jogi lehetőségről van szó, pl. Ágostonnál, vagy hogy jogról, vagy csak jogi lehetőségről (pl. f. *dimittendi et ducendi*).

6. Vis, potestas, indoles (II./A, II./C), erő, képesség, jelleg

A *facultas* szó képességet is jelent, A Thesaurus a II. pont alatt írja le ezt a jelentését, és megkülönbözteti a testi, a lelki vagy szellemi, és a szónoki képességet. Ebből Gratianusnál négyszer lelki vagy szellemi képesség értelemben fordul elő, egyszer pedig testi képességet jelent a *facultas* szó. Viszont kutatásunk során találtunk egy olyan helyet is, ami különös figyelmet érdemel, egy esetben jogi képességet jelentett, így ezt külön kiemelem.

Összesen 6 szöveghelyen azonosítottam ezt a jelentést, a szellemi képességek a következők: a hit képessége (11. hely: D. 16 c. 14³¹⁹), a gyógyítás, halottakat feltámasztás, ördögűzés, prófétálás képessége (65. hely: D. 2 c. 6 de paen.³²⁰), a megfontolás képessége (73. hely, C. 15 q. 1 p.c. 2³²¹), és a negyedik: a saját képességének/tehetségének/erejének tulajdonította (105. hely: C. 23 q. 5. p.c. 49³²²). A testi képesség: a nőt megismerni (20. hely: C. 33 q. 1 c. 1³²³). A fenti 5 helyből 3 Gratianus dictuma, melyek közül kettő post caput, azaz viszonylag hosszabb magyarázat egy-egy auctoritas helyhez. A megfontolás képessége ezek közül kimondottan egy a beszámíthatóságról szóló hosszabb magyarázatában szerepel, ami itt természetes képességet jelent, de mégis jogi szempontból tárgyal róla. A harmadik pedig egy kérdés (Q), amit Gratianus tett föl, ezeket a kérdéseket külön kategóriaként tartjuk számon a dictumok között. Minden causa elején feltette az összes kérdést, és utána ezeket egyenként tárgyalta, ezek az egyes questio-k. Ezek tehát Gratianus saját megfogalmazásai, nem függenek egy bizonyos auctoritas szövegtől, hanem önmagukban állnak. Ez a három dictum Gratiani biztosan tanúsítja, hogy maga Gratianus Mester használta képesség/erő jelentésben a *facultas* kifejezést, testi, és lelki vagy szellemi képességre is. A hatodik pedig a *facultas reddendi iuris*

319 Friedberg I. 50.

320 Friedberg I. 1192.

321 Friedberg I. 746.

322 Friedberg I. 946.

323 Friedberg I. 1148.

kifejezés (60. hely: C. 2 q. 1 c.8³²⁴), amit a jogszolgáltatás képességének fordítottam. Ez egy szó szerinti idézet a *Codex Iustiniani*-ból, és egy *Palea*, azaz később beillesztett szöveggént számon tartott hely a *Decretum Gratianiban*. Ez a jelentés nemcsak azért érdemel figyelmet, mert a *Thesaurus* nem tartalmazza, hanem azért is, mert egyetlen esetben ugyan, de a *Decretum Gratianiban* mégis jelen van a *facultas*-nak ez a speciális jogi jelentése.

7. Venia, licentia, libertas (II/C/1, II/C/2), engedély, szabadság

A *Thesaurus* a II/C/2. pont alatt sorolja fel az engedély, szabadság jelentését a *facultas*-nak. Összesen 3 előfordulását találtam a *Decretum Gratianiban*, mindhárom auctoritas szövegben. Az első Sevillai Szent Izidor *Etimologiae*. c. művéből származik (4. hely: D. 15 c.1³²⁵), és azt írja: Konstantin „szabadságot adott a keresztényeknek arra, hogy szabadon összegyűljenek”. A második a 401-es V. Karthágói Zsinat szövege (43. hely: C. 7 q. 1 c. 21³²⁶): „senkinek se legyen legyen szabad, miután eredeti székét elhagyta, valamely idegen egyházmegyében alapított közösségbe/ templomba átmennie.” A harmadik hely pedig Nagy Szent Miklós pápa 863-as Római Zsinaton mondott szavait idézi (62. hely: C. 11 q. 3 c. 10³²⁷): „nem engedjük meg nekik, hogy a tömeget felizgassák, vagy botrányt keltsenek.” A *dicta Gratianiban* tehát ez az értelme a *facultas*-nak egyáltalán nem fordul elő, ez az egyetlen ilyen jelentés, az összes többi, a *Thesaurus* által felsorolt jelentés megtalálható Gratianusnál. Ugyanakkor figyelmet érdemel, hogy itt is van egy hétköznapi értelme a jelentésnek, ezt láttuk az *Etimologiae*-ben, vagy Nagy Szent Miklós pápánál, és egy jogi értelme, így szerepel az V. Karthágói Zsinat szövegében, amikor a *licentia* szóval egyenértékű, és jogi értelemben vett engedélyt jelent.

8. Occasio, opportunitas (I.A/1), alkalom

Egyetlen szövegben fordult elő a *facultas* szó alkalom jelentésben, egy Szent Ágostontól származó auctoritas szövegben és az azt megelőző *dictum Gratianiban* (12-13. hely: D. 1 c. 30 de paen.³²⁸). Az alkalom jelentés tulajdonképpen a természetes lehetőséghez tartozik, annak

324 Friedberg I. 442.

325 Friedberg I. 34.

326 Friedberg I. 576.

327 Friedberg I. 646. *palea*.

328 Friedberg I. 1165.

egy speciális jelentéstartománya. Szent Ágostonnál érdemes megfigyelnünk, ez az egyetlen ilyen hely a Dekrétum Gratiani-ban, hogy a szövegben a *facultas* szinonimájaként szerepel a *potestas*, és az is alkalmat jelent, mely jelentéssel szintén ritkán találkozunk, tehát itt látjuk, hogy a *facultas* és a *potestas* nem csak hatalom, felhatalmazás értelemben rokon értelmű szavak, hanem alkalom értelemben is lehetnek azok.

Konklúzió

Elemzésem végkövetkeztetéseként, az eredeti cél, vagyis a hatályos jog megértéséhez való hozzájárulás érdekében, az eddigiekben elvégzett megállapításokat összevetem a *facultas* kifejezés használatával a kodifikált jogban, illetve a II. Vatikáni Zsinat szövegeiben. A különböző jelentéseket két kategóriába osztom, az egyik a köznyelvi jelentések, a másik a speciális jogi jelentések. Ezeken belül a *Thesaurus* sorrendjét követem ismét.

A. Köznyelvi jelentések

1. Possibilitas, (I./A/1) természetes lehetőség

A *facultas* szó legelső jelentése, melyből tulajdonképpen az összes többi ered, ami összeköti a többi jelentést is egymással. Ez a hatályos kodifikált jogban egyáltalán nem jelenik meg, érthető módon, hiszen a kódexek a jog eszközeivel szabályozzák az Egyház életét. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban viszont több helyen találunk erre a jelentésre is példát³²⁹. Nyelvtanilag némileg eltér a használata a klasszikus és a középkori latinétól, nem csak genitivus-szal áll, gerundiuméval, vagy névszóéval, hanem sokszor az *ad* vagy *pro* előjárószóval, és jelentős számban fordulnak elő ebben a jelentésben is a többes számú alakjai³³⁰, amire Gratianusnál nem volt példa.

329 Pl. PO 20,17. „... eorum condicioni sit congrua et eis praeterea tribuat facultatem non solum debite providendi remunerationi eorum qui servitio Presbyterorum se dedicant, sed etiam indigentibus per se ipsos aliqua ratione subveniendi, quod ministerium erga pauperes, iam a primis suis exordiis, magno semper in honore Ecclesia habuit.” „... a járandóság legyen a papi álláshoz szabva, és ne csak azt tegye számukra lehetővé, hogy a szolgálatukban állóknak megadhassák a kellő fizetést, hanem valamilyen formában a szegényeket is támogathassák, mert a szegényekkel való törődést az Egyház kezdettől fogva nagyra értékelte.” GS 69,18 „... pro uniuscuiusque facultate, bona sua revera communicent et impendant”, „Lehetőségei arányában tehát ki-ki ossza meg és hasznosítsa javait” AA 8,29 „facultatibus ... ad vitam vere humanam ducendam necessariis carent,” „nélkülözik ... az emberhez méltó élet föltételeit, ...”.

330 Pl.: GS 4, 22; GS 67,17.

Tehát míg Gratianus Dekrétumában majdnem az előfordulások ötödét (126/24) ez a jelentés tette ki, és magának Gratianusnak a dictumaiban ennél még kissé nagyobb arányban is jelen volt (36/8), addig a hatályos kodifikált jogban ezzel most nem találkozunk, a II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban viszont előfordul.

2. *Occasio*, (I./A/1) alkalom

A természetes lehetőség egy speciális este, erre szintén nincs példa a kodifikált jogban, a *Decretum Gratiani*-ban is csak egyetlen szövegben talákoztunk vele.

3. *Venia*, *licentia*, *libertas* (II/C/1, II/C/2) engedély, szabadság

Elemzésemben szétválasztottam a *facultas* köznyelvi, és speciális jogi jelentését. Köznyelvi értelemben a kódexekben ez sem fordul elő. A II. Vatikáni Zsinat szövegeiben azonban erre is van példa: „(A világi híveknek) Tudásukhoz, illetékességükhöz és rátermettségükhöz mérten szabadságukban áll, sőt olykor kötelességük is (*facultatem, immo aliquando et officium habent ... declarandi*), hogy véleményt nyilvánítsanak az Egyház javát illető dolgokban”³³¹.

Gratianus dekrétumában ez a jelentés összesen kétszer fordult elő köznyelvi értelemben, mindkétszer auctoritas szövegben.

4. *Vis*, *potestas*, *indoles* (II./A, II./C), erő, képesség, jelleg

Ennél a jelentésnél is szétválasztottam a köznyelvi értelemben vett testi, lelki képességet és a jogképességet. A köznyelvi értelemben vett szellemi képesség csak egyetlen kánonban ugyan, de megjelenik a hatályos Egyházi Törvénykönyvben: „A hitoktatás mindazoknak az eszközöknek, didaktikai segédeszközöknek és tömegtájékoztatási eszközöknek a felhasználásával történjék, amelyek hatásosnak tűnnek annak elérésére, hogy a hívek természetüknek, képességeiknek (*facultatibus*), életkoruknak és életkörülményeiknek

331 LG 37,5.

megfelelően teljesen meg tudják tanulni, és jobban átültessék a gyakorlatba a katolikus tanítást.³³²”

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban számos esetben³³³ előfordul szellemi képesség jelentésben, pl.: „A Szent Könyvek megírására Isten embereket választott ki, akiket erejük és képességeik (*facultatibus ac viribus*) birtokában úgy használt föl, hogy miközben bennük és általuk Ő maga cselekedett, mint valódi szerzők mindazt, de csak azt foglalják írásba, amit Ő akar.³³⁴” Itt is elmondhatjuk, hogy sokszor a többes számú alakkal találkozunk, ellentétben Gratianus Dekrétumával, ahol mind az öt előfordulás egyes számban állt, mind az auctoritas helyeken (3), mind a dicta Gratiani-ban (2).

5. Opes, possessiones, divitiae (III./A, III./B) pénz, vagyon, gazdagság

A hatályos latin Kódexben összesen két kánonban fordul elő ebben a jelentésben a *facultas* szó, mindkétyszer többes számban, először az 1271. kánonban³³⁵, az egyházmegye lehetőségeiről szólva, ahol a szövegösszefüggésből világos, hogy anyagi lehetőségekről beszél, másodszer az 1300. kánonban³³⁶, ahol a hívek javairól van szó. Ez utóbbi majdnem szó szerinti átvétele a CIC (1917) can. 1514-nek. A Keleti Kódexben egyáltalán nem fordul elő ebben a jelentésben a *facultas* kifejezés. Az egyház anyagi javairól mindkét latin Kódex a *De bonis Ecclesiae temporalibus* cím alatt rendelkezik³³⁷, és következetesen ezt a kifejezést alkalmazza az egyházi vagyonjogban.

332 CIC 779. kánon.

333 Pl.: LG 13,12; LG 35,33.

334 DV 11,8.

335 Episcopi, ratione vinculi unitatis et caritatis, pro suae dioecesis facultatibus, conferant ad media procuranda, quibus Sedes Apostolica secundum temporum condiciones indiget, ut servitium erga Ecclesiam universam rite praestare valeat. A püspökök az egység és a szeretet kötelékére való tekintettel egyházmegyéjük lehetőségeihez mérten járuljanak hozzá azoknak az eszközöknek az előteremtéséhez, melyekre az Apostoli Szentszéknek a kor körülményeinek megfelelően szüksége van ahhoz, hogy az egyetemes egyházat kellőképpen szolgálhassa.

336 Voluntates fidelium facultates suas in pias causas donantium vel relinquentium, sive per actum inter vivos sive per actum mortis causa, legitime acceptatae, diligentissime impleantur etiam circa modum administrationis et erogationis bonorum, firmo praescripto Can. 1301, § 3. A javaikat akár élők közti, akár halál esetére szóló intézkedéssel kegyes célra adományozó vagy hagyó hívők törvényesen elfogadott akaratát igen gondosan teljesíteni kell még a javak kezelésének és felhasználásának módját illetően is, az 1301. kán. 3. §-a előírásának fenntartásával.

337 CIC tac. 1254, CIC (1917) tac. 1495.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban csak egyetlen helyen fordul elő, ahol a többes számú alak „lehetőségek” jelentésben egyértelműen az anyagi lehetőségekre vonatkozik³³⁸.

Ellentétben tehát Gratianus Dekrétumával, ahol a pénz, gazdagság, vagyon, anyagi lehetőség volt a *facultas* terminus leggyakoribb jelentése, és majdnem az előfordulások felét tette ki (126/56), és többnyire a többes számú alak fordult elő ebben a jelentésben, de egyes számú alakokkal is találkoztunk, addig a hatályos kodifikált jogban már csak két többes számú alakot találtunk, és egyetlen egyet a II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban.

Összefoglalva, a *facultas* szó köznyelvi jelentéséről írottakat megállapítható, hogy míg Gratianus dekrétumában az előfordulások legnagyobb részét ezek tették ki (126 helyből 89-et; 70%), addig a hatályos kodifikált latin jogban csak három ilyen hely található, a keleti jogban pedig egy sem. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban azonban számos példa található ezekre is, az összes előfordulás többsége (48/34) e jelentések valamelyikét hordozza, ott tehát az arány hasonló a *Decretum Gratiani*-éhoz, bár a különböző jelentések arányai és a szó által vonzott esetek teljesen megváltoztak.

B. Speciális jogi jelentések

Ezek a jelentések a hatályos Egyházi Törvénykönyvben összesen 67 esetben fordulnak elő.

1. Possibilitas (I./ A/1), jogi lehetőség

A hatályos latin Kódexben a *facultas* kifejezés mindössze öt kánonban hordozza a jogi lehetőség jelentést. Az első kettő, a szerzetesjoghoz tartozó 695. és a 697. kánon a *data (eidem/sodali) facultate sese defendendi* fordulatot tartalmazza, melyek ablativus absolutus-ok, és itt módhatározó mellékmondatot rövidítenek: (ugyanőneki/a tagnak) lehetőséget adva

338 GS 4,22 Numquam genus humanum tantis divitiis, facultatibus et potentia oeconomica abundavit, et tamen adhuc ingens pars incolarum orbis fame et egestate torquetur atque innumeri litterarum ignorantia plane laborant. Az emberi nem még soha nem bővelkedett ekkora gazdagságban, ilyen lehetőségekkel és gazdasági hatalommal, s mégis a föld lakóinak igen nagy része éhezik és nélkülözések közt gyötrődik, és megszámlálhatatlan az analfabéták száma.

saját maga megvédésére³³⁹. A *facultas defendendi*, a védekezés lehetősége a klasszikus latin nyelvben megszokott módon gerundium genitivus-ával áll, és a kifejezés a CIC (1917) Can. 2183-ban is szerepelt, ott a plébánossal kapcsolatban³⁴⁰. Ugyanakkor a régi Kódexben a 697. kánon forrásaként szereplő 650. kánonban ezzel kapcsolatban a *ius exponendi* kifejezést találjuk³⁴¹, ami azt jelenti, hogy objektíve nincs különbség a két cselekmény között, de a törvényhozó a változtatással kissé gyengítette a jogi karaktert: a jog a saját indokainak előadáshoz helyett a védekezés lehetősége szerepel. A 695. kánon forrásaként megjelölt 647. kánon 2. §-ának 3. pontjában pedig a *data eidem plena respondendi licentia* sort olvassuk, melyben a *licentia* szóval kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy *licet* igéből származik, és a Thesaurus szerint a szinonimái a *potestas*, *facultas*, *permissio*³⁴². Azaz itt a *licentia* szó lehetőséget jelent, és valószínűleg ezt kívánta egyértelműbben kifejezni a törvényhozó a *facultas*-ra való változtatással. A Keleti Kódexben ugyanezt mindkét helyen a *data ei plena opportunitate se defendendi* formában találjuk³⁴³, tehát a latin Kódex *facultas* szava helyén az *opportunitas* áll, ami láttuk, hogy a Thesaurus szerint alkalom jelentésben a *facultas* szinonimája, és a lehetőség jelentésnek egy speciális jelentéstartománya. A Keleti Kódexben, a változtatás indoka talán az lehetett, hogy a *facultas* szót szemmel láthatóan igyekeztek csak felhatalmazás értelemben használni, mint kánonjogi szakkifejezést.

A következő a büntetőeljárásról szóló 1720. kánon, amely szintén a *(reo) data facultate sese defendendi* formát tartalmazza, melynek nem volt előzménye a Piusz-Benedek féle Kódexben, a CCEO 1486. kánonjában pedig figyelemre méltó módon a *facultas* helyén az

339 Vö. CIC 695. kánon 2. §. Ezekben az esetekben a nagyobb előjáró, miután összegyűjtötte a tényeket és a beszámíthatóságra vonatkozó bizonyítékokat, hozza tudomására az elbocsátandó tagnak a vádat és a bizonyítékokat, lehetőséget adva neki a védekezésre. 697. kánon 2. a tagot írásban vagy két tanú előtt figyelmeztesse azzal a kifejezett fenyegetéssel, hogy el fogják bocsátani, ha nem tér jó útra; jelölje meg világosan az elbocsátás okát, és adjon teljes lehetőséget a tagnak a védekezésre; ha az intelem hiábavalónak bizonyul, a második figyelmeztetésre legalább tizenöt napnyi idő közbeiktatása után kerítsen sort.

340 CIC (1917) Can. 2183. Si parochus sese non emendaverit Episcopus eum corripiat et aliqua congrua poena pro gravitate culpae puniat, postquam, auditis duobus examinadoribus et facta parochi sese defendendi facultate, probatum iudicaverit praedicta paroecialia officia etiam atque etiam per notabile tempus in re gravis momenti praetermissa aut violata fuisse et eorundem omissiones aut violationes nulla iusta causa excusari.

341 CIC (1917) Can. 650. § 3. Religioso ius est suas rationes libere exponendi; eiusque responsiones in actis fideliter referendae sunt.

342 Thesaurus, licentia 1354,56.

343 CCEO Can. 500 - § 2. 3° causae dimissionis sodali scripto manifestatae sint data ei post singulas monitiones plena opportunitate se defendendi; Can. 552 - § 2. 3° auctoritati dimittenti causae dimissionis certo innotescere debent, etsi necesse non est, ut eaedem formaliter comprobentur; sed sodali semper manifestari debent data ei plena opportunitate se defendendi, eiusque responsiones auctoritati dimittenti fideliter subiciantur.

opportunitas és a *ius* szavakat is megtaláljuk: *accusatus de accusatione atque probationibus certior fiat data sibi opportunitate ius ad sui defensionem plene exercendi*.³⁴⁴

Az eljárásjogban, az 1569. kánon szövegében szintén a fenti formát találjuk, ugyanúgy ablativus absolutusban: *data eidem testi facultate addendi, supprimendi, corrigendi, variandi*³⁴⁵. Ez szó szerinti átvétel a CIC (1917) Can. 1780-ból, az ennek megfelelő 1250. kánonban a CCEO a *facultas*-t itt is *ius*-ra cserélte³⁴⁶.

A 1659. kánon a szóbeli peres eljárásnál egy hasonló módhatározó mellékmondatot rövidítő ablativus absolutus-t tartalmaz: *facta huic facultate mittendi, intra quindecim dies, ad cancellariam tribunalis scriptam responsionem*³⁴⁷. Ennek magyar fordításában a felhatalmaz szó szerepel³⁴⁸, azonban a fenti kánonokkal való hasonlóság és a szöveggörnyezet alapján világos, hogy itt is jogi lehetőséget jelent a *facultas* terminus. A Keleti Kódex ebben a mondatban is a *ius* szót használta³⁴⁹.

A CIC (1917)-ben ezen kívül előfordult még a *f. subdelegandi*³⁵⁰, mely jogi lehetőséget a hatályos Kódex a *subdelegari potest* kifejezéssel adja vissza³⁵¹, a *f. contradicendi*³⁵², mely a *Decretum Gratiani*-ban is előfordult³⁵³ ugyanebben a jelentésben, és a hatályos Kódexben már nem szerepel, a *f. agendi*³⁵⁴, mely kifejezést a római jogban is használták³⁵⁵, a *f. reprobandi*³⁵⁶,

344 CCEO Can. 1486. § 1. 1^a vádlott értesüljön a vádról és a bizonyítékokról, megkapva a lehetőséget védekezési jogának teljes gyakorlására,

345 Lehetővé kell tenni a tanú számára, hogy ahhoz hozzátegyen, elvegyen belőle, javítson vagy változtasson rajta.

346 CCEO Can. 1250. - § 1. In fine interrogationis coram teste legi debent, quae notarius de eius responsionibus scripto redegit, vel testi audita facere, quae ope inventi technici de eius responsionibus incisa sunt, dato eidem testi iure addendi, supprimendi, corrigendi, variandi. 1250. kán. — 1. §. A kihallgatás végén a tanú előtt fel kell olvasni, amit a jegyző a válaszaiból írásba foglalt, vagy vissza kell hallgattatni a tanúval, amit a válaszaiból hangrögzítő eszköz segítségével felvettek, megadva ugyanezen tanúnak a jogot, hogy [az elhangzottakhoz] hozzátegyen, elvegyen belőlük, javítson vagy változtasson rajtuk.

347 CIC 1659. kán. 1. §. Ha az 1446. kán. 2. §-a szerinti békítési kísérlet eredménytelen volt, a bíró, ha a keresetlevelet valamelyest megalapozottnak találja, három napon belül rendelje el a keresetlevél aljára rávezetett határozattal a kérés másolatának közlését az alperessel, akit egyben felhatalmaz, hogy tizenöt napon belül írásbeli választ küldjön a bíróság hivatalába.

348 CIC 1659. kán. 1. §. Ha az 1446. kán. 2. §-a szerinti békítési kísérlet eredménytelen volt, a bíró, ha a keresetlevelet valamelyest megalapozottnak találja, három napon belül rendelje el a keresetlevél aljára rávezetett határozattal a kérés másolatának közlését az alperessel, akit egyben felhatalmaz, hogy tizenöt napon belül írásbeli választ küldjön a bíróság hivatalába.

349 CCEO Can. 1345. - § 1. (...) dato huic iure mittendi intra quindecim dies ad cancellariam tribunalis responsionem scripto datam.

350 CIC (1917) Can. 899. § 2.

351 CIC Can. 137.

352 CIC (1917) Can. 1969.

353 Vö. 7. hely, D. 96 c. 1, Friedberg I. 337.

354 CIC (1917) Can. 2205. § 1. Vis physica quae omnem adimit agendi facultatem, delictum prorsus excludit.

355 FÖLDI A. -HAMZA G., *A római jog*, 68., vö. 18. hely.

356 CIC (1917) Can. 1783. 1. Cessat facultas reprobandi testis personam, excepto casu de quo in can. 1764, par. 4.

a tanúval, a f. *legendi* és f. *petendi*³⁵⁷, az ítélet kihirdetésével, és a f. *inspiciendi* és *petendi*³⁵⁸ a periratok közzétételével kapcsolatban.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban egyetlen egy helyen tudtam azonosítani jogi lehetőség értelemben a *facultas*-t. Ez a *Sacrosanctum Concilium* konstitúcióban található: *Quare facultatem concelebrandi ad sequentes casus Concilio extendere placuit: (...)*³⁵⁹. Figyelemre méltó ez a hely abból a szempontból, hogy a kodifikált jogban jogi lehetőség értelemben csupa eljárásjoggal kapcsolatos előfordulással találkoztunk, ez viszont az Egyház megszentelő feladatával kapcsolatos.

A tendenciát figyelve megállapítjuk, hogy míg a *Decretum Gratiani*-ban 11 előfordulási helyet azonosítottam jogi lehetőség értelemben, addig a régi Kódexben 8 kánonban találtam meg ebben a jelentésben a *facultas*-t, a hatályos latin Kódexben pedig már csak 5 alkalommal fordul elő. A II. Vatikáni Zsinat szövegeiben ez a jelentés már csak egyetlen egyszer jelenik meg (Gratianusnál egyetlen hiteles zsinati szövegben sem fordult elő ez a jelentés), és a Keleti Kódexben egyetlen kánon sem hordozza ezt a jelentést.

A kodifikált jogban a klasszikus latinban leginkább szokásos módon gerundium genitivusával áll mindenütt, és a jelentések közvetve, de magukon hordozzák a római jog hatását. Ez a CIC (1917)-ben előforduló alakokat látva még egyértelműbb.

Tartalmi szempontból megállapítható, hogy a jogi lehetőség jelentés csak az eljárásjoggal kapcsolatos kánonokban jelenik meg a teljes kodifikált jogban, a f. *subdelegandi* kifejezés kivételével.

A kérdést magát nézve azonban a leglényegesebb a CIC és a CCEO szövegei közti azonosság és különbség: a *facultas* és a *ius* párhuzamos használata felhívja rá a figyelmünket, hogy a *facultas* szónak szinonimája a *ius*, és tanúsítja, hogy ez jogi értelemben is igaz bizonyos esetekben. Ez azt jelenti, hogy ez a kettő latin kifejezés ma is felcserélhető, akár csak a római jogban volt³⁶⁰, és a törvényhozó dönti el, melyiket kívánja használni. A két kifejezés

357 CIC (1917) Can. 1877. *Publicatio sententiae fieri potest tribus modis, vel citando partes ad audiendam sententiae lectionem sollemniter factam a iudice pro tribunali sedente; vel partibus denunciando sententiam esse penes cancellariam tribunalis, unaque facultatem ipsis fieri eandem legendi et eiusdem exemplar petendi; vel tandem, ubi usus viget, sententiae exemplar transmittendo ad partes per publicos tabullarios ad normam can. 1719.*

358 CIC (1917) Can. 1859. *Concessa partibus earumque advocatis facultate acta processualia inspiciendi petendique eorum exemplar, intelligitur facta publicatio processus.*

359 SC 57,1 vö. KEPPINGER B. *Adalékok a „facultas” kifejezés jelentéséhez és használatához a II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban*, 92-93.

360 Pl. *ius accusandi*: D. 48.4.7pr.; *facultas accusandi* D. 48.16.1.10.

felváltva történő használata objektíve nem változtat semmit a törvény hatásán, így a fenti kánonok pontosan ugyanazt eredményezik a latin és a keleti jogban.

2. Potestas (I./A/1), hatalom, felhatalmazás

A hatályos latin és keleti Kódexben a hatalom jelentése fordul elő a legtöbbször a *facultas* kifejezésnek, a latin Kódexben összesen 57 helyen, mert a magyar felhatalmazás szó ebbe a jelentéskörbe tartozik.

A hatályos latin Kódexben a felhatalmazás értelemben álló előfordulásokat alapvetően két csoportba oszthatjuk Ayesta szerint, az egyik, ahol az Egyház megszentelő feladatával kapcsolatban szerepel, és a másik, ahol az egyházi közigazgatással, Ayesta szerint a joghatósággal (*iurisdictio*-val) kapcsolatban³⁶¹. Ezen kívül véleményem szerint vannak a tartós, vagy állandó felhatalmazásokra vonatkozó általános szabályok a 132. kánonban, melyek mindkét csoportra vonatkoz(hat)nak.

A 132. kánonban kétszer fordul elő a *facultates habituales* szókapcsolat tartós vagy állandó felhatalmazás jelentésben. Ez a kánon a Kódex első könyvében (*Általános szabályok*), a VIII. cím alatt (*A kormányzati hatalom*) szerepel, és 1. §-ával szó szerint megegyezik a CCEO 982. kánonjának 1. §-a: *Facultates habituales reguntur praescriptis de potestate delegata*. Azaz: A tartós felhatalmazásokra vonatkozóan a megbízotti hatalomról szóló előírások érvényesek. Fontos, hogy a CIC (1917) még a kiváltságok közé sorolta a tartós felhatalmazást: *Facultates habituales (...) accensentur privilegiis praeter ius*.³⁶² Erről a jelen törvénykönyv nem nyilatkozik³⁶³. E kánon 2. paragrafusa szó szerint ugyan nem, de értelmileg szintén megegyezik a hatályos latin és Keleti Kódexben: „Mégis, hacsak maga a felhatalmazást tartalmazó engedély kifejezetten másként nem rendelkezik, vagy az illetőt nem személyes adottságaira való tekintettel választották ki, az ordináriusnak adott tartós felhatalmazás nem veszti hatályát akkor, amikor megszűnik annak az ordináriusnak a jogköre, aki kapta, sőt még akkor sem, ha ugyanez az ordinárius már megkezdte a felhatalmazás végrehajtását, hanem átszáll arra a bármilyen fajta ordináriusra, aki az illetőnek a kormányzásban utóda.”³⁶⁴ Figyelemre méltó, hogy a szentségekkel (vagy szentelményekkel)

361 Vö. AYESTA J.G. *Facultad*, DGDC III. 2012, 890-891.

362 CIC (1917) Can. 66. § 1. Tehát az állandó felhatalmazások törvény melletti, vagy törvény szerinti kiváltságok voltak, szemben a törvénnyel ellenkező kiváltságokkal. vö. ERDŐ P., *Egyházjog*, 91. és BÁNK J., *Kánoni jog I.*, 308-309.

363 E.T. 173.

364 CIC Can. 132. § 2. vö. CCEO Can. 982. § 2.

kapcsolatban az ordinárius adhat felhatalmazást klerikusoknak, illetve papoknak. Itt viszont az ordináriusnak adott felhatalmazásról van szó. A CIC (1917) részletesebben tárgyal erről, egyrészt a 66. kánon 2. §-ában megnevezi az Apostoli Szentszéket, mint engedélyező hatóságot, és kimondja, hogy az általános helynök is élhet ezekkel a felhatalmazásokkal³⁶⁵. Bánk József *Kánoni jog* című kézikönyvében úgy határozza meg a felhatalmazásokat, hogy azok a „felsőbb hatóságtól nyert engedélyek, amelyek olyan cselekmények véghezvitelére jogosítanak, amelyekre nézve az alsóbb hatóság önmagában képtelen lenne. Ide sorolhatjuk az ún. ötévre szóló felhatalmazásokat is, melyeket 1923 óta a főpásztorok a Konzisztoriális Kongregációtól kapnak.” Sipos pedig ezt mondja: *Facultas est potestas (plerumque iurisdictionis) a Superiore eccl. concessa, ut quis agere possit, quod per se ad Superiorem pertineret. Concedi potest a Sede Ap. (facultates papales), ab Episcopis (f. episcopales), Superioribus religiosis (f. Superiorum religiosorum)*³⁶⁶. Itt tehát különbség van a CIC (1917) és a hatályos Kódexek, a CIC és a CCEO között. A CIC (1917)-ben elsősorban hatóság adta hatóságnak, bár ismerte püspöki, és előjárói felhatalmazásokat is. Az új jogban elsősorban az ordinárius – vagyis a megyéspüspök és a vele egyenlő elbírálás alá eső személy- adja a klerikusoknak. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy a régi 66. kán. 2. §-ának átvételével, a régi értelmezés szerinti hatóságtól hatóságnak adott felhatalmazás továbbra is lehetséges az új Kódex alapján. A fentebb ismertetetteken túl, a CIC (1917) 66. kánonja 3. §-ának is érdemes figyelmet szentelnünk: *Concessa facultas secumfert alias quoque potestates, quae ad illius usum sunt necessariae; quare in facultate dispensandi includitur etiam potestas absolvendi a poenis ecclesiasticis, si quae forte obstant, sed ad effectum dumtaxat dispensationis consequendae.* Ha valamely általános felhatalmazással más engedély nélkül nem lehet élni, akkor az utóbbi engedély is megadottnak tekintendő; így pl. a diszpenzációs hatalom (*facultas!*) magában foglalhatja a büntetések alóli felmentést is.³⁶⁷

365 CIC (1917) Can. 66. § 2. Nisi in earum concessione electa fuerit industria personae aut aliud expresse cautum sit, facultates habituales, Episcopo aliisve de quibus in can. 198, par. 1 ab Apostolica Sede concessae, non evanescent, resolute iure Ordinarii cui concessae sunt, etiamsi ipse eas exsequi coeperit, sed transeunt ad Ordinarios qui ipsi in regimine succedunt; item concessae Episcopo competunt quoque Vicario Generali.

366 SÍPOS I., *Enchiridion iuris canonici*, Budapest 1947. 44.; Nagyon hasonló ehhez Wernz-nek a meghatározása: *Facultas hoc loco generatim definitur potestas, quam Superior ecclesiasticus iurisdictione in foro externo praeditus subdito concedit aliquid sive in foro poenitentiali vel conscientiae tantum sive etiam pro foro externo valide aut licite aut saltem tuto agendi.* WERNZ F. X.-VIDAL P., *Ius Canonicum VI.*, Romae 1949. 206.

367 BÁNK J., *Kánoni jog I.* Budapest 1960. 310.

Feltűnő, hogy maga a *f. habitualis* kifejezés ezen a (CIC 132. k., CCEO 982. k.) kánonon kívül összesen egyetlen egyszer szerepel ezen kívül a CIC-ben³⁶⁸ és a CCEO-ban³⁶⁹, és a CIC-ben ezen kívül még négy esetben (a gyóntatással kapcsolatban) megtaláljuk ugyanebben a jelentésben a *habitualiter* adverbiummal állva.

Az első csoportba, az Egyház megszentelő feladatával kapcsolatosak közé tartoznak a kánonjogászok számára legközismertebb előfordulások. Ide tartozik a gyóntatási felhatalmazás³⁷⁰, *f. ad excipiendas confessiones*, mely összesen 26 esetben fordul elő. A bűnbánat szentségének kiszolgáltatójáról szóló kánonok közül 10-ben fordul elő (vö. 967-976. kk.), összesen 23-szor, és egyszer a lelkészekről szóló cikkelyben is az 566. kánon 1. §-ában. Ezen kívül a 966. kánonban kétszer a bűnök feloldozásához szükséges felhatalmazásról (*ad absolutionem facultate gaudeat exercendi*) van szó, mellyel kapcsolatban Erdő Péter³⁷¹ kitér arra, hogy a *facultas* kifejezést itt új módon használja a Kódex, mivel a CIC (1917) szerint még *iurisdictio*-val, azaz joghatósággal kellett rendelkeznie a papnak a gyóntatáshoz, azonban az új Kódex már nem tekinti az egyházkormányzati hatalom gyakorlásának a feloldozást. A *iurisdictio* használata főként a külső fórumon gyakorolt tevékenységre vonatkozik, amely így különbözik a lelkiismeret területén (belső fórum) gyakorolt hatalomtól, melyhez a feloldozás tartozik (vö. 130. kán.). Kuminetz Géza a történelmi előzmények vizsgálata, és Walker disszertációja nyomán megállapítja, hogy a ma gyóntatási felhatalmazásnak nevezett kánoni kompetencia már kezdettől fogva létezett, csak az elnevezése változott az idők során, és hogy a kanonisták ezt egyszerűen úgy értelmezik, mint egy engedélyt, ami kifejezi a bűnbánat egyházi jellegét, bírói karakterét, és a gyónók javának sajátos védelmét.³⁷² A kánonjogtörténeti források alapján megjegyzendő, hogy a bűnbocsánat szentségének a kiszolgáltatása egészen az ír szerzetesi gyakorlat hatására elterjedt gyakori gyónás megjelenéséig, sajátosan a püspök feladatkörébe tartozott. A 7-8. századtól elfogadottá váló gyónási forma azonban továbbra is

368 CIC Can. 479. § 3.

369 CCEO Can. 248. § 2. Protosyncello et Syncellis intra ambitum eorum competentiae competunt etiam facultates habituales a Sede Apostolica Episcopo eparciali concessae necnon rescriptorum Sedis Apostolicae vel Patriarchae exsecutio, nisi aliter expresse cautum est aut electa est industria personae Episcopi eparcialis.

370 KEPPINGER B., *Adalékok a „facultas” kifejezés jelentéséhez és használatához a hatályos Egyházi Törvénykönyvben*, 91-92.

371 ERDŐ P., *Egyházjog*, 479.

372 KUMINETZ G., *A kiengesztelődés szentségei*, Budapest 2008. 110-116. A bírói karakterhez még ERDŐ P., *A bűn és a bűncselekmény*, in *Kánonjog* 13 (2011) 16.

megőrizte a püspök kompetenciaköréhez való kötődését, a megyéspüspök által a felszentelt papok számára adott gyóntatási felhatalmazáson keresztül³⁷³.

A CIC (1917)-ről megjegyzendő, hogy mindössze 5 kánonban, de ott is előfordult a *facultas excipiendi sacramentales/audiendi confessiones*³⁷⁴ kifejezés. Ezen kívül ez az egyetlen feladat, mellyel kapcsolatban négyszer előfordul a tartós vagy állandó felhatalmazás kifejezés a CIC-ben, ezeken a helyeken a *habitualiter* adverbium áll a *habitualis* terminus helyén, de ez semmiféle jelentésbeli különbséget nem takar, ahogyan ezt a magyar fordítás és a magyarázat is tanúsítja³⁷⁵. A CIC (1917) is használta így a *habitualiter* határozószót tartós joghatóság értelemben a gyóntatással kapcsolatban³⁷⁶. A CCEO a gyóntatási felhatalmazást ugyanígy kizárólag *facultas*-nak nevezi, azonban a párhuzamos helyeken nem találjuk meg a *habitualis* jelzőt, vagy a *habitualiter* adverbiumot a felhatalmazás mellett³⁷⁷.

Ide sorolom még az 508. kánont is, amely felhatalmazza a penitenciárius kanonokokat, hogy bizonyos önmaguktól beálló büntetések alól szentségi fórumon feloldozást adjanak³⁷⁸. E kánon szóhasználata a 966. kánonéval azonos, itt: „*habet facultatem absolvendi*”, ott „*ad absolutionem facultate gaudeat exercendi*”. Ez tehát szintén a *facultas* új használati módjához tartozik, ami abból is látszik, hogy a CIC (1917) 401. kánonjában nem rendes felhatalmazás (*facultas ordinaria*), hanem rendes hatalom (*potestas ordinaria*) szerepelt ezzel kapcsolatban. Ide tartozik még, az 566. kánon 2. §-a, és az 1357. kánon 2. §-a, melyek ugyanezzel a megfogalmazással élnek. Az 566. kánon megadja a kórházakban, börtönökben és tengeri utakon tevékenykedő lelkészek számára - a rájuk bízottak tekintetében – ugyanazt a felhatalmazást, amit az 508. kánonban a penitenciárius kanonokok esetében említett; az 1357. kán. pedig felszólítja a gyóntatót, kötelezze a gyónót arra, hogy az illetékes előljáróhoz vagy felhatalmazással rendelkező paphoz forduljon³⁷⁹. Figyelemre méltó viszont, hogy míg a CIC

373 A kérdés kánonjogtörténeti hátteréhez vö. SZUROMI SZ. A., *A bűnbocsánat szentségére vonatkozó egyházfegyelem kikristályosodása és kánonjogtörténeti forrásai*, in *Teológia* 54 (2020) 96-109.

374 CIC (1917) Cann. 131. § 3, 239. § 1. 1, 389. § 2, 883. § 1, 1406. § 1. 7.

375 CIC Can. 967. § 2, 971, 973, 974, *Az Egyházi Törvénykönyv, A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal*, (fordította és magyarázatokkal ellátta ERDŐ P.) Budapest 2001. 174.

376 CIC (1917) Can. 874. § 2. *Locorum Ordinarii iurisdictionem ad audiendas confessiones habitualiter ne concedant religiosis qui a proprio Superiore non praesentantur; iis vero qui a proprio Superiore praesentantur, sine gravi causa eam ne denegent, firmo tamen praescripto can. 877.*

377 CCEO Cann. 722. § 4, 726. §. 2.

378 CIC Can. 508 - § 1. *Paenitentarius canonicus tum ecclesiae cathedralis tum ecclesiae collegialis vi officii habet facultatem ordinariam, quam tamen aliis delegare non potest, absolvendi in foro sacramentali a censuris latae sententiae non declaratis, Apostolicae Sedi non reservatis, in dioecesi extraneos quoque, dioecesanos autem etiam extra territorium dioecesis.*

379 CIC 1357. § 2. *In remissione concedenda confessarius paenitenti onus iniungat recurrenti intra mensem sub poena reincidentiae ad Superiorem competentem vel ad sacerdotem facultate praeditum, et*

(1917) 401. kánonjában *potestas ordinaria*, addig a CIC 1357. kánonjának megfelelő CIC (1917) 2254. kánonjában „*ad Superiorem praeditum facultate*” szerepelt. Ugyanakkor a büntetések alóli feloldozás a közigazgatáshoz tartozók csoportjába is besorolható lenne, de mivel szentségi fórumon történik, ezért inkább ide soroltam. Itt tehát egy határeset tanúi vagyunk, melyre a fenti felosztás, ti. megszentelő feladat vagy közigazgatás nem alkalmazható egyértelműen.

A következő a bérmálási felhatalmazás, ami a CIC-ben nyolcszor fordul elő³⁸⁰, és csak az ordináriusokkal kapcsolatban változott, a CIC (1917) még használta velük kapcsolatban a *ius confirmandi*-t³⁸¹ is. Jelenleg pedig a Kódex ugyan nem használja a f. *ordinaria* kifejezést, de a kánonjogászok egybehangzó véleménye szerint az ordinárius rendes felhatalmazással rendelkezik a bérmálásra, valószínűleg a *potestas ordinaria* mintájára, ami viszont szerepel a Kódexekben. A Keleti Kódex a bérmálásról szóló fejezetben³⁸² csak egyszer használja a *facultas* kifejezést, a latin szertartású papokkal kapcsolatban³⁸³. Saját papjaival kapcsolatban ez a fogalom nem fordul elő, hanem kijelenti, hogy „a keleti egyházak hagyománya alapján a szent mironnal való bérmálást az áldozópap (...) szolgáltatja ki (ministratur a presbytero)³⁸⁴, illetve érvényesen kiszolgáltathatja (*ministrare possunt*) bármely sajátjogú egyház összes krisztushívójének.³⁸⁵

A harmadik az esketési felhatalmazás, f. *assistendi matrimoniis*, amit a házasság megkötése formájának szentelt IV. könyv, I. rész V. fejezetében találunk. Itt az 1111. kánonban kétszer szerepel a kifejezés, mégpedig a helyi ordinárius vagy plébános által más papnak vagy diakónusnak, mint megbízottnak adott felhatalmazásról beszél³⁸⁶. Ugyanebben a fejezetben, az 1108. kánonban azonban megbízott (*delegatus*) papról vagy diakónusról szól, felhatalmazást

standi huius mandatis; interim imponat congruam paenitentiam et, quatenus urgeat, scandali et damni reparationem; recursus autem fieri potest etiam per confessarium, sine nominis mentione.

380 CIC Cann. 882-885, 887, 566 § 1.

381 CIC (1917) Can. 785. § 3.

382 16. cím II. fejezet, 692-697. kánonok.

383 CCEO 696. kán 2. §. A keleti egyházak krisztushívói érvényesen felvehetik a szent mironnal való bérmálást a latin egyház áldozópapjaitól is azon felhatalmazások szerint (*secundum facultates*), amelyekkel [azok] rendelkeznek.

384 CCEO 694. kánon.

385 CCEO 696. kánon.

386 CIC Can. 1111 § 1. Loci Ordinarius et parochus, quamdiu valide officio funguntur, possunt facultatem intra fines sui territorii matrimoniis assistendi, etiam generalem, sacerdotibus et diaconis delegare. § 2. Ut valida sit delegatio facultatis assistendi matrimoniis, determinatis personis expresse dari debet; si agitur de delegatione speciali, ad determinatum matrimonium danda est; si vero agitur de delegatione generali, scripto est concedenda.

nem említ³⁸⁷. A Keleti Kódex a CIC említett kánonjainak megfelelő 828.³⁸⁸ és 830.³⁸⁹ kánonban ugyan a felhatalmazás szót használja, máshol ellenben *licentia*-nak is nevezi.³⁹⁰ Megfigyelhetjük viszont a CCEO 302. és 830. kánonjában a *facultas generalis* kifejezés felbukkanását, aminek használatát Ayesta előnyösnek nevezi a f. *habitualis*-sal szemben, mert, mint felhívja rá a figyelmet, így nem vonatkozik rá a 132. kánon szabálya³⁹¹. Véleményem szerint azonban itt semmilyen problémát nem okozna a f. *habitualis* alkalmazása egyik Kódexben sem. A CIC párhuzamos szövege a *delegatio generalis*³⁹² kifejezést használja, amit Erdő Péter állandó felhatalmazásként értelmez³⁹³. A CIC (1917)-ben ugyanebben a szövegösszefüggésben a „*licentiam dare*”, azaz „engedélyt adni” kifejezést találjuk, a *facultas*-t sem a 1095. sem a 1096. kánonban nem használta.³⁹⁴ Másutt azonban a CIC (1917)-ben is előfordult a f. *generalis* szókapcsolat, ott azonban általános engedélyt jelentett³⁹⁵. Az esketési felhatalmazásnak 3 fajtáját különbözteti meg a kánonjog: rendes, megbízotti és pótoló felhatalmazásról beszélhetünk.³⁹⁶ Nem szerepel viszont a *facultas* terminus a CIC 1112. kánonjában, ahol arról van szó, hogy a megyéspüspök világiakat is megbízhat a házasságkötésnél való közreműködéssel: *potest delegare laicos*.

A szentségekkel összefüggésben még egy érdekes hely van, a fentebb már kétszer is említett 566. kánon 1.§-a, amely nem csak gyóntatási és bérmentési felhatalmazásról beszél,

387 CIC Can. 1108. § 1. Ea tantum matrimonia valida sunt, quae contrahuntur coram loci Ordinario aut parochi aut sacerdote vel diacono ab alterutro delegato qui assistant, necnon coram duobus testibus, secundum tamen regulas expressas in canonibus qui sequuntur, et salvis exceptionibus de quibus in cann. 144, 1112, § 1, 1116 et 1127, §§ 1-2.

388 CCEO Can. 828. § 1. Ea tantum matrimonia valida sunt, quae celebrantur ritu sacro coram Hierarcha loci vel parochi loci vel sacerdote, cui ab alterutro collata est facultas matrimonium benedicendi, et duobus saltem testibus secundum tamen praescripta canonum, qui sequuntur, et salvis exceptionibus, de quibus in cann. 832 et 834, § 2.

389 CCEO Can. 830. § 1. Hierarcha loci et parochus loci, dum legitime officio funguntur, possunt sacerdotibus cuiusvis Ecclesiae sui iuris, etiam Ecclesiae latinae, facultatem conferre, intra fines sui territorii determinatum matrimonium benedicendi. § 2. Facultatem generalem vero matrimonia benedicendi conferre potest solus Hierarcha loci firmo can. 302, § 2., § 3. Collatio facultatis matrimonia benedicendi, ut valida sit, determinatis sacerdotibus expresse immo, si de facultate generali agitur, scripto conferri debet.

390 CCEO 290. k. § 2. Functiones sacrae maioris momenti, ut sunt celebratio sacramentorum initiationis christianae, benedictio matrimoniorum firmo can. 302, § 2, exsequiae ecclesiasticae ad parochum spectant ita, ut vicariis paroecialibus eas perficere non liceat nisi de licentia saltem praesumpta ipsius parochi.

391 AYESTA, J. G., *Facultad*, in DGDC III. 891.

392 CIC can. 111. § 2.

393 E.T. 174.

394 1095. k. § 2. Parochus et loci Ordinarius qui matrimonio possunt valide assistere, possunt quoque alii sacerdoti licentiam dare ut intra fines sui territorii matrimonio valide assistat. 1096. k. § 1. Licentia assistendi matrimonio concessa ad normam can. 1095, § 2, dari expresse debet sacerdoti determinato ad matrimonium determinatum, exclusis quibuslibet delegationibus generalibus, nisi agatur de vicariis cooperantibus pro paroecia cui addicti sunt; secus irrita est.

395 CIC (1917) can. 1402. §.2. a tiltott könyvek olvasására vonatkozott.

396 ERDŐ P., *Egyházjog*, 575.

hanem a betegek kenetéről is: „a lelkész felhatalmazással rendelkezik a szent útravaló és a betegek kenete kiszolgáltatására”³⁹⁷. Ez a hely azért érdekes, mert a betegek kenetével kapcsolatban a Kódex sehol máshol nem beszél felhatalmazásról, a betegek kenetének kiszolgáltatójáról szóló 1033. kánonban, az *officium et ius administrandi*, és a *ministrare potest de consensu praesumpto* kifejezéseket találjuk. Ezen kívül az 1003. kánon kimondja, hogy a rábízott híveknek minden pap köteles és jogosult kiszolgáltatni, és bármely más pap is kiszolgáltathatja a híveknek. Bár a fentebb az esketéssel és bérmálással kapcsolatban már idézett 530. kánon ezzel párhuzamosan a plébános sajátos feladataként ugyanígy megjelöli a betegek kenetének kiszolgáltatását, de a *facultas* kifejezés használata nélkül. (Ugyanakkor megfigyelhetjük, hogy a plébános sajátos feladatai között a gyóntatás nem szerepel, míg a lelkésznek igen.)

A prédikálási felhatalmazás szintén figyelemre méltó. A CIC 764. prédikálási felhatalmazásról (*facultas praedicandi*) beszél: „Épségben hagyva a 765. kán. előírását, a papok és a diakónusok a templom igazgatójának legalább vélelmezett beleegyezésével bárhol gyakorolható prédikálási felhatalmazással rendelkeznek, hacsak az illetékes ordinárius meg nem szorította vagy meg nem vonta ezt a felhatalmazást, vagy a részleges törvény nem kíván kifejezett engedélyt (*licentia*).” Ez a kifejezés csak két helyen fordul elő a Kódexben. A másik hely az 566. kán. 1. §-a: „a lelkész hivatalánál fogva felhatalmazással rendelkezik a rábízott hívők gyóntatására, Isten Igéjének számukra való hirdetésére”, azaz *facultate praedicandi*). A CCEO ugyanilyen értelemben használja a *f. praedicandi* kifejezést a 610. kánonban. Ugyanakkor a püspököknek joguk van arra, hogy mindenütt hirdessék Isten igéjét (*Episcopis ius est ubique praedicare*³⁹⁸). Tehát míg a püspököknek a bérmálásra rendes felhatalmazása van, addig a prédikálásra pedig joga. Első pillantásra úgy tűnik, hogy ez is hasonló a gyóntatási és esketési felhatalmazáshoz, tehát a CIC új használati módjához tartozik. Erdő Péter Egyházjog c. könyvében ezt olvassuk: „Ez a felhatalmazás, mint általában a CIC-ben említett felhatalmazások, már meglévő sajátos ontológiai képességet tételez fel az illető tevékenységre. A keresztség révén az ember valamiképp már részesedik az egyház prófétai küldetésében, de az egyházi rend fokozatai, már a diakonátus, majd az áldozópapság sajátosan az evangélium hirdetésére rendelik azt, aki elnyeri őket.”³⁹⁹ Azonban megvizsgálva a CIC (1917) párhuzamos

397 Cappellanus *vi officii facultate gaudet audiendi confessiones fidelium suae curae commissorum, verbi Dei eis praedicandi, Viaticum et unctionem infirmorum administrandi necnon sacramentum confirmationis eis conferendi, qui in periculo mortis versentur.*

398 CIC Can. 763. CCEO Can. 610 § 1.

399 ERDŐ P., *Egyházjog*⁵, 407. 7. lábjegyzet, melyben hivatkozik H. Müssighoffra (Münsterischer Kommentar).

kánonjait, ott is megtaláljuk a *facultas* kifejezést: „*facultatem* concionandi concedit loci ordinarius”⁴⁰⁰, „loci ordinarius vel Superior religiosus *facultatem* vel licentiam concionandi cuiquam ne concedant...”⁴⁰¹, és „concionandi *facultas* solis sacerdotibus vel diaconis fiat, non vero ceteris clericis, nisi (...)”⁴⁰². Ennek alapján viszont látható, hogy, bár a kifejezések megegyeznek a két Kódexben, de az ezzel kapcsolatos szabályozás és jelentéstartalom gyökeres változáson ment keresztül. Míg a CIC (1917) kifejezett engedélyt kívánt⁴⁰³, és az alkalmasságról vizsga keretében bizonyosodott meg az ordinárius⁴⁰⁴, fel nem szentelt krisztushívők, pedig – beleértve a szerzeteseket is - egyáltalán nem prédikálhattak⁴⁰⁵, addig a hatályos Kódex a klerikusok számára általánosan lehetővé teszi a bárhol történő prédikálást, melynek megszorításához az ordinárius intézkedésére van szükség, bár a részleges jog kifejezett engedélyt is megkívánhat (*licentia*). Ezen túl a 766. kán. 1. §-a alapján – bár az abban foglaltak nem terjednek ki homília mondására, és meghatározott körülmények szükségesek hozzá - „világiaknak is meg lehet engedni, hogy templomban vagy kápolnában prédikáljanak.” Ezt azonban nem nevezi a Kódex sem engedélynek (*licentia*), sem felhatalmazásnak (*facultas*), hanem a „meg lehet engedni,” vagyis az *admitti possunt* kifejezéssel él.⁴⁰⁶ A Keleti Kódex pedig a *mandatum praedicandi* kifejezést használja laikusok esetében⁴⁰⁷, a klerikusok felhatalmazásával szemben. Összegzésként elmondhatjuk, hogy ez a felhatalmazás tehát csak klerikusokat illethet a hatályos jog szerint, és magánál a jognál fogva meg is illeti őket, hacsak az ordinárius, vagy a részleges jog nem rendelkezett másképp. Terminológiai szempontból pedig egységesítés történt, míg a CIC (1917) még a *facultatem vel licentiam* formát is használta a klerikusokkal kapcsolatban, addig a hatályos jog már mindenütt csak a *facultas* szót használja, a püspököknek pedig joguk van a prédikáláshoz. A laikusok esetében – más-más módon, de -kerülik a *facultas* kifejezés használatát a hatályos Kódexek.

Ezen kívül ide sorolhatunk még néhány kánont, melyek általában beszélnek ezekről a felhatalmazásokról: a 144. kánon 2. §-a kimondja, hogy a *supplet ecclesia* (144. k. 1 §) vonatkozik a bérnálási, gyóntatási és esketési felhatalmazásra is. Az 510.⁴⁰⁸ kán. a jog szerint

400 CIC (1917) Can. 1337.

401 CIC (1917) Can. 1340.

402 CIC (1917) 1342. § 1.

403 Bánk József prédikálási engedélynek fordítja, Vö. BÁNK J., Kánoni jog II., 24.

404 CIC (1917) Can. 1340. § 1.

405 CIC (1917) Can. 1342. § 2.

406 ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az Egyházban*, Budapest 2003, 51.

407 CCEO Can. 610. § 4.

408 510. k. 2. §. Abban a templomban, amely egyszerre plébániai és káptalani, akár a káptalan tagjai közül, akár máshonnan, jelöljenek ki plébánost. Ezt a plébánost illetik mindazok a kötelezettségek, jogok és felhatalmazások, amelyek a jog szerint a plébánosra vonatkoznak.

a plébánost illető felhatalmazásokról beszél, az 517.⁴⁰⁹ pedig a plébános hatalmával és felhatalmazásaival felruházott papról (A Keleti Kódexben: *iura et obligationes*⁴¹⁰). A CIC (1917) a plébánossal kapcsolatban nem beszélt felhatalmazásokról. Hasonló ezekhez az 533. kán. 3. §-a, mely szerint a plébános távolléte alatt, a plébánia gondozását megfelelő felhatalmazásokkal (*debitis facultatibus*) rendelkező pap lássa el (A CCEO-ban: *debitis potestatibus et facultatibus*⁴¹¹), és az 566. kánon 1. §-a: „A lelkésznek rendelkeznie kell mindazokkal a felhatalmazásokkal, amelyeket a szabályszerű lelkipásztori gondozás megkíván.” Ilyeneket kaphatnak a részleges jog alapján.⁴¹² Ezek az esetek is olyanok, melyek alapvetően a megszentelő feladat gyakorlására vonatkoznak (vö. CIC 530. kánon), de elméletileg kaphatnak más felhatalmazásokat is, akár az igehirdetési, akár a közigazgatási területen.

Ezekon kívül a Keleti Kódexben szerepel a f. *ordinandi et inthronizandi* kifejezés is, mint ami magánál a jognál fogva a pátriárkát illeti⁴¹³, és a f. *consecrandi*, a templomszentelési felhatalmazás⁴¹⁴, amit az eparchiás püspök adhat egy másik püspöknek, a latin jog ebben az esetben korábban a *licentia* szót használta⁴¹⁵. A Keleti Kódex szóhasználata tehát ebben az esetben eltér a latinétól. A hatályos Egyházi Törvénykönyvben egyetlen esetben sem fordul elő, hogy a megyéspüspök egy másik ordináriusnak adna felhatalmazást, csak alárendelt papnak, vagy diakónusnak delegálja azt (vö. gyóntatási, prédikálási, bérmlási felhatalmazás).

II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban csak egy-egy alkalommal találkozunk a bérmlási és a gyóntatási felhatalmazással.⁴¹⁶ Két másik hely azonban tágabb értelemben, de szintén ide tartozik: felhatalmazás az illetékes egyházi hatóságnak a kísérletezésre a liturgia terén, hogy jobban alkalmazkodjon az egyes népek hagyományaihoz és lelkiségéhez,⁴¹⁷ és felhatalmazás az alkalmazkodásra a helyi igényekhez és szokásokhoz ami szent fölszerelési tárgyak és a

409 517. k. 2. §. Ha a paphiány miatt a megyéspüspök úgy véli, hogy a plébánia lelkipásztori gondozásában való részvétellel diakónust vagy más pappá nem szentelt személyt vagy ilyen személyek közösségét kell megbízni, nevezzen ki egy papot, aki a plébános hatalmával és felhatalmazásaival felruházva (*potestatibus et facultatibus parochi instructus*) a lelkipásztori gondozást irányítja.

410 CCEO Can. 287.

411 CCEO can. 292. § 3.

412 ERDŐ P., *Egyházjog*, 303.

413 CCEO Can. 86. § 2.

414 CCEO 871. k.

415 CIC (1917) Can.1155 § 2. *Ordinarius territorii, licet caractere episcopali careat, potest cuilibet eiusdem ritus Episcopo licentiam dare consecrationes peragendi in suo territorio.* (A helyi ordinárius, ha nincs is püspökké szentelve, bármely azonos rítusú püspöknek engedélyt adhat, hogy az ő területén a szentelést elvégezze.) Vö. KEPPINGER B. *Terminológiai észrevételek a templomszentelés végzőjével és a templomszentelési felhatalmazással kapcsolatban*, in *Kánonjog* 25 (2023) 110.

416 OE 14. COD 904, OE 16. COD. 904, A II. *Vatikáni Zsinat dokumentumai*, 230-231.

417 SC 40, 2, COD 829.

szent ruhák anyagát és formáját illeti⁴¹⁸. Ez a négy hely azonban csekély hányada az összes (48) előfordulásnak.

Ez tehát a CIC-ben összesen 46 előfordulás, a felhatalmazás értelemben használt 59 hely döntő többsége, 78 %-a, és az összes előfordulásnak is a 66%-a (70/46), tehát látjuk, hogy a hatályos kodifikált jogban ez a jelentés az uralkodó, az összes többi csak jóval kisebb mértékben van jelen a törvények szövegében.

A Keleti Kódexben még inkább dominálnak az Egyház megszentelő feladatával kapcsolatban fellelhető előfordulások, és ezek a törvényhozó tudatos törekvését jelzik.

Fel kell tennünk a kérdést: ha vannak olyan cselekmények, melyekkel kapcsolatban a *facultas* használata nem kizárólagos, még az erre való törekvés ellenére sem (pl. esketés), vagy előfordul, bár alapvetően nem használjuk vele kapcsolatban (pl. betegek kenete), akkor vannak-e olyan cselekmények, melyeket a kódex nem nevez *facultas*-nak, nem *facultas*-nak nevez, de lehet, lehetne rá használni ezt a kifejezést, vagy használja is rá a kódexen kívül a kánonjog?

A válasz egyértelműen igen, a hatályos jogban leginkább a gyóntatással kapcsolatos használatát tekinthetjük kizárólagosnak. A gyóntatási felhatalmazáson kívül minden más esetben előfordul párhazumosan más kifejezés is a *facultas* mellett, ahogyan azt fentebb láttuk. Erre nagyon jó példa a templomszentelési felhatalmazás, mely valószínűsíthetően periférikus volta miatt kerülhetett el a következetes terminológiai egységesítést, és amellyel kapcsolatban 13 különféle kifejezést vettem számba a kodifikált jog korából, melyek kifejezik és leírják azt a sajátos kánoni kompetenciát, melynek birtokában valaki felszentelhet egy templomot, vagy megáldhatja azt, melyek közül csak egy a *facultas terminus*⁴¹⁹, ami a latin Kódexben ebben az összefüggésben nem is szerepel.

Megállapíthatjuk, hogy a tendencia a CIC (1917), a CIC, és a CCEO közti különbségeket is alaposan megfigyelve egyértelmű. A törvényhozó törekvése az volt, hogy a *facultas*-t mint szakkifejezést minél inkább csak felhatalmazás (hatalom) értelemben használja a Kódexekben. Ezek közül az Egyház megszentelő feladatával, azaz a szentség és szentelmény kiszolgáltatással kapcsolatban kifejezetten előtérbe került, de még ennek ellenére sem vált kizárólagossá a használata, sem a latin, sem a keleti jogban.

418 SC 128, COD 842.

419 Vö. KEPPINGER B. *Terminológiai észrevételek*, 105-115.

Nyelvi szempontból a klasszikus latin nyelvi mintát követik a kifejezések, gerundium genitivus-a áll a *facultas* szó mellett: f. *audiendi confessiones, absolvendi, confirmandi, praedicandi, consecrandi, inthronizandi*.

A latin Kódexben az 57-ből a fennmaradó 10 előfordulás az egyházi közigazgatással kapcsolatban jelenik meg, de talán még inkább mondhatnánk, hogy nem közvetlenül a megszentelő feladattal kapcsolatban, mert még a közigazgatás, vagy joghatóság sem biztos, hogy mindegyikre ráillik.

A CIC 364. kánon 8. §-a kimondja, hogy pápai követre tartozik illetékességi területén: hogy éljen azokkal a felhatalmazásokkal (*facultates*), és teljesítse azokat az egyéb megbízásokat (*mandata*), amelyeket az Apostoli Szentszéktől kap. Ez a kánon tehát a 132. kánonhoz illeszkedik annyiban, hogy ez a felhatalmazás felsőbb hatóságtól, azaz a CIC (1917) által meg is nevezett Szentszéktől ered. Ezen felhatalmazásokat és megbízásokat a követ belső egyházi munkájához kaphatja.⁴²⁰ A CIC (1917) is tartalmazott hasonló normát a 267. és 268. kánonban, mely a nunciuszokra, internunciuszokra, apostoli delegátusokra és a legátusokra vonatkozott, és mindkettőben szerepelt a *facultas* kifejezés. A CCEO-ban ez a kánon nem szerepel.

A CIC 403. kánon 2. és 3. §-a különleges jogokkal felruházott segédpüspökről és koadjutor püspökről beszél: Igen súlyos, akár személyes jellegű körülmények esetén a megyéspüspöknek különleges jogokkal felruházott segédpüspök adható. Ha a Szentszék alkalmasabbnak látja, hivatalból koadjutor püspököt nevezhet ki, aki szintén különleges jogokkal van felruházva (*specialibus facultatibus instructus*); a koadjutor püspök utódlási joggal rendelkezik (*iure successionis gaudet*). Itt a különleges jog különleges felhatalmazást jelent, méghozzá valószínűleg a 132. kánonban leírt tartós felhatalmazást, melyet a Szentszék ad az ordináriusnak. Ezeket a püspököknek adott különleges felhatalmazásokat a CIC (1917) nem ismerte⁴²¹. Az új Kódex ennek ellenére nem határozza meg a különleges felhatalmazások mibenlétét. Más szövegösszefüggésben a CIC (1917)-ben is előfordult a „különleges felhatalmazás” szókapcsolat.⁴²² Ugyanakkor itt érintkezik a hatalom, felhatalmazás és a jog jelentése a szónak, ebben a kánonban ez a kettő ugyanazt jelenti. Nagyon fontos terminológiai

⁴²⁰ ERDŐ P., *Egyházjog*, 239.

⁴²¹ Vö. CIC (1917) Cann. 350-355. A segédpüspökkel kapcsolatban a jog (*ius*), feladat (*munus*) és kötelesség (*officium*) kifejezéseket használta.

⁴²² CIC (1917) Can. 244. § 2. Gratiae quaevis ac resolutiones indigent pontificia approbatione, exceptis iis pro quibus eorundem Officiorum, Tribunalium, Congregationum Moderatoribus speciales facultates tributae sint, exceptisque sententiis Tribunalis Sacrae Romanae Rotae et Signaturae Apostolicae. CIC (1917) Can. 2163. § 1. Parochum inamovibilem Ordinarius invitum transferre nequit, nisi speciales facultates a Sede Apostolica obtinuerit.

szempontból, hogy a CCEO párhuzamos kánonja nem tartalmazza a *facultas* kifejezést, hanem a 212. kánonban a koadjutor püspökkel kapcsolatban a *cum iure successionis specialibus potestatibus praeditus* formát találjuk, amiről itt is elmondhatjuk, hogy jogi hatás tekintetében semmiféle különbség nincs a két kánon között, tehát a *facultas* és a *potestas* ebben az esetben felcserélhető egymással.

A CIC 409. kánon 2. §-a szerint pedig széküresedéskor a segédpüspök megtartja mindazt, de csak azt a hatalmát és jogkörét (*omnes et solas servat potestates et facultates*), amivel a széküresedés előtt mint általános helynök, vagy püspöki helynök rendelkezett. A CCEO párhuzamos kánonjában⁴²³ itt sem szerepel a *facultates* kifejezés, csak a *potestates*-t hagyták meg. Itt is tudatos törekvésnek tűnik a *facultas* szó mellőzése, amivel még inkább a megszentelő feladattal kapcsolatos használat felé tolják el a jelentéstartományt. Ugyanakkor semmilyen tekintetben nincs különbség köztük, a *potestas* és a *facultas* ebben az esetben is felcserélhetők.

A CIC 479. kánon 3. §-ában a *facultates habituales* kifejezés szerepel: „Az általános helynök és a püspöki helynök illetékességi területén belül rendelkezik az Apostoli Szentszék által a püspököknek megadott tartós felhatalmazásokkal is (*pertinent facultates habituales*)”. Ez lényegében megegyezik a CIC (1917) 368. kánonjának 2. §-ával⁴²⁴, és a CCEO is tartalmazza⁴²⁵, mindegyikben a *facultates habituales* formát találjuk. A mai egyházjogban az ilyen általános felhatalmazások gyakorlati jelentősége erősen csökkent.⁴²⁶

A CIC 555. kánon 1. §-a részben átfogalmazva a CIC (1917) 447. kánonjának 1. §-át veszi át, mely az esperessel kapcsolatban szintén használta a *facultas* szót. Ezek olyan felhatalmazások, melyekkel mindkét latin Kódex szerint magánál a (részleges) jognál fogva

423 CCEO Can. 224. § 3. Episcopus auxiliaris sede eparchiali vacante retinet potestates a iure quidem collatas et sub auctoritate Administratoris eparchiae exercendas, quas sede eparchiali plena ut Protosyncellus vel Syncellus habebat, nisi aliud a Sede Apostolica vel iure particulari propriae Ecclesiae patriarchalis statutur.

424 Nisi aliud expresse cautum fuerit, Vicarius Generalis exsequi potest rescripta apostolica quae Episcopo vel praecedenti rectori dioecesis remissa sint, ac generatim ad ipsum quoque pertinent facultates habituales Ordinario loci a Sancta Sede concessae; ad normam can. 66.

425 CCEO Can. 248. § 2. Protosyncello et Syncellis intra ambitum eorum competentiae competunt etiam facultates habituales a Sede Apostolica Episcopo eparchiali concessae necnon rescriptorum Sedis Apostolicae vel Patriarchae executio, nisi aliter expresse cautum est aut electa est industria personae Episcopi eparchialis.

426 ERDŐ P., *Egyházjog*, 279.

rendelkezik az *esperes*⁴²⁷. Ugyanebben az összefüggésben a Keleti Kódexben is szerepel a *potestates et facultates* forma⁴²⁸.

A következő két vizsgált kánon a szerzetesjoghoz tartozik: Az első a CIC 667. kánon 4. §-a, mely a megyéspüspököt hatalmazza fel arra, hogy belépjen a területén lévő apácamonostorok klauzúrájába (*facultatem habet ingrediendi*). A CIC (1917) is tartalmazott ehhez hasonló rendelkezést, azonban nem felhatalmazásról beszélt, hanem engedélyről (*nemo admittatur sine licentia*), illetve a „*licet ingredi*”, azaz „szabad belépnie” kifejezéssel élt⁴²⁹. A Keleti Kódex a püspökkel kapcsolatban nem tartalmaz ilyen felhatalmazást.

A másik a CIC 690. kánon, mely a legfőbb előljárót, illetve az önálló monostor előljáróját hatalmazza fel a törvényesen kilépett tagok visszavételére⁴³⁰. Ez a felhatalmazás is új, a CIC (1917)-ben nem szerepelt, és annyiban is érdekes, hogy nem csak klerikusokat illethet meg, szintén magánál a jognál fogva, hanem értelemszerűen laikusokat (pl. szerzetesnőket) is. A CIC (1917)-ben csak „*ex apostolico indulto*”, azaz pápai engedéllyel volt mindössze lehetséges a visszavétel.⁴³¹ Terminológiai szempontból figyelmet érdemel, hogy amikor a 2. §-ban az *eadem* névmással visszautal az 1. §-ra, ott nem szerepel a *facultas* szó, hanem az *admitti potest* fejezi ki ugyanezt. A *potestas* és *potest* szavak esetében ugyanerre a jelenségre már felhívtam a figyelmet a korábban a templomszentelési felhatalmazásról írt elemzésemben⁴³². Itt tanúi vagyunk annak, hogy a *facultas* és a *potest* is alkothatnak ilyen párt, és az *admitti potest* így biztosan megfogalmazható úgy is, hogy felhatalmazása van a visszavételre. A Keleti Kódex noviciátus megisméltése nélküli visszavételre nem ad lehetőséget⁴³³. Mivel ez a felhatalmazás laikus szerzeteseket is megillette, kérdés, hogy a

427 555. k. 1. §. Az *esperes*nek azokon a felhatalmazásokon kívül, melyeket a részleges jog törvényesen megad neki, kötelessége és joga: ... Can. 555. § 1. *Vicario foraneo, praeter facultates iure particulari ei legitime tributas, officium et ius est: ...*

428 CCEO Can. 278. § 1. *Protopresbytero praeter potestates et facultates a iure particulari ei collatas ius et obligatio est: ...*

429 CIC (1917) Can. 600.

430 690. k. 1. §. Aki a noviciátus elteltével vagy fogadalomtétel után törvényesen kilépett az intézményből, azt a legfőbb előljáró – tanácsának beleegyezésével -- visszaveheti a noviciátus megisméltésének kötelezettsége nélkül; ugyanazon előljáró feladata lesz, hogy az ideiglenes fogadalomtételt megelőző megfelelő próbát és az örök fogadalom letételét megelőző fogadalmas időt a 655. és 657. kán. szerint meghatározza. 2. §. Ugyanilyen felhatalmazással rendelkezik az önálló monostor előljárója is, tanácsának beleegyezésével. Can. 690. § 1. *Qui, expleto novitiatu vel post professionem, legitime ab instituto egressus fuerit, a Moderatore supremo de consensu sui consilii rursus admitti potest sine onere repetendi erga sodales instituti amittit presbyter; revocata autem eadem probationem praevidiam professioni temporariae et tempus votorum ante professionem perpetuam praemittendum, ad normam cann. 655 et 657. § 2. Eadem facultate gaudet Superior monasterii sui iuris cum consensu sui consilii.*

431 ERDŐ P., *Latin – magyar egyházjogi kishoztár*, 31. Vö. CIC (1917) Can. 640. § 2.

432 KEPPINGER B. *Terminológiai észrevételek*, 108.

433 vö. CCEO Can. 493.

iurisdictio, mint kategória alkalmazható-e erre, vagy akár az általam használt közigazgatás szó.

Az 1281. kánon szerint a vagyonkezelők érvénytelenül hoznak olyan intézkedéseket, amelyek meghaladják a rendes vagyonkezelés határait és módját, hacsak előzőleg az ordináriustól írásbeli felhatalmazást nem kaptak rá.⁴³⁴ Itt valóban az egyházi előjáró ad felhatalmazást egy olyan cselekmény elvégzésére, mely egyébként fenn van tartva az előjárónak, vagy a törvény szerint tilos az illető személy számára. Kérdés, hogy ki lehet vagyonkezelő, ki kaphat ilyen felhatalmazást? A 494. kánon 1. §-ának rendelkezése szerint a gazdasági ügyekben valóban jártas, kiválóan becsületes embernek kell lennie. Nem szükséges viszont, hogy klerikus legyen, de katolikusnak kell lennie, mert egyházi hivatalt tölt be⁴³⁵. Ez tehát egy olyan felhatalmazás, amit az ordinárius világiaknak is megadhat. A régi joghoz képest ez alapvető változtatást tartalmaz, mert a CIC (1917)-ben a vagyonkezelő feladata az egyházmegyében a széküresedés idejére korlátozódott, a székeskáptalan nevezte ki. Főszabály szerint egyházi személyt kellett kinevezni, de kivételesen világi férfiakat is ki lehetett nevezni⁴³⁶, amint erről az 1521. kánon 2. §-a kifejezetten rendelkezett⁴³⁷. Korábban azonban, ahogyan Gratianus Dekrétumában olvastuk, világiak az egyház anyagi javairól nem dönthettek, nem rendelkezhetek azokról⁴³⁸. A CCEO a vagyonkezelővel kapcsolatban sem használja a *facultas* szót, hanem az illetékes hatóság írásbeli beleegyezéséről (*de consensu*) beszél⁴³⁹. Terminológiai szempontból vizsgálva e helyet, felmerül a kérdés, itt nem inkább engedélyt jelent-e a *facultas* szó. A Keleti Kódexben használt beleegyezés is inkább ezt támasztja alá. Máshol viszont, valószínűleg a *facultas* kifejezés használatának egységesítése érdekében a törvényhozó az engedély jelentésben álló *facultas* szót *licentia*-ra cserélte⁴⁴⁰, ami

434 Lényegileg azonos a CIC (1917) Can. 1527 § 1-nek a szövegével: *Nisi prius ab Ordinario loci facultatem impetraverint, scriptis dandam, administratores invalide actus ponunt qui ordinariae administrationis fines et modum excedant.*

435 ERDŐ P. *Egyházjog*⁵ 362.

436 BÁNK J., *Kánoni jog* II. 392-393.

437 CIC (1917) Can. 1521 § 2. *Quod si laicis partes quaedam in administratione bonorum ecclesiasticorum vel ex legitimo foundationis seu erectionis titulo vel ex Ordinarii loci voluntate competant, nihilominus universa administratio nomine Ecclesiae fiat, ac salvo iure Ordinarii visitandi, exigendi rationes et praescribendi modum administrationis.*

438 Pl.: D. 96 c. 1 Friedberg I, 337. *quibus nulla de ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi legitur umquam attributa facultas.*

439 CCEO Can. 1024. § 1. *Actus, qui fines et modum ordinariae administrationis excedunt administrator bonorum ecclesiasticorum valide ponere, non potest nisi de consensu auctoritatis competentis scripto dato.*

440 Vö. CIC (1917) Can. 98 § 1. *Inter varios catholicos ritus ad illum quis pertinet, cuius caeremoniis baptizatus fuit, nisi forte baptismus a ritus alieni ministro vel fraude collatus fuit, vel ob gravem necessitatem, cum sacerdos proprii ritus praesto esse non potuit, vel ex dispensatione apostolica, cum facultas data fuit ut quis certo quodam ritu baptizaretur, quin tamen eidem adscriptus maneret. CIC Can. 112 § 1. Post*

viszont itt a felhatalmazás értelmet támasztja alá. Mindenesetre ebben az esetben az érintkezés a két jelentés, az engedély és a felhatalmazás között világos.

A fentiekén kívül van még egy kánon, melyekben a *facultas* fordításaként szintén a felhatalmazás szó szerepel, a 174. kánon 1. §-a, melyben a *facultas* az eddigiektől teljesen eltérő szövegösszefüggésben szerepel: „A választás, hacsak a jog vagy a szabályzat másként nem rendelkezik, történhet megegyezés útján is (*per compromissum*), feltéve hogy a választók egyhangú írásbeli hozzájárulással egy vagy több akár a testülethez tartozó, akár kívülálló alkalmas személynek adják át erre az esetre a választás jogát; ezek végzik aztán a kapott felhatalmazás alapján (*ex recepta facultate*) a választást mindenki nevében.” Ez a hely nem illik bele az eddigi felhatalmazások sorába, nem felel meg sem Erdő, sem Bánk, sem Sipos meghatározásának, nincs szó hatóságról, nem hatóságnak adja és aki kapja, annak sem kell klerikusnak lennie, világiak is adhatják világiaknak. Szó szerint megegyezik a kánon szövege a CIC (1917) 172. kán. 1. §-sal. A Keleti Kódexben nincs ezzel párhuzamos kánon. Ennek a kánonnak a forrásai a CIC (1917) lábjegyzete szerint kizárólag a *Liber Extra*-ból (6 kánon), és a *Liber sextus*-ból (1 kánon) származnak⁴⁴¹. Véleményem szerint itt nem kánonjogi értelemben vett felhatalmazásról, hanem a római jogból, és a világi jogból is ismert meghatalmazásról van szó⁴⁴². Talán a magyar fordításban is érdemes lenne inkább a meghatalmazás szót használni, és ezzel elkülöníteni a kánonjogi értelemben vett felhatalmazástól. Ez egy olyan jelentése a szónak, ami nem szerepelt sem a Thesaurus-ban, sem Gratianusnál, ennek ellenére a kánon magán hordozza római jog általános kategóriáinak és terminológiájának a nyomait.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban 5 alkalommal szerepelnek olyan felhatalmazások, melyek nem közvetlenül a megszentelő feladattal kapcsolatosak, mindannyiszor a Christus Dominus dekrétumban: felmentési felhatalmazás (*f. dispensandi*)⁴⁴³, ami még a CIC (1917) szóhasználatát tükrözi, és a püspöki helynököknek⁴⁴⁴, továbbá a

receptum baptismum, alii Ecclesiae ritualis sui iuris adscribuntur: 1 qui licentiam ab Apostolica Sede obtinuerit.

441 X 1.6.8, 30, 32, 33, 42, 62; de electione et electi potestate; de electione et electi potestate, VI 1.6.29.

442 FÖLDI A. -HAMZA G., *A római jog*, 533-536. (1706-1715. pontok) A megbízás (mandatum).

443 CD 8, COD 923. b) Singulis Episcopis dioecesanis facultas fit a lege generali Ecclesiae in casu particulari dispensandi fideles in quos ad normam iuris exercent auctoritatem, quoties id ad eorum bonum spirituale conferre iudicent, nisi a Suprema Ecclesiae Auctoritate specialis reservatio facta fuerit.

444 CD 23, COD 929. Hunc quoque in finem, ubi sint fideles diversi Ritus, eorum spiritualibus [685] necessitatibus Episcopus dioecesanus provideat sive per sacerdotes aut paroecias eiusdem Ritus, sive per Vicarium Episcopalem aptis facultatibus instructum et, si casus ferat, etiam characterem episcopali ornatu, sive per seipsum diversorum Rituum Ordinarii munere fungentem.

koadjutor és segédpüspököknek adott felhatalmazások⁴⁴⁵, ezek összhangban vannak a hatályos CIC terminológiájával. Mind az ötre ráillik, hogy az egyházi közigazgatásra vonatkoznak, vagy a joghatósággal kapcsolatosak.

A fenti tíz hely, melyek közül a CCEO-ban csak kettőben találtuk meg a *facultas* terminust, egyértelműen jelzi a fentebb már leírt irányt, a *facultas* szót lehetőleg csak a megszentelő feladattal kapcsolatban igyekszik használni a két Kódex. Felteszem a kérdést: Helyes-e ebbe az irányba haladni, hogy a használatát kizárólagossá tegyük, és leszűkítsük erre az egyetlen értelemre? Mivel még van néhány hely hátra, melyek szintén speciális jogi jelentést hordoznak, ezek elemzése után térek vissza erre a kérdésre.

Gratianus Dekrétumával összevetve, azt látjuk, hogy míg ott a tizedét tette ki a hatalom jelentés az összes előfordulásnak, a hatályos Egyházi Törvénykönyvben a 70 előfordulásból 57 helyen jelent felhatalmazást, tehát az előfordulások 80 %-át teszi ki. A Keleti Kódexben csak ebben az értelemben szerepel mind az 52 helyen.

Tartalmi szempontból is nagy a különbség. Míg a *Decretum Gratiani*-ban elsősorban az egyház anyagi javaival, méltóságokkal, tisztségekkel kapcsolatban fordult elő, és nem tekinthető szakkifejezésnek, addig a kodifikált jogban tanúi vagyunk annak, hogy főként a 2. kodifikáció során tudatos törekvésként érzékeljük a szakkifejezésként történő használatára való törekvést, ami a Keleti Kódexben kimondottan erőszakosnak tűnik.

Gratianusnál az egyik legfontosabb szöveg, melyben hatalom jelentésben találkoztunk a *facultas* kifejezéssel, a III. Római Zsinatnak tulajdonított kánonok voltak⁴⁴⁶. A kánonjogi használat szempontjából ez a szöveg azért figyelemreméltó, mert véleményem szerint itt tetten érhető egy pont, ami a *facultas* mai szakkifejezésként való használatában szerepet játszhatott. Itt a *facultas disponendi* valami, amit nem bíznak soha laikusokra. Hatalom, vagy felhatalmazás, amit csak klerikusok kaphatnak meg. Sőt a zsinat szövege először csak arról beszélt, hogy laikusok nem rendelkezhetnek, a végén pedig megszorította a korábbi rendelkezést, és úgy döntött, hogy csak papok rendelkezhetnek az egyház vagyonáról, tehát a

445 CD 25, COD 930, Qui Episcopi Coadiutores et Auxiliares ita congruentibus facultatibus instruendi sunt, ut, salva semper unitate dioecesanis regiminis necnon Episcopi dioecesanis auctoritate, eorum actio efficacior reddatur et dignitas, Episcoporum propria, magis in tuto ponatur. CD 26, COD 931. (két alkalommal) Nisi aliud a competenti Auctoritate statutum fuerit, cum Episcopi dioecesanis munere non expirant potestates et facultates quibus Episcopi Auxiliares a iure instructi sunt. Optandum quoque est ut, sede vacante, munus dioecesis regendi, nisi aliud graves rationes suadeant, committatur Episcopo Auxiliari vel, ubi plures sunt, uni ex Auxiliariis. Episcopus Coadiutor, qui nempe cum iure successionis nominatur, ab Episcopo dioecetano Vicarius Generalis semper constituatur. Eidem autem pleniore facultates in casibus particularibus a competenti Auctoritate concedi poterunt.

446 5. 6. 9. 16. 57. helyek.

kisebb rendeket (*lector, acolitus, ostiarius, exorcista*) felvettek, a szubdiakónusok és a diakónusok nem, pedig ők is mind klerikusok voltak Gratianus idején. Ez a legutóbbi időkig valóban így is volt, hogy az egyházi vagyonról csak klerikusok rendelkezhetek⁴⁴⁷, viszont a hatályos jog szerint már világi is lehet vagyonkezelő egy egyházmegyében (CIC 494. kán. 1. §).

Ha azonban a *facultas* kifejezés használatára tekintünk a hatályos kódexben, akkor ez ma is felfedezhető, de nem az anyagi javak, hanem a szentségkiszolgáltatás területén. A *facultas* szót, mint kánonjogi szakkifejezést elsősorban az egyház megszentelő feladatával kapcsolatban használja a hatályos Kódex, viszont kivétel nélkül csak klerikusok kaphatnak „*facultas-t*” ezeknek a cselekményeknek a végzésére. Ha laikusokra rá is lehet bízni ugyanazt a feladatot, pl. a prédikálást vagy az esketést, akkor azt nem nevezi sehol sem *facultas-nak*, hanem más, ezt elkerülő kifejezéssel teszi⁴⁴⁸.

Ugyanakkor, ahogyan Gratianusnál nem kizárólagos a használata, hiszen pl. a szöveg végén ezt más szavakkal fejezi ki: „az ezekről való rendelkezés gondját Isten vitathatatlanul egyedül a papokra bízta” (*quarum solis sacerdotibus disponendi indiscusse a Deo cura commissa*), úgy ma is tanúi vagyunk ugyanennek, pl. az esketés, vagy a templomszentelés estében, nem csak a *facultas* kifejezést használja ezekkel kapcsolatban a hatályos jog, hanem számos más kifejezést is⁴⁴⁹.

3. Venia, licentia (I./B/1), engedély

Az engedély jelentését a *facultas* kifejezésnek a hatályos CIC-ben mindössze egyetlen helyen tudtam azonosítani, az 1482. kánonban, mely a perbeli képviselőkről kimondja, hogy „mindenki csak egy képviselőt alkalmazhat, és ez nem állíthat magának helyettest, kivéve ha erre kifejezett felhatalmazást (*expressa facultas*) kapott.” E kánon szövege is szó szerint egyezik a CIC (1917)-ével⁴⁵⁰. Forrásaként csak a Liber sextus egyetlen kánonját jelölte Gasparri⁴⁵¹, mely ugyanezt a normát tartalmazta, és ami magán viseli a római jogi peres eljárás

447 Vö. ERDŐ P. *Csernoch János előkészületei 1918-19-ben a Clemanceau-i egyházpolitika várható bevezetésére*, in ERDŐ P., *Az egyházjog lelke*, Budapest 2021. 108-135, különösen 124-125.

448 KEPPINGER B., *Adalékok a „facultas” kifejezés jelentéséhez és használatához a hatályos Egyházi Törvénykönyvben*, 91-99, különösen 93. és 97.

449 KEPPINGER B., *Terminológiai észrevételek*, 105-115.

450 CIC (1917) Can. 1656. § 1.

451 C. I,3, de procuratoribus, I, 19, in VI°.

hatását, a *procurator*, mint perbeli képviselő fogalma a római magánjogban már ismert volt⁴⁵². A magyar fordítástól eltérő jelentést pedig alátámasztja a CCEO párhuzamos kánonja, melyben a *permitto* ige passzív alakja, a *permissum est* áll a *facultas* helyén⁴⁵³. Mind a *permitto* ige, mind a belőle képzett *permissio* főnév előfordul a hatályos latin Kódexben is, megenged, engedélyez, illetve engedély jelentésben⁴⁵⁴, tehát rokon értelmű a Thesaurus által használt *venia*, *licentia* szavakkal. A CIC (1917) még számos alkalommal használta ebben az értelemben a *facultas* szót⁴⁵⁵, melyek közül egyet, a 98. kánonban szereplőt már említettem. A CIC (1917)-hez képest azonban egyértelműen és jelentősen visszaszorult a használata a hatályos Egyházi Törvénykönyvben ebben a jelentésben.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban nem találtam meg jogi értelemben vett engedély jelentésben sehol sem a *facultas* terminust.

Gratianus Dekrétumával összevetve elmondhatjuk, hogy ott is csak egyetlen egyszer fordult elő jogi értelemben vett engedély jelentésben, az V. Karthágói Zsinat szövegében (43. hely: C. 7 q. 1 c. 21⁴⁵⁶), akárcsak a hatályos CIC-ben. Azonban míg ott a püspökök másik egyházmegyébe való távozását nem engedte meg, addig ez a kánon az általános eljárásjoggal kapcsolatban római jogi eredetű.

4. Ius (I./B/2), jog

Három olyan kánont találtam, melyben jogot jelent a *facultas*. A 167. kánonban szavazati jogról van szó: 1. §. A törvényesen végzett összehívás után szavazati joga (*suffragium ferendi ius*) azoknak van, akik a meghívásban megjelölt napon és helyen megjelentek, és -- hacsak a szabályzat törvényesen másként nem rendelkezik – nincs joga (*exclusa facultate ferendi suffragia*) senkinek levélben vagy képviselő útján szavazni. A kánon szövege lényegileg azonos a CIC (1917) 163. kánonjával, csak ott *ius eligendi* szerepelt az első részben. A *ius suffragii* fogalma a római jogból származik, a római polgárjoghoz tartozott⁴⁵⁷.

452 FÖLDI A. HAMZA G., *A római jog*, 164-165.

453 CCEO Can. 1140. § 1. Unum sibi pars potest constituere procuratorem, qui non potest alium sibi substituere, nisi id eidem scripto permissum est. vö. Bánk József fordításával, amelyben engedélynek fordítja a *facultas*-t. BÁNK J., *Kánoni jog II.* 488.

454 ERDŐ P., *Latin – magyar egyházzjogi kieszótár*, Budapest 1996. 50.

455 Pl. CIC (1917) Cann. 497 § 2, 822 § 3.

456 Friedberg I. 576.

457 FÖLDI A. HAMZA G., *A római jog*, 208.

A 265. kánon a klerikusok hovatarozásáról szólvá 4 lehetőséget sorol fel, ahová inkardinálódhatnak, részegyházba, személyi prelatúrába, a megszentelt élet valamely intézményébe vagy valamilyen erre jogosult társaságba, „*Quemlibet clericum oportet esse incardinatum aut alicui Ecclesiae particulari vel praelaturae personali, aut alicui instituto vitae consecratae vel societati hac facultate praeditis*”. A második két lehetőség a Kódex harmadik részének címére utal: *De institutis vitae consecratae, et de societatibus vitae apostolicae*. Nyilvánvaló, hogy ez a jogosultság csak az Apostoli Szentszéktől származhat, viszont nem feltétlenül egyházkormányzati hatalommal rendelkező társaságot illet, de biztosan valamilyen egyházi jogi személyt, hiszen az apostoli élet társaságai ilyenek. Ez a negyedik lehetőség az új Kódex sajátja, a CIC (1917) csak kétféle inkardinációt ismert, egyházmegyébe, vagy szerzetesközösségbe történőt⁴⁵⁸. A Keleti Kódex a párhuzamos kánonban a jog szót használja, és meg is nevezi az Apostoli Szentszékot, vagy a pátriárkát, mint akitől ez a jogosultság származik⁴⁵⁹.

A CIC 543. kánon sajátos terminológiai szempontból, mert a *f. assistendi matrimoniis* szerepel benne, ami másutt esketési felhatalmazást jelent⁴⁶⁰, és a 2. pont alatt, a hatalom jelentésnél már szó volt erről. Itt azonban ugyanez a kifejezés inkább jog értelemben szerepel: „a házasságkötésnél való közreműködés joga mindnyájukat megilleti.” Bár a két jelentés szoros kapcsolata itt teljesen világos, illetve az is, hogy ez ugyanannak a kánoni kompetenciának két különböző aspektusa, és hogy akár maga a *ius* szó is állhatna itt a *facultas* helyén, jogi hatás tekintetében semmiben sem különböznek.

A II. Vatikáni Zsinat szövegeiben is három alkalommal fordul elő jog jelentésben a *facultas*. A *Sacrosanctum Concilium* kezdetű konstitúció 57. pontjában: *Salva tamen semper sit cuique sacerdoti facultas Missam singularem celebrandi, non vero eodem tempore in eadem ecclesia, nec feria V in Cena Domini*. Magyarul: maradjon meg azonban minden papnak a szabadsága, hogy magánmisét mondhasson, de nem ugyanakkor, ugyanabban a templomban, és nem nagycsütörtökön⁴⁶¹. Ha szabadságként értelmezzük a *facultas*-t, akkor ez jogi értelemben vett szabadság, ilyennel eddig nem találkoztunk. Ezt az is alátámasztja, hogy

458 CIC (1917) Can. 111. § 1. dioecesi vel religioni.

459 CCEO Can. 357. §. 1.

460 Can. 1111. § 1. Quilibet clericus debet esse ut clericus ascriptus aut alicui eparchiae aut exarchiae aut instituto religioso aut societati vitae communis ad instar religiosorum aut instituto vel consociationi, quae ius clericos sibi ascribendi adepta sunt a Sede Apostolica vel intra fines territorii Ecclesiae, cui praeest, a Patriarcha de consensu Synodi permanentis.

461 A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai, 66.

egy papnak a szentmise bemutatásához nincs szüksége felhatalmazásra vagy engedélyre⁴⁶². Itt ugyanis nem „magánmiséről” van szó, mert azt latinul *missa privata*-nak nevezzük⁴⁶³, hanem egyedül bemutatott szentmiséről-, ellentétben a koncelebrálttal. A CIC ezt a 902. kánonban így veszi át: „*integra tamen pro singulis libertate manente Eucharistiam individuali modo celebrandi, ...*” Itt kimondottan hangsúlyos a *facultas* helyett használt *libertas*, ha ezt törvénytárgyalként értelmezzük, akkor eszerint szabadságot jelent a zsinati szövegben is. Ezt azonban nem támasztja alá a Keleti Kódex szövege, mely szinte ellentétes azzal: *integrum tamen manet ius uniuscuiusque sacerdotis Divinam Liturgiam singillatim celebrandi*. A Keleti kódex tehát jogként értelmezi: legyen mégis mindig sértetlen minden papnak a joga, hogy egyedül mutasson be szentmisét. Véleményem szerint itt szintén két jelentése érintkezik a szónak, a jog és a szabadság, és a két különböző kifejezés használatakor a jogi hatásuk ugyanaz, felcserélhetőek. Ugyanakkor felfedezhetjük a két szövegben a keleti és nyugati gondolkodásmód különbségét: *libertas, individuali modo – ius, singillatim celebrare*.

Szintén a *Sacrosanctum Concilium*-ban olvassuk a házasságkötés szertartásáról⁴⁶⁴: „Ezen kívül megmarad a területileg illetékes egyházi hatóságnak ... az a joga, - *Insuper competenti auctoritati ecclesiasticae territoriali, ... , relinquitur facultas*, - melyről a konstitúció 22.pontja 2. §-ában volt szó, hogy a 63. pont alapelve szerint a hely és nép szokásainak megfelelő külön szertartást dolgozzon ki. Érvényben marad azonban az a törvény, hogy az eskető pap veszi ki és fogadja a házasulandók beleegyezését.⁴⁶⁵” A 22. pont egyébként nem használja sem a *ius*, sem a *facultas*, vagy *potestas* kifejezéseket, hanem a *moderatio pendet* (tőle függ), ill. *pertinet*, (rá tartozik) kifejezésekkel él. A hatályos Egyházi Törvénykönyvben sem szerepel a *facultas*, hanem az *episcoporum conferentia exarare potest*, vagyis a „püspöki konferencia kidolgozhatja” fordulat kerül használatra⁴⁶⁶. A kánonhoz fűzött kommentárjában mindezt Erdő Péter úgy értelmezi, hogy ennek a felhatalmazásnak a birtokában a püspöki konferencia jogosult a szertartás kidolgozására⁴⁶⁷. A felhatalmazás kritériumai ráillenek, mert egyrészt felsőbb hatóság adja alsóbb hatóságnak, azaz a zsinat a területileg illetékes egyházi hatóságnak, a CIC-ben maga a jog a püspöki konferenciának. A II.

462 CIC (1983) Can. 900. § 2. *Licite Eucharistiam celebrat sacerdos lege canonica non impeditus, servatis praescriptis canonum qui sequuntur*. Megengedetten az a pap ünnepli az eucharisziát, akit ebben a kánoni törvény nem akadályoz, feltéve, hogy megtartja az alábbi kánonokat:

463 DIÓS I., *Magánmise*, in DIÓS I. (f. szerk.) *Magyar Katolikus Lexikon VIII*. Budapest 2003. 237. vö. hívek jelenléte nélkül bemutatott szentmise.

464 SC 77,8.

465 A II. *Vatikáni Zsinat dokumentumai*, 54.

466 CIC 1120. k.

467 ERDŐ P., *Egyházjog*, 459.

Vatikáni Zsinat azonban nem nevezi meg magát, hanem passzív alak utal rá, így akár a magánál a jognál fogva adott felhatalmazások közé is sorolhatjuk. Másrészt e nélkül nem lenne illetékes püspöki konferencia, hiszen a liturgia szabályozása a SC 22. pontja értelmében: *Sacrae Liturgiae moderatio ab Ecclesiae auctoritate unice pendet: quae quidem est apud Apostolicam Sedem et, ad normam iuris, apud Episcopum*. Azaz: A szent liturgia irányítása egyedül az egyházi tekintélytől függ: az Apostoli Szentszékre és a jogszabályok szerint a püspökre tartozik⁴⁶⁸.

Az *Unitatis Redintegratio* kezdetű határozatban (vö. Art. 16.) egyetlen helyen fordul elő a *facultas* kifejezés, a keletiek sajátos egyházfegyelmével kapcsolatban: *Sacra Synodus, ad omne dubium tollendum, declarat Ecclesias Orientis, memores necessariae unitatis totius Ecclesiae, facultatem habere se secundum proprias disciplinas regendi, utpote indoli suorum fidelium magis congruas atque bono animorum consulendo aptiores*. Azaz: A Szent Zsinat minden kétség eloszlatására kinyilvánítja, hogy a Kelet Egyházainak - nem feledve az egész Egyházra kötelező egységet - joguk van a saját egyházfegyelmük szerinti kormányzathoz, hiszen ez felel meg jobban híveik adottságainak, és ez szolgálja alkalmasabban a lelkek javát.⁴⁶⁹ A régebbi magyar fordításban: saját egyházfegyelmük szerint kormányozhatják magukat.⁴⁷⁰ Itt az új fordítás felel meg jobban a szövegösszefüggésnek, mivel nem lehetőséget, vagy képességet akartak jelölni vele, hanem jogot, mivel sajátos egyházfegyelmük már az első időktől kialakult, és ezt a zsinatok kellőképpen szentesítették⁴⁷¹. Ennek tükrében a II. Vatikáni Zsinat deklarálja e jogot, és nem pedig újonnan adja.

Gratianus Dekrétumával összevetve azt látjuk, hogy ott a jog jelentés gyakoribb volt a hatalom jelentésnél, és nagy részben rómi jogból idézett, vagy római jogi eredetű helyek fordultak elő. A hatályos CIC-ben a felhatalmazás értelem abszolút túlsúlyba került, és a jog jelentés aránya felére csökkent. Római jogi eredetű fogalommal, a szavazati joggal, összesen egy kánonban találkoztunk. Ugyanakkor a szentségekkel kapcsolatban is előfordult a f. *baptizandi* kifejezés, mely rokon értelmű volt a *ius* és *potestas* baptizandi kifejezésekkel, szinonimái voltak egymásnak. A mai egyházjogi szaknyelvben a *ius* és a *facultas* szavak között különbség van, pl. a *ius praedicandi* a püspököt illeti, *facultas praedicandi* a diakónusokat és a papokat. Ugyanakkor azt is látjuk, hogy a *facultas ordinaria* és a *ius* között pl. a bérálás esetében jogi hatás tekintetében nincs különbség, a törvényhozó egy másik

468 A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai, 54.

469 A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai 264.

470 A II. Vatikáni Zsinat tanítása, Budapest, 1986. 400.

471 UR 16.

aspektusát akarja jelenleg hangsúlyozni ennek a kánoni kompetenciának. Nyelvi szempontból nézve látjuk, hogy az előfordulások 2/3-ában a gerundium genitivus-ával áll a *facultas*, ahogyan a klasszikus latin szövegekben is.

5. Vis, potestas, indoles (II./C/1), jogi képesség

Az utolsó jelentés a jogi értelemben vett képesség, mely a hatályos latin Kódex egyetlen kánonjában fordul elő, méghozzá csak 2009. október 16. óta, mivel az *Omnium in mentem*⁴⁷² által kihirdetett 1009. kánon 3. §-áról van szó: *Qui constituti sunt in ordine episcopatus aut presbyteratus missionem et facultatem agendi in persona Christi Capitis accipiunt, diaconi vero vim populo Dei serviendi in diaconia liturgiae, verbi et caritatis.* A magyar fordítás szerint: A püspöki és az áldozópapi rendben lévők küldetést és felhatalmazást kapnak arra, hogy Krisztusnak, a Főnek a személyében cselekedjenek, a diakónusok pedig ahhoz kapnak erőt, hogy Isten népének szolgáljanak a liturgia, az ige és a szeretet szolgálatában. Azonban a Katolikus Egyház Katekizmusa ezt mondja: *Per ordinationem recipitur capacitas agendi tamquam Christi legatus, Capitis Ecclesiae, in eius triplici munere sacerdotis, prophetae et regis.* (n. 1581) A latin *capacitas* szó azonban egyértelműen képességet jelent, ami lehet szinonimája a *facultas*-nak ebben az értelemben. A szöveg módosítása csak a diakónusi fokozatot érintette, tehát a *facultas agendi* jelentése nem változott,⁴⁷³ a szenteléssel küldetést és (jogi értelemben vett) képességet kapnak arra, hogy Krisztusnak a Főnek a személyében cselekedjenek (...).

Gratianus Dekrétumában a jogképesség egyetlen római jogból idézett kánonban fordult elő, a hatályos CIC-ben pedig ebben az egyetlen, az Egyház teológiai tanítását kifejtő kánonban.

C CIC (1917)-ben szereplő néhány előfordulás

Végül érdemes röviden vizsgálnunk, hogy azokban a kánonokban, melyekben a CIC (1917)-ben még szerepelt a *facultas* szó, és bekerültek a CIC-be, de már nem a *facultas* szerepel bennük, mi áll a helyén.

472 In AAS 102 (2010) 8-10.

473 vö. a Törvényszövegek Pápai Tanácsának nyilatkozatával:
https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/intrptxt/documents/rc_pc_intrptxt_doc_20091215_omnium-in-mentem_it.html.

A legfontosabb ezek közül a *facultas dispensandi* (12 kánonban), melyet mindenütt *potestas dispensandi*-ra cseréltek. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a CIC (1917)-ben a *potestas dispensandi* is előfordult 4 kánonban⁴⁷⁴, és a *possunt dispensare* forma is 3 esetben, tehát a terminológia nem volt kizárólagos. A CIC (1917)-ben a pápai követekkel kapcsolatban (a 268. kán. 1. §-ában) szereplő *munus cum facultatibus* kifejezésből elhagyták a *cum facultatibus*-t, csak a *munus* maradt meg⁴⁷⁵. A CIC (1917)-ben az apostoli vikáriusokkal és prefektusokkal kapcsolatban említett *iuribus et facultatibus gaudent* helyett a CIC-ben a megyéspüspököt megillető *potestas ordinaria* szerepel⁴⁷⁶. A régi 435. kán. 2. §-ában a káptalani helynökkel kapcsolatban szereplő *facultas pollut* helyén a *potestate gaudet* szavakat találjuk⁴⁷⁷. A klerikusi intézmények jogát templom birtoklásához a régiben a *facultas*, a hatályosban a *ius* szó fejezi ki⁴⁷⁸. A szerzetes jogát (vagy a *facultas* a jogi lehetőséget is) az elbocsátás elleni felfolyamodáshoz az újbán a régi *facultas* helyett a *ius* jelöli⁴⁷⁹. Azt, hogy (karácsonykor és halottak napján ill. vasárnap és kötelező ünnepen) szabad háromszor misézni, a régiben a *facultas*, az újbán a *licitum est* fejezi ki⁴⁸⁰. A régiben azt, hogy egy nap többszöri misézésre az engedélyt az ordinárius csak bizonyos körülmények esetén adhatja meg, szintén a *facultas* szó jelöli, a hatályos CIC-ben a *concedere potest* szókapcsolat áll a helyén⁴⁸¹. A CIC (1917) 866. kánonjában, az eucharisztia vételének lehetőségét bármely rítus szerint a *facultas* jelölte, most a *suscipere possunt* jelöli⁴⁸². A betegek kenetéhez használt olaj megáldására a papok számára a felhatalmazást a f. *benedicendi* kifejezés jelölte, a CIC-ben a

474 CIC (1917) Cann. 1245, 1313, 1314, 2289.

475 CIC Can. 367. Pontificii Legati munus non expirat vacante Sede Apostolica, nisi aliud in litteris pontificiis statuatur; cessat autem expleto mandato, revocatione eidem intimata, renuntiatione a Romano Pontifice acceptata.

476 CIC (1917) 294. § 1. vö. CIC Can. 381. § 2.

477 CIC (1917) Can. 435. § 2. Quare Capitulum et postea Vicarius Capitularis omnia possunt quae enumerata sunt can. 368, par. 2; item facultate pollut exercitium pontificalium in dioecesi cuilibet Episcopo permittendi, imo, si Vicarius Capitularis sit Episcopus, potest ipse eadem exercere, excluso tamen usu throni cum baldachino. CIC Can. 426 - Qui, sede vacante, ante deputationem Administratoris dioecesanis, dioecesis regat, potestate gaudet quam ius Vicario generali agnoscit. Can. 427 - § 1. Administrator dioecesanus tenetur obligationibus et gaudet potestate Episcopi dioecesanis, iis exclusis quae ex rei natura aut ipso iure excipiuntur. § 2. Administrator dioecesanus, acceptata electione, potestatem obtinet, quin requiratur ullius confirmatio, firma obligatione de qua in can. 833, n. 4.

478 CIC (1917) Can. 497. § 2. vö. CIC can. 611. n. 3.

479 CIC (1917) Can. 647. § 2. n. 4, CIC Can. 700. Decretum dimissionis in sodalem professum latum vim habet simul ac ei, cuius interest, notificatur. Decretum vero, ut valeat, indicare debet ius, quo dimissus gaudet, recurrenti, absque petitione de qua in can. 1734, § 1, intra triginta dies a recepta notificatione ad auctoritatem competentem. Recursus effectum habet suspensivum. (Franciscus I, Litt Apost. MP *Competentias quasdam decernere*, 2022. II. 11, in AAS 114 (2022) 290-295.) A korábbi, 1983-tól hatályos szövegben is a *ius recurrenti* szerepelt.

480 CIC (1917) 806. § 1. vö. CIC. Can. 905. § 1.

481 CIC (1917) 806. § 2. vö. CIC Can. 905. § 2.

482 CIC (1917) 866. § 1. vö. CIC Can. 923.

benedicere possunt szókapcsolatra változtatták⁴⁸³. A házasság érvényesítésére szóló felhatalmazást a régiben a *facultas* jelölte, most a *potestas*⁴⁸⁴. A szerzetesek számára való prédikálási engedélyt a *facultas* helyett a *licentia* szó jelöli⁴⁸⁵. A periratok közzétételekor az iratok megtekintésének megengedésére a *facultas* helyett a *permittere debet* kifejezést használja a Kódex⁴⁸⁶.

Azt látjuk, hogy a leggyakoribb a *facultas* cseréje a *potestas*-ra, négy esetben a *potest* és egy infinitivus áll helyette, kétszer a *licentia* ill. *licitum est* áll a helyén, és egyszer a *ius*, illetve egyszer elhagyták a szövegből a kifejezést. Ezek a cserék ismét felhívják a figyelmet arra, hogy a *facultas* kifejezés aktuális jelentésének megfelelően a *facultas* és a *potestas*, *ius*, *licentia*, *licitum est*, *potest*+ inf. felcserélhetőek egymással, egymás szinonimái, és a törvényhozó szándéka dönti el, hogy melyiket kívánja alkalmazni. Az ellenkező irányú változtatásokat, amikor a *facultas*-ra cseréltek más kifejezéseket, már megvizsgáltuk a *facultas* különböző jelentéseinél.

483 CIC (1917) 945. vö. CIC Can. 999.

484 CIC (1917) 1045. § 2. vö. CIC Can. 1080. § 2.

485 CIC (1917) 1338. § 1. vö. CIC Can. 765.

486 CIC (1917) 1859. vö. CIC Can. 1598 § 1.

Tételek

A KÖVETKEZŐ NYITOTT TUDOMÁNYOS KÉRDÉSEKET FOGALMAZTAM MEG MUNKÁMBAN

TÉTELKÉNT:

- 1) Milyen jelentésekben fordul elő a *facultas* a *Decretum Gratiani* teljes korpuszában?
- 2) Megjelenik-e a *dicta Gratianiban* a *facultas* szó, és ha igen, eltér-e az auctoritas szövegek terminológiájától?
- 3) Megjelenik-e Gratianus mester szóhasználatában a római jog hatása a *facultas* szóval kapcsolatban, és ha igen hogyan befolyásolta azt?
- 4) Kimutatható-e jelentésbeli módosulás a *Decretum Gratiani*-hoz képest a kodifikált jog, illetve a II. Vatikáni Zsinat szóhasználatában?
- 5) Megfigyelhető-e valamilyen tendencia a kodifikált jogban a *facultas* kifejezéssel kapcsolatban, és ha igen, az hogyan értékelhető?
- 6) A jelenlegi magyar fordítás megfelel-e a kutatás eredményének, vagy van ahol módosítani lehetne, vagy kellene rajta?

A felsorolt nyitott tudományos kérdések tekintetében, a forrásszövegek mind filológiai, mind kánonjogtörténeti elemzése után, az egyháztörténeti és a teológiai háttérrel is figyelembe véve, az alábbi következtetésekre jutottam:

1-2-3. A *Decretum Gratiani* teljes korpuszában 126 esetben fordul elő a *facultas* kifejezés, ebből 36 dictum Gratiani. Az előforduló különböző jelentéseket a jelentések gyakoriságának sorrendjében tekintetem át az elemző részben. A *Thesaurus Linguae Latinae* szótár és a kutatás szempontjai alapján 8 különböző jelentéscsoportba soroltam vizsgálatom során a *facultas* kifejezésnek a Gratianus Dekrétumában fellelhető előfordulásait:

- 1) *Opes, possessiones, divitiae* (III./A, III./B), pénz, vagyon, gazdagság

A leggyakrabban, összesen 56 esetben előforduló jelentése a *facultas* szónak Gratianus Dekrétumában a vagyon, javak, anyagi lehetőség. Számos esetben az egyház vagyonára vonatkozik⁴⁸⁷, és általában többes számú alakjai fordulnak elő (48 esetben). Az egyes számú

487 Pl. *facultates ecclesiasticae, facultates ecclesiae, ecclesiarum.*

alakok (8) egy része is az egyházi vagyona vonatkozik⁴⁸⁸, máshol azonban az egyes emberek vagyonára, és az „anyagi lehetőség” kifejezéssel adtam vissza⁴⁸⁹. A vagyon jelentés itt érintkezik a képesség, lehetőség jelentéssel is, és van amikor nem is lehet ezeket teljesen elválasztani egymástól. A római jogi szövegek kivételével mindenütt (zsinatok, pápák, egyházatyák, dicta Gratiani) a vagyon a leggyakrabban előforduló jelentése a *facultas* szónak.

2) *Possibilitas* (I./A/1), természetes lehetőség

A második leggyakoribb jelentése Gratianus Dekrétumában a természetes lehetőség, összesen 24 esetben fordul elő, ebből 8 dicta Gratiani. Ez a szó legáltalánosabb köznyelvi jelentése a latinban. Általában egy ige gerundiuma áll mellette genitivusban⁴⁹⁰, néha gerundivumos szerkezet genitivusban⁴⁹¹, vagy egy főnév genitivusa⁴⁹². Gratianus Dekrétumában csak egyes számban találkozunk lehetőség jelentésben a *facultas* szóval. Több különböző helyen is előfordul az ártás⁴⁹³ vagy bántás⁴⁹⁴, és a vétkezés⁴⁹⁵ lehetősége, a többi természetes lehetőség mind csak egy-egy alkalommal fordul elő, pl: lehetőség a tanításra, bűnök megvallására, belépésre a templomba, és imádkozásra, menekülésre, rabszolga eladására vagy visszavásárlására, szabad döntésre, beszéd tartására, stb.

3) *Ius* (I./B/2.), jog

13 helyet soroltam ebbe a kategóriába, 12 különböző szövegből. Mindenütt, kivétel nélkül gerundium vagy gerundivum genitivusa áll mellette. Ebben a jelentéstartományban a római jog hatása meghatározó, négy szöveg idézet különböző római jogi szövegekből, Szent Ambrus pedig egy ősi jogintézményről, a *refugium*-ról beszél, ami a római jogban is létezett⁴⁹⁶, azonban a többi hét is magán viseli a római jog hatását, mind nyelvezetében, mind gondolkodásában. A III. Karthágói Zsinat szövege egyértelműen a római perjog nyelvezetét használva, a római peres eljárás szabályait alkalmazza egy egyházi perre.⁴⁹⁷ Nagyon fontos

488 Pl. az ecclesiastica facultas az egyházi bevételt jelenti a 330-as I. Antiochiai Zsinat 25. kánonjában (51. hely: C. 12 q. 1 c. 23) FRIEDBERG I. 685.

489 Pl. az 1139. évi Lateráni Zsinat szövegében: „miután a kárt, amit okozott, képessége/(anyagi)lehetősége szerint (*secundum facultatem suam*) helyrehozta” 71. Hely: C. 23 q. 8 c. 32, FRIEDBERG I. 965.

490 Pl. facultas effugiendi.

491 Pl. facultas ad docendarum plebium.

492 Pl. facultas confessionis.

493 F. nocendi: 1,2,75. helyeken.

494 F. ledendi: az 55. helyen.

495 F. peccandi: a 77. helyen, f. delinquendi: a 29. és 30. helyen.

496 Vö.: Dig. 2.4.18: Gaius 1 ad l. XII tab. Plerique putaverunt nullum de domo sua in ius vocari licere, quia domus tutissimum cuique refugium atque receptaculum sit, eumque qui inde in ius vocaret vim inferre videri.

497 17-18. hely: C. 4. q. 5. c. 1: FRIEDBERG I. 543. facultas suae causae dicendae, facultas causae peragenda.

Gratianus két dictuma, mindkettőben szó szerint idéz a római jogból, ami azt tanúsítja, hogy Gratianus mester használta az addigra újra felfedezett jusztiniánuszi Codexet, és érvelt vele, maga is auctoritasnak nevezve azt.⁴⁹⁸ A másik két idézet nagy valószínűség szerint a római jogból történt későbbi beillesztés a *Decretum Gratiani*-ba⁴⁹⁹, az egyik szó szerint, a másik viszont tartalmilag idézi⁵⁰⁰, így fontos tanúja a Gratianus korabeli szóhasználatnak, nyelvéllapotnak, melyben a *facultas* jogot jelent, a jogi lehetőség felől közelítve. Az I. Gelasius pápa levelében említett „krizmakészítés joga”⁵⁰¹ azért lényeges, mert az egyház megszentelő feladatával kapcsolatos, amivel kapcsolatban a hatályos kódexben előtérbe került a *facultas* terminus használata. A Gratianus dictumában előforduló *facultas/ potestas/ ius baptizandi*⁵⁰² szintén az egyik legfontosabb hely vizsgálatunk szempontjából, egyrészt mert maga Gratianus szóhasználatát világítja meg, másrészt a kodifikált jogban ugyanígy megtaláljuk ezeket a kifejezéseket a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásával kapcsolatban⁵⁰³. Ez az egyetlen hely, ahol mindhárom szinonimaként használt szó, a *ius*, a *potestas* és a *facultas* is ugyanabban a szövegben és gondolatmenetben szerepel, tehát ez támasztja alá leginkább, hogy nem érzékelt köztük különbséget Gratianus Mester. Három előfordulás zsinati szövegekben található⁵⁰⁴, két hely pápai dekretálisban, egy pedig egyházatyáé, Szent Ambrusé. A római jogból idézett, kétszer is előforduló *facultas accusandi*⁵⁰⁵ kapcsán fontos szem előtt tartatnunk, hogy nem csak a *facultas accusandi*, hanem a *potestas accusandi* is előfordult a *Codex Iustiniani*-ban, és ezek egymásnak szinonimái voltak.⁵⁰⁶ Ez hatással lehetett Gratianus szóhasználatára, amikor szent Ágoston szövegét magyarázva rokonértelmű szavakként használta a *facultas*, a *potestas* és a *ius* szavakat.

4) *Potestas* (I.A/1.), hatalom, felhatalmazás

A negyedik leggyakoribb jelentése (11 előfordulás, 7 különböző szövegben) a *facultas* kifejezésnek a hatalom. Szinte mindenütt a gerundium genitivusa áll mellette⁵⁰⁷, és egyetlen

498 74. hely: C. 32 q. 1 p. c. 10: FRIEDBERG I. 1118,15.

499 59. hely: C. 1 q. 7 c. 26; 76. hely: C. 4 q. 2 c. 3: FRIEDBERG I. 541/2.

500 Omnibus in re propria dicendi testimonia facultatem iura submouerunt.

501 Facultas conficiendi crismatis, 56. hely: D. 95. c. 2: FRIEDBERG I. 331.

502 70. hely: C. 1. q. 1. p.c. 97: FRIEDBERG I. 395.

503 Vö. KEPPINGER B. *Terminológiai észrevételek*, 105-115.

504 17-18. hely: C. 4. q. 5. c. 1: FRIEDBERG I. 543. A 397-es III. Karthágói Zsinat szövegében szerepel, és az ügy előadásához, és az ügyben való részvételhez való jogot jelenti. 72. hely C. 23. q. 8. c. 32: FRIEDBERG I. 965: Sane regibus et principibus faciendae iusticiae facultatem consultis archiepiscopis et episcopis non negamus.

505 74. hely: C. 32 q. 1 p.c. 10: FRIEDBERG I. 1118/14; 59. hely: C 1. q. 7 c. 26: FRIEDBERG I. 437/44.

506 Vö.: <https://www.intratext.com/IXT/LAT0867/ PEI.HTM#FV> (konzultáció: 2024. szeptember 26.).

507 Csak egyetlen szerzőnél, a Nagy Szent Gergely pápának tulajdonított szövegekben jelenik meg mellette az infinitivusok használata. 63. hely: C. 21. q. 1. c. 5: FRIEDBERG I. 853.

helyet kivéve singularisban áll⁵⁰⁸. A 11 szöveghelyből 6 a fiktív Római Zsinat szövegéből, és az ahhoz tartozó 2 dictum Gratianiból való, és csak a többi 5 „hiteles” auctoritas hely. A 11 előfordulásból hatszor a *facultas disponendi* szókapcsolattal találkoztunk. Kánonjogi szempontból a hatalom a legfontosabb vizsgálendő jelentése a *facultas*-nak, mivel jelenkori alkalmazásakor éppen ez a jelentése került előtérbe, amikor felhatalmazás értelemben használjuk. Legtöbbször az egyház anyagi javaival és egyházi méltóságokkal, tisztségekkel, de mindig az egyház életével kapcsolatban fordul elő hatalom jelentésben a *facultas*. Nem volt kizárólagos az egyházi vagyonnal és tisztségekkel kapcsolatban a használata, semmiképp nem tekinthető szakkifejezésnek, terminus technicusnak, amit egyértelműen mutatnak úgy az auctoritas helyek, mint Gratianus más szavakkal megismételt mondatai. Időben 414 -1100-ig találjuk az auctoritas helyeket, ahol előfordul ebben a jelentésben, de 693-1059-ig, a XVI. Toledói Zsinattól a Lateráni Zsinatig egy hosszú szünet van benne. A négy dicta Gratiani-n kívül négyszer zsinatok szövegében, kétszer pápai dekretális levelekben, és egyszer egyházatyánál, Szent Ágostonnál fordult elő.

5) *Possibilitas* (I.A/1.), jogi lehetőség

Összesen 11 előfordulási helyet soroltam ide, 8 kánonból. Nyolc auctoritas hely és három dictum Gratiani tartozik ebbe a jelentéscsoportba. Kizárólag IV-VI. századi szövegekben fordult elő, és utána csak majd Gratianus dictumaiban, melyek Gratianus önálló magyarázatai. Kettő kimondottan hosszú, ezekben saját gondolatait fejt ki. A különféle előfordulási helyek alapvetően mind jogi szöveget tartalmaznak.⁵⁰⁹Hiteles zsinati szöveg nem tartalmazza ebben a jelentésben a *facultas* kifejezést. Tartalmi szempontból azt látjuk, hogy az egyház életével kapcsolatban jelenik meg, klerikusok előléptetése, előljárók vádolása, ellentmondás nekik, lehetőség a tanácskozássra, és az általános perjogban és a házasságjogban is találkozunk ezzel 1-1 helyen. Néha nem könnyű eldönteni, hogy természetes, vagy jogi lehetőségről van szó, pl. Ágostonnál, hogy jogról, vagy csak jogi lehetőségről (f. *dimittendi et ducendi*).

6) *Vis, potestas, indoles* (II./A, II./C), erő, képesség, jelleg

A *facultas* szó képességet is jelent, és a Thesaurus megkülönbözteti a testi, a lelki vagy szellemi, és a szónoki képességet. Ebből Gratianus Dekrétumában négyszer lelki vagy szellemi képesség értelemben fordul elő, egyszer pedig testi képességet jelent a *facultas* szó,

⁵⁰⁸ Itt találjuk az egyetlen helyet, ahol a *facultas* többes számban állva: *facultates*, nem vagyont jelent Gratianus Dekrétumában. 125. hely: D. 23 c. 1: FRIEDBERG I. 77-79.

⁵⁰⁹ 2 pápai dekretális; 1 egyházatyától (Szent Ágostontól) származó hely; 1 római jogi hely; 1 fiktív zsinati szöveg; és 3 dictum Gratiani.

ezek közül 3 Gratianus dictuma, és ezek biztosan tanúsítják, hogy maga Gratianus mester is használta képesség/erő jelentésben a *facultas* kifejezést, testi, és lelki vagy szellemi képességre is. Viszont a kutatás során találtam egy olyan helyet is, ami különös figyelmet érdemel, egy esetben jogi képességet jelentett, így ezt külön kiemelem: *facultas reddendi iuris*⁵¹⁰, amit a jogszolgáltatás képességének fordítottam. Ez egy szó szerinti idézet a *Codex Iustiniani*-ból, és egy *palea*. Ez a jelentés nemcsak azért érdemel figyelmet, mert a Thesaurus nem tartalmazza, hanem azért is, mert egyetlen esetben ugyan, de a *Decretum Gratiani*-ban jelen van a *facultas*-nak ez a speciális jogi jelentése.

7) *Venia, licentia, libertas* (II/C/1, II/C/2), engedély, szabadság

Összesen 3 előfordulását találtam a *Decretum Gratianum*-ban, mindhárom auctoritas szövegben, dicta Gratianum-ban tehát ez az érteleme a *facultas*-nak egyáltalán nem fordul elő, ez az egyetlen ilyen jelentés, az összes többi, a Thesaurus által felsorolt jelentés megtalálható Gratianusnál. Ugyanakkor figyelmet érdemel, hogy itt is van egy hétköznapi érteleme a jelentésnek, és egy jogi érteleme, így szerepel az V. Karthágói Zsinat szövegében⁵¹¹, amikor a *licentia* szóval egyenértékű, és jogi értelemben vett engedélyt jelent.

8) *Occasio, oportunitas* (I.A/1), alkalom

Egyetlen szövegben fordult elő a *facultas* szó alkalom jelentésben – ami a természetes lehetőség egy speciális jelentéstartományára – egy Szent Ágostontól származó auctoritas szövegben és az azt megelőző dictum Gratianum-ban⁵¹². Szent Ágostonnál érdemes megfigyelnünk, ez az egyetlen ilyen hely a *Decretum Gratiani*-ban, ahol a szövegben a *facultas* szinonimájaként szerepel a *potestas*, és az is alkalmat jelent, mely jelentéssel szintén ritkán találkozunk, tehát itt látjuk, hogy a *facultas* és a *potestas* nem csak hatalom, felhatalmazás értelemben rokon értelmű szavak, hanem alkalom értelemben is lehetnek azok.

4. *Kimutatható-e jelentésbeli módosulás a Decretum Gratiani-hoz képest a kodifikált jog, illetve a II. Vatikáni Zsinat szóhasználatában?*

Míg Gratianus Dekrétumában az előfordulások legnagyobb részét a köznyelvi jelentések (természetes lehetőség, alkalom, engedély, szabadság, képesség, pénz, vagyon, gazdagság) tették ki (126 helyből 89-et; 70%), addig a hatályos kodifikált latin jogban csak 3 ilyen hely található, a keleti jogban pedig egy sem. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban azonban

510 60. hely: C. 2 q. 1 c. 8: FRIEDBERG I. 442.

511 43. hely: C. 7 q. 1 c. 21: FRIEDBERG I. 576.

512 12-13. hely: D. 1 c. 30 de paen.: FRIEDBERG I. 1165.

számos példa található ezekre is, az összes előfordulás többsége (48/34) e jelentések valamelyikét hordozza, ott tehát az arány hasonló a *Decretum Gratiani*-éhoz, bár a különböző jelentések arányai és a szó által vonzott esetek teljesen megváltoztak.

A speciális jogi jelentések a hatályos Egyházi Törvénykönyvben összesen 67 esetben fordulnak elő. A jogi lehetőség (*possibilitas*) jelentés a *Decretum Gratiani*-ban 11 esetben fordult elő, a régi Kódexben 8 kánonban található meg ebben a jelentésben a *facultas*, a hatályos latin Kódexben pedig már csak 5 alkalommal fordul elő. A II. Vatikáni Zsinat szövegeiben ez a jelentés már csak egyetlen egyszer jelenik meg (Gratianusnál egyetlen hiteles zsinati szövegben sem fordult elő ez a jelentés), és a Keleti Kódexben egyetlen kánon sem hordozza ezt a jelentést.

A hatályos CIC-ben és a CCEO-ban a hatalom (*potestas*) jelentése fordul elő a legtöbbször a *facultas* kifejezésnek, a latin Kódexben összesen 57 helyen, mert a magyar felhatalmazás szó ebbe a jelentéskörbe tartozik. A hatályos latin Kódexben a felhatalmazás értelemben álló előfordulásokat alapvetően két csoportba oszthatjuk a kánonjogászok véleménye szerint, az egyik, ahol az Egyház megszentelő feladatával kapcsolatban szerepel, és a másik, ahol az egyházi közigazgatással, vagy joghatósággal (*iurisdictio*-val) kapcsolatban⁵¹³. Ezen kívül véleményem szerint vannak a tartós, vagy állandó felhatalmazásokra vonatkozó általános szabályok a 132. kánonban, melyek mindkét csoportra vonatkoz(hat)nak. A hatályos Egyházi Törvénykönyvben 46 előfordulás tartozik az első csoportba, tehát látjuk, hogy a hatályos kodifikált jogban ez a jelentés az uralkodó, az összes többi csak jóval kisebb mértékben van jelen a törvények szövegében. A Keleti Kódexben még inkább dominálnak az Egyház megszentelő feladatával kapcsolatban fellelhető előfordulások, és ezek a törvényhozó tudatos törekvését jelzik. Ugyanakkor a használata – a gyóntatási felhatalmazást kivéve – nem kizárólagos, más kifejezések is előfordulnak párhuzamosan. Erre nagyon jó példa a templomszentelési felhatalmazás, mely valószínűsíthetően periférikus volta miatt kerülhette el a következetes terminológiai egységesítést, és amellyel kapcsolatban 13 különféle kifejezést vettem számba a kodifikált jog korából, melyek kifejezik és leírják azt a sajátos kánoni kompetenciát, melynek birtokában valaki felszentelhet egy templomot, vagy megáldhatja azt, melyek közül csak egy a *facultas* terminus⁵¹⁴, ami a latin Kódexben ebben az összefüggésben nem is szerepel. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban mindössze 4 helyen található meg ebben az értelemben a *facultas* szó. A CIC-ben az 57-ből további 10 előfordulás az egyházi

513 Vö. AYESA, J. G., *Facultad*, 890-891.

514 Vö. KEPPINGER B. *Terminológiai észrevételek*, 105-115.

közigazgatással kapcsolatban jelenik meg (melyek közül a CCEO-ban csak két párhuzamos helyen található meg a *facultas* terminus), de talán még inkább mondhatnánk, hogy nem közvetlenül a megszentelő feladattal kapcsolatban, mert még a közigazgatás, vagy joghatóság sem biztos, hogy mindegyikre ráillik. Ezek egyértelműen jelzik a fentebb már leírt irányt, a *facultas* szót lehetőleg csak a megszentelő feladattal kapcsolatban igyekszik használni a két hatályos Kódex. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban 5 alkalommal szerepelnek olyan felhatalmazások, melyek nem közvetlenül a megszentelő feladattal kapcsolatosak.

A fentiekén kívül a CIC-ben egy kánonban meghatalmazás értelemben szerepel a *facultas* szó, itt nem kánonjogi értelemben vett felhatalmazásról, hanem a római jogból és a világi jogból is ismert meghatalmazásról van szó⁵¹⁵. Ez egy olyan jelentése a szónak, ami nem szerepelt sem a Thesaurus-ban, sem Gratianusnál, ennek ellenére a kánon magán hordozza római jog általános kategóriáinak és terminológiájának a nyomait.

Gratianus Dekrétumával összevetve, azt látjuk, hogy míg ott a tizedét tette ki a hatalom jelentés az összes előfordulásnak, a hatályos Egyházi Törvénykönyvben a 70 előfordulásból 57 helyen jelent felhatalmazást, tehát az előfordulások 80 %-át teszi ki. A Keleti Kódexben csak ebben az értelemben szerepel mind az 52 helyen (100%).

Az engedély (*licentia, venia*) jelentését a *facultas* kifejezésnek a hatályos CIC-ben mindössze egyetlen helyen tudtam azonosítani. A CIC (1917)-hez képest egyértelműen és jelentősen visszaszorult a használata a hatályos Egyházi Törvénykönyvben ebben a jelentésben. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban egyáltalán nem fordul elő ez a jelentése. Gratianus Dekrétumával összevetve elmondhatjuk, hogy ott ugyanígy csak egyetlen egyszer fordult elő jogi értelemben vett engedély jelentésben, mint a hatályos CIC-ben. Azonban míg ott a püspökök másik egyházmegyébe való távozását nem engedte meg, addig ez a kánon az általános eljárásjoggal kapcsolatban római jogi eredetű.

Jogot (*ius*) a CIC három kánonjában jelent a *facultas*, és a II. Vatikáni Zsinat szövegeiben is három alkalommal fordul elő ebben a jelentésben. Gratianus Dekrétumával összevetve azt látjuk, hogy ott a jog jelentés gyakoribb volt a hatalom jelentésnél, és nagyrészt római jogból idézett, vagy római jogi eredetű helyek fordultak elő. A hatályos CIC-ben a felhatalmazás értelem abszolút túlsúlyba került, és a jog jelentés aránya felére csökkent. Római jogi eredetű fogalommal, a szavazati joggal, összesen egy kánonban találkoztunk.

515 FÖLDI A. – HAMZA G., *A római jog*, 406.

A jogi értelemben vett képesség a hatályos latin Kódex egyetlen kánonjában fordul elő, még hozzá csak 2009. október 16-óta, mivel az *Omnium in mentem*⁵¹⁶ által kihirdetett 1009. kánon 3. §-áról van szó. Gratianus Dekrétumában a jogképesség szintén egyetlen (ott a római jogból idézett) kánonban fordult elő.

Azokban a kánonokban, melyekben a CIC (1917)-ben még szerepelt a *facultas* szó, és bekerültek a CIC-be, de már nem a *facultas* szerepel bennük, leggyakoribb a *facultas* cseréje a *potestas*-ra, négy esetben a *potest* és egy infinitivus áll helyette, kétszer a *licentia* ill. *licitum est* áll a helyén, és egyszer a *ius*, illetve egyszer elhagyták a szövegből a kifejezést. Ezek a cserék felhívják a figyelmet arra, hogy a *facultas* kifejezés aktuális jelentésének megfelelően a *facultas* és a *potestas*, *ius*, *licentia*, *licitum est*, *potest*+ inf. felcserélhetőek egymással, egymás szinonimái, és a törvényhozó szándéka dönti el, hogy melyiket kívánja alkalmazni.

5. Megfigyelhető-e valamilyen tendencia a kodifikált jogban a *facultas* kifejezéssel kapcsolatban, és ha igen, az hogyan értékelhető?

Míg a *Decretum Gratiani*-ban elsősorban az egyház anyagi javaival, méltóságokkal, tisztségekkel kapcsolatban fordult elő a *facultas* szó, és nem tekinthető szakkifejezésnek, addig a kodifikált jogban tanúi vagyunk annak, hogy főként a 2. kodifikáció során tudatos törekvésként érzékeljük a szakkifejezésként történő használatára való törekvést, ami a Keleti Kódexben kimondottan erőszakosnak tűnik. Ez azonban véleményem szerint elszegényíti a *latinitas canonica*-t, mert elveszíti a *facultas* a jelentésgazdagságát minden olyan esetben, amikor két jelentés határán állóként azonosítható, pl. ha a jog és a jogi lehetőség jelentést is hordozza, a *ius*, vagy a *possibilitas* szinonima alkalmazása esetén a másik jelentését elveszíti az adott szövegben. Volt példa a jog és a szabadság érintkezésére is, szerintem jelentős mértékben változtatja meg a szöveg jelentéstartalmát a pusztán az egyik jelentéstartalmat hordozó szinonima használata. Terminus technicusként való értelmezése pedig számos problémát fel, valószínűleg azért is, mert korábban nem volt az, és részben a nyelv spontán természetes változása során különféle kánoni kompetenciákra, jogi jelenségekre kezdték használni, melyek ahogyan eredetileg, ma sem közös természetűek (legfeljebb van köztük hasonlóság). Ezért nem lehet egyetlen meghatározás alá besorolni a *facultas* jelenlegi előfordulásait. A kánoni kompetenciákat ugyanis az Egyház hivatalos tanítása határozza meg, nem a *facultas* természete, pl. hogy a templomszentelési kompetencia (*ius*, *potestas*, vagy

516 In AAS 102 (2010) 8-10.

facultas, stb.) kit illet, és továbbadható-e, és kinek. A *ius*, a *potestas* és a *facultas* viszonyáról pedig azt mondhatjuk, elsősorban attól függ, a törvényhozó melyik tulajdonságát, oldalát kívánja egy adott kánoni kompetenciának hangsúlyozni.

6. *A jelenlegi magyar fordítás megfelel-e a kutatás eredményének, vagy van, ahol módosítani lehetne, vagy kellene rajta?*

A jelenlegi magyar fordítás néhány kánonjának fordításán változtatni kellene:

- 1) a 174. kánonban a *facultas* meghatalmazást jelent, nem pedig felhatalmazást;
- 2) az 1009. kánon 3. §-ában képeességet, és nem felhatalmazást;
- 3) az 1482. kánonban szintén nem felhatalmazást, hanem engedélyt;
- 4) az 1659. kánonban sem felhatalmazást, hanem jogi lehetőséget.

A felsorolt négy helyen mindenhol a felhatalmazás „javára” történt a fordítás, ez rávilágít a felhatalmazás értelem térnyerésére az utóbbi időben a *facultas* többi jelentésével szemben, és felhívja a figyelmünket arra, hogy érdemes minden esetben alaposan megvizsgálnunk, hogy egy kánonjogi szövegben éppen melyik jelentésével állunk szemben a szónak.

Függelék

A *facultas* előfordulásai a *Decretum Gratiani*-ban szereplő *Dicta Gratiani*-ban

	Előfordulási hely	Kifejezés alakja	Jelentés
1.	1. D 4.1 (A) 5,24	facultatem nocendi	az ártás lehetőségét, (természetes)
2.	5. D 96.1(A) 335,30	facultas disponendi	hatalom/felhatalmazás a rendelkezésre
3.	6. D 96.1(R) 335,36	<i>facultas disponendi</i>	hatalom/felhatalmazás a rendelkezésre
4.	12. DP 1.30(R) 1165,5	facultas	alkalom
5.	15. C 16.7.23(R) 807,11	statuendi facultatem	felhat./hatalom hogy elrendeljen vmit
6.	20. C 33.1.1(Q) 1148,28	facultas cognoscendi	képesség, hogy megismerje
7.	21. DP 1.87(P) 1185, 16	facultas operis	lehetőség a cselekvésre (természetes)
8.	22. DP 1.87(P) 1185, 17	facultas confessionis	lehetőség a megvallásra (term.)
9.	23. DP 1.87(P) 1186,47	facultas confitendi	a megvallás lehetősége (természetes)
10.	24. C 12.2.58(P) 706,23	facultas arguendi (sit)	legyen joga vádolni
11.	26. D 50.35(P) 193,42	facultas effugiendi	lehetőség a menekülésre (term.)
12.	29. C 23.3.1(P) 896,42	facultas delinquendi	a vétkezés lehetősége (term.)
13.	30. C 23.3.10(P) 898,35	facultas delinquendi	a vétkezés lehetősége (term)
14.	31. C 23.3.10(P) 898,35	facultas consulendi ecclesiae	lehetőség (jog?), hogy az egyház tanácskozzon
15.	32. C 29.1.1(A) 1091,38	facultas dimittendi et ducendi	lehetőség, hogy elbocsássák és elvegyék (jogi lehetőség)
16.	33. C 3.2.8.(P) 509,17	facultates ecclesiae	az egyház javai
17.	57. D 97.1(A) 346,24	facultatem disponendi	a döntés joga(hatalom, felhatalmazás)
18.	70. C 1.1.97(P) 395,28	facultatem baptizandi	keresztelési felhatalm./hatalom/jog
19.	73. C 15.1.2(P) 746,44	facultatem deliberandi	a megfontolás képessége

	Előfordulási hely	Kifejezés alakja	Jelentés
20.	74. C 32.1.10(P) 1118,14	accusandi facultatem	a vádlás joga
21.	77. C 23.4.23(P) 908,53	facultatem peccandi	a vétkezés lehetősége (term.)
22.	78. C 2.7.42(P) 498,16	facultatem recipiendi	lehetőség, hogy elfogadják (jogi l.)
23.	84. C 17.4.5(R) 816,3	ecclesiae facultates	egyházi javak, vagyon
24.	87. C 10.2.1(A) 617,21	facultates ecclesiae	az egyház javai
25.	89. C 12.2.49(P) 703,20	facultates ecclesiae	az egyház javait
26.	97. C 16.6.3(R) 798,39	in facultates	a javakban
27.	99. C 12.1.24(P) 685,39	ecclesiasticas facultates	az egyház javai
28.	101. C 12.2.58(P) 705,7	ecclesiasticas facultates	az egyházi javak
29.	102. DP 2.40(P) 1206,48	omnes facultates meas	egész vagyonomat (1 Kor 13,2)
30.	104. C 16.7.30(P) 808,38	ecclesiasticas facultates	az egyházi vagyont
31.	105. C 23.5.49(P) 946,29	suae facultati (attribuit)	saját tehetségének/képességének tul.
32.	109. C 1.2.7(P) 410,5	ecclesiasticis facultatibus	az egyházi vagyonból
33.	115. C 17.4.42(P) 827,33	in ecclesiarum facultatibus	a templomok vagyonába
34.	116. C 17.4.42(P) 827,35	in ecclesiasticis facultatibus	az egyházi vagyonba
35.	123. C 13.2.7(P) 723,26	distributio facultatum	a vagyon szétosztása
36.	124. C 12.1.27(P) 686,33	ecclesiasticarum facultatum distributio	az egyházi vagyon szétosztása

A *facultas* előfordulásai a *Decretum Gratiani*-ban szereplő zsinati szövegekben

	Zsinat helye	Zsinat éve	Előfordulási hely	Facultas alakja	Facultas jelentése
1.	C. Anciranum (Ankyrai Zsinat)	314	121. D 50.32(T) 192,8 122. D 50.32(T) 192,25	facultatibus facultatibus	vagyon vagyon
2.	C. Antioecum I. (Antiochiai Zs.)	330	51. C 12.1.23(T) 685,15	facultate	bevétel (vagyon)
3.	C. Cartaginense III. (Karthágói Zs.)	397	17. C 4.5.1(T) 543,5 18. C 4.5.1(T) 543,16	facultatem facultas	jog jog
4.	C. Cartaginense V. c.9. (Karthágói Zs.)	401	43. C 7.1.21(T) 576,30	facultas	engedély, szabadság
5.	C. Calcedonense (Khalkedoni Zs.)	451	95. C 16.7.21(T) 806,15 96. C 16.7.21(T) 806,20	facultates facultates	javak, vagyon
6.	C. Romanum III. (III. Római Zsinat)	502	7. D 96.1(T) 337,20 8. D 96.1(T) 337,46 9. D 96.1(T) 337,47 10. D 96.1(T) 338,16 16. C 16.7.24(T) 807,23 120. C 16.1.58(T) 780,25	facultas facultatibus facultas facultatibus facultas in facultatibus	lehetőség (jogi) vagyon hatalom/felhatalm. vagyon hatalom/felhatalm. vagyon
7.	C. Agatense c.6. (Agdei Zs.) c.6. c.59. (Epaon?) c.22. c.26. c.26.	506	90. C 12.2.3(T) 713,46 91. C 12.2.3(T) 714,4 100. C 26.3.11(T) 792,37 107. C 12.2.32(T) 698,19 108.=C 12.2.33(T) 698,28 =119.C 12.2.33(T) 701,3	facultates facultates facultates de facultatibus de facultatibus de facultatibus	vagyon vagyon vagyon vagyon vagyon vagyon
8.	C. Aurelianense I. (Orleans-i Zs.)	511	67. C 36.1.3(T) 1289,28	facultatem	lehetőség (term.)
9.	C. Epaonense (Epaoni Zs.)	517	52. C 12.5.5(T) 716,42	de facultate	vagyon
10.	C. Aurelianense III. (Orleans-i Zs.)	538	49. C 16.6.7(T) 799,46 PALEA	in facultate	vagyon
11.	C. Ylerdense c.16. (Leridai Zs.) c.3.	546	50. C 12.2.38(T) 700,16 117. C 16.1.34(T) 770,11	de facultate de facultate	vagyon vagyon
12.	V. Sinodus	573	98. C 24.2.6(T) 987,6	facultates	vagyon
13.	C. Toletetanum IV. (Toledói Zsinat)	633	53. D 45.5(T) 162,5 103. C 16.7.30(T) 808,34	facultate de facultatibus	lehetőség (term.) vagyon
14.	C. Toletetanum XVI.	693	37. C 10.3.3(T) 623,19	facultas	felhatalmazás
15.	C. Mogunt. (Mainz)	813	36. DC 5.34(T) 1422,1	facultas	lehetőség (term.)
16.	C. Cabillonense	813	112. C 1.1.106 (T) 400,10	de facultatibus	vagyon

	Zsinat helye	Zsinat éve	Előfordulási hely	Facultas alakja	Facultas jelentése
17.	C. Paris.	829	113. C 12.5.4(T) 716,31	de facultatibus	vagyon
18.	S. Romana	863	62. C 11.3.10(T) 646,11 75. C 7.1.47(T) 586,5	facultatem facultatem	engedély lehetőség (term.)
19.	Conc. Triburiense (Triburiumi Zs.)	895	44= C 16.1.16(T) 764,47 =48. C 13.2.6(T) 722,36	facultas facultas	lehetőség, term. lehetőség, term.
20.	S. Romana (húsvéti)	1059	125. D. 23.1.(T) 78,19	facultates	hatalom
21.	S. Romana c. 10. (II. Lateráni Zs.) c. 18.	1139	46. C 21.2.5(T) 855,26 71. C 23.8.32(T) 965,3 72. C 23.8.32(T) 965,9	facultas facultatem facultatem	lehetőség, term.v. anyagi anyagi lehetőség jog
22.	C. Aquisgranense (Aacheni Zsinat)	?	110. C 1.2.8(T) 410,14 111. C 1.2.9(T) 410,46	facultatibus facultatum	vagyon vagyon
				Összesen:	42

A *facultas* előfordulásai a *Decretum Gratiani*-ban szereplő pápáktól származó szövegekben

	Pápa neve	Év	Előfordulási hely	Facultas alakja	Facultas jelentése
1.	Siricius	385	38. D 82.3.(T) 291,19	facultas	lehetőség, jogi
2.	Celestin I.	428	19. D 61.13(T) 231,36	facultas	jog
3.	Gelasius	494 495	14. C 12,2,27(T) 696,28 56. D 95.2(T) 331,46 61. C 9.3.17(T) 611,24 92. C 13.2.1(T) 720,43 93. C 16.3.2(T) 789,4 94. C 16.3.2(T) 789,11	facultas facultas facultatem facultates facultates facultates	vagyon, javak jog hatalom javak javak javak
4.	Pelagius I.	556- 561	34. C 3.2.9.(T) 509,27 54. D 55.13(T) 219,24	facultas facultatem	vagyon lehetőség, jogi
5.	Gergely I, Nagy Szent	596 593 591	45. D 54.15(T) 211,41 63. C 21.1.5(T) 853,36 97. C 16.6.3(R) 798,39	facultas facultatem in facultates	lehetőség, term./any. felhatalm./hatalom javak, vagyon
6.	Ps. Lucius (+254) [immo Ps. Isidorus,]	847- 852	85. C 17.4.5(T) 816,5	facultatum	javak, vagyon
7.	Ps. Stephanus [immo Ps. Isidorus,]	847- 852	88. C 6.1.17(T) 558,29	facultates	javak, vagyon
8.	Miklós I, Nagy Szent, zsinat is → (S. Romana) →	862 863	11. D 16.14 (T) 50,14 62. C 11.3.10(T) 646,11 75. C 7.1.47(T) 586,5	facultas facultatem facultatem	képesség engedély lehetőség, term.
9.	Ps. Leo VIII. (+965)	975. k.	68. D 63.23(T) 241,36 69. D 63.23(T) 241,43	facultatem facultatem	jog (ordinálásra) jog (ordinálásra)
10.	Miklós II.	1059	125. D. 23.1.(T) 78,19	facultates	hatalom
				Összesen:	21

A facultas előfordulásai a Decretum Gratiani-ban szereplő egyházatyáktól származó szövegekben

	Név	Év	Előfordulási hely	Facultas alakja	Jelentése
1.	Ambrosius	388. 386/87	58. C 1.1.16(T) 362,25 64. C 23.4.33(T) 915,13 66. C 33.5.20(T) 1256,14 79. C 15.1.6(T) 748,11 118. D 47.8(T) 171,45	facultatem facultatem facultatem facultatem facultatibus	vagyon lehetőség/term. lehetőség/term. menedékjog vagyon
2.	Augustinus	388-95. 400. 414.	35. C 23.4.32(T) 914,2 106. C 12.1.11(T) 680,39 114. C 32.2.6(T) 1121,33 13. DP 1.30(T) 1165,7 47. D 12.12(T) 30,25 25. C 14.6.1(T) 743,17	facultas facultatibus facultatibus facultas facultas facultas	lehetőség/term. vagyon vagyon alkalom lehetőség/jogi hatalom
3.	Iulianus Pomerius	+500 k.	27. DP 2.5(T) 1192,10 28. DP 2.5(T) 1192,10 80. C 12.1.13(T) 681,12 81. C 12.1.13(T) 681,14 82. C 12.1.13(T) 681,20 83. C 12.1.13(T) 681,23	facultas facultatibus facultates facultates facultates facultates	lehetőség/term. vagyon vagyon vagyon vagyon vagyon
4.	Ysidorus	625.	2. D 4.1 (T) 5,30 3. D 15.1(T) 34,12 4. D 15.1(T) 34,15	facultas facultas facultatem	lehetőség/term. lehetőség/term. engedély
5.	Beda Venerabilis	700. k.	65. DP 2.6(T) 1192,36	facultatem	képesség/term.
				Összesen:	23

A *facultas* előfordulásai a *Decretum Gratiani*-ban szereplő római jogból származó idézetekben

	Hely	Év	Előfordulási hely	Facultas alakja	Jelentése
1.	Cod. libro VII.	374.	[60.] C 2.1.8(T) 442,29 PALEA	reddendi iuris facultatem	a jogszolgáltatás képessége
2.	Codex Theodosianus	439.	59. C 1.7.26(T)? 437,44	facultatem accusandi	jog vádolni
3.	Digesta lege I.	553.	39. C 2.6.29(T) 476,13 40. C 2.6.29(T) 476,18 41. C 2.6.29(T) 476,18 42. C 2.6.29(T) 476,20 73. C 15.1.2(P) 746,44	facultatem adeundi facultas adeundi facultatem adeundi facultatem adeundi facultatem deliberandi	a hozzáférés lehetősége (jogi lehetőség) a megfontolás képessége
4.	Digesta Codicis lib. IV. De testibus. (későbbi beillesztés)		76. C 4.2.3(T) 541,2	testimonia dicendi facultatem	a tanúságtétel joga
5.	in VIII. libro Cod.		74. C 32.1.10(P) 1118,14	accusandi facultatem	a vádlás joga
6.	9. lib. Cod. tit. de mulieribus	326.	24. C 12.2.58(P) 706,23	facultas arguendi = permittitur, = licentia	jog vádolni
				Összesen:	10

Felhasznált források és irodalom

Források

- Szent Ágoston levelei 1-29*, Ford. ÓBIS H. Máriabesnyő 2013.
- SZENT ÁGOSTON, *Zsoltármagyarázatok*, III. kötet, Fordította: DIÓS I., Budapest 2015.
- Aurelius Augustinus, *Levelek a donatisták ellen* (Daphnon III/1), Budapest 2022., Ford. HAMVAS E. Á. és SZABÓ Á. Á.
- Biblia Sacra Vulgata*⁴, Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.
- Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Città del Vaticano 1993.
- Codex Iuris Canonici, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, ed. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Authentice Interpretando, Città del Vaticano 1989.
- Codex Iuris canonici, Benedicti PP. XV auctoritate promulgatus, praefatione fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, Typ. Pol. Vat. 1974.
- Conciliarum Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1975.
- CONCILIUM VATICANUM II, Decr. *Christus Dominus*, 1965. X. 28. AAS 58 (1966) 673-696.
- CONCILIUM VATICANUM II, Const. Dogm. *Dei Verbum*, 1965. XI. 18. AAS 58 (1966) 817-835.
- CONCILIUM VATICANUM II, Const. Past. *Gaudium et spes*, 1966. XII. 7. AAS 58 (1966) 1025-1115.
- CONCILIUM VATICANUM II, Decr. *Orientalium Ecclesiarum*, 1964. XI. 21. AAS 57 (1965) 76-89.
- CONCILIUM VATICANUM II, Decr. *Presbyterorum ordinis*, 1965. XII. 7. AAS 58 (1966) 991-1024.
- CONCILIUM VATICANUM II, Const. *Sacrosanctum Concilium*, 1963. XII. 4. AAS 56 (1964) 97-138.
- CONCILIUM VATICANUM II, Decr. *Unitatis redintegratio*, 1964. XI. 21. AAS 57 (1965) 90-112.
- Concordantia discordantium canonum: Decretum Gratiani*; kiadása: FRIEDBERG, AE. (ed.), *Corpus Iuris Canonici*, I-II. Lipsiae 1879 (repr. Graz 1955).
- Szent Cyprianus levelezése* (Ókeresztény Örökségünk 19) fordította: SZABÓ Á., Budapest 2014.

- Szent Cyprianus művei* (Ókeresztény Írók 15), Budapest 1999., fordította, a bevezetést és a jegyzeteket írta VANYÓ L.
- Az Egyházi Törvénykönyv* (szerkesztette fordította és a magyarázatot írta ERDŐ Péter), Budapest 2015.⁵
- Elenchus privilegiorum et facultatum S.R.E. Cardinalium in re liturgica et canonica*, 1999. III. 18, in *Ius Ecclesiae* 12 (2000) 269-272. *Notitiae* 35 (1999) 339-342. *Communicationes* 31 (1999) 11-13. *Enchiridon Vaticanum* 18. 274-279.
- ERDŐ P., *Az ókori egyházfegyelem emlékei* (Ókori keresztény írók 2), Budapest, 2018.
- FRANCISCUS I, *Litt Apost. MP Competentias quasdam decernere*, 2022. II. 11, in *AAS* 114 (2022) 290-295.
- HORST, U., *Die Kanonensammlung „Polycarpus” des Gregor von S. Grisogono. Quellen und Tendenzen* (MGH Hilfsmittel 5), München 1980.
- JAFFÉ, PH., *Regesta pontificum romanorum: ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, Berolini 1851.
- JAFFÉ, PH., *Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, I. A S. Petro usque ad a. DCIV, Gottingae 2016.
- Nova Vulgata*, Roma 1986.
- OROZ RETA, J. – MARCOS CASQUERO, M. A. – DIAZ Y DYAZ, M. C. (dir.), *San Isidoro de Sevilla, Etimologías* (Biblioteca de Autores Cristianos 433-434), Madrid 1993–1994.
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Il «Motu proprio» “Omnium in mentem”* Le ragioni di due modifiche,
https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/intrptxt/documents/rc_pc_intrptxt_doc_20091215_omnium-in-mentem_it.html
- SCHON, K-G., *Unbekannte Texte aus der Werkstatt Pseudoisidors. Die Collectio Danieliana* (MGH Studien und Texte 38), Hannover 2006.
- A II. Vatikáni Zsinat tanítása*³, CSERHÁTI J. -FÁBIÁN Á. (szerk.), Budapest 1986.
- A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*² (Szent István kézikönyvek 2), DIÓS I. (szerk.), Budapest 2007.

Felhasznált irodalom

- AUSTIN, G., *Shaping church law around the year 1000. The Decretum of Worms* (Church, Faith and Culture in the Medieval West), Farnham-Burlington 2009.
- AYESTA, J. G., *Facultad*, in OTADUY, J. – VIANA, A. – SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, III. Pamplona 2012. 890-891.
- AYESTA, J. G., *La naturaleza jurídica de las „facultades habituales” en la codificación de 1917* (Colección Canonica), Pamplona 2001.
- BÁNK J., *Kánoni jog I-II.*, Budapest 1960-1963.
- BRUNDAGE J.A., *The Hierarchy of Violence in Twelfth- and Thirteenth-Century Canonist*, in *The International History Review*, 17/4 (1995), 670-692.
- BUDIN, J., LUDWIG, G., *Synopsis Corporis Iuris Canonici: Vergleichendes Normenregister der vier Gesetzbücher des katholischen Rechts*, Regensburg 2001.
- CANELLA, T., *Gli Actus Silvestri fra Oriente e Occidente: Storia e diffusione di una leggenda Costantiniana*, Roma 2013.
- CUSHING, K. G., *Papacy and Law in the Gregorian Revolution. The Canonistic Work of Anselm of Lucca*, Oxford University Press, Oxford 1998.
- DELAVILLE LE ROULX, J., *Aix-la-Chapelle*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* (ed. Baudrillart, A.) Tom.1. Aachs-Albus, Paris 1912. 1245-1271.
- DEMACOPOULOS, G., *The Invention of Peter: Apostolic discourse and papal authority in Late Antiquity*. Philadelphia 2013.
- DÓCZI I., *Asylum*, in *Ókori Lexikon*, PECZ V. (szerk.) Budapest 1902-1904. I. 261-262.
- DIÓS I., *Magánmise*, in DIÓS I. (f. szerk.) *Magyar Katolikus Lexikon VIII*. Budapest 2003. 237.
- DIÓS I., *Menedék, menedékjog*, in DIÓS I. (f. szerk.) *Magyar Katolikus Lexikon VIII*. Budapest 2003.
- ERDŐ P., *A bűn és a bűncselekmény II.*, in *Kánonjog* 13 (2011) 7-20.
- ERDŐ P., *A bűn és a bűncselekmény* (Pázmány könyvek 8), Budapest 2013.
- ERDŐ P. *Csernoch János előkészületei 1918-19-ben a Clemanceau-i egyházpolitika várható bevezetésére*, in ERDŐ P., *Az egyházjog lelke*, Budapest 2021. 108-135.
- ERDŐ P., *Egyházjog*⁵ (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 2014.
- ERDŐ P., *Az Egyházjog forrásai* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III), Budapest 1998.

- ERDŐ P., *Expressiones obligationis et exhortationis in Codice Iuris Canonici*, in *Periodica* 76 (1987) 3-27.
- ERDŐ P., *A Gratianus kutatás legújabb eredményei*, in *Kánonjog* 1 (1999). 103-108.
- ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/5), Budapest 2003.
- ERDŐ P., *A klerikusi állapot elvesztése az első négy évszázad egyházfegyelmeiben*, in: ERDŐ P., *Az egyházjog lelke*, Budapest 2021.
- ERDŐ P., *Latin-magyar egyházjogi kisszótár*² (Studia Theologica Budapestinensia 6. Subsidia 2.), Budapest 1996.
- ERDŐ, P., *Metodo e storia del diritto nel quadro delle scienze sacre*, in DE LEÓN, E. – ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS, N. (a cura di), *La cultura giuridico-canonica Medioevale premesse per un dialogo ecumenico* (Pontificia Università della Santa Croce, Monografie giuridiche 22), Milano 2003. 3–22.
- ERDŐ, P., *Die Quellen des Kirchenrechts. Ein geschichtliche Einführung* (Adnotationes in Ius Canonicum 23), Frankfurt am Main 2002. 74-79.
- ERDŐ, P., *Storia delle fonti del diritto canonico* (Istituto di Diritto Canonico San Pio X, Manuali 2), Venezia 2008.
- ERDŐ, P., *L'ufficio del primate nella canonistica da Graziano ad Ugucione da Pisa*, Roma 1986.
- ERRÁZURIZ, C. J. M., *Lo studio della storia nella metodologia canonistica: la rilevanza della nozione di diritto*, in DE LEÓN, E. – ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS, N. (a cura di), *La cultura giuridico-canonica Medioevale*, 109–121.
- FINÁLY H., *A latin nyelv szótára*, Budapest 1884. (úny. 1991)
- FOWLER-MAGERL, L., *Clavis Canonum. Selected Canon Law Collections Before 1140. Access with data processing* (Monumenta Germaniae Historica, Hilfsmittel 21), Hannover 2005. 29-32.
- FÖLDI A. - HAMZA G., *A római jog története és intézményei*²¹, Budapest 2016.
- GARCÍA MARTÍN, J., *Le facultà abituali secondo la disciplina canonica*, in *Apollinaris* 74 (2001)
- GAUDEMET, J., *Epaon*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* (ed. AUBERT, R.) Tom.15. Égérie – Eusebie, Paris 1963. 524-534.

- GRAS., P, *Chalon-sur-Saone*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques*, Tom.12. Catulinus – Clinchamp, (ed. BAUDRILLART., A.) Paris 1953. 286-302.
- HAAG, H., *Bibliai Lexikon*, Budapest 1989.
- HEGEDŰS I., S. P. *Festus*, in PECZ V. (szerk.), *Ókori Lexikon II.*, Budapest 1902-1904 (repr. 1985) 759-760.
- HEUMANN, H. – SECKEL, E., *Handlexikon zu den Quellen des römischen Rechts*, Graz 1971.
- HOFFMANN, H. – POKORNY, R., *Das Dekret des Bischofs Burchard von Worms. Textstufen – Frühe Verbreitung – Vorlagen* (Monumenta Germaniae Historica, Hilfsmittel 12.)
- HORST, U., *Die Kanonessammlung „Polycarpus“ des Gregor von S. Grisogono. Quellen und Tendenzen* (Monumenta Germaniae Historica, Hilfsmittel 5), München 1980.
- HUELS, J. M., *Privilege, Faculty, Indult, Derogation*, in *The Jurist* 63 (2003) 213-253.
- KEPPINGER B., *Adalékok a „facultas” kifejezés jelentéséhez és használatához a hatályos Egyházi Törvénykönyvben*, in *Kánonjog* 14 (2012) 91-99.
- KEPPINGER B., *Adalékok a „facultas” kifejezés jelentéséhez és használatához a II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban*, in *Kánonjog* 15 (2013) 91-98.
- KEPPINGER B., *A facultas kifejezés felhatalmazás/hatalom értelemben a III. Római Zsinat szövegében, és a hozzá tartozó Dicta Gratiani-ban*, in *Kánonjog* 26 (2024) 73-80.
- KEPPINGER B., *Jegyzék a Római Szent Egyház bíborosainak kiváltságairól és felhatalmazásairól a liturgia és kánonjog terén*, in KUMINETZ G. (szerk.), *Iustitia duce, caritate comite, Válogatott tanulmányok Erdő Péter bíboros prímás-érsek 70. születésnapjára*, Budapest 2022. 513-530.
- KEPPINGER B., *Terminológiai észrevételek a templomszentelés végzőjével és a templomszentelési felhatalmazással kapcsolatban*, in *Kánonjog* 25 (2023) 105-115.
- KÉRY, L., *Canonical Collections of the Early Middle Ages (ca. 400-1140). A Bibliographical Guide to the Manuscripts and Literature* (History of Medieval Canon Law 1), Wasnginton D.C. 1999.
- KLAPPER, J., *Erfurt*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* (ed. AUBERT, R.) Tom.15. Égérie – Eusébie, Paris 1963. 699-704.
- KOCSÁNY P., *Enallagé*, in SZATHMÁRI I. (főszerk.) *Alakzatlexikon, A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve* (A magyar nyelv kézikönyvei XV.), Budapest 2008.
- KÖSTLER, R., *Wörterbuch zum Codex Iuris Canonici*, München 1927.

- KRETZSCHMAR, R., *Alger von Lüttichs Traktat „De misericordia et iustitia”* (Quellen und Forschungen zum Recht im Mittelalter 2) Sigmaringen 1985.
- KUMINETZ G., *A kiengesztelődés szentségei* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae, II/3), Budapest 2008.
- LANDAU, P., *Gratian and the Decretum Gratiani*, in HARTMANN, W. – PENNINGTON, K. (ed.), *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234* (History of Medieval Canon Law 6), Washington D.C. 2008. 22–54.
- LARRAINZAR, C., *La mención de Cicerón entre las «auctoritates» canónicas*, in *Revista Española de Derecho Canónico* 71 (2014) 93–118.
- LATKÓCZY M., *M. Verr. Flaccus*, in PECZ V. (szerk.), *Ókori Lexikon IV.*, Budapest 1902-1904 (repr. 1985) 1159-1160.
- LAUER, A., *Index verborum Codicis iuris canonici*, Vatican 1941.
- MÖRSDORF, K., *Die Rechtssprache des Codex Iuris canonici. Eine kritische Untersuchung*, Paderborn 1937 (úny. 1967)
- NAGY F. – KOVÁTS GY. – PÉTER GY., *Latin Nyelvtan*, Budapest 1977.
- NAZ, R., *Facultes, Facultes apostoliques*, in DDC Paris 1953. 800.
- OCHOA, X., *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, Roma 1983.
- PRIMETSHOFER, B., *Facultas habitualis*, in VON CAMPENHAUSEN, A. F. – RIEDEL-SPANGENBERGER, I. – SEBOTT, R. P. (Hrsg.), *Lexikon für Kirchen und Staatskirchenrechts*, Paderborn, 2000.
- PRIMETSHOFER, B., *Fakultäten*, in HAERING, St. (Hrsg.), *Lexikon des Kirchenrechts*, Herder, 2004. 282-283.
- PENNINGTON, K., *The Biography of Gratian, the Father of Canon Law*, in *Villanova Law Review* 59 (2014) 659–706.
- PUGLIESE, A., *Facultates, Facultates quinquennales*, in PALAZZINI, P. (ed.), *Dictionarium morale et canonicum*, I. Romae 1962. 370-372.
- RADVÁNYI A. M., *Naturaliter licere contrahentibus se circumvenire, Az Ulp. -Pomp. D. 4, 4, 16, 4 értelmezése*, Budapest 2024. PhD értekezés
- RASTOUL, A., *Agde*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* (ed. Baudrillart, A.) Tom.1. Aachs-Albus, Paris 1912. 925-929.
- REUTER, T. - SILAGI, G., *Wortkonkordanz zum Decretum Gratiani, Teil 2. D-G*, (MGH Hilfsmittel 10/2), München 1990.

- RIEDEL-SPANGENBERGER I., *Facultas*, in VON CAMPENHAUSEN, A. F. – RIEDEL-SPANGENBERGER, I. – SEBOTT, R. P. (Hrsg.), *Lexikon für Kirchen und Staatskirchenrechts*, Paderborn 2000.
- RITOÓK ZS., *Pillantás az ókortudományba*, Budapest 2020.
- ROLKER, CH., *Canon Law and letters of Ivo of Chartres*, Cambridge 2010.
- ROSZNER E., *Régi magyar házassági jog*, Budapest 1887.
- SALZMAN, M. R., *Lay Aristocrats and Ecclesiastical Politics: A New View of the Papacy of Felix III (483–492 C.E.) and the Acacian Schism*, in *Journal of Early Christian Studies* 27/3 (2019) 465-489.
- SCHMITZ, H., *Fakultäten*, in HAERING, S. – SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Lexikon des Kirchenrechts*, Freiburg im Breisgau 2004.
- SCHON, K-G., *Zur Frühgeschichte der Falschen Dekretalen Pseudoisidors*, in ERDŐ , P. – SZUROMI, SZ. A., *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Medieval Canon Law. Esztergom, 3 August – 8 August 2008* (Monumenta Iuris Canonici, C/14), Città del Vaticano 2010. 139-148.
- SIPOS I., *Enchiridion iuris canonici*, Budapest 1947.
- SPRINGHETTI, Ae., *Latinitas Fontium Iuris Canonici* (Bibliotheca „Veterum sapientia” A/ VII), Roma 1968.
- SZUROMI SZ. A., *Az 1545 előtti egyházi források hatása a modern kánonjog rendszerére* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/19), Budapest 2016.
- SZUROMI, SZ. A., *Anselmo de Lucca*, in *DGDC* I. 353-355.
- SZUROMI, SZ. A., *Anselm of Lucca as a Canonist (A textual-critical overview on the ‘Collectio Canonum Anselmi Lucensis’)* [Adnotationes in Ius Canonicum 34], Frankfurt am Main 2006.
- SZUROMI SZ. A., *A bűnbocsánat szentségére vonatkozó egyházfegyelem kikristályosodása és kánonjogtörténeti forrásai*, in *Teológia* 54 (2020) 96-109.
- SZUROMI SZ. A., *Chartres-i Ivo és kánongyűjteményének szövegcsaládjai: Egy egységes nemzetközi tudományos álláspont letisztulása*, in *Teológia* 55 (2021) 216-225.
- SZUROMI SZ. A., *A decretum Burchardi Wormatiensis sajátosságai*, in *Iustum Aequum Salutare* X/1. (2014) 183–195.
- SZUROMI SZ. A., *Hermeneutika és kánonjog*, in *Magyar Tudomány* 185 (2024) 768-777.

- SZUROMI Sz. A. *Az egyházi intézményrendszer története* (Szent István kézikönyvek 15), Budapest, 2017.
- SZUROMI Sz. A., *Egyházi jogi metodológia* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/8), Budapest 2011.
- SZUROMI, Sz. A., *From a reading book to a structuralized canonical collection – The Textual Development of the Ivonian Work* – (Aus Recht und Religion 14), Berlin 2010.
- SZUROMI, Sz. A., *New considerations and results in the field of textual critical identification and publication of canonical sources composed in the first four centuries*, in *Folia Theologica et Canonica* (2023) 21-33.
- SZUROMI, Sz. A., *Peculiarities of the Decretum Burchardi Wormatiensis especially regarding the discipline about bishops and their duties*, in *Revista Española de Derecho Canónico* 71 (2014) 469-482.
- SZUROMI, Sz. A., *Pre-Gratian Medieval Canonical Collections – Texts, Manuscripts, Concepts* – (Aus Recht und Religion 18), Berlin 2014.
- SZUROMI Sz. A., *Pre-Gratianus kánonjogi kódexek és küdextöredékek Közép-Európában* (Ausztria, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország), in *Kánonjog* 24 (2022) 69-79.
- SZUROMI Sz. A., *A püspöki joghatóság és a szerzetesi közösségek a VI. századig*, In *Az Atyák dicsérete. A 60 éves Vanyó László köszöntése*, KRÁNITZ M. (szerk.), Budapest 2002.
- SZUROMI, Sz. A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az ‘Anselmi Collectio Canonum’-ban* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae IV/1.), Budapest 2000.
- SZUROMI Sz. A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelem sajátosságai a Decretales Pseudo-Isidorianae-ben*, in *Kánonjog* 5 (2003) 51-63.
- SZUROMI Sz. A., *A temetésre vonatkozó egyházfegyelem a XII-XIII. Században* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/4), Budapest 2002.
- SZUROMI Sz. A., *A VI-VIII. századi toledói zsinatok szerepe a hispániai és az egyetemes egyházfegyelemben*, in *Studia Caroliensia* 2005/4. 25-32.
- SZUROMI Sz. A., *A VI-VIII. századi toledói zsinatok szerepe a hispániai és egyetemes egyházfegyelemben*, in SZUROMI Sz. A., *Fejezetek az egyházi jogalkotás történetéből*

- (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/15), Budapest 2011. 65-73.
- Thesaurus linguae latinae*, ed iussu et auctoritate Consilii ab academiis societatibusque diversarum nationum electi, VI, Lipsiae 1955.
- Thesaurus linguae latinae*, ed iussu et auctoritate Consilii ab academiis societatibusque diversarum nationum electi, VII/2, Lipsiae 1970-1979.
- URRUTIA, F. J., *Facoltà abituali*, in SALVADOR, C. C. – DE PAOLIS, V. – GHIRLANDA, G-F. (a cura di), *Nuovo Dizionario di diritto canonico*, Cinisello Balsamo 1996.
- VANYÓ L., *Az ókeresztény egyház és irodalma* (Ókeresztény Írók 1), Budapest, 1988.
- VIEJO-XIMÉNEZ, J. M., *Cicerón y Graciano*, in *Folia Theologica et Canonica* II (2013) 191–214.
- VIEJO- XIMÉNEZ, J. M., *Decreto de Graciano*, in *DGDC* II. 954–972.
- VIEJO-XIMÉNEZ, J. M., *Distinctiones*, in *DGDC* III. 424–428.
- VIEJO- XIMÉNEZ, J. M., *Graciano y la inartificosa eloquentia*, in MAFFEI, P. – VARANINI, G. M. (a cura di), *Honos alit artes. Studi per il settantesimo compleanno di Mario Ascheri – La formazione del diritto comune. Giuristi e diritti in Europa* (secoli XII–XIII) [Reti Medievali E -Book 19/1], Firenze 2014. 439-450.
- WILL, J. B., *Die Rechtsverhältnisse zwischen Bischof und Klerus im Dekret des Bischofs Burchard von Worms. Eine kanonistische Untersuchung* (Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 12.), Würzburg 1992.
- WINROTH, A., *Canon Law in a Time of Renewal, 1130–1234*, in WINROTH, A. – WEI, J. C. (ed.), *Medieval Canon Law* (Cambridge History), Cambridge 2022. 96-107.
- WERNZ, F. X.-VIDAL P., *Ius Canonicum* VI., Romae 1949.
- WERNZ, F. X., *Ius decretalium ad usum praelectionum in scholis textus canonici sive iuris decretalium*, Romae 1899.

Internetes források

Augustinus: Liber de bono coniugali

http://www.augustinus.it/italiano/dignita_matrimonio/index2.htm

(Utolsó letöltés: 2024. február 1.)

Ambrosius: *De Paradiso*

<https://archive.org/details/fathersofthechur027571mbp/page/n341/mode/2up?view=theater>

(Utolsó letöltés: 2024. szeptember 27.)

Alakzatlexikon

<https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/8870/Alakzatlexikon.pdf?sequence=1> (Utolsó letöltés: 2023. július 2.)

Digesta magyar fordításban, fordítás szerkesztő: Pokol Béla, Szódliget 2021. 2656.

https://jesz.ajk.elte.hu/digesta_magyar.pdf (Utolsó letöltés: 2024. február 9.)

Du Cange, et al., *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*. Niort : L. Favre, 1883-1887.

(<http://ducange.enc.sorbonne.fr/>) (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 27.)

Ius accusandi:

<https://www.voxcanonica.com/2023/06/23/lo-ius-accusandi-delle-donne-nel-medioevo-limitazioni-e-status-processuale/> (Utolsó letöltés: 2023. július 26.)

a consul jogszolgáltató képessége:

https://romaikor.hu/romai_allam_es_allamrend/a_romai_allamhatalom_gyakorlasa/a_koztarsasag_alatt/cikk/a_consulok_praetorok (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 27.)

[https://romaikor.hu/kislexikon/kislexikon_\(jogrendszer\)/cikk/biraskodas_birosagok](https://romaikor.hu/kislexikon/kislexikon_(jogrendszer)/cikk/biraskodas_birosagok)

(Utolsó letöltés: 2023. július 28.)

Acta Et Decreta Concilii Triburiensis: ex bibliotheca Brixinensi in vetustissimo Codice, nuper deprompta, ac fideliter excripta. Hoc Concilium a XXII Germanoru[m] Episcopis ante annos D.CXXX est Triburiae prope Moguntiacum celebratum, [Hrsg.: Ioan. Cochlaeus], Moguntiae Schöffer 1525,

<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11070801?page=22,23>

(Utolsó letöltés: 2023. július 28.)

communio peregrina

<https://www.biblicalcyclopedia.com/C/communio-peregrina.html>

(Utolsó letöltés: 2024. szeptember 27.)

Epaon

<https://www.biblicalcyclopedia.com/E/epaon.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 27.)

Concilium Toletanum quartum

http://www.benedictus.mgh.de/quellen/chga/chga_046t.htm

(Utolsó letöltés: 2024. szeptember 27.)

Anselmus Episcopus Lucensis: *Collectio Canonum*

<https://archive.org/details/AnselmiCollectio/page/n418/mode/1up>

(Utolsó letöltés: 2024. szeptember 27.)

Iustinianus: *Codex*

<https://www.intratext.com/IXT/LAT0867/ PEI.HTM#FV>

(Utolsó letöltés: 2024. szeptember 27.)

Forcellini: *Lexicon totius latinitatis*

<http://www.lexica.linguax.com/forc.php?searchedLG=licet>

(Utolsó letöltés: 2024. szeptember 27.)

Summary

I. In the entire corpus of the *Decretum Gratiani*, there are 126 instances of the term *facultas*, 36 of which are *dictum Gratiani*. The different meanings of this technical term are listed in order of frequency of occurrence in the analytical section. On the basis of the *Thesaurus Linguae Latinae* dictionary and the criteria of the research, I have classified the occurrences of the term *facultas* in the Decree of Gratian into 8 different groups of meanings:

1) *Opes, possessiones, divitiae* (III/A, III/B): money, wealth, richness

The most frequent meaning of the word *facultas* in Gratian's Decretum, 56 in all, is wealth, goods, material opportunities. In many cases it refers to the property of the Church, and usually occurs in plural forms (48 cases). Some of the singular forms (8) also refer to the property of the Church, but in others to the property of individuals, and are rendered by the term 'material opportunity'. The meaning of wealth here is also in contact with the meaning of ability or opportunity, and there are times when these cannot be completely separated. Everywhere except in Roman legal texts (councils, popes, church fathers, *dicta Gratiani*), wealth is the most frequent meaning of the word *facultas*.

2) *Possibilitas* (I/A/1): natural possibility

The second most frequently used meaning of *facultas* in Gratian's Decretum is natural possibility, with a total of 24 occurrences, of which 8 are *dicta Gratiani*. This is the most common colloquial meaning of the word in Latin. It is usually accompanied by the gerund of a verb in genitive, sometimes by a gerundive structure in genitive, or by the genitive of a noun. In Gratian's Decretum, the word *facultas* is only found in singular in the possible meaning. In several different places it is used of the possibility of harming or hurting, and of sinning, the other natural possibilities all occur only once, e.g., the possibility of teaching, confessing sins, entering the church and praying, escaping, selling or buying back slaves, making a free choice, giving a speech, etc.

3) *Ius* (I/B/2): right

Among the meanings of the term *facultas*, I have classified 13 places in this category, from 12 different texts. Everywhere, without exception, it is accompanied by a *gerund* or *gerundivum genitive*. In this category of meanings, the influence of Roman law is predominant, four texts are quotations from different Roman legal texts, and St. Ambrose speaks of an ancient legal institution, *refugium*, which existed in Roman law, but the other seven also bear the influence

of Roman law, both in their language and in their thinking. The text of the Council of Carthage III clearly uses the language of Roman process law, applying the rules of Roman procedure to a church trial. Very important are the two dictums of Gratian, in both of which he quotes verbatim from Roman law, testifying that Master Gratian used and argued from the then rediscovered Justinian Codex, calling it *auctoritas* himself. The other two quotations are most probably later insertions from Roman law into the *Decretum Gratiani*, one quoting it verbatim, the other quoting it in substance, and thus an important witness to the vocabulary and state of language of Gratian's day, in which *facultas* means law, approached from the point of view of legal possibility. The 'right to make chrisms' mentioned in the letter of Pope Gelasius I is significant because it relates to the sanctifying function of the Church, in relation to which the use of the term *facultas* is foregrounded in the current Code of Canon Law. The *facultas / potestas / ius baptizandi* in Gratian's *dictum* is also one of the most important places for our study, both because it sheds light on the use of the term by Gratian himself and because we find the same terms in codified law in connection with the administration of sacraments and holy orders. This is the only place where all three words used as synonyms, *ius*, *potestas* and *facultas*, are used in the same text and in the same line of thought, so this is the best evidence that Master Gratian did not perceive any distinction between them. Three occurrences are found in conciliar texts, two in papal decretals and one in the writings of a patristic author, i.e. St. Ambrose. With regard to the two occurrences of *facultas accusandi* quoted from Roman law, it is important to bear in mind that not only *facultas accusandi* but also *potestas accusandi* occurred in the *Codex Iustiniani*, and that they were synonymous with each other. This may have influenced Gratian's use of the words *facultas*, *potestas* and *ius* as synonymous words when he was explaining the text of St. Augustine.

4) *Potestas* (IA/1): power, empowerment

The fourth most common meaning of *facultas* (11 occurrences, in 7 different texts) is power. Almost everywhere it is accompanied by the genitive of the gerund and, except in one place, is in the singular. Of the 11 textual places, 6 are from the fictitious text of the Council of Rome and the 2 corresponding *dictum Gratiani*, and only the other 5 are 'authentic' *auctoritas* places. Of the 11 occurrences, the phrase *facultas disponendi* is used six times. From a canon law point of view, power is the most important meaning of *facultas* to examine, since it is this meaning that has come to the fore in its present usage when used in the sense of authority. Mostly in connection with the material goods of the Church and with ecclesiastical dignities

and offices, but always in connection with the life of the Church, *facultas* is used in the sense of power. It was not used exclusively in connection with the property and offices of the church, and it was by no means a technical term, as is clearly shown both by the places of *auctoritas* and by Gratian's repetition of other words. In the period 414 – 1100 we find places of *auctoritas* where it occurs in this sense, but there is a long pause in its use between 693-1059, from the Council of Toledo XVI to the Council of Lateran. Apart from the four *dicta Gratiani*, it occurs four times in the texts of councils, twice in papal decretal letters, and once in the writings of the church father, i.e. St. Augustine.

5) *Possibilitas* (IA/1): canonical possibility

I have listed here 11 occurrences of the term *facultas*, from 8 canons. Eight *auctoritas* places and three *dictum Gratiani* belong to this group of meanings. It occurs only in texts of the 4th to 6th centuries, and afterwards only in dictums of Gratian, which are Gratian's own commentaries. Two of them are particularly long, in which he expresses his own ideas. The various occurrences are basically all legal texts. No authentic conciliar text contains the term *facultas* in this sense. From a substantive point of view, we see that it appears in connection with the life of the Church, promotion of clergy, accusation of magistrates, contradiction of them, possibility of deliberation, and we also find it in general litigation and marriage law in 1-1 places. Sometimes it is not easy to decide whether it is a natural or a canonical possibility, e.g., in the case of Augustine, whether it is a right or only a canonical possibility (f. *dimittendi et ducendi*).

6) *Vis, potestas, indoles* (II/A, II/C): force, ability, character

The word *facultas* also means ability, and the *Thesaurus* distinguishes between physical, mental or spiritual, and oratorical ability. Of these, four times in Gratian's *Decretum* the word *facultas* is used in the sense of spiritual or mental ability, and once in the sense of physical ability, three of these in Gratian's dictum, and these certainly attest that Master Gratian himself used the term *facultas* in the sense of ability/strength, both for physical and spiritual or mental ability. However, in the course of my research I also found one place that deserves special attention, in one case it meant canonical ability, so I will highlight this one: *facultas reddendi iuris*, which I have translated as ability to administer justice. It is a literal quotation from the *Codex Iustiniani*, and a *palea*. This meaning is worthy of attention not only because it is not included in the *Thesaurus*, but also because, although in one instance, this specific canonical meaning of *facultas* is present in the *Decretum Gratiani*.

7) *Venia, licentia, libertas* (II/C/1, II/C/2): permission, liberty

I could identify the word *facultas* in this sense in 3 places in *Decretum Gratiani*, all three in *auctoritas*, in *dicta Gratiani* this sense of *facultas* does not occur at all, it is the only one, all the other senses listed by the *Thesaurus* are found in Gratian. However, it is worth noting that here too there is a common sense of the meaning and a legal sense, so it occurs in the text of the Council of Carthage V, when it is equivalent to the word *licentia* and means a permission in the canonical sense.

8) *Occasio, opportunitas* (I/A/1): occasion

In one text the word *facultas* appears in an occasional sense – a special meaning of natural possibility – in a text from St. Augustine, *auctoritas*, and in the preceding *dictum Gratiani*. In St. Augustine, it is worth noting, this is the only such place in the *Decretum Gratiani* where *potestas* is used as a synonym for *facultas* in the text, and it also means occasion, a meaning also rarely encountered, so here we see that *facultas* and *potestas* are not only words related in the sense of power and empowerment, but can also be words related in the sense of occasion.

II. Is there a change in the meaning of the codified canon law and the vocabulary of the Second Vatican Council as compared to the *Decretum Gratiani*, with regard to *facultas*?

While in Gratian's *Decretum* the most frequent occurrences were the colloquial meanings (natural possibility, opportunity, permission, liberty, ability, money, wealth, richness: 89 out of 126 places; 70%), in the current codified Latin canon law there are only 3 such places, and none in the Eastern canon law. In the documents of the Second Vatican Council, however, there are many examples of these, the majority of all occurrences (48/34) having one of these meanings, so that the proportion is similar to that of the *Decretum Gratiani*, although the proportions of the different meanings and the cases to which the word refers have changed completely.

In the current Code of Canon Law, the special canonical meanings occur in a total of 67 cases. The report of legal possibility (*possibilitas*) is found in 11 cases in the *Decretum Gratiani*, in 8 canons of the old Codex (i.e. CIC [1917]) this report is present in *facultas*, and in the current Latin Codex it occurs only 5 times. In the texts of the Second Vatican Council this meaning appears only once (in Gratian no authentic conciliar text has this meaning), and in the Code of the Eastern Churches no canon has this meaning.

In the current CIC and CCEO, the meaning of power (*potestas*) occurs most often in the Latin Code in the term *facultas*, in a total of 57 places, because the Hungarian word empowerment falls within this range of meanings. In the Latin Code in force, the occurrences of the sense of empowerment can be classified basically into two groups according to the opinion of canon lawyers, one where it is used in connection with the sanctifying function of the Church, and the other where it is used in connection with the ecclesiastical administration or jurisdiction (*iurisdictio*). In addition, in my opinion, there are general rules on permanent or permanent powers in canon 132 which apply to both groups. In the current Code of Canon Law, 46 occurrences belong to the first group, so we can see that this meaning is predominant in the current codified law, with all the others being present in the text of the laws only to a much lesser extent. The Code of the Eastern Churches is even more dominated by the occurrences relating to the sanctifying mission of the Church, and these indicate a conscious effort on the part of the legislator. However, its use is not exclusive, with the exception of the confessional mandate, and other expressions occur in parallel. A very good example of this is the power to consecrate a church, which has probably avoided consistent terminological standardization because of its peripheral nature, and in relation to which I have taken 13 different terms from the age of codified law which express and describe the specific canonical competence to consecrate or bless a church, only one of which is the term *facultas*, which is not even mentioned in the Latin Code in this context. In the documents of the Second Vatican Council there are only 4 places where the word *facultas* is used in this sense. In the CIC, 10 out of 57 other occurrences appear in connection with ecclesiastical administration (of which only two parallel occurrences of the term *facultas* appear in the CCEO), but perhaps it would be more accurate to say that they are not directly connected with the sanctifying function, since even administration or jurisdiction may not be applied to all of them. These are clear indications of the direction already described above, the word *facultas* being used as far as possible only in connection with the sanctifying function in the two current Codes. In the documents of the Second Vatican Council, there are five instances of authorizations which are not directly related to the sanctifying function.

In addition to the above, in the CIC, the word *facultas* is used in a canon in the sense of a power of attorney, not a power of attorney in the canonical sense, but a power of attorney as it is known from Roman law and secular law. This is a meaning of the word that was not found

in the *Thesaurus* or in Gratian, but the canon nevertheless bears traces of the general categories and terminology of Roman law.

Compared with Gratian's *Decretum*, we see that while there the meaning of power accounted for a tenth of all occurrences, in the current Codex it is used in 57 of the 70 occurrences of the word 'power', i.e. 80% of the occurrences. In the Code of the Eastern Churches only in this sense is it used in all 52 occurrences (100%).

I have been able to identify the meaning of the term *facultas* as permission (*licentia, venia*) in only one place in the current CIC. Compared to the CIC (1917), there is a clear and significant decline in the use of this meaning in the current Code of Canon Law. In the documents of the Second Vatican Council this meaning does not occur at all. Compared with the *Decretum Gratiani*, it can be said that there, too, it occurs only once in the legal sense of permission, as in the current CIC. However, while there the leaving of bishops to another diocese was not permitted, this canon on general process has a Roman law origin.

Law (*ius*) is signified by *facultas* in three canons of the CIC, and in the texts of the Second Vatican Council it occurs three times in this sense. Compared with the Gratian's *Decretum*, we see that there the meaning of law was more frequent than that of power, and that for the most part places quoted from Roman law or of Roman legal origin were used. In the CIC in force, the sense of empowerment predominated absolutely, and the proportion of the meaning of right was halved. The concept of voting rights, which has its origin in Roman law, is found in only one canon.

The legal sense of capacity occurs in the only canon of the current Latin Code, and only since October 16th 2009, since it is the 3rd § of canon 1009 promulgated by *Omnium in mentem*. In Gratian's *Decretum*, legal capacity also appears in a single canon (quoted from Roman law).

In the canons that still contained the word *facultas* in the CIC (1917) and were included in the CIC but no longer contain *facultas*, the most frequent substitution is *facultas* for *potestas*, with four cases of *potest* and an infinitive, two cases of *licentia* and *licitum est*, and one case of *ius*, and one case of the term being dropped from the text. These alternations draw attention to the fact that, according to the actual meaning of the term *facultas*, *facultas* and *potestas*, *ius*, *licentia*, *licitum est*, *potest*+ inf. are interchangeable, synonymous with each other, and it is the intention of the legislator that decides which one to use.

III. Is there a trend in codified canon law towards the term *facultas*, and if so, how can it be assessed?

While in the *Decretum Gratiani* the word *facultas* occurred mainly in connection with the material goods, dignities and offices of the Church, and was not considered a technical term, in the codified law we witness a conscious effort to use it as a technical term, especially during the second codification, which seems to be particularly violent in the Code of the Eastern Churches. However, this, in my opinion, impoverishes the *latinitas canonica*, because *facultas* loses its richness of meaning whenever it can be identified as being on the borderline of two meanings, e.g. when it carries the meaning of both law and legal possibility, *ius* or *possibilitas*, when used synonymously, loses the meaning of the other in the text. There have also been examples of the intersection of right and freedom, and I believe that the use of a synonym carrying only one of these meanings significantly alters the meaning of the text. The interpretation of it as a technical term raises a number of problems, probably also because it was not one before, and partly as a result of the spontaneous natural change in language it has come to be used for various canonical competences and legal phenomena which, as originally, are not common in nature today (at most there are similarities between them). It is therefore not possible to classify the current occurrences of *facultas* under a single definition. Indeed, canonical competences are determined by the official teaching of the Church, not by the nature of the *facultas*, e.g. whether the competence to consecrate a church building (*ius*, *potestas*, or *facultas*, etc.) belongs to whom and can be transmitted, and to whom. As for the relationship between *ius*, *potestas* and *facultas*, it may be said that it depends primarily on which of the properties or aspects of a particular canonical competence the legislator wishes to emphasize.

IV. Does the current Hungarian translation of the CIC correspond to the results of the research, or are there areas where it could or should be modified?

The translation of some canons of the current Hungarian translation should be changed:

- 1) in canon 174, *facultas* means a mandate, not an authorization;
- 2) in canon 1009, § 3, it is a capacity, not an authorization;
- 3) in canon 1482, it is also not an authorization but a permission;
- 4) in canon 1659, neither an authorization, but a legal possibility.

In all four of these places, the translation is in favor of the word ‘authorization’, which highlights the recent rise of the sense of authorization over the other meanings of *facultas* and reminds us that it is always worthwhile to examine carefully the meaning of the word in a canon law text.